

การพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต
ในสถานศึกษา: การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

นางจิตตวดี ทองทั่ว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2557

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

DEVELOPMENT OF A COMMUNITY PARTICIPATION MODEL FOR
ORGANIZING LIFELONG EDUCATION ACTIVITIES
IN SCHOOLS:USING A PARTICIPATORY ACTION RESEARCH

Mrs. Chittawadee Thongtua

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Non-Formal Education

Department of Lifelong Education

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2014

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา: การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
โดย	นางจิตตวดี ทองทั่ว
สาขาวิชา	การศึกษานอกระบบโรงเรียน
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ดร.นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาคุชฎบัณฑิต

.....คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.บัญชา ชลาภิรมย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(ดร.นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนัสวาน์ โกวิทยา)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สุวิธิตา จรุงเกียรติกุล)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ดร.ปาน กิมปี)

จิตตวดี ทองทั่ว : การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต
 ในสถานศึกษา: การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (DEVELOPMENT OF A COMMUNITY
 PARTICIPATION MODEL FOR ORGANIZING LIFELONG EDUCATION ACTIVITIES IN
 SCHOOLS:USING A PARTICIPATORY ACTION RESEARCH) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผศ. ดร.วี
 ระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม: ดร.นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม, 354 หน้า.

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วม
 ของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยวิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ซึ่งใช้การ
 วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นวิธีวิจัยสำคัญ การวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ (1) การศึกษาสภาพและปัจจัยการมี
 ส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา (2) การเปรียบเทียบปัจจัยการมี
 ส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา และ (3)การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วม
 ของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่าง คือ ตัวแทนชุมชนจากการศึกษา
 ในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย จำนวน 1,846 คน จากโรงเรียนดีศรี
 ตำบล รุ่นที่ 1 จำนวน 182 โรงเรียน โดยการสุ่มแบบเจาะจง และทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับพื้นที่
 ปฏิบัติการจริงกับตัวแทนชุมชนจากโรงเรียนดีศรีตำบล จำนวน 25 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถาม แบบ
 สัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยใช้การวิเคราะห์สถิติพื้นฐานและการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า (1) สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอด
 ชีวิตในสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (3.44) (2) การเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชน
 สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา 2.1) ด้านสถานศึกษา พบปัจจัยที่สอดคล้องกัน 6 ด้าน
 คือ ผู้บริหาร ครู การปฏิบัติงานของโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา การสร้างเครือข่าย และการจัดกิจกรรม
 การเรียนรู้ 2.2) ด้านชุมชน มี 6 ด้าน คือ ผู้นำชุมชน ความสัมพันธ์ภายในชุมชน ทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ การ
 สร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน การกำหนดบทบาทความร่วมมือ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (3) ผลการพัฒนา
 รูปแบบ พบว่า รูปแบบ ประกอบด้วย 3.1) สภาพพื้นฐานการมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย หน่วยงานที่เข้าร่วมจัด
 กิจกรรม กลุ่มเป้าหมาย สารความรู้ วิธีการจัดกิจกรรม สื่อการเรียนรู้ วัตถุประสงค์ แหล่งเรียนรู้ และ ผลที่ชุมชน
 ได้รับ 3.2) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน การระดมความคิดเห็น
 การวางแผน การดำเนินการ การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล 3.3) ปัจจัยการมีส่วนร่วม คือ ด้าน
 สถานศึกษา และ ด้านชุมชน และ 3.4) การจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาที่เกิดจากการมีส่วนร่วม
 ของชุมชนเพื่อจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

ภาควิชา	การศึกษาตลอดชีวิต	ลายมือชื่อนิสิต
สาขาวิชา	การศึกษานอกระบบโรงเรียน	ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก
ปีการศึกษา	2557	ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาร่วม

5284210927 : MAJOR NON-FORMAL EDUCATION

KEYWORDS: DEVELOPMENT A COMMUNITY PARTICIPATION MODEL / ORGANIZING THE ACTIVITIES FOR LIFELONG EDUCATION IN SCHOOLS

CHITTAWADEE THONGTUA: DEVELOPMENT OF A COMMUNITY PARTICIPATION MODEL FOR ORGANIZING LIFELONG EDUCATION ACTIVITIES IN SCHOOLS:USING A PARTICIPATORY ACTION RESEARCH. ADVISOR: ASST. PROF. WIRATHEP PATHUMCHAROENWATTANA, Ph.D., CO-ADVISOR: NOPPAMONTON SIBMEUNPIAM, Ph.D., 354 pp.

The important objective of this participatory action research was to develop a community participation model in organizing the activities for lifelong education in the educational institutions by using the mixed method research with the emphasis on usage of participatory action research. The research consisted of 3 steps which were (1) The study of level and factors of participation by the community in organizing the activities for lifelong education in the educational institutions (2) The comparisons of the factors of participation of the community in organizing the activities for lifelong education in the educational institutions and (3) The development of a community participation model in organizing the activities for lifelong education in the educational institutions . The samples were 1,896 representatives of the communities from the formal education system, non-formal education system, and informal education system. These samples were selected from 182 schools of the Rongreandeesritambon project (1st generation) by using specific sampling. Another participatory action research was the field trip system with 25 representatives of the community from Banposri school. The research tools were questionnaire, interview, group discussion. The analysis of data in this research used basic statistical analysis and content analysis.

The outcome of the research revealed (1) The level of the participation by the community in organizing the activities for lifelong education was in the medium level (3.44). (2) The comparisons of the factors of participation in organizing the activities for lifelong education in the educational institutions were 2.1) the 6 corresponding educational institution factors which were administrator, teacher, school operation, educational committee, network creation, and arrangement of learning activities; 2.2) the 6 community factors which were leader of the community, relationship within the community, resources and learning sources, creation of group and community network, definition of roles and cooperation, and exchange of knowledge. (3) the outcome of the development of the model revealed that the models consisted of 3.1) basic elements of participation which were entities participating in organizing the activities, target group, knowledge, method in organizing the activities, learning medias, activities of the education management, learning resources, and the benefits that the communities received; 3.2) processes of community participation which were the study of the basic data of the community, brainstorming, planning, operation, benefits received, and evaluation; 3.3) the factors of participation which were educational institution factors and community factors; 3.4) the organization of the activities for lifelong education in the educational institutions as a result from the participation of the communities in order to arrange the education that corresponded with the problems and need of the communities that will consequently strengthen those communities to become self-dependable.

Department: Lifelong Education
Field of Study: Non-Formal Education
Academic Year: 2014

Student's Signature

Advisor's Signature

Co-Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจากคณาจารย์ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิตทุกท่านที่ได้สร้างโอกาสการเรียนรู้และสร้างประสบการณ์ในการทำวิจัยของข้าพเจ้า ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องใช้ทั้งความรู้ด้านทักษะวิชาการ และความรู้ด้านทักษะทางสังคม ตลอดจนได้หล่อหลอมความพยายาม และความอดทน ตลอดกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ ประสบการณ์การเรียนรู้อันทรงคุณค่าได้ก่อให้เกิดพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นของนักวิจัย ทั้งทางด้าน ความรู้ ทักษะ และเจตคติ อันเกิดจากความอดทน ความเมตตา และการบ่มเพาะจากคณาจารย์ทุกท่าน โดยเฉพาะจากอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม คือ ดร.นภมลชล สิบหมื่นเปี่ยม ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

ปลายทางแห่งพลังการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของผู้วิจัยเริ่มต้นจากการจุดประกายที่ยิ่งใหญ่ของ รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล ท่านได้หล่อหลอม ภูมิรู้ และภูมิคุ้มกันอันเป็นเครื่องมือสำคัญให้กับชีวิต ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูงและขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนัสวานัน โกวิทยา อาจารย์ ดร.สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล ดร.ปาน กิมปี กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือการวิจัยทุกท่านที่กรุณาเสียสละเวลาให้ข้อเสนอแนะที่มีคุณค่าต่องานวิจัย

ขอขอบพระคุณ โรงเรียนศิครีตำบล ในสังกัดสำนักงาน สพฐ. รุ่นที่ 1 ที่กรุณาให้ข้อมูลตอบแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ทุกท่าน และคณะผู้บริหาร ศึกษาพิเศษที่ สพป.อบ. 3 ทุกท่านที่ได้สนับสนุนจนผู้วิจัยมีความสำเร็จมาถึงจุดนี้ เนื่องด้วยข้อจำกัดทางวิชาการผู้วิจัยจึงไม่สามารถกล่าวนามได้หมดทุกท่าน

ขอขอบพระคุณ พี่ น้องและเพื่อนภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิตทุกท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร.ณชภัฏ ธีระเรืองไชยศรี อาจารย์ ดร.ระวี สัจจโสภณ คุณจุฬารัตน์ จิตไพศาลวัฒนา คุณรวีรณต์ นันทเวช และ ดร.ชนันภรณ์ อารีกุล ที่ได้ช่วยเหลือเอื้ออาทรกันมาโดยตลอดและมีส่วนหล่อหลอมประสบการณ์การเรียนรู้อันทรงคุณค่าที่เกิดขึ้นกับผู้วิจัยและพลังแห่งความสำเร็จครั้งนี้ได้รับความเกื้อกูลจากมารดา พี่ชาย พี่สาวและ บุตรสาวของผู้วิจัยที่เสียสละเวลาและความสุขส่วนตัวตลอดระยะเวลาการทำวิจัยของข้าพเจ้า สำหรับประโยชน์ที่พึงมีสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ขอจงเป็นพลังกุศลมอบให้แก่ผู้เรียบเรียงตำราเอกสาร ผลงานวิชาการที่ผู้วิจัยนำมาอ้างอิงตลอดจนครูบาอาจารย์ของผู้วิจัยทุกท่าน งานวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก “ทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช (THE 90th ANNIVERSARY OF CHULALONGKORN UNIVERSITY FUND (Ratchadaphiseksomphot Endowment Fund) ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามการวิจัย	6
วัตถุประสงค์การวิจัย	7
ขอบเขตการวิจัย	7
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	8
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	11
ตอนที่ 1 แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต	13
1.1 ความหมายและความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต	14
1.2 ช่วงวัยและองค์ประกอบของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต	19
1.3 แนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาตลอดชีวิต	27
1.4 รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิต	30
ตอนที่ 2 แนวคิดการศึกษาชุมชน (Community Education)	50
2.1 หลักการของการศึกษาชุมชน.....	51
2.2 ความหมายการศึกษาชุมชน.....	53
2.3 ลักษณะของการศึกษาชุมชน	54
แผนภาพที่ 2 ความต่อเนื่องของการศึกษาชุมชน (Fletcher et a: 1980).....	56
2.4 องค์ประกอบของการศึกษาชุมชน.....	57

2.5 รูปแบบการศึกษาชุมชน.....	60
ตอนที่ 3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา.....	62
3.1 นโยบายของรัฐที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา	63
3.2 ความหมายและความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา	66
3.3 ลักษณะและรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา.....	70
4.1 ความหมายการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	89
4.2 ลักษณะสำคัญและหลักการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	90
4.3 ขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	94
4.4 จุดเน้นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	95
4.5 วิธีการและเทคนิคของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	97
4.6 บทบาทของนักวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	103
4.7 การประเมินผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	104
4.8 ประโยชน์ของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	105
ตอนที่ 5 การพัฒนารูปแบบ	106
5.1 ความหมายของรูปแบบ.....	106
5.2 ประเภทของรูปแบบ	108
5.3 องค์ประกอบของรูปแบบ	109
5.4 ขั้นตอนการพัฒนารูปแบบ	111
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	113
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา มีดังนี้.....	113
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต.....	119
งานวิจัยต่างประเทศ.....	123
ตอนที่ 6 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	125

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	128
วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา.....	128
วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา.....	135
วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	138
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	153
ตอนที่ 1 ผลการศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษา.....	153
ตลอดชีวิตในสถานศึกษา.....	153
ผู้วิจัยนำเสนอเป็น 2 ตอน ดังนี้ 1.1 ผลการศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา และ 1.2 ผลการศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ตามรายละเอียดดังนี้.....	153
ตอนที่ 2 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา.....	183
ตอนที่ 3 ผลการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา.....	209
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	245
สรุปผลการวิจัย.....	246
อภิปรายผลการวิจัย.....	253
ข้อเสนอแนะ.....	272
รายการอ้างอิง	278
ภาคผนวก ก รายนามผู้ตรวจเครื่องมือวิจัย.....	280

ญ

หน้า

ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	308
ภาคผนวก ค การดำเนินการวิจัยภาคสนาม.....	326
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	354

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมามุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก การพัฒนาประเทศจึงขาดความสมดุลและยั่งยืน ส่งผลให้สังคมไทยต้องประสบกับปัญหาหลายด้าน ทั้งปัญหา ด้านสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลจากการพัฒนาประเทศระหว่าง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 ที่ผ่านมา คือ “เศรษฐกิจดี สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน” จากผลการพัฒนาดังกล่าว ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศถูกปรับแนวคิดที่เน้น ด้านเศรษฐกิจเป็นหลักกลายเป็นการพัฒนาที่ให้ความสำคัญต่อสังคมควบคู่ไปด้วย จากแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จึงได้ปรับทิศทางการพัฒนาโดยมุ่งเน้นให้ “คนเป็นศูนย์กลาง” การพัฒนาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ.2555-2559 การพัฒนา ยังคงเน้นคนเป็นศูนย์กลาง แต่ทว่าการพัฒนาคนท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกที่ส่งผล กระทบต่อการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ทั้งในด้านบวกและด้านลบ ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่รวดเร็ว ทิศทางการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ 11 จึงมุ่งเน้นไปที่การเสริมสร้างการศึกษาตลอดชีวิตให้กับคนในสังคม (สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555) เนื่องจากการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เป็นการสร้างโอกาสในการเรียนรู้ให้กับทุกคนในสังคมได้อย่างต่อเนื่อง เป็นการจัดการศึกษาที่ช่วย พัฒนาความรู้ ความสามารถ ของบุคคล และสนองต่อความต้องการของทุกกลุ่มเป้าหมายอย่าง หลากหลาย ทั้งด้านอาชีพ สุขภาพ ศิลปวัฒนธรรมและความปลอดภัย เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกัน ที่ เข้มแข็งให้บุคคล และการปรับตัวในการดำรงชีวิตให้เท่าทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ ตลอดเวลาได้อย่างมีเหมาะสม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552)

การศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวคิดสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทย โดยมีเป้าหมายเพื่อให้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการพัฒนาบุคคล ชุมชนและสังคมโดยรวม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 กล่าวว่า การจัดการศึกษาตลอดชีวิตควรเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนและสังคมจากภาคส่วนและสถาบัน ต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาซึ่งมีบทบาทเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ สำหรับการ จัด

การศึกษา ด้วยเหตุนี้สถานศึกษาจึงจำเป็นต้องสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการจัดการศึกษาเพื่อให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้ในการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างสถานศึกษากับชุมชนนั้น สถานศึกษาต้องทำหน้าที่เป็นหน่วยปฏิบัติการ และเป็นแหล่งวิทยาการให้ชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากร อันประกอบด้วย ทรัพยากรบุคคล ครอบครัวยุคน ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันทางสังคมอื่นๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยการเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในด้านการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร การเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ ในท้องถิ่นเพื่อนำมาใช้ในการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนเป็นหลัก การส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาทำได้ 2 บทบาท คือ บทบาทการมีส่วนร่วมในด้านการบริหารจัดการศึกษา และบทบาทการมีส่วนร่วมในการเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับสถานศึกษา โดยทั้งสถานศึกษาและชุมชนควรดำเนินการร่วมกันภายใต้แนวทางความร่วมมือ ตั้งแต่การกำหนดเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้ การดำเนินการจัดการเรียนรู้และการประเมินผลการจัดการศึกษาที่เกิดขึ้นระหว่างสถานศึกษากับชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545, สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, 2548)

การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาเป็นแนวคิดพื้นฐานของการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษาชุมชน ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ คือ กระบวนการมีส่วนร่วม และการจัดกิจกรรมทางการศึกษา (C. F. Fletcher et al (1980); Boone et al (1981); Nisbet et al (1980); Pretorius (1990) โดยนักการศึกษาหลายท่าน ได้แก่ Minzey and LeTarte (1969) ; Epstien (1980) และ Pretorius (1990) ได้ขยายความการจัดการศึกษาชุมชนให้ชัดเจนขึ้นว่า การจัดการศึกษาชุมชนประกอบด้วย 1) การจัดกิจกรรมการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา 2) การจัดกิจกรรมการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน 3) การจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน 4) การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับการบริการชุมชน สำหรับมิติในด้านกระบวนการนั้นได้กล่าวถึง 5) การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยเน้นการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ยึดหลักการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชนในการดำเนินการตามระบอบประชาธิปไตย ส่งเสริมการระดมทรัพยากรที่มีอย่างหลากหลายในชุมชน ทั้งทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเพื่อนำมาร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาในรูปแบบต่างๆโดยยึดเป้าหมายหลักเพื่อพัฒนาพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา จึงเป็นกระบวนการการสร้างการมีส่วนร่วมที่เริ่มต้นจากสถานศึกษาในการส่งเสริมสนับสนุนและสร้างโอกาสให้คนในชุมชนได้มารวมกลุ่มกันตามความสนใจเพื่อร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาที่สอดคล้องกับความ

ต้องการ ความจำเป็นของคนในชุมชนและสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน (เสรี พงศ์พิศ, 2548) โดยองค์ประกอบสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา คือ ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้นำชุมชน หรือ สมาชิกในชุมชน ตลอดจนการระดมทรัพยากรต่างๆ เช่น ทรัพย์สิน สิ่งของ เวลา เป็นต้น เพื่อร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาระหว่างสถานศึกษาและชุมชน (สถาบัน ธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, 2548) โดยมีปัจจัยที่ควรคำนึงถึงสำหรับการสร้างการมีส่วนร่วม ดังนี้ ปัจจัยด้านสถานศึกษา คือ สถานศึกษาควรขยายบทบาทให้เป็นศูนย์กลางในการจัด บริการการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน สถานศึกษาสามารถสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับ ชุมชน สร้างทัศนคติที่ดีและเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วม และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม พร้อมทั้งแสวงหาความร่วมมือเพื่อพัฒนาสิ่งใหม่ให้กับชุมชน สำหรับปัจจัยด้านชุมชน มีดังนี้ ชุมชน มีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อสถานศึกษา ชุมชนมีวิสัยทัศน์ในเรื่องการศึกษาของชุมชนร่วมกับสถานศึกษา ชุมชนมีเงื่อนไขพื้นฐานของชุมชนที่เพียงพอต่อการพัฒนา และนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐ เป็น เงื่อนไขที่สำคัญอันจะก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและชุมชน (อุทัย ดุลยเกษม และ อร ศรี งามวิทยาพงศ์, 2540 ; ชูชาติ พ่วงสมจิตร, 2541 ; นภภรณ์ หะวานนท์ และคณะ, 2543 ; อุดมสิทธิ์ จิตวิจารณ์, 2545 ; กระทรวงศึกษาธิการ, 2550) สำหรับเป้าหมายการมีส่วนร่วมของ ชุมชนอาจพิจารณาได้สามมิติดังนี้ คือ มิติแห่งการมีส่วนร่วมเพื่อการช่วยเหลือ เกื้อกูล เช่น การ บริจาคทรัพย์สิน ที่ดิน ภูมิปัญญา ความคิดเห็น แรงกาย เป็นต้น มิติที่สอง คือ การมีส่วนร่วมเพื่อ รวมตัวเป็นกลุ่มทำงาน โดยกลุ่มอาจมีรูปแบบทั้งที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ แต่มีมุมมอง คล้ายกัน คือ การทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มิติที่สาม คือ การที่ประชาชนมีความ ตระหนักรู้ว่าตน คือ ผู้ที่สามารถควบคุมสถานการณ์ที่มีผลกระทบทั้งด้านบวก และด้านลบต่อชีวิต ความเป็นอยู่ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ จากการถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนความรู้ การสร้างความเข้าใจ เรียนรู้พฤติกรรม ความเป็นประชาธิปไตยจากกระบวนการกลุ่ม สำหรับขั้นตอนการมีส่วนร่วมนั้น Cohen and Uphoff (1980) ได้อธิบายไว้ว่ามี 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมี ส่วนร่วมในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล และ Morgan et al (1992) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาของชุมชนว่า ลำดับขั้นตอน การมีส่วนร่วมควรเริ่มจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนก่อน แล้วจึงกำหนด นโยบายในด้านการจัดหลักสูตร การบริหารจัดการงบประมาณ การพัฒนากิจกรรมการศึกษาและการ จัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน

ภายใต้นโยบายการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่ 2 ซึ่งกำหนดเป้าหมายเพื่อสร้าง ความ เท่าเทียมทางการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการได้ กำหนดโครงการพัฒนา “โรงเรียนคุณภาพ” ในปี พ.ศ. 2553 คือ “โรงเรียนดีศรีตำบล” โดยมี จำนวนโรงเรียนในแต่ละรุ่น ดังนี้ รุ่นที่ 1 จำนวน 182 โรงเรียน รุ่นที่ 2 จำนวน 877 โรงเรียน และรุ่น

ที่ 3 จำนวน 5,474 โรงเรียน รวมจำนวน 6,533 โรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสถานศึกษาที่มีคุณภาพในท้องถิ่น เพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้มีความเท่าเทียมและสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2556) ดังนั้นบทบาทสำคัญของโรงเรียนดีศรีตำบล คือ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การระดมทุนทางสังคมของชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาเพื่อให้เกิดการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเกิดคุณค่ามีความหมายและมีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชนโดยรวมตามเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังที่ กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา (2554) กล่าวว่า การส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษานั้นเป็นการสร้างโอกาสในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้กับคนในชุมชนซึ่งตอบสนองต่อการศึกษาตลอดชีวิตอันเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการพัฒนาประเทศ

สถานศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นสถานศึกษาที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย มีจำนวนถึง 31,286 โรงเรียน เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาที่กระจายอยู่ในพื้นที่ชุมชนทั่วประเทศ โดยบทบาทของสถานศึกษาสำหรับการสร้างโอกาสในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้กับคนในชุมชนที่ตอบสนองต่อการศึกษาตลอดชีวิต สถานศึกษาต้องสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน ระดมทรัพยากรในชุมชน หรือสังคม ประสานความร่วมมือกับชุมชนในการจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสำคัญสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต แม้ว่านโยบายการศึกษาจะมีการกำหนดแนวทางการสนับสนุนการมีส่วนร่วมทุกรูปแบบและทุกระดับการศึกษาจากทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง แต่จากการประเมินผลการพัฒนาการจัดการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาจากภาคส่วนต่างๆ ยังมีค่อนข้างน้อย สภาพโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนยังมีช่องว่างทางการศึกษาอยู่มาก การจัดการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทยยังไม่ถึงเป้าหมายของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เนื่องจากระบบสถานศึกษาได้ผูกขาดการจัดการศึกษาเกือบทั้งหมด การจัดการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับภูมิสังคมในแต่ละพื้นที่จึงทำให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตหลุดออกไปจากวิถีชีวิตของประชาชน ประชาชนในประเทศจำนวนมากจึงยังไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมและมีคุณภาพอย่างแท้จริง (กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา, 2554) ในขณะเดียวกันการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยยังขาดการส่งเสริมอย่างเป็นระบบและขาดความต่อเนื่อง โดยเฉพาะการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งมีความสัมพันธ์และสำคัญต่อการดำรงชีวิตที่ดีของประชาชนทั่วไปหรือเรียกได้ว่าเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต ภายใต้สถานการณ์จากการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สะท้อนถึงปัญหาทางด้านการมีส่วนร่วม ของชุมชนในการจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา พบว่าพีรศักดิ์ หม่อนกันทา (2553) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ประณตศึกษาจังหวัดกระบี่ พบว่าแม้ว่าโรงเรียนมีมาตรการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในรูปแบบของคณะกรรมการการศึกษา เพื่อให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีการดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง แต่ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมโดยรวมยังคงอยู่ในระดับปานกลาง ด้าน ศรียรรณ เกียรติสุนนท์ และสำเร็จ บุญเรืองรัตน์ (2554) พบว่า ปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนด้านหนึ่ง คือ ปัญหาจากผู้บริหารโรงเรียนที่ขาดความรู้ทักษะ ในการสร้างการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในขณะที่ดิเรก อนันต์ (2556) พบว่ากรรมการภายนอกสถานศึกษามีบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมในด้านการจัดการเรียนการสอนน้อย ในขณะที่ในปี 2557 ได้มีการมอบนโยบายการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแก่ผู้บริหารโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาถึงผู้บริหารสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในด้านประสิทธิภาพของการจัดการศึกษานั้นให้ดำเนินการพัฒนาสถานศึกษาให้เข้มแข็งในทุก ๆ ด้าน ด้วยการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมขององค์กรบุคคลต่าง ๆ (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2557)

ดิเรก อนันต์ (2556) ได้กล่าวว่าบทบาทของคณะกรรมการสถานศึกษาในด้านการมีส่วนร่วมยังมีไม่มาก และหากกล่าวถึงการประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรอื่นทั้งภาครัฐและเอกชนด้วยแล้ว เกือบจะกล่าวได้ว่ามีน้อยมาก จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา พบว่า งานวิจัยของไทยส่วนใหญ่ได้ศึกษาเฉพาะเงื่อนไขและปัจจัยที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การศึกษาปัจจัยด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน และปัจจัยด้านผู้บริหาร สำหรับการศึกษาปัจจัยด้านชุมชนนั้น มีการศึกษาปัจจัยด้านสภาพทั่วไปของชุมชน ปัจจัยด้านผู้นำชุมชน ปัจจัยด้านคณะกรรมการสถานศึกษา และปัจจัยด้านคุณลักษณะบุคคลในชุมชน ส่วนผลการศึกษาปัจจัยด้านอุปสรรคที่มีต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษานั้น มีการศึกษาถึงปัจจัยด้านการขาดความเข้าใจต่อการมีส่วนร่วม ปัจจัยด้านความไม่ชัดเจนในบทบาทการมีส่วนร่วมทั้งในด้านจุดมุ่งหมายการมีส่วนร่วม เรื่องที่ควรมีส่วนร่วม ระดับการมีส่วนร่วม และปริมาณของการมีส่วนร่วม รวมทั้งรูปแบบและวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสม (เข็มเพชร แก่นสา, 2543 ; ยงยุทธ พนาสนธิ, 2546 ; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547 ; บุษพา เมฆศรีทองคำ, 2547 ; ทศน์ศิริรินทร์ สว่างบุญ, (2548) ; จิณฉัตร ปะโคทัง, 2549) ส่วนงานวิจัยที่ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในลักษณะ รูปแบบขั้นตอน วิธีการดำเนินการและกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา ยังไม่มีรูปแบบจึงยังไม่ทราบถึงรูปแบบที่ชัดเจนเรื่อง การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับ การจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นองค์กรเป้าหมายหลักในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ต้องค้นหาวิธีพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา การ

วิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา ตลอดชีวิตของสถานศึกษาจากโรงเรียนดีศรีตำบลซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีแนวคิดพื้นฐานด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสถานศึกษาที่มีคุณภาพในชุมชนท้องถิ่นโดยสถานศึกษาและชุมชน ร่วมระดมทรัพยากร ประสานความร่วมมือเพื่อร่วมจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายสำคัญสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา จากโรงเรียนดีศรีตำบล รุ่นที่ 1 จำนวน 182 โรงเรียนทั่วประเทศ แล้วนำผลการศึกษาด้านสภาพและปัจจัยนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานให้ชุมชน ในพื้นที่ปฏิบัติการจริง นำมาพิจารณาข้อมูลประกอบการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการวิจัยของ Kemmis and McTaggart (1988) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในวงการการศึกษาโดยมีขั้นตอนที่แตกต่างจากแนวคิดอื่น ๆ คือ เป็นการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ไข ปรับปรุงผลการดำเนินงานบางอย่างบนวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตปกติของชุมชน โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างมีสถานะที่เท่าเทียมกันในการช่วยกัน ระดมความคิด การวางแผน การปฏิบัติและการประเมินผล โดยมีกรอบการทำงานร่วมกันที่มีความยืดหยุ่น มีการสร้างทางเลือกที่หลากหลาย สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ มุ่งเน้นคนในพื้นที่วิจัย มุ่งเน้นการมีส่วนร่วม มุ่งเน้นการกระทำเพื่อแก้ปัญหาตัวตนเองของชุมชนซึ่งการกระทำดังกล่าวจะส่งผลให้ชุมชนมีภาคภูมิใจในศักยภาพของตนเอง และมุ่งเน้นให้มีการสะท้อนคิดเพื่อทบทวนสิ่งที่ได้ดำเนินการร่วมกันไปแล้ว การสะท้อนคิดทำให้ได้เปิดใจยอมรับในปัญหาต่างๆ และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาซึ่งเป็นเป้าหมายของการวิจัยปฏิบัติการที่ดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งให้กับชุมชนและสังคม ซึ่งการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการดำเนินงานวิจัยที่เชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎี และวิธีการปฏิบัติให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ดังคำกล่าวที่ว่า “คิดกว้างระดับโลก ปฏิบัติแคบระดับท้องถิ่น” (Think Globally, Act Locally) โดยขั้นตอนการวิจัยใช้ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ร่วมกับการสำรวจสภาพปัจจุบันปัญหาจากผู้มีส่วนร่วมวิจัยปฏิบัติการซึ่งเป็นตัวแทนของผู้เกี่ยวข้องสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตจากกลุ่มต่างๆ มาร่วมปรึกษากันเพื่อวางแผนแนวทางการแก้ไขปัญหา (Planning) เพื่อนำมาสู่ขั้นการปฏิบัติ (Acting) คือ การนำแผนงานมาลงมือปฏิบัติ พร้อมสังเกต (Observing) ในขณะที่ทำการวิจัยตามกิจกรรม ขั้นตอนการดำเนินงาน และสะท้อนผลการปฏิบัติงาน (Reflecting) ด้วยการประเมินหรือตรวจสอบกระบวนการ เพื่อนำข้อมูลจากการสะท้อนผลนำไปปรับปรุงและพัฒนาการวางแผนปฏิบัติในวงรอบต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีสมมุติฐานว่าหากชุมชนเข้าใจจุดมุ่งหมายบทบาทและกระบวนการการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแล้ว ชุมชนจะแสดงบทบาทศักยภาพและความสามารถของตนเองได้อย่างเต็มความสามารถเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาร่วมกับ

สถานศึกษาได้อย่างสอดคล้องต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยสถานศึกษาปฏิบัติหน้าที่เป็นหน่วยเร่งกระบวนการเปิดโอกาส กระตุ้น ส่งเสริมให้ชุมชนเป็นฐานการพัฒนาโดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมศาสตร์ที่มีการทำงานอย่างเป็นระบบ เน้นพลังกลุ่มเน้นการสร้าง ความเข้าใจ สร้างแรงกระตุ้นเพื่อระดมความคิดเห็นผ่านกระบวนการสองสะท้อนตนเองร่วมกันของกลุ่ม แล้วร่วมลงมือปฏิบัติ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นการสร้างการมีส่วนร่วม อันเป็นพื้นฐานสำคัญตามแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ที่ช่วยพัฒนาการมีส่วนร่วม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิต ที่เน้น“คนใน” ร่วมกันเป็นคนตั้งโจทย์และค้นหาคำตอบเน้นการบูรณาการ (Integration) เน้นการระดมสรรพกำลังจากทุกภาคส่วนมาร่วมทำงานทั้งในระดับล่าง (Downstream) เชื่อมต่อไปยังระดับบน (Upstream) (Cohen and Uphoff, 1980) ซึ่งการสร้างมีส่วนร่วมของชุมชนดังกล่าว จะก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และก่อให้เกิดพลังการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่มาจากการพัฒนาจาก “ข้างใน” หรือกระบวนการ “ระเบิดจากข้างใน” อันจะส่งผลให้เกิดพลังชุมชนที่เข้มแข็งเป็นรากฐานที่มั่นคง บรรลุเป้าหมายให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และส่งผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมโดยรวมต่อไป

คำถามการวิจัย

1. สภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา มีลักษณะเป็นอย่างไร
2. การเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา เป็นอย่างไร
3. การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีลักษณะเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

2. เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

3. เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยแบ่งขอบเขตของการวิจัยออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ ด้านประชากร และด้านเนื้อหา รายละเอียดของขอบเขตการวิจัยแต่ละด้าน มีดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยแบ่งเป็นตามวิธีดำเนินการวิจัย 2 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 ประชากรในชั้นศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา คือ ประชากรจากโรงเรียนดีศรีตำบล รุ่นที่ 1 จำนวน 182 โรงเรียน ซึ่ง แต่ละโรงเรียนประกอบด้วย ตัวแทนการศึกษาในระบบโรงเรียน คือ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วย 1) ผู้อำนวยการสถานศึกษา 2) ผู้แทนครู 3) ผู้แทนองค์กรชุมชน 4) ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 5) ผู้แทนศิษย์เก่า 6) ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์หรือองค์กรศาสนา 7) ผู้แทนผู้ทรงคุณวุฒิ และ 8) ผู้แทนผู้ปกครอง ตัวแทนการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งประกอบด้วย 9) ประชาชนชาวบ้าน 10) ผู้นำกลุ่มอาชีพ 11) ผู้นำสถานประกอบการ 12) ผู้นำชุมชน และ 13) ผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ รวมจำนวนโรงเรียนละ 13 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างในชั้นการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงอย่างมีเกณฑ์คือโรงเรียนที่มีผลการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาน้อยและเป็นโรงเรียนที่ให้ความร่วมมือในการวิจัย เนื่องจากเป็นการวิจัยที่ใช้ระยะเวลาานาน กลุ่มตัวอย่างที่ได้เลือกมาคือคณะกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี ต.บ้านโพธิ์ศรี อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี ซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จำนวน 25 คน ดังนี้คือ 1) ผู้อำนวยการสถานศึกษา 2) ผู้แทนครู 3) ผู้แทนองค์กรชุมชน 4) ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 5) ผู้แทนศิษย์เก่า 6) ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์หรือองค์กรศาสนา 7) ผู้แทนผู้ทรงคุณวุฒิ และ 8) ผู้แทนผู้ปกครอง ตัวแทนการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม

อัยยาศัย ซึ่งประกอบด้วย 9) ปราชญ์ชาวบ้าน 10) ผู้นำกลุ่มอาชีพ 11) ผู้นำสถานประกอบการ 12) ผู้นำชุมชน และ 13) ผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยศึกษาเนื้อหาใน 3 ประเด็น ดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยผู้วิจัยได้สังเคราะห์ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของ Cohen and Uphoff (1980), Shaeffer (1994), ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542), ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540) และสถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม (2548) ชุมชน 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 2) การมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 3) การมีส่วนร่วมการวางแผนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 4) การมีส่วนร่วมดำเนินการสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 5) การมีส่วนร่วมประเมินผลสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 6) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์สำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

2.2 แนวคิดการจัดการศึกษาชุมชนเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต โดยผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิดการจัดการศึกษาชุมชนเพื่อการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ของ Minzey and LeTarte (1979), Epstien (1980) และ Pretoruis (1990) มีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) การจัดกิจกรรมการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา 2) การจัดกิจกรรมการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน 3) การจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน 4) การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับการบริการชุมชน 5) การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

2.3 แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวางแผน 2) การปฏิบัติการตามแผนที่กำหนด 3) การสังเกตผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน และ 4) การประเมินผลสะท้อนกลับ ของ Taggart (1988)

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่ในบริเวณเขตพื้นที่บริการของสถานศึกษา มีการติดต่อสื่อสารกัน มีความสนใจ มีการเรียนรู้ร่วมกันอันก่อให้เกิดประโยชน์แก่สถานศึกษาและชุมชน ซึ่งในการวิจัยนี้หมายถึง กลุ่มคนซึ่งเป็นตัวแทนการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย 1) ผู้อำนวยการสถานศึกษา 2) ผู้แทนครู 3)

ผู้แทนองค์กรชุมชน 4) ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 5) ผู้แทนศิษย์เก่า 6) ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์ หรือองค์กรศาสนา 7) ผู้แทนผู้ทรงคุณวุฒิและ 8) ผู้แทนผู้ประกอบการ ตัวแทนการศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งประกอบด้วย 9) ประชาชนชาวบ้าน 10) ผู้นำกลุ่มอาชีพ 11) ผู้นำสถานประกอบการ 12) ผู้นำชุมชน และ 13) ผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการ 1) สืบหาข้อมูลของชุมชน ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านบุคคล ด้านวัตถุและสถานเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต 2) ระดมความคิดเห็น เพื่อร่วมระดมความคิดเห็นในการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินการ และกำหนดแหล่งทรัพยากรที่จะใช้จัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต 3) การวางแผน เพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินการ และกำหนดแหล่งทรัพยากรที่ใช้จัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต 4) การดำเนินการ เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษา ทั้งการประสานงาน การสร้างความร่วมมือ การสนับสนุนทุน วัสดุ แรงงาน การร่วมบริหารงาน ตลอดจนการร่วมดำเนินการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต 5) การรับผลประโยชน์ คือ มีการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนโดยเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน และ 6) การประเมินผล โดยติดตามผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์การจัดกิจกรรมการศึกษา โดยประเมินความก้าวหน้าผลการดำเนินงานตามโครงการหรือกิจกรรมต่างๆที่เกิดจากการจัดกิจกรรมทางการศึกษาตลอดชีวิตซึ่งครอบคลุมการศึกษาในระบบ โรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

การจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การจัดกิจกรรมการศึกษาที่ผสมผสานการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ ดังนี้ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาเพื่อให้ผลของการจัดการศึกษาสามารถตอบสนองความต้องการและช่วยพัฒนาชุมชนโดยรวม

การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา หมายถึง การดำเนินการที่มีองค์ประกอบสำคัญ 2 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งประกอบด้วย 1.1) สภาพพื้นฐานการมีส่วนร่วม 8 ด้าน คือ ผู้จัดการศึกษา กลุ่มเป้าหมาย สารความรู้ วิธีการจัดการศึกษา สื่อการเรียนรู้ วัตถุประสงค์การจัดการศึกษา แหล่งเรียนรู้ในชุมชน และผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต 1.2) ปัจจัยการมีส่วนร่วม ทั้งในด้านสถานศึกษา และด้านชุมชน และ 1.3) กระบวนการมีส่วนร่วม 6 ขั้นตอน ศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชน ระดมความคิดเห็น การวางแผน การดำเนินการ การรับผลประโยชน์ และการร่วมประเมินผล เพื่อให้ชุมชนนำ **สภาพพื้นฐาน ปัจจัย และกระบวนการ** ไปพิจารณาประยุกต์ให้สอดคล้อง เหมาะสมกับบริบทชุมชนด้วย 2) กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน

สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ที่ครอบคลุมการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา หมายถึง ผู้บริหาร ครู คณะกรรมการสถานศึกษา การปฏิบัติของสถานศึกษา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการสร้างเครือข่ายการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตของสถานศึกษา ได้มาดำเนินการร่วมกันซึ่งมีผลต่อการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านชุมชน หมายถึง ผู้นำชุมชน ความสัมพันธ์ภายในชุมชน ทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ การสร้างกลุ่มเครือข่ายในชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการกำหนดบทบาทความร่วมมือได้มาดำเนินการร่วมกันซึ่งมีผลต่อการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Taggart (1988) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญ 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวางแผน 2) การปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนด 3) การสังเกตผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานและ 4) การประเมินผลสะท้อนกลับ

สถานศึกษา หมายถึง โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ประกอบด้วยสถานศึกษา 3 ประเภท คือ โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษา

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. การวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้องค์ความรู้ด้านสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาซึ่งเป็นสภาพพื้นฐานสำหรับการสร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วย หน่วยงานที่เข้าร่วมจัดกิจกรรมการศึกษา กลุ่มเป้าหมายที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษา สารความรู้ วิธีการจัดกิจกรรม สื่อการเรียนรู้ภายในชุมชนที่ วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม แหล่งเรียนรู้ที่ชุมชนใช้ร่วมจัดกิจกรรม และผลที่ชุมชนได้รับจากการมีส่วนร่วมจากการจัดกิจกรรมตลอดชีวิต ซึ่งสถานศึกษา ชุมชนหรือหน่วยงานที่สนใจสามารถนำองค์ประกอบด้านสภาพพื้นฐานแต่ละด้านนำไปพิจารณาเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาในบริบทที่แตกต่างกันไป

2. การวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้องค์ความรู้ด้านปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ซึ่งสถานศึกษา ชุมชน หรือ หน่วยงานที่สนใจสามารถนำองค์ความรู้ด้านปัจจัยไปพิจารณาเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาได้ โดยการประยุกต์ได้ตามแต่ละพื้นที่อาจมีสภาพพื้นฐานและบริบทที่เหมือนหรือแตกต่างกันตามประเภทของสถานศึกษาและบริบทของชุมชน

3. การวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้องค์ความรู้ด้านรูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ซึ่งบุคคล องค์กร หน่วยงานชุมชนและสังคมที่ต้องการพัฒนาการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ปฏิบัติจริงได้ตามความเหมาะสม

4. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งกระบวนการวิจัยสร้างโอกาสให้ชุมชนได้รับประสบการณ์ตรงจากการเข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา สร้างความตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน พัฒนาระบบการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกันซึ่งสนองต่อยุทธศาสตร์สำคัญของการพัฒนาประเทศ คือ การพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ครอบคลุมในประเด็นการศึกษาและเป็นแนวทางในการทำวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา : การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยได้รวบรวมสาระสำคัญไว้ 7 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

- 1.1 ความหมายและความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต
- 1.2 ช่วงวัยและองค์ประกอบของการศึกษาตลอดชีวิต
- 1.3 แนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
- 1.4 รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

ตอนที่ 2 แนวคิดการศึกษาชุมชน

- 2.1 หลักการของการศึกษาชุมชน
- 2.2 ความหมายการศึกษาชุมชน
- 2.3 ลักษณะการศึกษาชุมชน
- 2.4 องค์ประกอบของการศึกษาชุมชน
- 2.5 รูปแบบการศึกษาชุมชน

ตอนที่ 3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา

- 3.1 นโยบายของรัฐที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาของสถานศึกษา
- 3.2 ความหมายและความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา
- 3.3 ลักษณะและรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา

- 3.4 รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา
- 3.5 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา
- 3.6 บทบาทและระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา
- 3.7 ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

ตอนที่ 4 แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

- 4.1 ความหมายการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
- 4.2 ลักษณะสำคัญและหลักการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
- 4.3 ขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
- 4.4 จุดเน้นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
- 4.5 วิธีการและเทคนิคการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
- 4.6 บทบาทของนักวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
- 4.7 การประเมินผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
- 4.8 ประโยชน์ของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ตอนที่ 5 แนวคิดการพัฒนารูปแบบ

- 5.1 ความหมายของรูปแบบ
- 5.2 ประเภทของรูปแบบ
- 5.3 องค์ประกอบของรูปแบบ
- 5.4 ขั้นตอนการพัฒนารูปแบบ

ตอนที่ 6 กรอบแนวคิดการวิจัย

ตอนที่ 1 แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรม การศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา : การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เอกสารในตอนนี้จึงนำเสนอ รายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต สาธารณะที่นำเสนอประกอบด้วย ความหมายและ ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต ช่วงวัยและองค์ประกอบของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต แนว ทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

แนวคิดเรื่อง “การศึกษาตลอดชีวิต” เริ่มต้นจากการประชุม “The Third International Committee for Facilitating Adult Education” ขององค์การยูเนสโกเมื่อ ในปี พ.ศ.2507 หลังจากนั้น การศึกษาตลอดชีวิตได้กลายเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาที่เข้าสู่ระบบ การศึกษาของประเทศต่างๆ ทั่วโลก จากความเชื่อที่ว่ามนุษย์สามารถปรับตัวได้ตามความ เปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วยการพัฒนาทั้งด้านกาย ปัญญา สังคม อารมณ์ การเรียนรู้ ของมนุษย์จึงเกิดขึ้นต่อเนื่องตลอดเวลา การเรียนรู้ดังกล่าวทำให้สังคมเกิดความสงบเรียบร้อย ยอมรับ ซึ่งกันและกันและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นการจัดกระบวนการ ให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตตั้งแต่เมื่อเริ่มมีชีวิตจนถึงการจบสิ้นชีวิต โดย การเรียนรู้นั้นสามารถจัดการให้เกิดความรู้ ทักษะและทัศนคติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในแต่ ละช่วงการเปลี่ยนแปลงของวัย บุคคลสามารถเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ทุกรูปแบบทั้ง ในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและอย่างไม่เป็นทางการที่เรียกว่าตามอัธยาศัย (ทวีป อภิสสิทธิ์, 2554)

1.1 ความหมายและความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต

“การศึกษาตลอดชีวิต” (Life Long Education) ในความหมายของนักการศึกษา R.H Dave ได้นิยามว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวคิดการมองการศึกษาในภาพรวม ที่ครอบคลุมการศึกษาใน ระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการศึกษาตลอดชีวิตมีการประสาน ความสัมพันธ์และมีความต่อเนื่องผสมผสานกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในด้านเนื้อหา สาธารณะที่คนต้องนำ ความรู้ไปใช้โดยเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยของชีวิต (สนอง โลหิตวิเศษ, 2544) ตั้งแต่การศึกษาในระบบ โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา เมื่อจบจากโรงเรียนหรือสถาบันไปสู่การเป็นผู้ใหญ่ก็จะต้องมีการศึกษา ต่อไปอีก แต่อาจอยู่ในรูปการศึกษาตามอัธยาศัยหรือการศึกษานอกระบบ (สำนักงานเลขาธิการสภา การศึกษา, 2548) มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต ไว้ดังนี้

UNESCO (1968) ได้ให้ความหมายว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการจัดการศึกษาที่ครอบคลุม การจัดการศึกษาสำหรับเด็ก การศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ ต่อเนื่องอย่างเป็นทางการไปตลอดชีวิต โดยการศึกษาตลอดชีวิตมีความสอดคล้องสนองต่อความต้องการของแต่ละบุคคล การศึกษาจึงไม่ได้สิ้นสุดแค่เพียงที่สถาบันการศึกษา แต่การศึกษาสามารถเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่และทุกเวลา โดยการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะมีคุณภาพเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับขอบเขตของการศึกษาที่บุคคลได้รับ

Faure (1972) กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิต คือ การศึกษาที่ครอบคลุมการศึกษาทุก ลักษณะ ทุกรูปแบบ เป็นหลักการจัดการศึกษาที่รวมการศึกษาทุกระบบ ทุกหน่วย ทุกแหล่ง ไว้ด้วยกันทั้งหมด เพื่อการพัฒนาการศึกษาแบบบูรณาการทุกส่วน

Dave (1973) กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิต คือ การศึกษาที่ประกอบด้วย การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นองค์รวม โดยการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดทุกช่วงวัยของชีวิตบุคคล เกิดขึ้นได้ทุกสถานที่ และ ทุกวิธีการ เพื่อ บูรณาการเสริมสร้างให้เกิดสติปัญญา และเกิดการพัฒนาคูบุคคล และสังคม

กระทรวงศึกษาธิการ (2546) จาก พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 4 ได้ให้ความหมาย ของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ว่า เป็น การศึกษาที่ผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมให้บุคคลสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

สุมาลี สังข์ศรี (2545) กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การศึกษาที่ผสมผสานและ ครอบคลุมการศึกษาทุกรูปแบบทุกวิธีการทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย จากทุกแหล่งความรู้ในชุมชนและสังคม เกิดขึ้นได้ทุกหนทุกแห่งโดยไม่ จำกัดเวลาและสถานที่ เป็นภาพรวมของการศึกษาทุกประเภทที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง สัมพันธ์และ ผสมผสานกลมกลืนกับการดำเนินชีวิต เพื่อมุ่งพัฒนาคูบุคคลให้สามารถปรับตัวเข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงและเติมเต็มศักยภาพของแต่ละบุคคลในทุกช่วงวัย

นภมณฑล ลิบหมื่นเปี่ยม (2548) กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิตมีความหมาย 2 ลักษณะ คือ ความหมายโดยทั่วไป หมายถึง การส่งเสริมเพื่อให้เกิดการระดมทรัพยากรในสังคมมาใช้ให้เกิด ประโยชน์สูงสุดอย่างเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องจนยังผลให้สังคมนั้นกลายเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และความหมายเชิงปฏิบัติการ หมายถึง กระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของสังคมในการนำ ทรัพยากรทางการศึกษามาใช้ประโยชน์ อันได้แก่ องค์ความรู้ แหล่งความรู้ และเทคโนโลยี มาใช้ใน การดำเนินขยายการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ครอบคลุมจุดมุ่งหมายและขอบข่ายการบริการด้าน การศึกษา โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของสังคมจากทุกภาคส่วน

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2551) ได้ให้ความหมาย การศึกษาตลอดชีวิตว่า หมายถึง การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่าง การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2551) กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การศึกษาและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตของบุคคล โดยวิธีการและกระบวนการที่แตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ การปรับปรุงอาชีพ การทำความเข้าใจสภาพแวดล้อมและสังคมที่ตนเป็นสมาชิก หรือ การพยายามพัฒนาบุคลิกภาพให้เหมาะสมกับตน ทั้งนี้ไม่ว่าจะเพื่อความมุ่งหมายใดก็ตาม การศึกษาตลอดชีวิต คือ การศึกษาที่มุ่งพัฒนาบุคคลนั่นเอง

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2552) นิยามว่า การศึกษาตลอดชีวิต เป็นการศึกษาที่มีผลต่อการเรียนรู้ของบุคคลที่ผสมผสานการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อมุ่งให้บุคคลพัฒนาตนเองตลอดชีวิตเพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาต่อเนื่องให้เต็มศักยภาพ โดยบุคคลต้องมีแรงจูงใจในการศึกษาหาความรู้และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

จากความหมายของ การศึกษาตลอดชีวิต ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิต คือ การศึกษาที่บูรณาการการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน ตลอดช่วงอายุของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย และเป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของมนุษย์อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ช่วยให้ผู้คนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมโลกได้

การศึกษาตลอดชีวิตมีความหมายดังที่กล่าวมาข้างต้น ด้วยเหตุนี้การศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นการเรียนรู้ที่มีความสำคัญสำหรับชีวิตมนุษย์ ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต สามารถสรุปได้ดังนี้

สุมาลี สังข์ศรี (2546) กล่าวถึง ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต ดังนี้

1. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยให้บุคคลมีโอกาสนับรู้ตลอดช่วงชีวิต
2. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยให้บุคคลได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
3. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยให้บุคคลได้รับการศึกษารูปแบบที่เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตจริง เพราะการศึกษาตลอดชีวิตเป็นการบูรณาการศึกษากับชีวิต

4. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยให้บุคคลได้รับการศึกษาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตจริง

5. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยให้บุคคลได้รับการศึกษาที่สอดคล้องกับงานช่วยให้สามารถเลือกและพัฒนาอาชีพได้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป

6. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยให้บุคคลมีความรู้และทักษะที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

7. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยให้บุคคลมีอิสระในการเรียนรู้ สามารถเรียนในสิ่งที่ตรงกับระดับความสามารถของตนเองได้

8. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยให้บุคคลพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ

9. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยให้บุคคลพึ่งตนเองได้และนำตนเองในการเรียนรู้ได้

10. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยให้บุคคลพัฒนาตนเองตลอดทุกช่วงชีวิตและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสม

11. การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการช่วยให้ผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้มีโอกาสในการศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง

12. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยให้บุคคลและองค์กรในสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

13. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้

อุดม เขยกิจวงศ์ (2551) ได้สรุปถึง ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต ดังต่อไปนี้

1. ทรัพยากรทางการศึกษาที่มีอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐบาลไม่เพียงพอที่จะพัฒนาคุณภาพของประชาชนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงได้ ควรระดมทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นทั่วประเทศให้นำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยให้ผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานอย่างเต็มที่ และเป็นการส่งเสริมสัมพันธ์ภาพระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน

2. ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเทคโนโลยีและข่าวสารประชาชนจำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและข่าวสารในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นความสามารถดังกล่าวต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนตาย

3. การจัดการศึกษาตลอดชีวิต ควรบูรณาการระหว่างการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยเฉพาะการให้ความสำคัญเป็นพิเศษต่อ การศึกษาตามอัธยาศัย เพราะเป็นกระบวนการส่งเสริมให้แต่ละคนสามารถใช้ประโยชน์จากการ ประกอบกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาความรู้ ความคิดและความสามารถของตนเองได้ อย่างกว้างขวางและดำเนินต่อเนื่องตลอดชีวิต

4. บุคลากรที่ทรงคุณค่าทางการศึกษามีอยู่เป็นจำนวนมากภายในชุมชนต่างๆ อัน ได้แก่ ข้าราชการที่เกษียณอายุและผู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น พระสงฆ์ คนชราและผู้เป็นพ่อแม่บุคคลอันทรง คุณค่าดังกล่าวควรได้รับการส่งเสริมให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลและสังคม

5. หัวใจของความสำเร็จในการกระจายอำนาจขึ้นอยู่กับคุณภาพของคนในท้องถิ่น เป็นสำคัญคุณภาพจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนในท้องถิ่นได้รับการพัฒนาความรู้ ความคิดและ ความสามารถอย่างต่อเนื่อง จนสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้านการเมือง การปกครอง ตาม ระบอบประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

6. การส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตช่วยส่งเสริมความหมายและคุณค่าของ พระพุทธศาสนาในสังคมไทย เพราะสาระสำคัญของคำสอนในพระพุทธศาสนา คือ การชี้แนะแนวทาง ให้มนุษย์พัฒนาตัวเองอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อจะได้สามารถพึ่งตนเองในการแก้ปัญหา และ ดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

7. การส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตเป็นการฟื้นฟูและพัฒนาวัฒนธรรมของคนใน ชุมชน การจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมหรือใช้วัฒนธรรมของชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ เป็น การจัดการศึกษาที่มีความหมายต่อการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนในชุมชนนั้นโดยตรงทำให้คน ในท้องถิ่นมีทางเลือกที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างหลากหลาย

8. การส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตเป็นการคืนการศึกษาให้แก่ชุมชนอันหลากหลาย เพราะชุมชนจะมีโอกาสได้ฟื้นฟูและพัฒนากระบวนการจัดการศึกษาของชุมชน (Indigenous Education) ตลอดจนฟื้นฟูและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนให้มีคุณค่าและมีความหมายต่อการ แก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2551) ได้สรุปถึงความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต ดังนี้

1. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยให้เกิดความเสมอภาคได้มากกว่าการศึกษาในระบบ โรงเรียน เพราะการศึกษาในระบบโรงเรียนนั้นมีส่วนช่วยรักษาสภาพความแตกต่างทางสังคมและชน ชั้นให้ คงอยู่ตลอดไป ในทางตรงกันข้ามการศึกษาตลอดชีวิตจะช่วยแก้ไขและลดบทบาท ในด้านนี้ ของระบบโรงเรียนได้ดีมาก

2. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจทางการศึกษา เนื่องจากการลงทุนทางการศึกษาในภาวะปัจจุบันได้ถึงจุดวิกฤตที่สังคมไม่อาจรับภาวะด้านนี้ได้ปัญหานี้ยิ่งได้รับผลกระทบอย่างมากและได้มีความพยายามในการแก้ไขปัญหาด้านค่าใช้จ่ายทางการศึกษาในระบบโรงเรียนด้วยการพยายามพัฒนาเทคโนโลยีทางการศึกษาให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

3. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของครอบครัว นักการศึกษาส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันว่า บ้านหรือครอบครัว ได้เคยทำหน้าที่หลักสำคัญในการศึกษาให้กับเยาวชนในอดีต โดยเฉพาะในด้านจริยธรรมและคุณธรรมต่างๆ ปัจจุบันสถานการณ์ได้ชี้ให้เห็นชัดเจนว่าบทบาทของสถาบันครอบครัวลดความสำคัญลงไป ส่วนหนึ่งเป็นเพราะอิทธิพลจากความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี จากสถานการณ์เช่นนี้เป็นที่คาดคะเนได้ว่าพัฒนาการของเด็กและเยาวชนย่อมจะเกิด “ผลกระทบทางค่านิยม” ซึ่งเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและบทบาทของครอบครัวนั่นเอง

4. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคม บทบาทของบุคคลในสังคมนับว่าเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวอย่างมากรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ได้บังคับบัญชากับหัวหน้างาน หรือบทบาททางการเมืองในระดับชุมชนหรือหมู่บ้าน การที่คนเราได้พึ่งพาเทคโนโลยีทำให้มีเวลาว่างมากขึ้น ด้วยเหตุผลต่างๆ เหล่านี้ ย่อมทำให้เวลาที่จะใช้เพื่อการเรียนรู้ยาวนานกว่าสมัยก่อน การเปลี่ยนแปลงบทบาททางด้านสังคมดังกล่าว ย่อมทำให้การจัดบริการทางการศึกษาตลอดชีวิตต่ออย่างเหมาะสมจะมีความจำเป็นมากขึ้น

5. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีจะส่งผลและมีอิทธิพลโดยตรง โดยเฉพาะในแง่ของการได้รับข้อมูลข่าวสารที่เหมาะสมและถูกต้อง นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงลักษณะของหน้าที่ การงานและอาชีพ ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องได้รับความรู้และทักษะใหม่ๆ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ

6. การศึกษาตลอดชีวิตช่วยพัฒนาองค์ประกอบต่างๆ ทางด้านการประกอบอาชีพ ทั้งนี้เพราะจะทำให้เกิดความจำเป็นที่บุคคลควรจะได้รับความรู้ความชำนาญ หรือทักษะใหม่ๆ เพื่อการนำไปประกอบอาชีพให้เกิดความเหมาะสมและดียิ่งขึ้น เพราะว่าความรู้เดิมที่ได้รับมาจากการศึกษานอกโรงเรียนอาจจะใช้ไม่ได้ หรือเก่าเกินไปนั่นเอง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิต มีความสำคัญต่อมนุษย์ทุกเพศ ทุกวัย เพราะทำให้มนุษย์สามารถมีความรู้ มีทักษะ มีชีวิตที่มีคุณภาพ ดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความรู้เพียง

พอที่จะเผชิญกับชีวิตกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ช่วยสร้างความเสมอภาคทางการศึกษาทั้งในด้านบทบาทผู้จัดการศึกษา และผู้รับการศึกษา (ผู้เรียน) ช่วยพัฒนาระบบการศึกษาให้มีความเหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละช่วงวัย และช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้ดีขึ้น ทำให้ชุมชนสังคม และประเทศชาติ สามารถพัฒนาไปพร้อมๆ กัน ท่ามกลางสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมโลก

1.2 ช่วงวัยและองค์ประกอบของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิต คือ การศึกษาที่ประกอบด้วย 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งช่วยให้บุคคลเกิด การเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตโดยบางช่วงชีวิตอาจจะได้รับการศึกษาเพียงหนึ่งหรือ 2 ประเภท หรือ บางช่วงชีวิตอาจจะได้รับการศึกษาทั้ง 3 ประเภทผสมผสานกัน ดังนี้ (สุมาลี สังศรี, 2545)

การศึกษาตลอดชีวิต

ประเภทการศึกษาที่พึงได้รับ

แรก

ภาพที่ 1 แสดงช่วงวัยกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

จากภาพที่ 1 จะเห็นได้ว่าในชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตายจะเกี่ยวข้องกับการศึกษา ทั้ง 3 รูปแบบ ผสมผสานกัน จากภาพด้านช่วงเวลา พบว่าการศึกษาในระบบส่วนใหญ่จะมีในช่วงอายุในวัยเรียน คือ ช่วงอายุ ระหว่าง 3 - 22 ปี นอกจากนั้นแทบทั้งชีวิตจะเป็นการศึกษา ตามอัธยาศัย และ การศึกษานอกระบบ สำหรับด้านเนื้อหาสาระ สถานที่และรูปแบบ การเรียนรู้ของบุคคล สามารถสรุปความสัมพันธ์เชื่อมโยงช่วงวัยอายุ กับการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงช่วงวัยกับประเภทการจัดการศึกษาที่ควรได้รับ

จากตารางสามารถสร้างความเข้าใจ และความสัมพันธ์ องค์ประกอบด้านการเรียนรู้ ในเรื่อง ความเหมาะสมของรูปแบบการศึกษา โดยผู้จัดการศึกษาและการเรียนรู้ของผู้เรียน ตามลักษณะองค์ความรู้ (เนื้อหาสาระ) ที่ควรได้รับให้สอดคล้องตามความเหมาะสมของแต่ละช่วงวัย

Livingstone (2001; อ้างถึงใน อมรา ปฐภิญโญบุรณ 2554) ได้นำเสนอ แบบแผนพื้นฐาน การศึกษา ที่ถือว่าเป็นหัวใจของการศึกษา ของบุคคลในสังคม 2 ลักษณะ ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงแบบแผนการศึกษา

จากตารางแบบแผนการศึกษาข้างต้น แบบแผนพื้นฐานการเรียนรู้ของบุคคล ประกอบด้วย การศึกษา (โดยผู้จัด) หรือ การเรียนรู้ (ของผู้เรียน) โดยตามแผนภูมิแบ่งได้ 4 รูปแบบ ตามลักษณะ องค์ความรู้ (เนื้อหา สาระ) และทักษะที่ถือว่าเป็นหัวใจของการศึกษาของบุคคลในสังคม 2 ลักษณะ ดังกล่าว คือ

1. สาระความรู้มีหลักการและเหตุผลที่พิสูจน์ได้ (Rational or Scientific Knowledge) มีการบันทึกเป็นองค์ความรู้ มีขั้นตอน กระบวนการ ในลักษณะหลักสูตรการเรียนรู้ หรือทฤษฎีความรู้ที่สามารถนำมาถ่ายทอดได้

2. สาระความรู้เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้จริง (Practical knowledge) เป็นองค์ความรู้ ส่วนใหญ่ที่ไม่อาจนำมาบันทึกเป็นตัวอักษร หรือจัดทำเป็นหลักสูตรสำเร็จรูป แต่สามารถนำมาถ่ายทอดได้

อมรา ปฐภิญโญบุรณ (2554) อธิบายถึง คุณลักษณะการจัดการศึกษา ตามรูปแบบผู้เรียน/ผู้ อายากรู้ จากแบบแผนการศึกษาข้างต้น 4 รูปแบบ ดังนี้

1. การศึกษานอกระบบ ผู้เรียนออกแบบ หรือ กำหนดสาระความรู้ โดยอาจมี หลักสูตรการเรียนรู้ หรือไม่มีก็ได้ วิธีเรียนตามความสนใจ ตามโอกาส และความสะดวกในการรับ บริการหรือการเรียนรู้

2. การศึกษาต่อยอด (อาจารย์ถึงการศึกษาต่อเนื่องด้วย) ผู้เรียนออกแบบ หรือ กำหนดการศึกษาเพื่อต่อยอดสาระความรู้ตามความสนใจของผู้เรียน เช่น หลักสูตรการศึกษาต่อเนื่อง เพื่อรับวุฒิปริญญาตรีรับรองผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ตามมาตรฐานบางประการ เป็นต้น

3. การเรียนรู้ด้วยตนเองผู้เรียนกำหนดการเรียนรู้ตามความสนใจ ความต้องการ ความถนัดและความสะดวก ตามศักยภาพของตนเอง เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ เช่น การพัฒนาทักษะ บางประการ ในด้านการเรียนรู้เทคโนโลยี การจัดทำเว็บไซต์ การทอผ้า การจัดดอกไม้ การออกแบบ สวน ซึ่งสาระและการเรียนรู้เป็นไปตามสถานการณ์ และเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เป็นต้น

4. การเรียนรู้ร่วมกัน ผู้เรียนออกแบบ หรือ กำหนดการเรียนรู้ตามสภาพปัญหา สถานการณ์ร่วมกับผู้อื่น เช่น การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ เพื่อปรับสภาพบ่อน้ำ ลำคลองของชุมชน การจัดทำป่าชุมชน เป็นต้น

อมรา ปฐภิญโญบุรณ์ (2554) อธิบายถึง คุณลักษณะการจัดการศึกษา ตามรูปแบบผู้สอน / ผู้รู้ ตามการแบ่ง 4 รูปแบบ ดังนี้

1. การศึกษาในระบบ ผู้เรียนต้องสมัครตามเงื่อนไขของสถานศึกษา หรือ ตามระดับ การศึกษาที่มีผู้จัดเป็นผู้กำหนดทั้งการเข้าและการจบการศึกษา

2. การสอนโดยผู้อาวุโส ผู้เรียนสมัคร/เลือก/ขอรับบริการความรู้จากผู้ที่ได้รับการ ยกย่องว่าเป็น “ผู้ทรงคุณวุฒิ” มักเป็นผู้ที่มีอาวุโสที่มีองค์ความรู้แบบฝังลึก (Tacit Knowledge) โดย การถ่ายทอดอาจมีหลักสูตรหรือไม่ก็ได้

3. การศึกษาตามอัธยาศัย ผู้เรียนกำหนดสาระการเรียนรู้ตามความสนใจ ของตนเอง ไม่มีรูปแบบที่เป็นระบบ เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเฉพาะบุคคล ตามศักยภาพ ตามความรู้ ความสามารถของผู้เรียน แต่มีการเทียบโอน เทียบประสบการณ์ภายหลังการเรียนรู้ หรือภายหลังการ จบสิ้นกระบวนการไปสู่รูปแบบการเรียนรู้อื่นๆ ได้

4. การฝึกอบรมตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนกำหนดกระบวนการเรียนรู้โดย รับการถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ที่มีเวลาและแบบแผนการเรียนรู้ หรือที่เกิดจาก การฝึกอบรม อาจเป็นการเรียนรู้ตามสถานการณ์จริง หรือการฝึกงาน ฝึกอบรมในระหว่างการทำงาน เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นรูปแบบของการเรียนรู้ของมนุษย์ ที่เกิดขึ้นตลอด ชีวิตของมนุษย์ทุกคนนับตั้งแต่วัยแรกเกิดจนถึงวัยผู้สูงอายุ เราสามารถเลือกที่จะศึกษาเรียนรู้ได้ใน ช่วงเวลาต่าง ๆ ของชีวิตตามความต้องการและเหมาะสม การศึกษาที่เกิดขึ้นจากการผสมผสาน ระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุก สถานะ โดยเกิดจากตัวผู้เรียนเป็นหลัก ทั้งในด้านเนื้อหา สาระการเรียนรู้ รวมถึงองค์ประกอบต่างๆ เน้นสนองตอบตามความต้องการของผู้เรียน

องค์ประกอบของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตซึ่งเป็นการศึกษาที่ประกอบด้วย 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ได้มีนักวิชาการได้อธิบายดังนี้

สุมาลี สังข์ศรี (2543) กล่าวถึง องค์ประกอบของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตว่าควรประกอบด้วย

1. หลักสูตร
2. วิธีการเรียนการสอน
3. สื่อและอุปกรณ์
4. ระยะเวลาเรียน
5. การวัดผลประเมินผล
6. สถานที่

อัญชลี ธรรมะวิสิกุล (2551) ได้แบ่งองค์ประกอบของการจัดการศึกษาในระบบไว้ดังนี้

1. สารเนื้อหาการจัดการศึกษาในระบบจะจัดทำหลักสูตรเป็นตัวกำหนดเนื้อหาสาระแต่ละระดับ ขณะเดียวกันเปิดโอกาสให้สถานศึกษาแต่ละแห่งสามารถจัดเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับท้องถิ่นได้ด้วย โดยมีเนื้อหาสาระที่ทันสมัยทันต่อเหตุการณ์ เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาทั้งนี้ต้องทบทวนเนื้อหาสาระเพื่อปรับแก้ไขให้ถูกต้องทันสมัยและให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน

2. ครูผู้สอน หรือผู้ให้การเรียนรู้ ผู้ถ่ายทอดเนื้อหาสาระได้แก่ ครู และอาจารย์ ซึ่งถือเป็นผู้ประกอบวิชาชีพชั้นสูง บุคคลเหล่านี้ต้องได้รับการอบรมทั้งในด้านเนื้อหา และวิธีการถ่ายทอด เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ และสาระวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. สื่อและอุปกรณ์สำหรับการศึกษา เช่น อาคารสถานที่ โต๊ะเก้าอี้ กระดาน หนังสือแบบเรียน สมุด ดินสอ ตลอดจนทั้งอุปกรณ์ที่ทันสมัยที่มีราคาแพงทั้งหลาย เช่น อุปกรณ์ในห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น สื่อและอุปกรณ์เหล่านี้เป็นส่วนประกอบ ที่จำเป็นสำหรับการจัดการศึกษา

4. รูปแบบวิธีการเรียนการสอนการศึกษาในระบบยุคปฏิรูปการศึกษา เน้นความสำคัญที่ตัวผู้เรียน รูปแบบวิธีการเรียนการสอนใหม่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งมีกระบวนการเรียน

การสอนที่หลากหลาย เช่น การระดมความคิด การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การนำชมนอกสถานที่ การใช้อุปกรณ์เครื่องมือประกอบ

5. สถานศึกษาและบรรยากาศแวดล้อม การจัดการศึกษาในระบบ ชั้นเรียนยังเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นอาคารสถานที่ห้องเรียน และบรรยากาศแวดล้อมที่ใช้ในการจัด การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นซึ่งจะต้องจัดบรรยากาศแวดล้อมที่เอื้อการเรียนรู้

6. ผู้เรียนหรือผู้ศึกษาถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของการจัดการศึกษา เพราะผู้เรียนคือผู้รับการศึกษาและเป็นเป้าหมายหลักของการจัดการศึกษา การปรับเปลี่ยนความรู้และพฤติกรรมของผู้เรียน เป็นดัชนีชี้วัดผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาจึงครอบคลุมขั้นตอนที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้เรียนตั้งแต่การเตรียมความพร้อมสำหรับการเรียนรู้ทำให้การศึกษาอบรมการประเมินและการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ประกอบด้วยองค์ประกอบ ดังนี้ หลักสูตร สารเนื้อหา ผู้สอน สื่อและอุปกรณ์การศึกษา วิธีการเรียนการสอน ผู้เรียน สถานที่ และการวัดผลประเมินผล

การศึกษาตลอดชีวิตจึงเป็นแนวคิดที่มองการศึกษาในภาพรวม ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ให้มีการประสานสัมพันธ์ทั้งในด้านของ ความต่อเนื่องของเวลา (ชั่วชีวิตคน) และเนื้อหา (สาระที่คนต้องนำความรู้ไปใช้) ซึ่งรูปแบบการศึกษา ทั้งสามรูปแบบต่างก็มีความแตกต่างกัน ได้มีนักวิชาการได้อธิบายไว้ สามารถสรุปเปรียบเทียบความแตกต่างและความสัมพันธ์เชื่อมโยงของการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย สามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบองค์ประกอบการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ทั้ง 3 รูปแบบ

(สนอง โลหิตวิเศษ, 2544; อุดม เขยกวิวงศ์, 2551)

จากตารางกล่าวโดยสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาตลอดชีวิต คือ ภาพรวมการจัดการศึกษาที่ผสมผสานระหว่าง การศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่มีลักษณะที่ยืดหยุ่นทั้งในด้านเวลา สถานที่ เนื้อหา และรูปแบบการเรียนการสอน โดยการเรียนรู้ของแต่ละช่วงวัยจะเกิดขึ้นได้ดีจะต้องมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบด้านการเรียนรู้ ในเรื่องความเหมาะสมของแต่ละรูปแบบการศึกษา เพื่อให้การศึกษาเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา และสนองต่อความต้องการของผู้เรียน

1.3 แนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนพัฒนา (2551) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550 – 2554 ได้ระบุถึงแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประเทศไทย ดังนี้

1.3.1 สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้กับคนทุกช่วงวัย ให้ตระหนักถึงประโยชน์และความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่นำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตและความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างรู้เท่าทัน โดย

1.3.1.1 สร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับทุกคนในสังคมไทย ให้เห็นความสำคัญและสนใจการเรียนรู้ในหลายรูปแบบ เกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

1.3.1.2 ปรับทัศนคติของสังคมให้ยกย่องผู้ที่ใฝ่ศึกษาอย่างต่อเนื่องเป็นคนที่มีคุณค่า มีความขยันหมั่นเพียรและสามารถปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

1.3.1.3 ส่งเสริมเด็กและเยาวชนในการเรียนรู้และปรับตัวรองรับเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงแหล่งข้อมูลและความรู้อย่างกว้างขวาง

1.3.2 พัฒนารูปแบบและหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่สอดคล้องกับสภาพของเมืองและชุมชนโดย

1.3.2.1 เปิดพื้นที่ทั้งสถานศึกษาและชุมชนให้เป็นสถานที่เรียนรู้ของคนในชุมชน โดยจัดกิจกรรมหลังเวลาเรียนในโรงเรียน ขยายหลักสูตรสำหรับคนทั่วไปในมหาวิทยาลัยและวิทยาลัย เพิ่มการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะเพื่อการเรียนรู้ อาทิ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์กีฬา

1.3.2.2 พัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยสำรวจความต้องการของผู้เรียน จัดหลักสูตรที่มุ่งให้ปราชญ์ ผู้รู้ในพื้นที่เป็นผู้สอน มีหลักสูตรสำหรับผู้นำการเรียนรู้เพื่อให้เป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น นักการศึกษา ผู้ฝึกกีฬา ผู้นำเยาวชน บรรณารักษ์ห้องสมุด ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ อาสาสมัคร เป็นต้น และจัดทำปฏิทินการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นความสนใจของสาธารณชน รวมทั้งการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเบื้องต้นที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

1.3.3 ปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับทุกคน

1.3.3.1 ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยกำหนดมาตรการจูงใจ อาทิ การลดหย่อนภาษีให้ภาคเอกชนที่ร่วมลงทุน และส่งเสริมให้จัดการเรียนรู้ในสถานประกอบการ เป็นต้น ปรับปรุงกฎ ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เอื้ออำนวยและส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และพัฒนาสถานที่เรียนรู้ให้เหมาะสมกับกิจกรรม

1.3.3.2 จัดระบบข้อมูลข่าวสารการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ทุกคนสามารถเข้าถึงผ่านสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งจัดหน่วยให้คำปรึกษาสำหรับการเรียนรู้เพื่อแนะนำการเรียนที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของผู้สนใจเรียน

1.3.4 การจัดการองค์ความรู้ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงระดับประเทศ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของคนไทยและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยการจัดการพัฒนาต่อยอด ใช้ประโยชน์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อรักษาองค์ความรู้ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาให้คงอยู่และเผยแพร่สู่สากล ได้แก่

1.3.4.1 จัดการความรู้ด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการสืบค้น ถอดความรู้/ภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคนออกเป็นความรู้ที่ผู้อื่นสามารถเรียนรู้รวบรวมจัดเป็นคลังข้อมูลในชุมชน และนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน อาทิ การจัดทำแผนชุมชน และคุ้มครองความรู้เหล่านี้ ทั้งทางนิตินัยและพฤตินัย ป้องกันมิให้ตกไปอยู่กับกลุ่มผลประโยชน์

1.3.4.2 สนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการปฏิบัติจริงร่วมกับปราชญ์ ผู้รู้ และผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ผ่านศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน และผลักดันให้เป็นวิชาในการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษา

1.3.4.3 นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่อย่างเป็นระบบ และนำไปผลิตสินค้าและบริการ สร้างรายได้ให้ชุมชน ควบคู่กับการทำวิจัยพื้นที่บ้านที่นักวิจัยในชุมชนร่วมกับสถาบัน การศึกษาและภาครัฐ รวมทั้งจัดระบบการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้เชิงลึก

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2551) ได้เขียนบทความเพื่อเพื่อทบทวนแนวคิด หลักการ และทฤษฎีเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตใหม่ ดังนี้

1. วิสัยทัศน์การเรียนรู้ตลอดชีวิต ควรเปิดมุมมองการศึกษาตลอดชีวิตใหม่โดยให้ความสำคัญกับประชาชนในฐานะ Demand Side ให้มากขึ้น หรือมากกว่าการจัดการศึกษาที่เกิดจากรัฐในฐานะ Supply Side ซึ่งเป็นการยอมรับการเรียนรู้ของภาคประชาชนว่ามีความหมายต่อการดำรงชีวิต และอาจร่วมสร้างข้อตกลงกันในสังคมว่า “การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน”

2. ผู้จัดการศึกษาตลอดชีวิต โลกในยุคปัจจุบันระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ต้องใช้ความรู้เป็นฐานในการขับเคลื่อน ดังที่รับรู้กันว่าโลกยุคปัจจุบันเป็นสังคมฐานความรู้ ความรู้ที่มีอยู่ในสังคมภายนอกจึงมีมากกว่าการจัดการศึกษาโดยโรงเรียนฝ่ายเดียวแน่นอน ดังนั้น การสร้างมุมมองในการจัดการศึกษาควรทำอย่างไร และการยอมรับว่าภาคประชาชนจะเป็นผู้จัดการศึกษาได้อย่างไร

3. วิธีวิทยา (Methodology) ที่ว่าด้วยการจัดการศึกษาตลอดชีวิต หากมีการยอมรับว่าผู้จัดการศึกษามีมากกว่าโรงเรียน ก็จะมองเห็นว่า มีวิธีการจัดการศึกษาที่มีอยู่มากมาย เช่น การจัดบรรยากาศ การจัดสถานการณ์ให้เกิดการเรียนรู้ เนื้อหาการเรียนรู้ที่มีความกว้างขวางมากกว่า ชุดความรู้ที่มีอยู่ในโรงเรียน ดังนั้น การสร้างมุมมองว่าด้วยการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตควรทำอย่างไร

4. เครือข่ายการเรียนรู้ โลกยุคปัจจุบันให้บทเรียนมนุษย์ว่าเราไม่อาจอยู่ในโลกได้เพียงลำพัง แต่ต้องร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลกันสร้างระบบเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้นในสังคม โดยไม่มีการผูกขาดความรู้ว่าเป็นของใครหรือหน่วยงานใด

5. เนื้อหาที่จะเรียนรู้ในการเรียนรู้ตลอดชีวิต แม้เนื้อหาสาระการเรียนรู้จะสัมพันธ์กับวิธีวิทยาที่ว่าด้วยการเรียนรู้ แต่สิ่งที่ควรเน้นย้ำ คือ สาระการเรียนรู้ต้องตรง และเหมาะสม (Relevance) กับความต้องการจำเป็นของแต่ละบุคคล ซึ่งผู้ที่บอกได้ว่า ตรงและเหมาะสม คือ ตัวของผู้เรียน ซึ่งคือ ตัวของประชาชนนั่นเอง แต่ในขณะเดียวกัน การสร้างกลไก ที่จะทำให้ประชาชนตอบได้ว่า ความต้องการที่แท้จริงของตน คืออะไร เพื่อที่จะได้เรียนรู้ในสิ่งที่ตรง เหมาะและเกิดประโยชน์ เรื่องที่สำคัญกว่านั้น คือการสร้างเสริมความสามารถในการเรียนรู้ ซึ่งไม่ใช่การอ่านออก เขียนได้

คิดเลขเป็นเท่านั้น แต่ต้องเป็นความสามารถในการอ่านเพื่อจับประเด็นสาระสำคัญของเรื่องที่อ่านได้ แล้วนำมาวิเคราะห์ และลงมือปฏิบัติจนเกิดความรู้ที่แท้จริง ตลอดจนการฟังและการพูด ซึ่งหมายถึง การช่วยให้ผู้เรียนมีเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้

กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต คือ การเปิดโอกาสให้ทุกคนได้รับการศึกษา ตามรูปแบบที่ต้องการ มีความหลากหลาย สามารถยืดหยุ่นได้ตามโอกาสและสถานการณ์ โดยมุ่งเน้น ให้ทุกภาคส่วนในสังคมต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มีการสร้างวิสัยทัศน์เปิดมุมมอง การศึกษาตลอดชีวิต ว่าการจัดการศึกษามีมากกว่าการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งอาจเป็นในรูปแบบ เครือข่ายการเรียนรู้ของสถาบันการศึกษา การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน เพื่อเป็นแหล่ง ความรู้ให้ผู้เรียนสามารถศึกษาเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ส่วนกิจกรรมการเรียนรู้สามารถจัดได้อย่าง หลากหลายโดยอาจใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ทั้งนี้ จะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.4 รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิต เป็นการศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาผู้เรียนได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งมี รูปแบบการจัดการศึกษาดังนี้

1.4.1 การศึกษาในระบบโรงเรียน

แนวคิดการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ของการศึกษาขั้นศึกษาขั้นพื้นฐานตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) สรุปได้ดังนี้

1.4.1.1 หลักการจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์ยึดหลักการการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน โดยให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง กระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่ การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในด้านกระบวนการจัดการศึกษาให้ยึด หลักการมีส่วนร่วมของบุคคลครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นเอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น

1.4.1.2 การจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้ง สามรูปแบบก็ได้ และให้มีการเทียบโอนผลการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกัน หรือ

ต่างรูปแบบได้ รวมทั้งสามารถนำความรู้ที่เกิดจากทักษะการฝึกอาชีพและประสบการณ์จากการทำงาน มาเทียบโอนได้

1.4.1.3 แนวทางการจัดการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ได้กำหนดให้จัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัด และความแตกต่างของผู้เรียน ให้มีคุณธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตย รักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติ ส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญา ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ และจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ เพื่อให้คนไทยมีนิสัยใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

1.4.1.4 การใช้แหล่งการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้ อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

1.4.1.5 การวัดและประเมินผลให้สถานศึกษาประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพฤติกรรม การจัดกิจกรรม ควบคู่ไปกับการทดสอบตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

1.4.1.6 การมีส่วนร่วม ส่งเสริมให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้ชุมชน มีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

1.4.1.7 มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา จากรัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่นๆ และต่างประเทศ

1.4.1.8 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ผู้เรียนมีสิทธิได้รับการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในโอกาสแรกๆ ที่ทำได้ เพื่อให้มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ ดังนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและ ความถนัดของผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาเพื่อป้องกันและแก้ปัญหา
3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง
4. จัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆ อย่างสมดุลรวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา
5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัย เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อ การเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ
6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

สรุปได้ว่า รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในระบบโรงเรียน คือ การที่ทุกภาคส่วน ทั้งสถานศึกษา ชุมชน เอกชน และองค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหาสาระ การร่วมระดมทรัพยากรจากองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา การมีส่วนร่วมจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน การช่วยปลูกฝังด้านวิชาการและศิลปวัฒนธรรมที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม จริยธรรม การส่งเสริมการจัดการเรียนที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ และการจัดแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมให้คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเสมอภาคและเป็นธรรมตามสิทธิ การมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้เกิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอด

1.4.2 การศึกษานอกระบบโรงเรียน

รูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เอกสารในตอนนี้นำเสนอรายละเอียดที่เกี่ยวกับ หลักการการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ลักษณะของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ประเภทและวิธีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.4.2.1 หลักการและลักษณะการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน (2547) กล่าวถึงหลักการการจัดการศึกษานอกระบบ ดังนี้

1. หลักความเสมอภาคทางการศึกษา กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบส่วนมากเป็นผู้พลาดโอกาส และผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษา ซึ่งอาจมีความแตกต่างทางด้านสถานภาพในสังคม อาชีพ เศรษฐกิจ และข้อจำกัดต่างๆ ในการจัดการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ การศึกษานอกระบบต้องไม่มีการเลือกปฏิบัติ หากแต่สร้างความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา และการเรียนรู้อย่างเท่าเทียมกัน

2. หลักการพัฒนาตนเองและการพึ่งพาตนเอง การจัดการศึกษานอกระบบจะต้องจัดการเรียนการสอน และกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพของตน สามารถเรียนรู้ เกิดความสำนึกที่จะพัฒนาตนเองได้ เป็นคนคิดเป็น ปรับตัวเพื่อให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เรียนด้วยตนเอง พึ่งพาตนเอง เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอย่างเป็นปกติสุขท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม

3. หลักการบูรณาการการเรียนรู้กับวิถีชีวิต หลักการนี้อยู่บนพื้นฐานของการจัดการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับสภาพปัญหา วิถีชีวิต สภาพแวดล้อมและชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียนซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา สิ่งดังกล่าวส่งผลโดยตรงต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้เป็นลักษณะของการบูรณาการสาระต่างๆ เพื่อการเรียนรู้และวิธีการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวม

4. หลักความสอดคล้องกับปัญหาความต้องการและความถนัดของผู้เรียน หลักการนี้เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักความต้องการของตนเอง สามารถจัดการศึกษาให้กับตนเองได้อย่างเหมาะสม ครูการศึกษานอกระบบมีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนร่วมกำหนดวัตถุประสงค์ สาระการเรียนรู้ วิธีการเรียน และการประเมินผลการเรียนรู้ของตนเองซึ่งเป็นกระบวนการการศึกษานอกระบบที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ

5. หลักการเรียนรู้ร่วมกันและการมีส่วนร่วมของชุมชน การเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มผู้เรียนนับว่าสำคัญ เป็นการส่งเสริมและสร้างกัลยาณมิตรในกลุ่มผู้เรียน ก่อให้เกิดความร่วมมือ ความผูกพัน เอื้ออาทร การช่วยกันและกัน ปลุกฝังวินัยในตนเอง ฝึกความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรเกิดขึ้นสำหรับผู้เรียนที่มีวุฒิภาวะ การมีส่วนร่วมของชุมชน นับว่าเป็นหลักการสำคัญในการจัดการศึกษานอกระบบ ชุมชนสามารถเข้ามาร่วมในการจัดทำหลักสูตร สถานศึกษาการจัดสรรทรัพยากรเป็นแหล่งเรียนรู้ และสนับสนุนในเรื่องอื่นๆ เพื่อผลิตผู้เรียนที่เป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนต่อไป

สุมาลี สังข์ศรี (2545) ได้กล่าวว่าหลักการจัดการศึกษานอกระบบยึดหลักการดังต่อไปนี้

1. ความครอบคลุมทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย
2. ความเท่าเทียมกันและความเสมอภาคทางโอกาสทางการศึกษา
3. การเปิดโอกาส การสร้างโอกาส และการขยายโอกาสทางการศึกษา
4. การสนองความต้องการของบุคคลและสังคม
5. การจัดกิจกรรมที่หลากหลายให้กลุ่มเป้าหมายได้มีสิทธิเลือกได้
6. มีความยืดหยุ่นและมีความเข้าถึงได้ง่าย ลดกฎระเบียบ ขั้นตอนและเปิดโอกาสสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมาย
7. จัดบริการใกล้ตัว เข้าถึงผู้เรียน เช่น มีสื่อประเภทต่างๆ มีแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน
8. จัดกิจกรรมให้ผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิต ไม่ให้แปลกแยกไปจากการดำเนินชีวิต
9. จัดกิจกรรมให้มีความต่อเนื่อง
10. สร้างแรงจูงใจ สร้างนิสัยใฝ่เรียน ใฝ่รู้ ให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้กับกลุ่มเป้าหมาย
11. ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชน
12. ให้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ โดยเริ่มที่ชุมชนและชุมชนเป็นหลักในการดำเนินการ

13. เน้นการเรียนรู้ตามสภาพปัญหา

14. เปลี่ยนภาพการศึกษาจากห้องเรียน การท่องจำ การบอกเล่ามาเป็น การร่วมเรียนรู้จากการดำเนินชีวิตและสภาพจริงของปัญหา

อัญชลี ธรรมะวิสิกุล และคณะ (2551) กล่าวถึง หลักการศึกษานอกระบบ ดังนี้

1. เน้นความเสมอภาคทางโอกาสทางการศึกษา การกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ครอบคลุมและทั่วถึง

2. ส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีความยืดหยุ่นในเรื่องกฎเกณฑ์ ระเบียบต่างๆ

3. จัดการศึกษาให้สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายให้เรียนรู้สัมพันธ์กับชีวิต

4. จัดการศึกษาหลายรูปแบบ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้สอนมิได้จำกัดเฉพาะครูอาจเป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานหรือจากท้องถิ่น

ลักษณะของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายไว้ ดังนี้

อุดม เขยกิจวงศ์ (2551) ได้กล่าวถึงลักษณะของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ดังนี้

1. เวลา การศึกษานอกระบบโรงเรียนจัดนอกเวลาของโรงเรียน หรือสถานศึกษาภาคปกติ โดยเวลาสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมเพื่อการอำนวยความสะดวกในแง่ของเวลาสำหรับผู้เรียนและอาจใช้เวลาน้อยกว่าในการเรียนภาคเรียนปกติ

2. สถานที่ การศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่มีข้อจำกัดในเรื่องสถานที่เรียน โดยสามารถจัดได้ทุกที่ แม้แต่ในสถานศึกษาถ้ากิจกรรมนั้นจัดนอกเวลาของภาคปกติ และสถานศึกษานั้นไม่ได้ใช้ทำประโยชน์อย่างอื่น

3. หลักสูตรการสอน กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องไม่มีหลักสูตรเดียวตายตัว โดยหลักสูตรต้องมีความยืดหยุ่นเหมาะสม ทั้งในแง่ของเนื้อหา สาระ และวิธีการเรียนการสอน แม้ในกรณีที่เป็นหลักสูตรเดียวกันก็ตาม

4. ผู้สอน การศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่ได้กำหนดพื้นความรู้ และคุณวุฒิของผู้สอน ครูจึงเป็นใครก็ได้ที่มีความรู้ และมีความสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชานั้นๆ และสามารถถ่ายทอดความรู้ได้

5. ผู้เรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่มีการกำหนดอายุ ใครๆ ก็เรียนได้ ถ้ามีความประสงค์และมีความต้องการเรียนไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ อาจจะมีการกำหนดพื้นความรู้ในบางสาขาวิชาถ้าต้องการเรียนในระดับที่สูงขึ้น

6. การบริหารและการจัดการ การศึกษานอกระบบต้องไม่มีกฎเกณฑ์ระเบียบ ข้อบังคับที่ตายตัว สามารถเปลี่ยนแปลงได้และยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะ และทัศนคติตามความต้องการและตามเป้าหมายที่วางไว้

วิชนี้ ศิลตระกุล (2544) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการศึกษานอกระบบ ดังนี้

1. ผู้เรียน ผู้เรียนในการศึกษานอกระบบไม่มีการกำหนดเกณฑ์อายุ เหมือนกับ การศึกษาในระบบโรงเรียน การเรียนขึ้นอยู่กับความสมัครใจของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญไม่มีการบังคับผู้เรียนทุกเพศ ทุกวัย และทุกวุฒิ สามารถสมัครเรียนได้ตามความต้องการและความสนใจที่ตนเองมีต่อวิชานั้นๆ

2. ผู้สอน ผู้สอนและบุคลากรการศึกษานอกระบบอาจจะเป็นครูผู้สอนที่มีความรู้ ความชำนาญ และความเชี่ยวชาญในวิชาที่เรียนโดยตรง หรือเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ จากการประกอบอาชีพของตนเอง มาเป็นวิทยากรและอาสาสมัคร

3. หลักสูตรและเนื้อหาวิชา หลักสูตรและเนื้อหาวิชาการศึกษานอกระบบยืดหยุ่นได้มาก เนื้อหาสามารถปรับตามท้องถิ่นและความสนใจของผู้เรียน เช่น วิชาถนอมอาหารการประกอบอาหารจะมีภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่างก็ได้อันยังผลให้หลักสูตรมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยสอนบ้างและมากน้อยต่างกันไป บางแห่งจะเข้มงวดการใช้เทคโนโลยีมาช่วย เข้มงวดเกี่ยวกับเวลาเรียนเวลาสอน แต่บางแห่งจะไม่เข้มงวดในเรื่องเหล่านี้

4. รูปแบบการจัดการจัดการศึกษานอกระบบไม่มีรูปแบบแน่นอน รูปแบบการจัดการจะต่างไปเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของผู้จัดและผู้รับบริการ

5. การเรียนการสอนวิธีการเรียนการสอนของการศึกษานอกระบบจะมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมความจำเป็นบางครั้งจะจัดการเรียนการสอนเป็นชั้น และบางครั้งจะไม่เป็นชั้นเรียนแต่จัดในรูปกลุ่มพบปะสนทนา การสาธิต การฝึกอบรม การใช้สื่อทัศนูปกรณ์และสื่อมวลชน การศึกษาทางไกล ฯลฯ

6. สถานที่ที่จัดให้บริการการศึกษานอกระบบจะกระจายเปลี่ยนแปลงและโยกย้ายไปตามสถานที่ที่อำนวยให้และเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นโดยอาจจัดขึ้นที่ศาลาวัด ชั้นเรียนของโรงเรียนภาคปกติ ศูนย์อนามัย ห้องสมุดประชาชนอำเภอหรือจังหวัด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ศูนย์การเรียน สถานประกอบการสนามกีฬา ศาลาประชาคม ได้ร่วมนั้มา

7. ระยะเวลาเรียนของการศึกษานอกระบบขึ้นอยู่กับชนิดและลักษณะของวิชารวมทั้งความสนใจของผู้เรียนด้วย เช่นการเรียนวิชาตัดเย็บเสื้อผ้าในที่แห่งหนึ่ง อาจจะใช้ระยะเวลามากกว่าการเรียนการสอนวิชาเดียวกันในอีกที่แห่งหนึ่งก็ได้

8. หน่วยงานและสถาบันที่รับผิดชอบการศึกษานอกโรงเรียนมีทั้งภาครัฐบาล เช่น กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร กรมอนามัย กรมการศึกษานอกโรงเรียนฯ ภาคเอกชน เช่น สมาคมต่างๆ ธนาคาร บริษัทฯลฯ รัฐวิสาหกิจ เช่น การไฟฟ้า การสื่อสาร การไปรษณีย์โทรเลข การประปา สถาบันอุดมศึกษา เช่น มหาวิทยาลัย วิทยาลัย ฯลฯ

9. การรับรองความสามารถและคุณวุฒิ การประเมินผลการศึกษาอกระบบ มักจะประเมินในระยะสั้นๆ ประกาศนียบัตร หรือวุฒิบัตรที่ได้มีความหมายเพียงว่าได้ผ่านการเรียนหรือการฝึกอบรมในเรื่องใดมาเท่านั้น มิได้ถือเป็นเรื่องที่สำคัญมากนัก เพราะมิได้กำหนดให้เห็นว่ามีความรู้ความสามารถอยู่ในระดับของมาตรฐานการเรียนในระบบภาคปกติ (ยกเว้นการเรียนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ซึ่งมีศักดิ์และสิทธิ เท่ากับผู้เรียนตามหลักสูตรของโรงเรียนภาคปกติทุกประการ)

10. การยืดหยุ่นของการจัดกิจกรรมและโครงการต่างๆ ของการศึกษานอกระบบ มีความยืดหยุ่นมาก เพื่อให้สนองตอบความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ ส่วนหลักสูตรเนื้อหา ระยะเวลา สถานที่ วิธีสอน และวิทยากรผู้สอนนั้น จะปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมกับสภาพที่เป็นอยู่

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2552) ได้จำแนกลักษณะการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามจุดมุ่งหมาย ดังนี้

1. การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อชดเชยโอกาส เป็นการจัดการศึกษาให้กับกลุ่มเป้าหมายที่พลาดโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียนให้ได้รับการศึกษาที่มีความเท่าเทียมกัน เช่น การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่หลักสูตรมีลักษณะเทียบเท่าการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย

2. การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อแก้ไขปัญหาเป็นการใช้ การศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อแก้ไขปัญหาทั้งในระดับชาติและระดับบุคคล โดยมีกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

2.1 การแก้ไขปัญหาการไม่รู้หนังสือของประชาชน ซึ่งในปัจจุบัน ประมาณว่ามีผู้ไม่รู้หนังสืออยู่ร้อยละ 2-7 ของประชากรทั้งประเทศ ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร ห่างไกล

2.2 การแก้ไขปัญหาความยากจน โดยการจัดทำหลักสูตรระยะสั้น เพื่อฝึกอาชีพ รวมทั้งโครงการพัฒนาชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดการความรู้ชุมชน โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง

2.3 การแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิต โดยการจัดกิจกรรมในรูปแบบ หลักสูตรระยะสั้น การฝึกอบรมต่างๆ ที่เน้นเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต สุขอนามัย และ ทักษะชีวิต ตลอดจนการให้ความรู้ทางการเมือง การปกครอง การทำหน้าที่พลเมือง

3. การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ของบุคคล โดยมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบที่หลากหลายทั้งการฝึกอบรม หลักสูตรระยะสั้น E-learning กลุ่มสนใจ ค่ายวิชาการ เพื่อตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ โดยทั่วไป หรืองานอดิเรก การใช้ชีวิตในวัยเกษียณให้มีความสุข เป็นต้น

สรุปได้ว่า รูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีหลักการและลักษณะ สำคัญของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ เป็นการจัดการที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานและสถาบัน ที่รับผิดชอบ ทั้งบุคคล หน่วยงาน และสถาบันต่างๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชน ที่เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีรูปแบบการจัดการการศึกษาที่ไม่มีกฎเกณฑ์ ระเบียบ ข้อบังคับที่ตายตัว สามารถเปลี่ยนแปลงได้และมีความยืดหยุ่นมาก ไม่จำกัดเพศ และอายุ ของผู้เรียน การเรียนการสอน หลักสูตร เนื้อหา ระยะเวลา สถานที่ วิธีสอน และวิทยากรผู้สอนนั้น จะมีรูปแบบแตกต่างกันไป มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม กับผู้เรียนและสภาพที่เป็นอยู่ของผู้เรียน เพื่อขยายโอกาสทางการศึกษา ส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อให้การศึกษาช่วย พัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.4.2.2 ประเภทและวิธีการจัดการศึกษานอกระบบ

ประเภทและวิธีการจัดการศึกษานอกระบบ ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายรายละเอียด ดังนี้

อุ้นดา นพคุณ (2523) ได้แบ่งประเภทการจัดการศึกษานอกระบบ ออกเป็น 5 ประเภท โดยคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายประชาชน คือ

1. การศึกษาแม่และเด็ก หรือการศึกษาครอบครัว
2. กิจกรรมองค์การเยาวชน
3. การศึกษาผู้ใหญ่
4. การศึกษาหรือพัฒนาชุมชน
5. การศึกษาจัดพิเศษหรือการศึกษาต่อเนื่อง

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2546) ได้จัดประเภทการศึกษานอกระบบโรงเรียน ดังนี้

1. การศึกษาพื้นฐาน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้กลุ่มเป้าหมาย นอกระบบโรงเรียนได้รับโอกาสในการศึกษาพื้นฐานตามความสนใจและตามความต้องการอย่างมีคุณภาพ และทั่วถึงด้วยวิธีการที่เหมาะสมให้กลุ่มเป้าหมาย โดยจัดให้มีการเรียนรู้แบบบูรณาการเนื้อหาเข้ากับวิถีชีวิต เน้นการคิด ทำ จำ แก้ปัญหาและพัฒนา

2. การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพ เพื่อแก้ปัญหการว่างงานและสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจชุมชน มีการจัด 4 แนวทาง คือ

2.1 การฝึกทักษะอาชีพ เป็นหลักสูตรระยะสั้นสายอาชีพเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียน ให้มีความรู้และทักษะพื้นฐานในอาชีพ

2.2 การเข้าสู่อาชีพ เป็นการพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้สามารถคิดวิเคราะห์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาตนเองเพื่อเข้าสู่อาชีพ

2.3 กลุ่มพัฒนาอาชีพเป็นการส่งเสริมความรู้และประสบการณ์แก่กลุ่มผู้ที่มีอาชีพประเภทเดียวกันให้สามารถพัฒนาปริมาณและคุณภาพผลผลิตเข้าสู่การมีรายได้ เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม

2.4 การพัฒนาด้วยเทคโนโลยีเป็นการให้ความรู้แก่กลุ่มเป้าหมาย เฉพาะที่ต้องการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาอาชีพและศักยภาพของตนเองและกลุ่ม

3. การศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะ พื้นฐานที่จำเป็นของบุคคลเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข 4 ด้าน คือ ด้านสุขภาพ อนามัย ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้าน คุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยกำหนดให้สถานศึกษาควรมีหลักในการ จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต โดยให้ยึดกลุ่มเป้าหมาย ยึดทักษะชีวิตพื้นฐานที่จำเป็น 4 ด้าน ยึด ประเด็นปัญหาในชุมชนท้องถิ่น และยึดนโยบายรัฐ หรือเอกลักษณ์ของชาติเป็นหลัก

4. การศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมและชุมชน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนา ทักษะความสามารถและศักยภาพของคนในชุมชนและทุกภาคส่วนในชุมชนให้ร่วมกันรับผิดชอบและ เห็นความสำคัญในการฟื้นฟูพัฒนาสังคมและชุมชน

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2552) กล่าวว่า วิธีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น ผู้ที่ทำหน้าที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะครูในระบบโรงเรียนเท่านั้น แต่ยังมีเจ้าหน้าที่อื่นๆ ในชุมชน เช่น พัฒนาการ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เจ้าหน้าที่เกษตร เป็นต้น สำหรับแนวทางปฏิบัติหรือการจัดการควรเกี่ยวข้องกับวิถีความเป็นอยู่ และอาจมีความแตกต่างกันไป ในแต่ละชุมชน ซึ่งมีแนวทางหรือวิธีการโดยทั่วไป ดังนี้ คือ

1. ควรให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมค่านิยม และบรรทัดฐานทางสังคม
2. ให้ความสำคัญต่อความคิดและสติปัญญาของชาวบ้าน
3. ส่งเสริมการเรียนรู้และการอ่านออกเขียนได้
4. วิธีการต่างๆ ควรพยายามใช้วิธีการหลายๆ รูปแบบในการให้ข่าวสาร ข้อมูล การให้ความรู้ การฝึกทักษะ ความชำนาญ พยายามใช้สื่อการสอนหลายประเภท

กระทรวงศึกษาธิการ (2546) จาก พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ระบุไว้ว่า

มาตราที่ 15 กล่าวว่า การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่น ในการ กำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ และวิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยมีเนื้อหาหลักสูตร ที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับ สภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียน และ มาตรา 8 กล่าวว่า การจัดการศึกษาให้ยึดหลักเป็น

การศึกษาตลอดชีวิต ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ระบุไว้ว่า มาตรา 6 ระบุถึงการส่งเสริมและสนับสนุนให้กระจายอำนาจให้สถานศึกษาและการให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และ มาตรา 4 ให้ความหมาย ภาคีเครือข่าย หมายถึง บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และองค์กรอื่นรวมทั้งสถานศึกษาอื่นที่มีได้สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีส่วนร่วม หรือมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

กล่าวโดยสรุปว่า ประเภทการจัดการศึกษานอกระบบอาจมีหลายประเภทแต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ เพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาให้สนองต่อความต้องการของผู้เรียน เพื่อพัฒนาอาชีพ เพื่อพัฒนาทักษะชีวิต พัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลโดยรวมให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยวิธีการจัดการศึกษามีความยืดหยุ่น หลากหลาย คำนึงถึงความต้องการของผู้เรียน เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนและชุมชน อาศัยการมีส่วนร่วมของพลังชุมชน ยึดชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้

1.4.3 การศึกษาตามอัธยาศัย

การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยมีขอบเขตกว้างขวาง เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ในทุกช่วงวัย ที่สอดแทรกอยู่ในทุกระบบการเรียนรู้ตามความต้องการในแต่ละช่วงของวัยและอายุ เป็นการศึกษาเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิต และเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ในลักษณะการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ ที่แฝงอยู่ตลอดช่วงชีวิตของบุคคล เป็นองค์ความรู้ที่ไม่เปิดเผยชัดเจน การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับบริบทรอบตัวของมนุษย์เอกสารในตอนนี้จึงนำเสนอรายละเอียดที่เกี่ยวกับ หลักการสำคัญของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย และความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลกับการศึกษาตามอัธยาศัย ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.4.3.1 หลักการสำคัญของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

อุดม เขยกิจวงศ์ (2545) ได้กล่าวถึง หลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยว่ามีส่วนเกี่ยวข้อง ดังนี้

1. สิ่งแวดล้อมทางสังคม ตั้งแต่เกิดจนตายคนเราจะเรียนรู้การอยู่รอดในสังคมและการดำรงชีวิตจากสมาชิกอื่น เช่น พ่อแม่ และผู้ใหญ่ เครือญาติ และจากพิธีกรรมต่างๆ ของสังคมตั้งแต่การเกิด การตาย การละเล่นตลอดจนงานเฉลิมฉลองและงานเทศกาลทั้งหลาย
2. สิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ แต่ละคนจะเรียนรู้ทักษะ ค่านิยม และทัศนคติในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมตามที่สังคมยอมรับ รู้จักการทำมาหากินและการมีงานทำ เมื่อสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจพัฒนาไปเรื่อยๆ อาชีพใหม่ๆ เกิดขึ้น การศึกษาหาความรู้จึงต้องพัฒนาปรับปรุงและเสริมอาชีพ และวิชาชีพของตนเองให้ดีขึ้นเสมอ
3. สิ่งแวดล้อมทางการเมืองและการปกครอง บรรยากาศทางการเมืองและการปกครองมีอิทธิพลต่อการศึกษาตามอัยาศัยเป็นอย่างมาก ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยทุกคนจะต้องเรียนรู้หลักประชาธิปไตยในชีวิตประจำวัน รู้จักสิทธิและหน้าที่ รู้จักบทบาทของสมาชิกครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ ตลอดจนประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงและสังคมโลก ที่
4. สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและความเชื่อ ในท้องถิ่นใดก็ตามย่อมมีลัทธิความเชื่อและสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระผู้เป็นเจ้า และความเชื่อท้องถิ่น จนกลายเป็นธรรมเนียมประเพณีสืบทอดกันมา เช่น การไหว้ผีบรรพบุรุษ การเซ่นไหว้ผีตามท้องไร่ ท้องนา ผีเรือน เป็นต้น ธรรมชาติและความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชีวิตประจำวัน เมื่อถึงฤดูกาลหรือเทศกาลจะมีการเซ่นไหว้ จนกลายเป็นประเพณีท้องถิ่น

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ (2544) ได้ให้หลักการจัดการศึกษาตามอัยาศัยไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. การศึกษาตามอัยาศัยเป็นการศึกษาเพื่อตัวผู้เรียนเอง ขึ้นอยู่กับความสนใจใฝ่รู้ความพอใจที่จะเรียนรู้ ผู้เรียนจึงเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้อย่างแท้จริง เพราะผู้เรียนเป็นผู้ตระหนักรู้เองว่าเรียนรู้หรือไม่และผลของการเรียนรู้นั้นเกิดประโยชน์อย่างไร
2. การศึกษาตามอัยาศัยเป็นวิถีชีวิต เป็นวัฒนธรรมของมนุษยชาติ เพราะมนุษย์จะเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตามแต่ไม่อาจปฏิเสธที่จะไม่เรียนรู้ไม่ได้ เพราะการศึกษาตามอัยาศัยเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต
3. สังคมแห่งการเรียนรู้ มักจะจัดบรรยากาศ สถานการณ์ ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้บุคคลได้เรียนรู้ตามความสนใจ ตามความต้องการของตนเอง เช่น จัดห้องสมุดขึ้นในที่ต่างๆ ทั้งเป็นส่วนหนึ่งของอาคารของสำนักงานหรือจัดเป็นเอกเทศ เช่น ห้องสมุดประชาชนจัดรายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ ตลอดจนสื่อสารมวลชนต่างๆ รวมทั้งหนังสือพิมพ์

วารสารนิตยสาร ตลอดจนจัดกิจกรรมอื่นๆ เช่น ป้ายประกาศ หรือแม้แต่การเรียน เล่นเกม การพักผ่อนหย่อนใจ การบันเทิงต่างๆ เช่น ละคร ดนตรี ฯลฯ ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย

4. การส่งเสริมให้บุคคลสามารถเข้าถึงการศึกษาตามอัธยาศัยจะต้องแพร่กระจายแหล่งการเรียนรู้ให้มากขึ้น หลากหลายขึ้น ใกล้เคียงผู้เรียนขึ้น เพื่อสะดวกต่อการใช้บริการ บทบาทของนักการศึกษาตามอัธยาศัยจะต้องส่งเสริม ประสานงาน กระตุ้น หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนต่างๆ ให้จัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ให้มากขึ้น รวมทั้งให้คำแนะนำในการจัดการ และการส่งเสริมมาตรฐาน

5. การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้เรียนควรจะได้รับ การพิจารณาให้ดำเนินการให้มากขึ้น โดยเฉพาะการสร้างเสริมเจตคติความมีฉันทะที่จะเรียนรู้ การสร้างเสริมทักษะการเรียนรู้ตั้งแต่การส่งเสริมการอ่าน การเขียน การพูด การฟัง ในระดับที่จะสามารถแสวงหาความรู้ได้ และสามารถคิดวิเคราะห์เพื่อนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ได้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า หลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นหลักการศึกษาโดยผู้เรียน เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ เพื่อตัวผู้เรียนเอง โดยขึ้นอยู่กับความสนใจ ความพอใจที่ผู้เรียนจะเรียนรู้ (ฉันทะ) การศึกษาตามอัธยาศัยจึงเป็นการศึกษาบนวิถีชีวิต จากสิ่งแวดล้อมทางสังคม สิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมทางการเมืองและการปกครอง สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและความเชื่อ สำหรับการส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย คือ การจัดบรรยากาศ สถานการณ์ ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้บุคคลได้เรียนรู้ตามความสนใจ โดยต้องอาศัยการมีส่วนร่วม การส่งเสริม ประสานงาน กระตุ้น หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนต่างๆ ให้จัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ให้มากขึ้น รวมทั้งให้คำแนะนำในการจัดการ และการส่งเสริมมาตรฐานแหล่งเรียนรู้เพื่อให้บุคคลสามารถเข้าถึงการศึกษาตามอัธยาศัย ได้หลากหลายขึ้น ใกล้เคียงผู้เรียนมากขึ้น สะดวกต่อการใช้บริการ ในระดับที่บุคคลจะสามารถแสวงหาความรู้ และสามารถนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ได้

1.4.3.2 รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (2545) อธิบายถึงรูปแบบการจัดการศึกษาดูตามอัธยาศัย สามารถแบ่งเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1. การจัดกิจกรรม มีดังนี้

1.1 การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นแหล่ง การเรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน เป็นแหล่งวิทยาการที่มีคุณค่าต่อบุคคลและสังคมเป็นอย่างยิ่ง

ภูมิปัญญาชาวบ้านประกอบด้วยภูมิปัญญาของผู้รู้ วัฒนธรรมและความรู้ของชุมชน ซึ่งได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อมา

1.2 การจัดกลุ่มสนใจ เป็นการจัดการศึกษาตามสภาพปัญหา ความต้องการและความสนใจที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตด้วย

1.3 กลุ่มเสวนาหรืออภิปรายเป็นการรวมกลุ่มคนที่มีความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเหมือนกัน และต้องการแสดงความคิดเห็นโดยการเปิดเวทีพูดคุย วิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องนั้นๆ อย่างเสรี และเป็นประชาธิปไตยต่อสาธารณชน เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบ

1.4 กิจกรรมด้านศาสนาและวัฒนธรรม เป็นรูปแบบพิธีการที่กระทำ สืบทอดจากบรรพบุรุษมาเป็นเวลานาน จนกลายเป็นจารีตประเพณี และอนุรักษ์ต่อกันไป เช่น การรดน้ำดำหัวในประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

1.5 พ่อแม่สอนลูก เป็นรูปแบบการเรียนรู้ตามอัธยาศัยที่ชัดเจนที่สุด เกิดขึ้นตามธรรมชาติและจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน

1.6 การเรียนรู้จากประสบการณ์ของกลุ่มอาชีพ เช่น การทำแชมพูสมุนไพรจากผู้ชำนาญการ เป็นต้น

1.7 การเข้าค่าย เป็นกิจกรรมที่นักเรียน นักศึกษามีความสนใจที่จะเรียนรู้ในศาสตร์แขนงใดแขนงหนึ่งร่วมกัน และมีวัตถุประสงค์เพื่อไปอยู่ร่วมกันและศึกษาในเรื่องนั้นๆ เช่น การเข้าค่ายวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

1.8 คอมพิวเตอร์และอิเล็กทรอนิกส์ เป็นการสื่อสารที่ให้ความรู้ อย่างฉับไวสามารถนำมาใช้ในการถ่ายทอดความรู้ทั้งในการจัดการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยได้เป็นอย่างดี

2. การให้บริการ มีดังนี้

2.1 ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นแหล่งบริการข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบันเพื่อสร้างนิสัยการอ่าน ป้องกันการลืมนหนังสือและเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง แก่ประชาชน

2.2 ศูนย์การเรียนรู้ เป็นสถานที่จัดกิจกรรมที่ผู้เรียนสามารถศึกษาหาความรู้ได้ด้วยตนเองจากสื่อการสอนหลายรูปแบบ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งกลางทำหน้าที่ประสานงานกับแหล่งวิทยาการ ความรู้ข่าวสารแก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายในชุมชน

2.3 อินเทอร์เน็ต เป็นระบบการหาความรู้ในศาสตร์และสาขาต่างๆ โดยวิธีการสืบค้นข้อมูลจากคอมพิวเตอร์

2.4 นิทรรศการ เป็นการนำเนื้อหาทางวิชาการมาจัดในรูปของสิ่งแสดง ซึ่งอาจจะเป็นของจริง ของจำลอง เป็นต้น

2.5 การท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการพักผ่อนและความเพลิดเพลินแต่ในขณะเดียวกันผู้ท่องเที่ยวก็จะได้รับความรู้ด้วย ทำให้เกิดประสบการณ์ตรงและได้เรียนรู้ในขณะเดียวกัน

2.6 พิพิธภัณฑวิทยาศาสตร์ เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง ตลอดเวลา มีโอกาสสัมผัสด้วยตนเอง

2.7 ห้องสมุดประชาชน เป็นสถานที่ให้บริการข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ ในบางแห่งอาจจะจัดการเรียนการสอนด้วยสื่อต่างๆ ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

2.8 หน่วยภาพยนตร์เคลื่อนที่ เป็นการออกหน่วยโดยรถยนต์หรือเรือเคลื่อนที่ไปตามชุมชน เพื่อนำสื่อภาพยนตร์ไปฉายเพื่อความเพลิดเพลิน ในขณะเดียวกันผู้ชมก็ได้ความรู้จากเนื้อหาในภาพยนตร์นั้นๆ ด้วย

อัมรา ปฐภิญโญบุรณ์ (2554) ได้กล่าวว่า การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยรูปแบบที่สามารถจัดได้มีองค์ประกอบที่มีลักษณะเช่นเดียวกับการศึกษารูปแบบอื่นๆ คือ วัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ เนื้อหาสาระ วิธีการและกระบวนการแสวงหาความรู้ ระยะเวลา การวัดและประเมินผล และการนำไปใช้ โดยกลุ่มผู้เรียนเป็นผู้กำหนดองค์ประกอบทุกส่วน อาจเรียกว่า กิจกรรม ผู้จัด ผู้เรียน หรือแม้กระทั่งกิจกรรมเสริม เติมเต็มความกระหายใคร่รู้ และแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และศักยภาพในการทำงานอีกด้วย

การศึกษาตามอัธยาศัย มี 2 ลักษณะ คือ การเรียนรู้ตามอัธยาศัยของคนในชุมชน จากสถานการณ์และองค์ความรู้ ที่คิดค้นและพัฒนาภายในชุมชนเป็นกระบวนการพัฒนาจากภายในสู่ภายนอก (Inside –out) อีกลักษณะหนึ่ง คือ การเรียนรู้จากหน่วยงานภายนอกเชื่อมโยงองค์ความรู้ และ แนวทางการดำเนินชีวิตจากแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนไปเป็นกระบวนการภายนอกไปนำการพัฒนาภายใน (Outside-in) สามารถต่อยอดสู่การเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบ ลักษณะนี้ส่วนใหญ่ดำเนินการโดยศูนย์บริการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ระดับอำเภอใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ ที่ฝึกปฏิบัติงานตามโครงการการเรียนรู้จากชุมชน (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2551)

สรุป อาจกล่าวได้ว่า ประเภท รูปแบบและกิจกรรมการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนเป็นฐานสำคัญ โดยเชื่อมโยงไปสู่ชุมชนและสังคม (Community-based) ที่มีบทบาททางวัฒนธรรม มีอุดมการณ์ของชุมชนเป็นหลักรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัย จึงขึ้นอยู่กับ สิ่งที่เกี่ยวข้องต่อการเรียนรู้ที่โดยมากมักก่ออยู่รอบๆ ตัวที่ผู้เรียนสามารถเข้าถึงได้คือ การพัฒนา แหล่งเรียนรู้ กระบวนการจัดการสภาพการเรียนรู้จากสภาพการณ์และลักษณะของผู้เรียนและผู้ดำเนินการศึกษาตามอัธยาศัย และกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งมักเป็นการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล (Individual Learning or Self Education) และการเรียนร่วมกันระหว่างสมาชิกที่มีส่วนในชุมชน (Collaborative Learning) หรือร่วมในสถานการณ์นั้นๆ

1.4.3.3 ความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลกับการศึกษาตามอัธยาศัย

การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ไม่สามารถกล่าวถึงแนวทาง รูปแบบ และวิธีการ ที่เจาะจงตายตัวได้ เพราะโดยพื้นฐานของการศึกษาตามอัธยาศัย คือ รูปแบบการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสถานการณ์ ในการบริหารจัดการให้เกิดการศึกษาตามอัธยาศัย จะมีบุคคลผู้เกี่ยวข้อง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้จัด กลุ่มผู้เรียน และกลุ่มเครือข่าย (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2544)

1. กลุ่มผู้จัดการศึกษาตามอัธยาศัย

กลุ่มผู้จัดการศึกษาตามอัธยาศัย ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545) ได้ระบุ ในหมวด 4 ซึ่งว่าด้วยแนวทางการจัดการศึกษาที่จะต้องบูรณาการองค์ความรู้ ซึ่งหมายถึงเนื้อหาในด้านต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย

1.1 ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัวชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมและระบบการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

1.2 ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

1.3 ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ ใช้ภูมิปัญญา

1.4 ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

1.5 ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

กลุ่มผู้จัดนั้นอาจเป็นไปตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545) ในมาตรา 18 (3) “ศูนย์การเรียน” ซึ่งได้แก่ หน่วยงาน ที่จัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัวชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนาสถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันทางสังคมอื่นๆ กลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่ ประสานงานและส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัยจะมีบทบาทและหน้าที่ต่อกลุ่มผู้จัดการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนี้

1.6 ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการสร้างกรอบความคิดเกี่ยวกับการศึกษาตามอัธยาศัยกับกลุ่มเจ้าของเรื่องหรือเจ้าของเนื้อหา และเจ้าของสถานที่ โดยการสร้างกรอบความคิดของการศึกษาตามอัธยาศัยให้สอดคล้องกับบทบาทและภารกิจของบุคคลและองค์กรที่เป็นเจ้าของเรื่องหรือเจ้าของเนื้อหาและเจ้าของสถานที่และเจ้าของบริบทพื้นฐานของความเชี่ยวชาญชำนาญเฉพาะทางที่จะจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในเรื่องใด

1.7 กระตุ้นและสร้างความตระหนักให้กับกลุ่มเจ้าของเรื่อง หรือเจ้าของเนื้อหาและเจ้าของสถานที่ ให้เห็นความสำคัญของตนเอง/หรือองค์กรที่มีต่อการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ในเนื้อหาสาระที่เป็นบทบาทและภารกิจหรือมีความเชี่ยวชาญชำนาญการเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับประชาชน

1.8 ร่วมพัฒนาแนวทางและวิธีการเพื่อถ่ายทอดหรือจัดการศึกษาตามอัธยาศัย สู่กลุ่มเป้าหมายผู้เรียน (รู้) ตามอัธยาศัย

1.9 จัดให้มีระบบ และมาตรฐานเพื่อการประเมินการยอมรับ ประสพการณ์ และการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับผู้เรียน

2. กลุ่มผู้เรียนตามอัธยาศัย

กลุ่มผู้เรียนตามอัธยาศัย เมื่อพิจารณากลุ่มผู้เรียนตามอัธยาศัย สามารถจัดกลุ่มได้ใน 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะแรก เป็นการพิจารณาในเชิงของจิตวิทยาพัฒนาการซึ่งแบ่งกลุ่มคนตามช่วงวัยและภารกิจคือ วัยเด็กแรกเกิด วัยเด็กตอนต้น วัยเด็กตอนปลาย วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ตอนต้น วัยผู้ใหญ่ตอนปลาย และวัยสูงอายุ

ลักษณะที่สอง เป็นการพิจารณาในเชิงของบทบาทและสถานภาพ เช่น กลุ่มเด็ก สตรี ผู้นำท้องถิ่น พระภิกษุสามเณร ทหารกองประจำการ คนพิการ ชนกลุ่มน้อย ผู้ดำเนินงานระดับวิชาชีพ ผู้ประกอบธุรกิจ เป็นต้น

ดังนั้น การกำหนดแนวทางเพื่อส่งเสริมหรือจัดการศึกษาตามอัธยาศัยจะต้องพิจารณาให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายโดยมีประเด็นที่ควรคำนึงและพิจารณาดังนี้

2.1 การสร้างและปลูกฝังวัฒนธรรมการเรียนรู้ ซึ่งต้องเริ่มตั้งแต่วัยเยาว์และปลูกฝังกันทั้งที่บ้านและโรงเรียน รวมถึงในที่ทำงานในกรณีของผู้ที่อยู่ในวัยแรงงาน

2.2 การให้และพัฒนาทักษะเพื่อการศึกษาค้นคว้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “นิสัยรักการอ่าน” รวมทั้งทักษะในการใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อศึกษาค้นคว้าและเรียนรู้ ซึ่งในส่วนนี้ได้มีการกำหนดไว้ในหมวดที่ว่าด้วยเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545) มาตรา 66 “ผู้เรียนมีสิทธิได้รับการพัฒนาขีดความสามารถ ในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในโอกาสแรกที่ทำให้ เพื่อให้มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต”

2.3 การศึกษา วิจัยและพัฒนารูปแบบหรือวิธีการจัดและองค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาตามอัธยาศัยที่เหมาะสมและสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในมิติของช่วงวัยกับสถานภาพ และบทบาท โดยเน้นรูปแบบและวิธีการจัดที่มีความใกล้ชิด ความเป็นธรรมชาติ และกลมกลืนกับเป้าหมายให้มากที่สุด ซึ่งจะจูงใจให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความสนใจและสมัครใจ ที่จะเรียนรู้

3. กลุ่มเครือข่ายการศึกษาตามอัธยาศัย

กลุ่มเครือข่ายการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาที่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทุกเพศทุกวัย ทุกกลุ่มเป้าหมายทั่วประเทศ ดังนั้น หากจะจัดหรือให้บริการโดยอาศัยโครงสร้างหน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการ คงเป็นเรื่องยากที่จะจัดและให้บริการการศึกษาตามอัธยาศัยได้อย่างทั่วถึง ดังนั้น การจัดและให้บริการการศึกษาตามอัธยาศัยจะต้องเป็นไปตามหลักการที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545) มาตรา 8 (2) โดยให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มาตรา 9 (5) ระดม

ทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้จัดการศึกษาและ (6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสถาบันต่างๆ ในสังคม โดยจำแนกลักษณะของเครือข่ายการศึกษาตามอัยาศัยได้ดังนี้

3.1 เครือข่ายในรูปของบุคคล คือ ภูมิปัญญา ผู้รู้ หรือครูชาวบ้านที่มีความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์เฉพาะเรื่อง

3.2 เครือข่ายในรูปของสถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันทางศาสนา สถาบันทางการศึกษา สถาบันสื่อมวลชน และสถาบันทางสังคมอื่นๆ เช่น หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนอื่นๆ สมาคม มูลนิธิ องค์กรสาธารณประโยชน์ สถานประกอบการ และสถานบริการต่างๆ เป็นต้น

การแสวงหาส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายให้สามารถจัดและให้บริการการศึกษาตามอัยาศัยให้สอดคล้องกับบทบาทภารกิจประสบการณ์และความชำนาญสามารถดำเนินการได้ดังนี้

1. แสวงหาเครือข่าย โดยดำเนินการสำรวจและศึกษากิจกรรมที่เครือข่ายต่างๆ ดำเนินการและจัดระบบข้อมูลเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาอย่างเป็นระบบ

2. ส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย โดยวิเคราะห์บทบาทและภารกิจของเครือข่ายแต่ละเครือข่าย รวมทั้งความพร้อม และศักยภาพที่จะจัดและให้บริการการศึกษาตามอัยาศัยทั้งในแง่เนื้อหา และองค์ความรู้ที่มีเทคนิคและกระบวนการถ่ายทอด ตลอดจนความพร้อมอื่นๆ เพื่อดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพของแต่ละเครือข่าย โดย

2.1. การสนับสนุนการพัฒนาบุคลากร ทั้งในแง่ของการพัฒนาองค์ความรู้หรือเทคนิควิธีการถ่ายทอดและกิจกรรมรวมทั้งการบริหารและจัดการ

2.2. การสนับสนุนงบประมาณ โดยจัดตั้งงบประมาณเพื่ออุดหนุนแก่เครือข่าย หรือเป็นแหล่งระดมทุนและการบริจาคทรัพย์สินเพื่อสนับสนุนแก่เครือข่าย

2.3. การสร้างขวัญกำลังใจ โดยการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์รวมทั้งการให้รางวัลและหรือประกาศเกียรติคุณแก่เครือข่าย

3. การจัดระบบข้อมูลเครือข่ายการเรียนรู้ตามอัยาศัย เพื่อการเผยแพร่และประสานความร่วมมือคือ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพของการจัดและให้บริการการศึกษาตามอัยาศัยให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และครอบคลุม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาตามอัยาศัย จะมีบุคคลผู้เกี่ยวข้อง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้จัด กลุ่มผู้เรียน และกลุ่มเครือข่าย ดังนี้ กลุ่มผู้จัดได้รับการสนับสนุนการจัดการศึกษาตามอัยาศัยตามความเชี่ยวชาญ เพื่อถ่ายทอดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายทุกช่วงวัยสู่

กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้เรียน โดยอาศัยระบบเครือข่าย ทั้งในรูปแบบบุคคลและสถาบันทำหน้าที่ทั้งในฐานะผู้รับและผู้สร้างองค์ความรู้ การพัฒนากลุ่มเครือข่ายทำได้โดยการสำรวจและศึกษากิจการรวมทั้งเครือข่ายต่างๆ ดำเนินการ จัดระบบข้อมูลเครือข่าย วิเคราะห์บทบาทและภารกิจ และความพร้อมด้านศักยภาพที่จะจัดและให้บริการการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนความพร้อมด้านอื่นๆ สนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้หรือเทคนิควิธีการถ่ายทอด การบริหารจัดการ การสนับสนุนงบประมาณ การสร้างขวัญกำลังใจ การจัดระบบข้อมูล การเผยแพร่และประสานความร่วมมือเพื่อให้เครือข่ายเกิดประสิทธิภาพที่จะนำความรู้ไปสู่การจัดและให้บริการการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ อันจะสามารถก่อให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิตได้อย่างแท้จริง

ตอนที่ 2 แนวคิดการศึกษาชุมชน (Community Education)

แนวคิดการศึกษาชุมชน เป็นแนวคิดที่ได้พัฒนามาจากการรวบรวมคุณลักษณะอันดีงามหลายประการทางการศึกษา โดย Plato, Thomas More, Bacon และ Luther ตั้งแต่ระหว่างศตวรรษที่ 18 จากแนวคิดของ Plato นักปรัชญาชาวกรีก ที่ได้นำเสนอมุมมองด้านการให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาชีวิตตนเองด้วยการศึกษาที่มาจากฐานรากของวัฒนธรรมชุมชนของตน จากความเชื่อดังกล่าวต่อมาได้กลายมาเป็นแนวคิดพื้นฐานของการจัดการศึกษาชุมชนที่ให้ชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์ด้วยการนำทรัพยากรชุมชนมาร่วมกันสนับสนุนการศึกษาดังกล่าว ด้วยความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชนที่มีความรู้ที่เกิดจากการดำรงชีวิต อาชีพ และการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรม และอื่น ๆ โดยมีเป้าหมายของการจัดการศึกษาก็เพื่อให้เกิดการพัฒนาขึ้นกับชุมชนเอง โดยมีแนวคิดที่สำคัญของ Rogers (1994) ที่ระบุว่าจัดการศึกษาชุมชน คือ การศึกษาที่ครอบคลุมการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ความสำคัญของการศึกษาชุมชนมีความสำคัญจากการที่ที่ประชุมระดับนานาชาติ เดือนธันวาคม 2540 ที่ประเทศกรีซ เรื่อง Education for a Sustainable Future : A Transdisciplinary Vision for Concerted Action ซึ่งจัดโดยองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้กำหนดแนวนโยบายให้มีการนำการศึกษามาใช้ในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย (UNESCO, 1997)

เอกสารในตอนนี้แนะนำเสนอรายละเอียดสาระเกี่ยวกับการจัดการศึกษาชุมชน ซึ่งประกอบด้วยหลักการของการศึกษาชุมชน ความหมายการศึกษาชุมชน ลักษณะของการศึกษาชุมชน องค์ประกอบของการศึกษาชุมชน และ รูปแบบการศึกษาชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 หลักการของการศึกษาชุมชน

Hiemstra (1982) ได้กล่าวถึง หลักการการศึกษาชุมชนว่าเป็นการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต และหลักการของการศึกษาชุมชน ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันของชุมชนกับการศึกษา ซึ่งมีหลักการสำคัญ ดังนี้

1. สมาชิกของชุมชน มีสิทธิและมีความรับผิดชอบที่จะกำหนดความต้องการของชุมชนและจัดการทรัพยากรของชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนตนเอง โดยการกำหนดความต้องการของชุมชนเอง (Self-determination)
2. สมาชิกชุมชนมีศักยภาพในการสนับสนุนและพัฒนาซึ่งกันและกัน มีส่วนในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกัน โดยยึดหลักการช่วยตนเอง (Self-Help)
3. ผู้นำท้องถิ่นจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำคัญ เช่น ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการตัดสินใจ และกระบวนการกลุ่ม ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในการนำไปสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน โดยการพัฒนาความเป็นผู้นำ (Leadership Development)
4. การเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้เข้าร่วมในกิจกรรมโครงการต่างๆ ของชุมชน และเป็นกิจกรรมโครงการที่เกี่ยวข้องกับวิถีของคนในชุมชน โดยให้สมาชิกในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมบนฐานความเป็นชุมชนท้องถิ่น (Localization)
5. องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ มีบริการที่สอดคล้องกับเป้าหมายของชุมชน และได้รับความร่วมมือกับชุมชน และที่สำคัญองค์กรและหน่วยงานต่างๆ จำเป็นต้องทำงานโดยมีเป้าหมายร่วมกัน คือ การประสานความร่วมมือ (Integrated Delivery of Services)
6. ชุมชนมีความจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรภายในชุมชนไม่ว่าจะเป็นคน เงิน ทรัพยากร ให้ได้ประโยชน์สูงสุด และมีการดำเนินงานและทรัพยากรร่วมกัน โดยการลดการดำเนินงานและบริการที่ซ้ำซ้อนกัน (Reduce Duplication of Services)
7. สมาชิกในชุมชนย่อมมีความหลากหลาย ไม่ว่าจะด้านอายุ รายได้ ชนชั้น เพศ เชื้อชาติ ศาสนา หรือเงื่อนไขความบกพร่องต่างๆ หากแต่ทุกคนในชุมชนได้รับความมั่นใจว่าความหลากหลายของสมาชิกจะได้รับการพัฒนาและมีส่วนร่วมในการพัฒนาทั้งด้านการวางแผนดำเนินการร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยการยอมรับความหลากหลาย (Accept Diversity)

8. สมาชิกทุกคนรู้สึกมีพันธะที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกันในเรื่องสาธารณะ โดยการสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน (Institution Responsiveness)

9. สมาชิกทุกคน ทุกเพศทุกวัย มีโอกาสเรียนรู้ในรูปแบบทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538) ได้กล่าวถึง ความเชื่อพื้นฐานที่หลักการสำหรับการศึกษารวมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ชุมชนดำรงอยู่ได้และพัฒนาจนถึงปัจจุบัน ต้องอาศัยการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก หน่วยงานภายนอกพึ่งเข้ามามีบทบาท และได้พยายามเปลี่ยนแปลงหลักการพึ่งตนเองของชุมชน ส่งผลให้ชุมชนหันไปพึ่งพาหน่วยงานภายนอก ซึ่งผลดังกล่าวได้สร้างความอ่อนแอให้เกิดขึ้นกับชุมชน

2. ชุมชนมีภูมิปัญญา ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเป็นวิถีในการดำรงชีวิตสำหรับการแก้ปัญหาในชุมชนกันมายาวนาน ในปัจจุบันมีเทคโนโลยีใหม่ๆเข้ามาแทนที่ภูมิปัญญา ส่งผลให้เกิดปัญหาความไม่สมดุลของระบบนิเวศน์ และการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม จนเกิดเป็นความขัดแย้ง เป็นปัญหาต่อการปรับตัวของชุมชน

3. การจัดการศึกษาไม่ควรเป็นภาระของหน่วยงานราชการฝ่ายเดียว ชุมชนควรเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน และการจัดการ เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจได้ว่าสิ่งที่คนในชุมชนจะได้เรียนรู้ นั้นเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง มีการผสมผสานบูรณาการระหว่างเทคโนโลยีกับภูมิปัญญาของชุมชน อันไม่ส่งผลกระทบ เกิดปัญหาต่อระบบนิเวศน์และวิถีชีวิตของชุมชน

4. การถ่ายทอดความรู้ภายในชุมชน เป็นการทำให้ภูมิปัญญาของชุมชนได้แพร่หลายไปในสังคมให้กว้างขวางขึ้น โดยควรได้รับการส่งเสริมให้มีการรวบรวมจัดเก็บข้อมูลให้เป็นระบบที่เรียกว่า “เครือข่ายการเรียนรู้” ส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้ในชุมชน แทนที่หน่วยงานราชการจะมุ่งสอนเอง

5. ความมุ่งหวังระยะยาวของการจัดการศึกษาชุมชน คือ การสร้างความสามารถที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองให้กับสมาชิกในชุมชน โดยให้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยให้สมาชิกในชุมชนรู้จักระบุปัญหา หรือสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ รู้จักแสวงหาแหล่งการเรียนรู้ ทั้งในด้านบุคคล เครือข่ายการเรียนรู้ ซึ่งในที่สุดแล้วจะเกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และเป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต ที่เกิดขึ้นจากการประสานงานให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน

กล่าวโดยสรุป การศึกษาชุมชนเป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ในการสนับสนุนและพัฒนาให้คนในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน โดยยึดหลักการช่วยตนเอง การพัฒนาทักษะที่จะเป็นสำหรับผู้นำในชุมชน การประสานความร่วมมือ จากองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ เพื่อกำหนดเป้าหมายการทำงานร่วมกันบนฐานการใช้ปัญหา ความต้องการ และใช้ทรัพยากรในชุมชนเป็นฐานในการจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน การศึกษาชุมชนจึงเป็นการจัดการศึกษาที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนทุกคนได้มีโอกาสในการเรียนรู้ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการอันเกิดจากการผสมผสานการศึกษาทุกรูปแบบ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่จะช่วยพัฒนาทักษะที่สำคัญของคนในชุมชนอันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนต่อไป

2.2 ความหมายการศึกษาชุมชน

นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาชุมชนหลายท่าน ได้ให้ความหมายการศึกษาชุมชนมาไว้ดังนี้

Minzey and LeTarte (1979) ได้ให้แนวคิดการศึกษาชุมชนในหนังสือเรื่อง “COMMUNITY EDUCATION: FROM PROGRAM TO PROCESS TO PRACTICE” ว่าการศึกษาชุมชน คือ การศึกษาสำหรับการให้บริการชุมชนที่สนองตอบทุกความต้องการทางการศึกษาของสมาชิกทุกคน ในชุมชนโดยใช้โรงเรียนในท้องถิ่นเป็นตัวประสานงานกับชุมชน เพื่อสร้างความร่วมมือและแก้ปัญหาในชุมชน และผลสุดท้ายของการพัฒนา คือ การทำให้ชุมชนพัฒนาและมีศักยภาพสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง

Roger (1994) ให้ความหมายว่า การศึกษาชุมชนเป็นความพยายามที่จะใช้การศึกษาเพื่อสนับสนุนคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงบทบาททางการศึกษาที่ถูกต้องร่วมกับชุมชนและสังคม โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ ความสัมพันธ์ของชุมชนกับการตัดสินใจเลือกกิจกรรมทางการศึกษาที่มีความเกี่ยวข้องกับพันธสัญญา การประสานงานและความร่วมมือของทุกๆ ฝ่ายในชุมชน โดยโครงการการศึกษาชุมชนที่ดีจะช่วยสร้างความรู้สึกที่ดีให้คนในชุมชน ให้เกิดการพึ่งตนเองและการเสริมสร้างพลังของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเป้าหมายของโครงการการศึกษา คือ สร้างจิตสำนึก มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุถึงเป้าหมาย คือ การจัดการศึกษาสามารถสนองต่อความต้องการของคนในชุมชน

Javis (1999) ได้ให้ความหมายแนวคิดการศึกษาชุมชน ใน “International Dictionary of Adult and Continuing Education” ว่าหมายถึง การศึกษาที่ให้ความสำคัญ เรื่องการพัฒนา

ชุมชน โดยเริ่มต้นจากชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาการศึกษาให้ตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในการปฏิบัติงานชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม รับผิดชอบการจัดกิจกรรมทางสังคม กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมทางวัฒนธรรมในลักษณะการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อปรับปรุงพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้นโดย

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2534) ได้ให้ความหมายว่า การศึกษาชุมชนเป็นการศึกษาที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน จัดการเพื่อประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชน โดยมีสมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และได้รับบริการทางการศึกษาร่วมกัน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) ได้ให้ความหมายของการศึกษาชุมชนว่า การศึกษาชุมชนเป็นทางเลือกของการศึกษาอย่างหนึ่งท่ามกลางวิกฤตของระบบการศึกษาปัจจุบัน การศึกษาของชุมชนจะช่วยเชื่อมโยงการศึกษาของชุมชนที่หลากหลายสอดคล้องกับชีวิตจริง เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาชุมชน คือ แนวคิดการจัดศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เพื่อสนองตอบความต้องการทางการศึกษาของสมาชิกในชุมชน โดยใช้โรงเรียนในท้องถิ่นเป็นตัวประสานงานกับชุมชน สร้างความร่วมมือจากบทบาทของสถาบันต่างๆ และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มาร่วมตัดสินใจในกิจกรรมทางการศึกษา เพื่อให้บรรลุถึงการตอบสนองความต้องการทางการศึกษาที่หลากหลายสอดคล้องกับสภาพและวิถีที่ตรงกับความต้องการของชุมชน

2.3 ลักษณะของการศึกษาชุมชน

นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาชุมชนหลายท่าน ได้อธิบายถึงลักษณะการศึกษาชุมชนมา ไว้ดังนี้

Fletcher et al (1980) อธิบายว่า การศึกษาชุมชนเป็นกระบวนการทำงานที่เป็นระบบในการมองผู้คนและปัญหาของคนในชุมชน เป็นการศึกษาที่บูรณาการความต้องการของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน และการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ความสามัคคีในครอบครัวผ่านกิจกรรมที่ทำร่วมกัน การศึกษาชุมชนมีจุดมุ่งหมายในการเติมเต็มความต้องการของบุคคล การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชน ความเป็นผู้นำในชุมชนการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในชุมชน การตัดสินใจ ฯลฯ โดยสาระสำคัญ 2 ประการในการศึกษาชุมชน มีดังนี้ 1) กระบวนการ (การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา) 2) โปรแกรม (ผลลัพธ์จากกระบวนการ)

Fletcher et al (1980) กล่าวย้าว่า “กระบวนการในการพัฒนาโปรแกรมการศึกษาชุมชนคือ กระบวนการดำเนินงานที่มุ่งมั่นสู่การพัฒนาชุมชน โดยแต่ละคนทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาของ

ตนเองตามความจำเป็นและความต้องการ โดยผ่านทาง การขยายการศึกษาเพื่อ การบริการชุมชน การประสานงานของหน่วยงานที่มีอยู่ภายในชุมชน การขยายด้านการให้บริการของโรงเรียน และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ดังแผนภาพที่ 2 ดังนี้

แผนภาพที่ 1 ขั้นตอนการพัฒนาการศึกษาชุมชน (Fletcher et al: 1980)

แผนภาพที่ 2 ความต่อเนื่องของการศึกษาชุมชน (Fletcher et a: 1980)

- กระบวนการพัฒนาขั้นตอนการดำเนินงาน

- การค้นหาการ
- การศึกษาผู้ใหญ่
- การฝึกอบรมอาชีพ
- การศึกษาขั้นพื้นฐาน
- โปรแกรมสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน
- โปรแกรมสำหรับผู้สูงอายุ
- โปรแกรมสำหรับเยาวชน
- การสัมมนาพิเศษ
- การประชุมแสดงความคิดเห็นทางการเมือง
- โปรแกรมวันหยุดพักผ่อน
- ความทราธุนของยาเสพติดและแอลกอฮอล์
- โปรแกรมสุขภาพ/ โภชนาการ
- การก่ออาชญากรรมของเยาวชน
- การบูรณาการโรงเรียน และการศึกษาชุมชน
- สมาคมภาครัฐ
- การแก้ปัญหาชุมชน
- การพัฒนาผู้นำ
- ความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่
- วิธีการแก้ปัญหาคความขัดแย้ง

Cohen and Brawer (1982) กล่าวว่า การศึกษาชุมชนมีลักษณะครอบคลุมหลากหลาย การศึกษาชุมชนอาจได้รับการสนับสนุนจากวิทยาลัย หรือได้รับการสนับสนุนจากสถาบันทางการศึกษาอื่นๆ และหน่วยงานภายนอก อาจจะมีชั้นเรียนทั้งในหรือนอกสถาบัน การศึกษา หรือผ่านโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์หรือวิทยุ อาจจะเน้นด้านการศึกษาหรือการสันตนาการ หรือโปรแกรมที่แต่ละคน หรือเป็นไปเพื่อการพัฒนาที่ดีของชุมชน โดยสถาบันทางการศึกษาจะเป็นตัวเชื่อมโยงองค์กรในชุมชนทั้งหมดที่ให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ใดๆ ก็ตาม บรรดากิจกรรมเหล่านี้อาจจะมีสถานีวิทย์ และโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ โรงเรียน วิทยาลัย โรงภาพยนตร์ สวนสาธารณะ กลุ่มเต้นรำ สถานที่อยู่รวมตัวกันและสโมสรต่างๆ

Allen et al (1987) ให้คำอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของการศึกษาชุมชน ดังนี้

1. การศึกษาชุมชนเป็นเรื่องของการเข้าถึงการศึกษาของทุกคนเพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทุกคนควรจะมีการพัฒนาศักยภาพในการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น และทำ การตัดสินใจเรื่องต่างๆ โดยผ่านการสนทนาและการอภิปราย
2. การศึกษาชุมชน คือ การเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาที่เคยมีอยู่เพื่อเป็นประโยชน์กับผู้ด้อยโอกาส เป้าหมายคือเป็นการให้โอกาสในการเข้าถึงการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสนั้นเอง
3. การศึกษาชุมชนทำหน้าที่สร้างความสามัคคีให้กับกลุ่มคนในสังคมที่มีอำนาจน้อยกว่า การให้โอกาสต่อกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ให้มีความสามารถวิเคราะห์ ปัญหา สถานการณ์เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงสรุปได้ว่า การศึกษาชุมชนเป็นวิธีการมองการศึกษาอย่างเป็นระบบ เป็นการจัดการศึกษาเพื่อการแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน การวางแผนและดำเนินการจัดการศึกษาร่วมกัน โดยวิเคราะห์ถึงปัญหาของชุมชน การส่งเสริมการใช้ทรัพยากรของโรงเรียนและชุมชนให้คุ้มค่ามากที่สุด การพัฒนาระบบการประสานงานเพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษา เพื่อการบริการชุมชนที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะของสมาชิกในชุมชน เพื่อให้การศึกษาทำหน้าที่ในการให้บริการชุมชนและเป็นการสร้างความเชื่อมั่นของโรงเรียนให้เกิดขึ้นกับชุมชน

2.4 องค์ประกอบของการศึกษาชุมชน

นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาชุมชนหลายท่าน ได้ให้ข้ออธิบายถึงองค์ประกอบของการศึกษาชุมชน ไว้ดังนี้

Minzey and. LeTarte (1979) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบการศึกษา ชุมชน ดังนี้

1. การศึกษาสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา
2. การใช้แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน
3. การศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน
4. การศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน
5. การให้บริการชุมชน
6. การมีส่วนร่วมของชุมชน

Epstien (1980) ได้ระบุองค์ประกอบ 8 ประการ ซึ่งเป็นข้อกำหนดของการจัดโปรแกรม การศึกษาชุมชนและเป็นวิธีการที่เน้นระบบและการมีประสิทธิภาพในการระบุความต้องการของชุมชน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของโรงเรียน โดยจัดให้โรงเรียนมีส่วนร่วมโดยตรงในการบริหาร และการทำงานของโปรแกรมการศึกษา
2. การบริการชุมชน ให้โรงเรียนเปิดพื้นที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้กว้างขวางขึ้น
3. โรงเรียนเป็นศูนย์กลางการบริการชุมชน โดยอำนวยความสะดวกให้กับชุมชน มุ่งเน้นการบริการเป็นหลักในการอำนวยความสะดวกของประชาชนสอดคล้องตามความต้องการของ ชุมชน
4. มีการขยายขอบเขตของกิจกรรมและการบริการ ให้เป็นพื้นที่สาธารณะ เช่น โรงเรียนที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนจะมีแนวคิดในการจัดการศึกษาที่ครอบคลุมโปรแกรมการเรียนการสอนแบบปกติและมีโปรแกรมเพิ่มเติมและเพิ่มกิจกรรมการบริการทางการศึกษาอื่นๆ อีกด้วย
5. โรงเรียนเน้นความต้องการของชุมชนรวมถึงวิธีการที่เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ บนพื้นฐานอย่างต่อเนื่องในการตอบสนองต่อความต้องการ ความสนใจ และข้อกังวลใจต่างๆ เกี่ยวกับ ชุมชน

6. เน้นการใช้ทรัพยากรของชุมชน ระบุและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในขอบเขตทางการศึกษา วัฒนธรรม การสันตนาการและตามแผนอื่นๆ ที่อยู่นอกโรงเรียนให้เกิดประโยชน์สูงสุด กระตุ้นให้เกิดการเตรียมการและความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อการบริการชุมชน

7. เน้นโปรแกรมการศึกษาสำหรับผู้ให้บริการและผู้ให้บริการทุกคนรวมทั้งกลุ่มที่มีความต้องการพิเศษ

8. สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ให้สถาบัน กลุ่มและบุคคลต่างๆ มีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินโครงการรวมทั้งการประเมินความต้องการและการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

Pretorius (1990) สรุปองค์ประกอบพื้นฐานของการศึกษาชุมชนดังต่อไปนี้

1. ระบบชุมชนที่ใช้สำหรับการดำเนินการประสานงานร่วมกันโดยหน่วยงานการศึกษาและชุมชนต่างๆ การศึกษาชุมชนจะเกิดขึ้นได้ในชุมชนที่มีระบบการประสานงาน ความร่วมมือและการสื่อสารเป็นกุญแจสำคัญในการใช้ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางกายภาพและทรัพยากรทางการเงิน ให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพสูงสุด

2. การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตประสบการณ์การเรียนรู้ไม่จำกัดว่าเป็นเพียงส่วนหนึ่งของชีวิต การศึกษาชุมชนจัดขึ้นเพื่อสมาชิกในชุมชนทุกกลุ่มอายุ ภูมิหลังและผู้ที่มีความต้องการการเรียนรู้ สิ่งที่เน้นคือการสร้างสังคมการเรียนรู้ การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นกระบวนการที่ยาวนานตลอดชีวิตของผู้เรียน

3. การมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

3.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการระบุความต้องการ การตัดสินใจ การวางแผนและการจัดการเกี่ยวกับการให้การศึกษาและการแก้ปัญหา ที่เกิดขึ้นในชุมชน สิ่งเหล่านี้ทำได้โดยตัวแทนโครงสร้างงาน (เช่น คณะกรรมการที่ปรึกษาชุมชน) ที่ทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดกับบุคลากรมืออาชีพ

3.2 การใช้ประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากรชุมชนโรงเรียนและชุมชนใช้ทรัพยากรร่วมกัน เช่น โรงเรียนที่มีอยู่ถูกใช้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและศูนย์บริการชุมชน โรงเรียนและชุมชนใช้สนามกีฬา ห้องสมุด ห้องโถง การประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกัน

3.3 หลักสูตรที่มุ่งเน้นชุมชนสิ่งที่น่าสนใจที่เกี่ยวกับชุมชนหรืออุปกรณ์การเรียนมีผลต่อการพัฒนาชุมชน การปรับปรุงคุณภาพชีวิต จัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ ชีวิตที่เกี่ยวข้องมีการศึกษาเป็นศูนย์กลาง

3.4 การพัฒนาชุมชนเน้นการระบุและการแก้ปัญหาของชุมชนและในการระบุและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในกลยุทธ์การพัฒนา แผนงานชุมชน ฯลฯ ในมุมมองของข้อมูลเชิงลึก ที่ได้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า องค์ประกอบของการจัดการศึกษาตามแนวคิดการศึกษา มีสาระกิจกรรมกิจกรรมการจัดการศึกษาดังนี้ ดังนี้ 1) การจัดกิจกรรมการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา 2) การจัดกิจกรรมการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน 3) การจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน 4) การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนจัดการศึกษาสำหรับบริการชุมชน และ 5) การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นการผสมผสานรูปแบบการจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เน้นการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ เน้นการใช้ประโยชน์สูงสุดจากทรัพยากรของชุมชน มีหลักสูตรหรือกิจกรรมการศึกษาที่มุ่งเน้นชุมชน และสามารถช่วยพัฒนาชุมชน

2.5 รูปแบบการศึกษาชุมชน

การศึกษาชุมชนเป็นการศึกษาที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน ที่ครอบคลุมการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีนักการศึกษาหลายท่าน ได้อธิบายถึงรูปแบบการจัดการศึกษาชุมชน ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้เสนอรูปแบบการศึกษาชุมชนไว้ 2 รูปแบบ ดังนี้

1.รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเองอันเกิดจากการใช้ศักยภาพของคนในชุมชนเพื่อลดปัญหาและข้อจำกัดภายในชุมชน โดยการศึกษาชุมชนในรูปแบบนี้มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน โดยยึดหลักให้ผู้เรียนได้เรียนจากแหล่งเรียนรู้ การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ไม่จำกัดทั้งมิติด้านเวลา สถานที่ เพศและวัย และเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ตามอัธยาศัยให้มากขึ้น การศึกษาชุมชนในรูปแบบนี้มีองค์กรชุมชนและเครือข่ายชุมชนร่วมจัดการศึกษา โดยมีกระบวนการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง ดังนี้

1.1 การวิเคราะห์ สังเคราะห์ ศักยภาพและปัญหาของชุมชน โดยสามารถทำได้ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จากการเชื่อมโยงกับชุมชนและสังคม

1.2 การแสวงหาทางออกที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การไปมาหาสู่กัน การศึกษาดูงาน การประชุม และการเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ เป็นต้น

1.3 การสร้างกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาและแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่

1.4 การประเมินผลกิจกรรมและนำผลที่ได้เข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ศักยภาพและปัญหาของชุมชน

2. รูปแบบการจัดการศึกษาแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการจัดการศึกษาที่ได้รับคำแนะนำ ปรีกษาจากหน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะภาครัฐที่เห็นว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจและยกระดับมาตรฐานการครองชีพ จึงมีการสร้างการมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชุมชน โดยมีขั้นตอน ดังนี้

2.1 การร่วมคิด ซึ่งเปรียบเทียบกับ การคิดวิเคราะห์ วินิจฉัยปัญหาชุมชน

2.2 การร่วมวางแผน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ทางเลือกและเสนอแนะทางออกของปัญหา

2.3 การร่วมปฏิบัติ เป็นการมีส่วนร่วมที่ครอบคลุมตั้งแต่การเรียนรู้ ตลอดจนการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ

2.4 การร่วมประเมินผล เป็นการร่วมติดตามประเมินผลการปฏิบัติตามแผนที่ได้ร่วมกำหนดไว้

2.5 การร่วมรับผลประโยชน์ เป็นการได้รับผลตอบแทนจากการทำงานร่วมกัน เช่น คนในชุมชนได้รับการพัฒนา หน่วยงานภายนอกได้รับความสำเร็จจากโครงการ

การจัดการศึกษาในรูปแบบที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาภายใต้การทำงานที่หน่วยงานภายนอกเป็นผู้นำเสนอโครงการชุมชนไม่อาจกำหนดการดำเนินงานได้มากนัก

Tupeni L.Baba (1994) ได้แบ่งรูปแบบการศึกษาชุมชนออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

1.รูปแบบที่ยึดสถาบันเป็นหลัก (Institution based) เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาที่ได้รับการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง โดยภาครัฐมักจะตัดสินใจเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาตามแผนที่กำหนด เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในการพัฒนาแต่ละด้านจะค้นหากลุ่มเป้าหมายการดำเนินงานภายใต้ขอบเขตภาระกิจที่รับผิดชอบ โดยการดำเนินงานตามโครงการจะได้รับการสนับสนุน โดยเฉพาะด้านงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ หรือการขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก

2.รูปแบบที่ยึดชุมชนเป็นหลัก (Community based) เป็นรูปแบบที่สมาชิกของชุมชนเป็นผู้ริเริ่มและใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาร่วมจัดตั้งโครงการการศึกษาชุมชน หากพิจารณาเปรียบเทียบกับรูปแบบที่ยึดสถาบันเป็นหลักโครงการการศึกษาชุมชนในรูปแบบที่ยึดชุมชนเป็นหลักจะเป็นโครงการเล็กๆ และมีการจัดตั้งที่ยากกว่าในเรื่องของการสร้างความตระหนักของคนในชุมชนในการสร้างการรับรู้ถึงสถานการณ์ของตนเอง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาชุมชนมีรูปแบบการจัดการศึกษาในสองลักษณะ คือ รูปแบบการจัดการศึกษาที่ยึดชุมชนเป็นหลัก (Community based) โดยสมาชิกของชุมชนเป็นผู้ริเริ่มร่วมกับองค์กรชุมชนและเครือข่ายชุมชนร่วมจัดการศึกษา ใช้ศักยภาพของคนในชุมชน ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาร่วมจัดตั้งโครงการการศึกษาชุมชน ผู้เรียนได้เรียนจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และรูปแบบการจัดการศึกษาชุมชนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ โดยยึดสถาบันเป็นหลัก (Institution based) เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยมีขั้นตอน ดังนี้ การร่วมคิด การร่วมวางแผน การร่วมปฏิบัติ การร่วมประเมินผล และการร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกันทั้งประโยชน์ที่เกิดกับชุมชน คือ การพัฒนาชุมชนและประโยชน์ที่เกิดจากภาครัฐ คือ ความสำเร็จด้านโครงการ

ตอนที่ 3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา

การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา คือ การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมทั้งทางตรงและทางอ้อมในการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมการศึกษาต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อชุมชน โดยมุ่งเน้นที่กระบวนการมีส่วนร่วม การเชื่อมโยงการเรียนรู้สู่การพัฒนาตัวบุคคล ร่วมกำหนดทิศทาง เป้าหมาย นโยบายและการวางแผนการจัดการศึกษาของชุมชนร่วมกันเพื่อนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในภาพรวมอย่างมีประสิทธิภาพ (นรินทร์ พัฒนพงศา,2533; ชูชาติ พ่วงสมจิตร,2541) เอกสารในตอนนี้นำเสนอรายละเอียดสาระ

เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย นโยบายของรัฐที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา ความหมายและความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา ระดับการมีส่วนร่วม ขอบเขตการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา และ ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 นโยบายของรัฐที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 58 ได้บัญญัติเรื่องการมีส่วนร่วมไว้ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิมีส่วนร่วมในการพิจารณาการปฏิบัติราชการของรัฐอันมีผลหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม 2545 ได้ระบุการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาไว้ในหลายมาตรา ดังนี้

ด้านความมุ่งหมายและหลักการ

มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลักดังนี้

1. เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
2. ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. พัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 9 การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลักดังนี้

1. มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2. ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา
3. การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นในการจัดการศึกษา

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ

ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสารของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชนและประเทศชาติ

การบริหารและการจัดการศึกษา

มาตรา 38 ในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา มีคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแล จัดตั้ง ยุบ รวม หรือเลิกสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตพื้นที่การศึกษา ประสาน ส่งเสริมและสนับสนุนสถานศึกษาเอกชนในเขตพื้นที่การศึกษา ประสานและส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้สามารถจัดการศึกษาสอดคล้องกับนโยบายและมาตรฐานการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายในเขตพื้นที่การศึกษา คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาประกอบด้วย ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรเอกชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบวิชาชีพครู ผู้แทนสมาคมผู้ประกอบวิชาชีพบริหารการศึกษา ผู้แทนสมาคมผู้ปกครองและครู และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษา ศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

มาตรา 39 ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง

มาตรา 40 ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา และสถานศึกษาอาชีวศึกษาของแต่ละสถานศึกษาเพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์หรือผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในพื้นที่ และผู้ทรงคุณวุฒิครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา

มาตรา 57 ให้หน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

มาตรา 58 ให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณ การเงิน และทรัพย์สิน ทั้งจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชนเอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ สถาบันสังคมอื่น มาใช้จัดการศึกษา

จากรายละเอียดที่มาของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดหลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ยึดแนวคิดการพัฒนา คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” แบบบูรณาการเป็นองค์รวมซึ่งมีหลักการสำคัญ คือ

1. กระบวนการพัฒนามีความเชื่อมโยงและเกิดบูรณาการระหว่าง “บนลงล่าง” และ “ล่างขึ้นบน” สามารถตอบสนองการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ระดับชาติ ระดับพื้นที่ ระดับท้องถิ่นและชุมชนได้อย่างเหมาะสม โดยคำนึงถึง “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ในกระบวนการพัฒนา

2. ยึดหลัก “ภูมิสังคม” ตามความแตกต่างหลากหลายทางธรรมชาติและ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมตามสภาพแวดล้อมของพื้นที่และวิถีชีวิตของชุมชนและสังคมนั้นๆ โดยเฉพาะความแตกต่างระหว่างภูมิภาค และระหว่างชนบทกับเมือง

3. พัฒนาอย่างเป็นไปตามลำดับขั้นตอน เริ่มต้นจากการพึ่งตนเองให้ได้ก่อน แล้วจึงพัฒนาไปสู่การรวมกลุ่มพึ่งพากันและกัน และสร้างเครือข่ายการพัฒนาเชื่อมโยงสู่ภายนอกเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืนในระยะต่อไป

ในขณะเดียวกัน หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มีหลักการที่สำคัญ ดังนี้

1. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและมีคุณภาพ

2. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

3. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลา และการจัดการเรียนรู้

4. เป็นหลักสูตรการศึกษา สำหรับ การศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

กล่าวโดยสรุปได้ว่านโยบายของรัฐได้เปิดโอกาสให้ประชาชน ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยสถานศึกษาที่จัดการศึกษาต้องยึดปฏิบัติโดยการแสวงหาความร่วมมือกับชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาระหว่างสถานศึกษากับชุมชน เพื่อช่วยกันระดมทรัพยากรทั้งด้านงบประมาณ แหล่งเรียนรู้ ผู้รู้และครูภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยสนับสนุนร่วมจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่และวิถีชีวิตของชุมชนและสังคมนั้นๆ สร้างเครือข่ายทางการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนด้วยการศึกษาที่มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชนให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3.2 ความหมายและความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา

การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายความหมายไว้ดังนี้

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ การที่ทุกฝ่ายในชุมชนเข้ามาร่วมปฏิบัติกิจกรรมการศึกษาที่สนใจร่วมกัน ตั้งแต่กระบวนการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินกิจกรรม ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติร่วมกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมกำหนดนโยบายการดำเนินกิจกรรมการศึกษาร่วมกัน

เสรี พงศ์พิศ (2548) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาส ทั้งในรูปบุคคลและกลุ่มคน การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ และที่สำคัญการมีส่วนร่วมจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความจำเป็น ความต้องการ และวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ในชุมชน

วารสารสื่อพลัง (2548) กล่าวว่า “การมีส่วนร่วม” คือการที่องค์ประกอบต่างๆ เช่น ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้นำชุมชน หรือ สมาชิกในชุมชนเข้ามาร่วมดำเนินการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมีขั้นตอน กระบวนการ มีจุดมุ่งหมาย เรียนรู้ และมีความเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง อย่างต่อเนื่อง

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2548) ได้อธิบายว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการพัฒนาชุมชน โดยชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่สำคัญ เช่น การศึกษาบริบทชุมชน การวางแผนการดำเนินงานและการติดตามประเมินผล เป็นต้น โดยการมีส่วนร่วม

ร่วมอาจพิจารณาได้สามมิติ ดังนี้ มิติแห่งการให้เพื่อการช่วยเหลือ เกื้อกูล เช่น การให้ทรัพย์สิน ที่ดิน ภูมิปัญญา ความคิดเห็น แรงกาย เป็นต้น มิติที่สอง คือ การรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อทำงานร่วมกัน โดยกลุ่มอาจมีรูปแบบที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการโดยมีมุมมองการทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มิติที่สาม คือ การที่ประชาชนมีความตระหนักรู้ ว่าตน คือ ผู้ที่สามารถควบคุมสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อทั้งทางด้านบวก และด้านลบต่อชีวิตความเป็นอยู่ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอด การเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจและพฤติกรรม โดยใช้กระบวนการกลุ่ม และความเป็นประชาธิปไตย

อมรวิชช์ นาครทรรพ (2551) ได้อธิบายว่า การมีส่วนร่วม คือ การมีอำนาจในการตัดสินใจร่วมกันเป็นกระบวนการที่ประชาชนสามารถกระทำการเปลี่ยนแปลงและควบคุมสภาพแวดล้อมของตนได้ และประชาชนเท่านั้นที่พัฒนาและเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิด หาทางเลือก หาทางแก้ปัญหา และการลงมือกระทำด้วยตนเอง

กล่าวโดยสรุปการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นมีความหมายครอบคลุมถึง การเปิดโอกาสให้บุคคลกลุ่มบุคคลได้เข้ามาร่วมกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมลงมือปฏิบัติ ที่มีผลกระทบต่อตนเองและชุมชน และที่สำคัญการมีส่วนร่วมจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมอาจมีหลายแบบ เช่น การมีส่วนร่วมเพื่อการช่วยเหลือ เกื้อกูล เช่น การให้ทรัพย์สิน ที่ดิน ภูมิปัญญา ความคิดเห็น แรงกาย เป็นต้น การมีส่วนร่วมเพื่อรวมกลุ่มกันทำประโยชน์ส่วนรวม หรือการมีส่วนร่วมที่เกิดจากชุมชนสามารถสามารถควบคุมสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อทั้งทางด้านบวก และด้านลบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนได้เอง โดยชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากกระบวนการกลุ่ม และความเป็นประชาธิปไตย

การมีส่วนร่วมของชุมชนมีความหมายดังที่กล่าวมาข้างต้น ด้วยเหตุนี้การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นกระบวนการสำคัญของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต นักวิชาการหลายท่านได้อธิบายถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ไว้ดังนี้

สมนึก ปัญญาสิงห์ (2532) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษา ไว้ดังนี้

1. สร้างการยอมรับในคุณค่าวัฒนธรรมของชุมชน และช่วยเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานทางสังคมที่ไม่พึงปรารถนาของชุมชนได้
2. สร้างประสบการณ์ที่ทำให้ประชาชนได้เรียนรู้ร่วมกันและนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติใช้
3. ระดมพลังความคิด พลังกาย พลังใจและทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนออกมาใช้ได้อย่างมีคุณค่าสูงสุดเพื่อให้ชุมชนเกิดการพึ่งพาตนเอง

4. ช่วยสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีการกระจายอำนาจพร้อมทั้งบทบาทและหน้าที่ต่างๆไปสู่ประชาชนในท้องถิ่นให้ได้มากที่สุด

5. การมีส่วนร่วมของชุมชนสอดคล้องกับปรัชญาสังคมและการเมืองที่ต้องการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การพัฒนา และมีโอกาสเข้ามากำหนดชะตาชีวิตของตนเอง

6. การมีส่วนร่วมของชุมชน คือ หัวใจของการพัฒนา การพัฒนางานใดๆถ้าขาดความร่วมมือ ร่วมแรงจากชุมชน กิจกรรมหรือโครงการนั้นๆการดำเนินงานต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จย่อมเป็นไปได้ยาก

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ไว้ดังนี้

1. ประชาชนซึ่งเป็นผู้อยู่ในเหตุการณ์จะเป็นผู้ที่รับทราบข้อมูล และเผชิญกับปัญหานั้นๆ ด้วยตนเอง

2. เมื่อชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาแล้ว ต่อไปจะเกิดกระบวนการแก้ไขปัญหที่เกิดจากการพึ่งพาตนเอง

3. การเข้ามามีส่วนร่วมเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดร่วมกัน

4. การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเป็นหลักการบริหารภายใต้ระบอบประชาธิปไตยอันจะเป็นพื้นฐานของความสุจริต ยุติธรรม จากการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมค้นหาปัญหา ร่วมวางแผน ตรวจสอบ ฯลฯ ซึ่งหมายถึงการที่ประชาชนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างทั่วถึง

5. สร้างการรับรู้ร่วมกัน จากการสร้างฉันทามติที่คนทั้งหลายทราบเหตุผล ของกันและกัน และจะร่วมกันเลือกแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดที่สอดคล้องกับกลุ่มตนเกิดการดูแลผลประโยชน์ร่วมกัน

6. เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน จากการสนับสนุนต่อผลการตัดสินใจร่วมกันที่เกิดขึ้นเองจากชุมชน

7. เมื่อเกิดกระบวนการตัดสินใจร่วมกันแล้ว จะส่งผลกระทบต่อกลุ่มบุคคล ในการรับทราบปัญหา และการหาแนวทางการแก้ไขปัญหาย่างรอบด้าน

8. ความสำเร็จ หรือ ความล้มเหลว ของโครงการ การมีส่วนร่วมภาคประชาชนอาจเป็นปัจจัยหลักเนื่องจากประชาชนเป็นผู้ปฏิบัติ

เมตต์ เมตต์การรณจิต (2547) ได้อธิบายถึง ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการศึกษา ว่าเป็นผลดีทั้งต่อสถานศึกษา และชุมชน เนื่องจากต่างฝ่ายต่างก็ช่วยเหลือกัน ก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพัน และความรู้สึกการเป็นเจ้าของร่วมกันในแง่ของความรับผิดชอบอันจะก่อให้เกิดผลดีหลายประการดังนี้

1. เกิดกระบวนการกลุ่มในการทำงานร่วมกัน ที่ทำงานบนฐานความต้องการของชุมชน กระบวนการพัฒนาการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ย่อมส่งผลให้การศึกษาสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่น

2. เป็นการกระจายอำนาจทางการศึกษาให้ชุมชนท้องถิ่นร่วมบริหารจัดการการศึกษา ซึ่งจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นได้ทราบถึงปัญหาที่แท้จริงร่วมกัน

3. เกิดประโยชน์สูงสุดในแง่การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนได้อย่างคุ้มค่า ทั้งทรัพยากรด้านบุคคล แรงงาน ทรัพย์สิน วัสดุ อุปกรณ์ และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด

4. เกิดกระบวนการช่วยติดตาม ตรวจสอบผลการทำงาน ระหว่างชุมชนที่มีต่อสถานศึกษา อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน

5. เกิดการปลูกจิตสำนึก ด้านการจัดการศึกษาเพื่อเด็ก เยาวชนและคนในชุมชน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน คือ หัวใจของการพัฒนา เนื่องจากประชาชนเป็นผู้อยู่ในเหตุการณ์จะเป็นผู้ที่ทราบข้อมูล และเผชิญกับปัญหาด้วยตนเอง เมื่อชุมชนวิเคราะห์สภาพปัจจุบันปัญหาของชุมชนเอง จะเป็นการสร้างการรับรู้ร่วมกัน เกิดการระดมความคิดร่วมกันเพื่อเลือกวิธีปฏิบัติที่ดีที่สุดสำหรับการแก้ไขปัญหาของชุมชน การมีส่วนร่วมช่วยสร้างการยอมรับในคุณค่า วัฒนธรรมของชุมชน สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกันและเพื่อให้ชุมชนนำไปประยุกต์ในการปฏิบัติใช้ ช่วยสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีการกระจายอำนาจพร้อมทั้งบทบาทและหน้าที่ต่างๆไปสู่ประชาชนในท้องถิ่นให้ได้มากที่สุด การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาจึงเป็นการกระจายอำนาจทางการศึกษาให้ชุมชนท้องถิ่นร่วมพัฒนาการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมโดยทำงานบนฐานความต้องการของชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้านการจัดการศึกษาเพื่อเด็ก เยาวชนและคนในชุมชนร่วมกัน

3.3 ลักษณะและรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา

ลักษณะและรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษามีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายไว้ดังนี้

ศิริกาญจน์ โกลสุภ (2542) กล่าวว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนมีลักษณะ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ เป็นลักษณะการร่วมมือหรือการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนที่มีข้อจำกัดทำให้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นไม่เต็มที่ข้อจำกัดนี้อาจเกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่าง 2 ฝ่าย จึงทำให้อีกฝ่ายรู้สึกด้อยกว่า การมีส่วนร่วมจะเป็นไปในลักษณะการเข้ามาร่วมกิจกรรมโรงเรียน หรือการให้ความร่วมมือในการประชุม หรือ ร่วมสนับสนุนโดยการบริจาคเงิน สิ่งของ อาจจะแสดงความคิดเห็นหรือร่วมกิจกรรมบ้างแต่การตัดสินใจจะมอบให้เป็นภาระของโรงเรียน

2. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน เป็นการเข้ามาเกี่ยวข้องทางกิจกรรมการศึกษาในระดับที่มากกว่าแบบชายขอบ กิจกรรมโดยคณะกรรมการโรงเรียนจึงมีความสำคัญที่รัฐถือว่าเป็นนโยบายสำคัญซึ่งสามารถสร้างความชอบธรรมในการจัดการศึกษาของไทย การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้จะเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมแบบริเริ่มงาน ร่วมงาน ร่วมให้การสนับสนุนด้วยการบริจาคหรือการร่วมมือในการทำงาน ร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจบ้างซึ่งการตัดสินใจอาจไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการดำเนินการได้ทั้งหมดก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามการคิดริเริ่มกิจกรรมต่างๆยังคงเริ่มต้นจากฝ่ายโรงเรียนและในการมีส่วนร่วมสามารถร่วมได้ทุกกิจกรรมยกเว้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน

3. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์เป็นการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน โดยทั้งสองฝ่ายร่วมกันอย่างเข้มข้นและเท่าเทียม ต่างฝ่ายต่างมีอิทธิพลต่อกิจกรรมร่วมกัน ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมได้เต็มที่

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2545) ได้อธิบายถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา ไว้ดังนี้

1.การมีส่วนร่วมจัดและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งที่บ้านและที่โรงเรียนรวมทั้งการเป็นแหล่งเรียนรู้ต่างๆ

2. การมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายเป้าหมายในการจัดการศึกษาให้กับสถานศึกษา

3.การมีส่วนร่วมประชาสัมพันธ์สนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษา ร่วมสร้างความรู้ความ

เข้าใจและเจตคติที่ถูกต้องให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

4. การเป็นผู้สนับสนุนทรัพยากรและบุคลากรในการจัดการศึกษา

5. การเป็นผู้มีส่วนร่วมตรวจสอบการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เพื่อช่วยพัฒนาปรับปรุงทั้งในด้านการจัดบรรยากาศ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การบริหารจัดการและการปฏิบัติงานของโรงเรียน

กระทรวงศึกษาธิการ (2550) ได้อธิบายถึงลักษณะการมีส่วนร่วมไว้ของชุมชน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา โดยสถานศึกษาสามารถเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนจัดสร้างหลักสูตรสถานศึกษา และกำกับ ติดตามการใช้หลักสูตรสถานศึกษา

2. การมีส่วนร่วมจัดการศึกษา ดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมในการจัดและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งที่บ้านและที่สถานศึกษา

2.2 การกำหนดนโยบาย เป้าหมายการจัดการศึกษาแก่สถานศึกษา

2.3 การประชาสัมพันธ์ สนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษา

2.4 การเป็นผู้สนับสนุนทรัพยากรและบุคลากรในการจัดการศึกษา

2.5 การตรวจสอบการจัดการศึกษา

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา คือ การที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมหรือการทำกิจกรรมทางการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา ในลักษณะต่างๆ เช่น การมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย เป้าหมายในการจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา การมีส่วนร่วมประชาสัมพันธ์สนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษา การเป็นผู้สนับสนุนทรัพยากรและบุคลากรในการจัดการศึกษา การมีส่วนร่วมสร้างความรู้ ความเข้าใจและเจตคติที่ถูกต้องให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การเป็นผู้ตรวจสอบการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเพื่อช่วยพัฒนาปรับปรุงทั้งในด้านการจัดบรรยากาศ การมีส่วนร่วมจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา และการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา ซึ่งลักษณะการร่วมมือหรือการทำกิจกรรมร่วมกันอาจมีตั้งแต่การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน จนถึงการมีส่วนร่วมแบบเต็มที่สมบูรณ์

3.4 รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา

วิชิต นันทสุวรรณ และจ่านอง แรกพิณิจ (2541) ได้นำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาไว้ ดังนี้

1. รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาตนเอง การจัดการศึกษาในลักษณะนี้เกิดจากความสามารถและความต้องการของคนในชุมชน ที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและ

ตอบสนองความต้องการของสมาชิกในชุมชน โดยยึดหลักให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยไม่มีการจำกัดของระยะเวลา สถานที่ เพศ และอายุ เป็นการเปิดโอกาสให้คนได้เรียนรู้ตามอัธยาศัยที่แท้จริงชุมชนได้เข้ามา มีบทบาทหลักในการจัดการศึกษา ทั้งนี้ รูปแบบการมีส่วนร่วมตามแนวทางนี้ต้องอาศัยองค์ประกอบ 3 อย่างที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่ คน ความรู้ และทรัพยากร โดยมีกระบวนการดำเนินการดังนี้

- 1.1 การวิเคราะห์ – สังเคราะห์ปัญหาชุมชน
- 1.2 หาทางออกที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต
- 1.3 ดำเนินการสร้างกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้แก้ไขปัญหาที่มีอยู่
- 1.4 ประเมินผลกิจกรรม

โดยการกำหนดเนื้อหาหรือกิจกรรมการเรียนรู้ จะเริ่มจากจุดเล็กๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันแล้วขยายออกไปสู่เนื้อหาหรือกิจกรรมที่ซับซ้อน และเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตทั้งหมด

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน ชุมชนมีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่สัมพันธ์ และสอดคล้องกับความเป็นจริงของสภาพชุมชน สนองความต้องการและวิถีชีวิตของชุมชนในท้องถิ่น โดยบุคคลในท้องถิ่น เช่น ประชาชนชาวบ้าน ผู้รู้ผู้นำชุมชน ผู้ปกครองมาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและประเมินผล

3. รูปแบบการเชื่อมประสานการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบนี้จะเกิดขึ้นเฉพาะกับชุมชนที่มีกระบวนการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง มีองค์กรชุมชนเพื่อจัดการเรียนรู้ร่วมกัน มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนอื่น

อุ้นตา นพคุณ (2546) ได้เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ดังต่อไปนี้

1. ในฐานะเป็นกลุ่มที่มารวมตัวกันประชุมระดมความคิดในภาคเอกชน หรือ ภาครัฐ วิธีการให้สมาชิกได้มารวมกลุ่มและระดมความคิดในรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (adult learning) และกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ (group dynamic)

2. การประชาพิจารณ์ (Public Learning) เป็นการรับฟังความคิดเห็น ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาและปัญหาชุมชน หรือแนวคิดใหม่เกี่ยวกับการปฏิบัติงาน

3. คณะกรรมการหรือกลุ่มทำงาน ในประเทศไทยองค์กรและหน่วยงานต่างๆ จะใช้รูปแบบคณะกรรมการหรือกลุ่มทำงาน ในการให้เจ้าหน้าที่ พนักงาน หรือข้าราชการได้มีส่วนร่วมในการจัดและพัฒนาโปรแกรม แต่วิธีการนี้จะมีผู้เข้ามามีส่วนร่วมไม่มากนัก แต่สามารถปฏิบัติงานได้รวดเร็ว

4. วิธีการพัฒนาโปรแกรม คือ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโปรแกรมตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผน การสร้างแผนการเรียนการสอน การนำแผนการเรียน การสอนไปปฏิบัติ และการประเมิน

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2547: ออนไลน์) ได้นำเสนอความคิดเห็นผ่านบทความ “แลหน้าเศรษฐกิจสังคมไทย” โดยสรุปรูปแบบการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนได้ใน 2 ลักษณะ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมจากบนลงล่าง (Top down) มุมมองจากบนลงล่าง โดยรัฐเป็นผู้นำการมีส่วนร่วม หรือ การมีส่วนร่วมเกิดจากภาครัฐ โดยประชาชนเป็นเพียงผู้คอยรับนโยบายและปฏิบัติตาม

2. การมีส่วนร่วมจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) มุมมองจากล่างขึ้นบน โดยการมีส่วนร่วมเกิดจากความต้องการของประชาชนด้วยความสมัครใจ โดยรัฐแสดงบทบาทคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำหรือคอยอำนวยความสะดวกเท่านั้น

จิณฉัตร ประโคทัง (2549) ได้ทำการวิจัยรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนมี ดังนี้

1. รูปแบบการมีส่วนร่วมกับองค์กรส่วนท้องถิ่น
2. รูปแบบการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษา
3. รูปแบบการมีส่วนร่วมกับเครือข่ายผู้ปกครอง
4. รูปแบบการมีส่วนร่วมกับเครือข่ายผู้ปกครอง
5. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการระดมทุน
6. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษานั้น นอกจากชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น โดยให้บุคคลในท้องถิ่น เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ผู้นำชุมชน มาร่วมจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและถ่ายทอดความรู้ร่วมกับโรงเรียนแล้ว การมีส่วนร่วมของชุมชนยังเป็นไปในลักษณะของการให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทหลักในการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนนั้นๆ โดยการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ตามอัธยาศัย ที่เริ่มจากจุดเล็กๆ เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันแล้วขยายออกไปสู่เนื้อหาหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบเชื่อมประสานการจัดการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบนี้จะเกิดขึ้นในชุมชนเข้มแข็ง โดยมีองค์กรชุมชนเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน รูปแบบการมีส่วนร่วมจากที่กล่าวมาแล้วมีทั้งการมีส่วนร่วมที่เริ่มต้นจากภาครัฐ โดยประชาชนเป็นผู้ปฏิบัติตาม และการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความต้องการของประชาชน โดยภาครัฐแสดงบทบาทคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำหรืออำนวยความสะดวก

3.5 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา

Cohen and Uphoff (1980) ได้เสนอกระบวนการมีส่วนร่วม 4 ชั้น ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้
 - 1.1 การริเริ่มตัดสินใจ (Initial Decisions)
 - 1.2 การดำเนินการตัดสินใจ (Ongoing Decisions)
 - 1.3 การตัดสินใจปฏิบัติการ (Operational Decisions)
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (implementation) ประกอบด้วย
 - 2.1 การสนับสนุนด้านทรัพยากร (Resource Contribution)
 - 2.2 การบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ (Administration and Co-ordination)
 - 2.3 การให้ความช่วยเหลือสนับสนุน (Enlistment)
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (benefits) ประกอบด้วย
 - 3.1 ผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ (Material)
 - 3.2 ผลประโยชน์ทางสังคม (Social)
 - 3.3 หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล (Personal)
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation)

Shaeffer (1994) ได้ระบุกระบวนการที่เป็นขั้นตอนที่แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมที่สามารถนำไปประยุกต์ในบริบทการจัดการศึกษา ดังนี้

1. การรวบรวม และตรวจสอบ การวิเคราะห์ และพิจารณาข้อมูลสภาพปัญหา
2. กำหนดนิยาม จัดลำดับความสำคัญของปัญหาและกำหนดเป้าหมาย
3. การประเมินความเป็นไปได้ของข้อมูล
4. การตัดสินใจและการวางแผนการดำเนินงาน
5. การออกแบบยุทธศาสตร์เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุผล และการจัดสรรงานและความรับผิดชอบให้กับทีม
6. การปฏิบัติตามแผนงาน
7. การตรวจสอบความก้าวหน้าของแผนงาน
8. การประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น และผลกระทบ

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2541) ได้แบ่งกระบวนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมค้นหา ปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนตลอดจนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการนั้นๆ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในชั้นวางแผน เป็นขั้นที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางในการดำเนินงานและกำหนดทรัพยากรที่จะใช้ในโครงการ

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในชั้นดำเนินโครงการ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทำประโยชน์แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์และแรงงานหรือโดยการบริหารและประสานงานตลอดจนการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นต้น

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมชั้นประเมินผลโครงการ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินว่า โครงการนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลนี้อาจเป็น การประเมินผลย่อย (formative evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผลความก้าวหน้าของโครงการที่ทำเป็นระยะๆ หรือการประเมินผลรวม (Summative evaluation) ซึ่งสรุปรวมยอดโครงการทั้งหมด

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542) ได้สรุปกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนสำหรับการจัดการศึกษาไว้ 8 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน 3) การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม 4) การสร้างกิจกรรม 5) การต่อรองเพื่อดำเนินกิจกรรม 6) การร่วมกันดำเนินกิจกรรม 7) การร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ 8) การร่วมกันรับผลประโยชน์จากการดำเนินการ

วารสารสื่อพลัง (2548) ได้เสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วม ไว้ 5 ดังนี้

1. การระดมความคิด คือ การคิดค้นและวิเคราะห์ปัญหาหารือร่วมกันในลักษณะของการร่วมคิด มิใช่จากฝ่ายหนึ่งฝ่ายเดียวบนพื้นฐานความศรัทธาว่าทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้นมีศักยภาพ
2. การวางแผน คือ การนำสิ่งที่ร่วมคิดมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกัน ด้วยการระดมทรัพยากรจากทุกฝ่าย(คน สิ่งของ งบประมาณ เวลา ฯลฯ)
3. การลงมือทำ คือ การทำแผนงานที่ได้ไปร่วมกันทำหรือแบ่งงานกันรับผิดชอบ เพื่อให้เป็นไปตามแผนหรือเป้าหมายที่วางไว้
4. การติดตามประเมินผล คือ ร่วมกันติดตามงานที่ทำและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน ร่วมมือกันคิดพัฒนาปรับปรุงให้งานดีขึ้น
5. การรับผลประโยชน์ร่วมกันมีทั้งผลประโยชน์ทางรูปธรรมที่ต้องการให้เกิดตามกิจกรรมที่ทำนั้น และผลประโยชน์โดยอ้อมแต่มีความสำคัญมาก คือ การเรียนรู้จากการคิด ร่วมทำและความสัมพันธ์ระหว่างภาคีที่พัฒนาไปสู่การมีส่วนร่วมที่สมานฉันท์เสมอภาค และเอื้ออาทรมากขึ้น

ตารางที่ 4 แสดงการสังเคราะห์ผู้วิจัยกำหนดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา

จากตารางซึ่งแสดงให้เห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา ดังที่นักวิชาการกล่าวไว้ สามารถสรุปได้ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาที่มีค่าความถี่มากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนนักวิชาการทั้งหมดที่อ้างอิงไว้ มี 6 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นที่ 2 การระดมความคิดเห็น ขั้นที่ 3 การวางแผน ขั้นที่ 4 การดำเนินการ ขั้นที่ 5 การร่วมประเมินผล และ ขั้นที่ 6 การร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน

3.6 บทบาทและระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา

Shaeffer (1994) ที่ได้ระบุถึงบทบาทการมีส่วนร่วมในระดับการเข้าไปเกี่ยวข้อง (Involvement) คือ ขั้นที่ 1 ถึงขั้นที่ 4 สำหรับการจัดการศึกษา ชุมชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในขอบเขตดังนี้

1. การไม่มีส่วนร่วมและแยกตัวออกจากการดำเนินงานของโรงเรียน ยกเว้นการสนับสนุนด้านทรัพยากร
2. การมีส่วนเกี่ยวข้อง (Involvement) สำหรับบทบาทการให้กำลังใจบุตรหลาน และการช่วยเหลือการบ้านที่บ้าน
3. การมีส่วนเกี่ยวข้อง (Involvement) ในฐานะผู้ฟัง และมีบทบาทเป็นผู้ปฏิบัติตามในการสนับสนุนโรงเรียน โดยโรงเรียนเป็นฝ่ายริเริ่ม เช่น การจัดการประชุม
4. การมีส่วนร่วม (participation) ในบทบาทผู้ให้คำปรึกษาในการดำเนินการต่างๆ ของโรงเรียน
5. การเป็นหุ้นส่วน (partner) ในบทบาทการจัดการเรียนการสอน หรือ การอบรม
6. การมีส่วนร่วมเป็นตัวแทนผู้ที่มีอำนาจและมีบทบาทในการจัดการศึกษา
7. การมีส่วนร่วมในฐานะคนในชุมชนที่มีบทบาทในการดำเนินงานของโรงเรียน

Morgan et al (1992) ได้กล่าวถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน (participation) สำหรับการจัดการศึกษา ดังนี้

1. การวิเคราะห์ สภาพปัญหา ความต้องการ การจัดลำดับปัญหาความต้องการและแหล่งทรัพยากร โดยกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม ทำได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

- 1.1 การสร้างข้อมูลพื้นฐานการพัฒนาของชุมชน โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อระบุปัญหา ความต้องการและบทบาทการจัดการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาสำหรับชุมชน โดยการทำแบบสำรวจในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- 1.1.1 ดัชนีชี้วัดความต้องการสำหรับการพัฒนาทั่วไป
- 1.1.1.1 ข้อมูลด้านประชากร และด้านสุขภาพ
- 1.1.1.2 ข้อมูลการพัฒนาด้านเศรษฐกิจระดับรายได้และ
การจ้างงาน
- 1.1.1.3 การเคหะและการคมนาคม
- 1.1.1.4 กลุ่มผู้ด้อยโอกาส
- 1.1.2 ดัชนีชี้วัดความต้องการด้านการพัฒนาการศึกษา
- 1.1.2.1 อัตราคนเรียนหนังสือการจบการศึกษาการอ่าน
ออกเขียนได้
- 1.1.2.2 อัตราส่วนครูต่อนักเรียน
- 1.1.2.3 ปัญหาและสาเหตุของการไม่มีส่วนร่วมทั้งด้าน
นักเรียนและครู อัตราการออกกลางคัน
- 1.1.2.4 การขาดความสมดุลด้านเพศและการศึกษาต่อ
- 1.1.2.5 การขาดโอกาสทางการศึกษาของประชากรกลุ่ม
ต่างๆ เช่น เด็กก่อนวัยเรียน การอ่านออกเขียนได้ของผู้ใหญ่ เยาวชนว่างงาน
- 1.1.2.6 สภาพการศึกษาภาษาถิ่นและองค์ความรู้พัฒนา
ชุมชนสำหรับการศึกษาในโรงเรียน
- 1.1.3 แหล่งทรัพยากรในชุมชน
- 1.1.3.1 การบริการกิจกรรมการศึกษา แหล่งบริการทาง
การศึกษา ทั้งในและนอกโรงเรียน
- 1.1.3.2 แหล่งเงินทุนและแหล่งทรัพยากรมนุษย์
- 1.1.3.3 องค์กรชุมชนท้องถิ่นและหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามา
เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา
- 1.1.4 กระบวนการจัดการศึกษา
- 1.1.4.1 รูปแบบการบริหารโรงเรียน
- 1.1.4.2 กระบวนการจัดการเรียนการสอน
- 1.1.5 ธรรมชาติการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- 1.1.5.1 การสร้างแรงจูงใจและกิจกรรมของครู
- 1.1.5.2 การจัดบทบาทของพ่อแม่ และชุมชนสำหรับการเข้ามา
เกี่ยวข้อง (involved) ในการศึกษา
- 1.1.6 ความต้องการจำเป็นและการจัดลำดับความสำคัญ

1.1.6.1 อะไรคือสิ่งสำคัญ ด้านคุณภาพมากกว่าด้านสถานที่ หรือ ด้านการจัดการเรียนการสอนที่ดีกว่า มากกว่าความสัมพันธ์ด้านเนื้อหาการเรียนการสอน เป็นต้น

1.1.6.2 สิ่งใด ควรจัดลำดับ เช่น ระดับก่อนวัยเรียน ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา หรือ ระดับผู้ใหญ่

1.1.6.3 จัดโดยคุณลักษณะ เช่น การเรียนด้านวิชาการ หรือ การเรียนด้านอาชีพ

1.1.6.4 จัดโดยผู้เรียน เพศ หรือกลุ่มเฉพาะ

1.2 การเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในบทบาทการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน

1.2.1 กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชน สัมพันธ์กับบทบาทและความรับผิดชอบของครู ผู้ปกครองและสมาชิกของชุมชน มีส่วนสำคัญ ดังนี้

1.2.2 มีการบูรณาการการดำเนินการที่เป็นระบบมากขึ้น

1.2.3 การค้นหาความคิดเห็นของผู้ปกครองและชุมชน

1.2.4 การเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในบทบาทการวิเคราะห์ชุมชน

1.3 การพัฒนาการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องของสมาชิกในชุมชน

2. นโยบายการมีบริหาร เช่น การตั้งเป้าหมาย การวางแผนการจัดหลักสูตร การศึกษา การบริหารจัดการงบประมาณ การพัฒนาการจัดโปรแกรมการศึกษา

3. การจัดหลักสูตรการเรียนการสอน ทั้งด้านการตัดสินใจและเนื้อหา เช่น หลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน กลวิธีการสอนและการอบรม

บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนกับสถานศึกษาตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. 2545)

ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. 2545) ได้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา กฎกระทรวงได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ. 2550 อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 และมาตรา 39 วรรคสองแห่งพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. 2545) กำหนดภาระหน้าที่ของสถานศึกษาไว้ 4 ด้าน ทูลธรรม วรรณคำ (2545) ได้สรุปสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาร่วมกับ สถานศึกษาตามภารกิจหลัก 4 ด้าน ดังนี้

ด้านวิชาการ

1. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายหรือกิจกรรมสำคัญของสถานศึกษา
2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมสนับสนุนให้สถานศึกษามีสื่ออุปกรณ์ แหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน

3. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการจัดประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารงานวิชาการของสถานศึกษา

4. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษา

ด้านบุคลากร

1. ชุมชนควรมีส่วนร่วมติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของบุคลากรของสถานศึกษาอย่างสม่ำเสมอ

2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมเสนอแนะและแก้ปัญหาเกี่ยวกับบุคลากรของสถานศึกษา

ด้านงบประมาณ

1. ชุมชนควรได้ร่วมกำหนดแนวทางการสนับสนุนแหล่งงบประมาณ ทรัพยากร สิน แร่งงานเพื่อพัฒนสถานศึกษาด้านการจัดการเรียนการสอน และการพัฒนาชุมชน หรือสาธารณะ ประโยชน์ของชุมชน
2. ชุมชนควรได้ร่วมกำหนดแผนการใช้เงินของสถานศึกษาและเปิดเผยให้สาธารณะ ชนได้ทราบ
3. ชุมชนควรได้รับการจัดสรรเงินเพื่อพัฒนาความรู้หรือพัฒนาอาชีพของชุมชน
4. ชุมชนควรร่วมจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาสถานศึกษา

ด้านอาคารสถานที่

1. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการยืมใช้อาคารสถานที่เพื่อกิจกรรมของชุมชนหรือพัฒนา ความรู้และอาชีพของชุมชน
2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้
3. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการเสียสละ ทรัพยากร สินหรือแรงงานเกี่ยวกับอาคารสถานที่
4. ชุมชนควรมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการใช้อาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ของ สถานศึกษา

ด้านกิจการนักเรียน

1. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการสนับสนุนกิจการนักเรียนที่มุ่งให้คุณค่าและพัฒนา ค่านิยมไปสู่ความยั่งยืน
2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจการนักเรียนที่เน้นการสร้างเสริม ประสพการณ์และทักษะ
3. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการสวงหาและให้โอกาสปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาช่วยพัฒนากิจการนักเรียน
4. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในกิจการนักเรียนที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดี รักท้องถิ่น เสียสละ และรับผิดชอบ

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน

1. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมวันสำคัญของชาติ ศาสนา และวันสำคัญอื่นๆ ร่วมกับสถานศึกษา
2. ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการพึ่งพาอาศัยกัน และเป็นเครือข่ายในการพัฒนาร่วมกับ

สถานศึกษา สถานศึกษาควรเป็นแหล่งสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนและกระตุ้น ส่งเสริมให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

3.ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการค้นหาปราชญ์ชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นวิทยากรให้นักเรียนและบุคลากรของสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545) ได้ศึกษาถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ได้อธิบายถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา ไว้ดังนี้

1.บทบาทผู้สอน ผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ โดยชุมชนเข้าไปมีบทบาทในด้านนี้ผ่านทางสาระความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนประเพณีและพิธีกรรมต่างๆที่สามารถนำมาเป็นเครื่องมือถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์และระบบคุณค่าที่มีอยู่ในชุมชนนำไปสู่สถานศึกษา การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์โดยผู้นำและผู้รู้ของชุมชนในระบบการศึกษาของโรงเรียน มักทำอย่างเป็นทางการ โดยได้รับแต่งตั้งให้เป็นวิทยากรภายนอก หรือ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้รับมอบหมายจากโรงเรียนให้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ให้กับผู้เรียนซึ่งส่วนใหญ่จัดขึ้นภายใต้ระบบการเรียนการสอนของโรงเรียนอาจมีบ้างที่จัดให้นักเรียนได้เรียนรู้จากวิถีชีวิตหรือบริบทของการเรียนการสอนของครูชาวบ้านเองนอกจากนี้ชุมชนยังใช้ประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่นของแต่ละชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการดึงนักเรียนเข้าไปเรียนรู้ในชุมชน ซึ่งนับว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของชุมชน

2.บทบาทการบริหารและการจัดการศึกษาในโรงเรียน บทบาทนี้ชุมชนจะได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการจากโรงเรียนโดยอาศัยระเบียบและคำสั่งของทางราชการมารองรับ เช่น คณะกรรมการโรงเรียนซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการบริหารและจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการหรือคณะกรรมการอื่นๆของโรงเรียนตามความจำเป็น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาชุมชนสามารถเข้าร่วมได้ตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน การวางนโยบายการบริหารแบบมีส่วนร่วม เช่น การตั้งเป้าหมาย การวางแผนการจัดหลักสูตรการศึกษา การบริหารจัดการงบประมาณ การพัฒนาการจัดโปรแกรมการศึกษา และการจัดหลักสูตรการเรียนการสอน ทั้งด้านการตัดสินใจและเนื้อหา เช่น หลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน การสอนและการอบรม ซึ่งชุมชนสามารถเข้ามามีบทบาทการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา ได้ทั้งด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านการสนับสนุนงบประมาณ ด้านอาคารสถานที่ และ ด้านผู้เรียน โดยสามารถสรุปบทบาทหลักๆได้สองบทบาท คือ บทบาทการเข้ามา

มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และบทบาทผู้สอน ผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ผ่านทางสาระความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนประเพณีและพิธีกรรมต่างๆที่สามารถนำมาเป็นเครื่องมือถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์และระบบคุณค่าที่มีอยู่ในชุมชนนำไปสู่สถานศึกษา

ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

Shaeffer (1994) ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษา ไว้ 7 ชั้น ดังนี้

1. การใช้บริการของโรงเรียน
2. การเข้าไปมีส่วนร่วมและการรับรู้ข้อมูล เป็นเพียงผู้รับข้อมูลข่าวสาร
3. เข้าไปมีส่วนร่วมในการให้หรือไม่ให้ทรัพยากร อุปกรณ์หรือแรงงาน คือ การบริการบริจาค
4. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการให้คำแนะนำปรึกษาหรือการให้ข้อมูลย้อนกลับในบางเรื่อง หรือบางปัญหา
5. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการให้บริการ ในรูปแบบหุ้นส่วนกับผู้ปฏิบัติงานคนอื่น
6. เป็นผู้มีส่วนร่วมในการปรับใช้อำนาจของตัวเอง
7. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอน

ศิริกาญจน์ โกสุม (2542) ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อจัดการศึกษา ไว้ 3 ระดับ ดังนี้

ตารางที่ 5 ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อจัดการศึกษา

อุดมสิทธิ์ จิตรวิจารณ์ (2545) กล่าวว่า ระดับการมีส่วนร่วมจะมากน้อยเพียงใด อาจขึ้นอยู่กับวัยวุฒิ และลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล ระดับการมีส่วนร่วมจึงเป็นไปได้หลายกรณี ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชนแบบชายขอบ เป็นลักษณะการร่วมมือหรือการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างสถานศึกษาและชุมชนที่มีข้อจำกัดเนื่องจากความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน
- 2) การมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชนแบบบางส่วน เป็นการเข้ามาเกี่ยวข้องของประชาชนในระดับความร่วมมือของสถานศึกษาและชุมชนในระดับที่เข้มข้นมากกว่าแบบชายขอบ ในรูปแบบคณะกรรมการสถานศึกษาที่เป็นตัวแทนของชุมชน ที่รัฐถือว่าเป็นนโยบายสำคัญในการสร้างความชอบธรรมในการจัดการศึกษา และ 3) การมีส่วนร่วมของสถานศึกษาและชุมชนแบบสมบูรณ์ เป็นการมีส่วนร่วมระหว่างสถานศึกษาและชุมชน โดยทั้งสองฝ่ายร่วมกันอย่างเข้มข้นและเท่าเทียม ต่างฝ่ายต่างมีอิทธิพลต่อกิจกรรมร่วมกัน ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมได้เต็มที่ ทั้งการร่วมคิด การร่วมปฏิบัติ การร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ตามกลไกทางสังคม สิทธิและอำนาจประชาชน

ถวิลวดี บุรีกุล (2548) ได้แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนจากระดับต่ำสุดไปหาระดับสูงสุดออกเป็น 7 ชั้น คือ 1) ระดับการให้ข้อมูลเป็นการให้คนในชุมชนรับรู้ 2) ระดับการเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน 3) ระดับการปรึกษาหารือ 4) ระดับการวางแผนร่วมกันจนถึงการตัดสินใจ 5) ระดับการร่วมปฏิบัติการ 6) ระดับร่วมติดตามตรวจสอบ และ 7) ระดับควบคุมโดยประชาชน

กล่าวโดยสรุปได้ว่าระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาสามารถแบ่งได้ตามกิจกรรมที่ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมซึ่งมีระดับความเข้มข้นที่แตกต่างกัน ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมแบบชายขอบเป็นลักษณะการร่วมมือระหว่างสถานศึกษาและชุมชนที่มีข้อจำกัดเนื่องจากความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน 2) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน ระหว่างสถานศึกษาและชุมชนในระดับที่เข้มข้นมากกว่าแบบชายขอบ ในรูปแบบคณะกรรมการสถานศึกษาที่เป็นตัวแทนของชุมชน และ 3) การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์เป็นการมีส่วนร่วมระหว่างสถานศึกษาและชุมชน โดยทั้งสองฝ่ายร่วมกันอย่างเข้มข้นและเท่าเทียมต่างฝ่ายต่างมีอิทธิพลต่อกิจกรรมร่วมกัน ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมได้เต็มที่ ทั้งการร่วมคิด การร่วมปฏิบัติ การร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ตามกลไกทางสังคม โดยการมีส่วนร่วมจะมากน้อยเพียงใด อาจขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ และลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคลและพื้นที่ของชุมชน

3.7 ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) ได้กล่าวถึง ปัจจัยเงื่อนไขที่เอื้อให้เกิดความร่วมมือและเกื้อกูลกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน โดยแบ่งเป็น 2 เงื่อนไขหลัก คือ เงื่อนไขที่พอเพียง (Sufficient Condition) และ เงื่อนไขที่จำเป็น (Necessary Condition) ดังนี้

โดยเงื่อนไขที่พอเพียง (Sufficient Condition) อันจะก่อให้เกิดความร่วมมือกันดำเนินงานระหว่างโรงเรียนและชุมชนมี 5 ประการดังนี้

1. การมีวิสัยทัศน์ในเรื่องการศึกษาชุมชนร่วมกัน โดยกระบวนการสร้างวิสัยทัศน์การศึกษาชุมชนร่วมกันจากผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ครู ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ภาควิชาหรือฝ่ายอื่นๆ เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของการสร้างความร่วมมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการดำเนินงาน

2. การมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากภาคีอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เป็นเงื่อนไขที่จะทำให้โรงเรียนและชุมชนร่วมกันสร้างความเข้มแข็งให้มากขึ้น ความจำเป็นในการแสวงหาความรู้ ความคิดและกำลังใจ ประสบการณ์บทเรียน งบประมาณ ฯลฯ จากภายนอกเพื่อเป็นแนวทางให้เกิดความร่วมมือ ภาคีอื่นๆ เช่น ครอบครัวสถาบันศาสนา องค์กรเอกชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน นักวิชาการ การสนับสนุนจากเครือข่าย จะทำให้เกิดความต่อเนื่องในกิจกรรมของชุมชน

3. โครงสร้างของการจัดการศึกษาแนวราบ จะเอื้อให้โรงเรียนและชุมชนมีความร่วมมือกันมากขึ้น ลดโครงสร้างที่มีหลายลำดับชั้นให้น้อยลง เช่น ระดับโรงเรียน ระดับชุมชนมีอำนาจ

ในการบริหารการศึกษาของท้องถิ่น/ชุมชนได้มากขึ้น และผู้บริหารสถานศึกษาเปิดโอกาส ให้ครูทุกระดับ ได้มีส่วนร่วมริเริ่มการคิด การวางแผน และการบริหารการศึกษามากขึ้น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ด้วย ความสมัครใจและเข้าใจ มีลักษณะของความเสมอภาค เพื่อให้ภาคอื่นๆ เข้ามามีส่วนร่วมอย่างมีบทบาทมากขึ้นมีการกระจายแหล่งความรู้ให้หลากหลาย ไม่ผูกขาดเฉพาะในโรงเรียน จะทำให้การจัดการศึกษากลายเป็นภารกิจร่วมของทุกคน ทั้งด้านการถ่ายทอดความรู้ เวลา และทรัพยากรที่ใช้ปัญหา การขาดงบประมาณ บุคลากร สถานที่ อุปกรณ์ ฯลฯ และทำให้โรงเรียนเห็นความสำคัญของการร่วมมือกับชุมชนมากขึ้น

4. นโยบายการจัดการศึกษาของรัฐเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนจะเกิดได้ เช่น การขยายเป้าหมายการจัดการศึกษาของรัฐ จากความต้องการของรัฐ เป็นความต้องการของผู้เรียนและชุมชน การเลิกผูกขาดการจัดการศึกษาของรัฐ การกระจายการศึกษาจากแหล่งเดียว (โรงเรียน) ไปสู่แหล่งความรู้ที่หลากหลาย การปรับปรุงระบบการบริหารจัดการของโรงเรียน ให้เปลี่ยนระบบแนวตั้งมาเป็นแนวนราบ รวมทั้งปรับปรุงระบบบริหารบุคคล งบประมาณ การประเมินผลการศึกษา การประเมินครู และอื่นๆ ให้เอื้อต่อการที่โรงเรียนจะทำงานร่วมกับชุมชนได้อย่างคล่องตัวมีประสิทธิภาพโดยยั่งยืน การให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบโรงเรียนเรื่องการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนและชุมชน รวมทั้งพัฒนาครูให้มีเครื่องมือที่จะทำงานกับชุมชนได้ การปรับปรุงหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับการพัฒนาวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชน เอื้อให้เกิดการถ่ายทอดสติปัญญาอย่างต่อเนื่องของชุมชน

5. ชุมชนมีเงื่อนไขพื้นฐานเพื่อการพัฒนา เงื่อนไขนี้จะช่วยสนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียนและชุมชนให้เกิดได้ง่ายขึ้น เช่น ยังมีทรัพยากรธรรมชาติ บุคคล ผลผลิตทรายได้ ฯลฯ หรือมีปัจจัยแห่งความเข้มแข็งบางส่วนคงอยู่ เช่น กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ความสัมพันธ์เชิงสังคมภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่อยู่ในวิสัยที่จะฟื้นฟูได้ โรงเรียนย่อมสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมสนับสนุนการพัฒนาด้านต่างๆ ได้

นอกจากนั้นเงื่อนไขที่จำเป็นของการเกิดความร่วมมือและดำเนินความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนนั้น มี 3 ประการ คือ

1. บุคลากรที่เกี่ยวข้องมีทัศนคติที่เห็นคุณค่าและความสำคัญของการเรียนรู้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาความรู้และจิตสำนึกของตนเอง โดยเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มีผลให้เกิดความร่วมมือที่จะเป็นประโยชน์ต่อองค์กร ตนเองและชุมชนทั้งหมด ที่ร่วมมือกันทำให้เกิดแรงจูงใจที่จะสร้างความร่วมมือกันเกิดขึ้น

2. บุคลากรมีทัศนคติที่เคารพและเชื่อมั่นในศักยภาพการพัฒนาตนเอง ของมนุษย์ โดยไม่ยึดติดตามคุณค่าหรือค่านิยมที่สังคมกำหนดในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะเรื่อง “ความรู้” ซึ่งใช้ระดับ

การศึกษาในระบบมาเป็นตัวกำหนดว่าใครมีความรู้หรือไม่ ในทางตรงกันข้ามหากบุคคลมีความเชื่อมั่นในศักยภาพกันและกัน ย่อมเอื้อให้เกิดความร่วมมือระหว่างกันขึ้นได้

3. บุคลากรมีความเชื่อว่าความหลากหลาย (Diversity) เป็นลักษณะแท้จริงของธรรมชาติและมีประโยชน์เชิงพัฒนา และยังส่งเสริมให้บุคคลยอมรับความแตกต่างของแต่ละบุคคล มีความยืดหยุ่น ใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นที่ไม่ตรงกับทัศนคติของตนได้ มีท่าทีที่เอื้อต่อการเกิดความร่วมมือ

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2541) ได้วิเคราะห์ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนพบปัจจัย 3 ด้าน ดังนี้

1. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ ระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนจะช่วยให้ชุมชนมีความพร้อมในการสนับสนุนโรงเรียน

2. ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน คือ ความศรัทธาของชุมชนที่มีต่อโรงเรียน โดยโรงเรียนสร้างศรัทธาจากชุมชนด้วยผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนที่ดีมีคุณภาพให้ชุมชนยอมรับในด้านต่างๆ เช่น ผลงานวิชาการของโรงเรียน การดูแลเอาใจใส่บุตรหลานของชุมชน ความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผู้บริหารและครูเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เป็นต้น

3. ปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียน คือ ปัจจัยด้านผู้บริหารและบุคลากรครูมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน ปฏิบัติงานด้วยความทุ่มเทเอาใจใส่ มีผลการปฏิบัติงานที่ดี เป็นต้น

นภาพรณี หะวานนท์ และคณะ (2543) ได้กล่าวถึง ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา คือ การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในฐานะของผู้ตัดสินใจและดำเนินการในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยสถานศึกษาจะต้องแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ที่ชุมชนท้องถิ่นจะได้รับจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ดังนี้

1. จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับชีวิตจริงในชุมชนนั้น ผู้เรียน ได้เรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตจริงที่ตนประสบอยู่

2. จัดหรือบริการการศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างเหมาะสม กล่าวคือนอกจากสอนเด็กแล้วยังสอนผู้ใหญ่เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ ของการประกอบอาชีพ การอบรมเลี้ยงดูบุตร เป็นต้น

3. ให้บริการในด้านกิจกรรมต่างๆ โดยใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางตั้งแต่การประชุม การเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร งานตามประเพณีท้องถิ่น งานการกีฬา งานรื่นเริง และอื่นๆ ที่ประชาชนสามารถจะใช้สถานศึกษานั้นเป็นที่สำหรับรวมคนเช่นเดียวกับการใช้วัดจัดกิจกรรมต่างๆ

4. จัดการเรียนการสอนและการปรับปรุงการเรียนการสอน โดยวิทยากรในชุมชนให้ความรู้ ทั้งด้านทฤษฎี และการปฏิบัติ ผู้เรียนอาจได้ไปศึกษานอกโรงเรียนยังแหล่งวิทยากรที่ประกอบอาชีพ การแก้ปัญหาของชุมชนเป็นสิ่งที่สถานศึกษาและประชาชนร่วมกันคิดและแก้ปัญหา

5. จัดอบรมและสั่งสอนให้แบบอย่างในการดำรงชีวิตแบบประชาธิปไตยแก่ผู้เรียนในวัยเด็ก ในภาคกลางวันและภาคบ่าย และเผยแพร่ถึงผู้ใหญ่ในชุมชนภาคค่ำ

6. เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษา โดยให้มีการแสดงความคิดเห็น แสดงความต้องการและความร่วมมือร่วมใจกัน พัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพ ซึ่งจะก่อให้เกิดคุณค่าเป็นความภาคภูมิใจของผู้เกี่ยวข้องร่วมกัน

อุดมสิทธิ์ จิตวิจารณ์ (2545) ได้นำเสนอปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ 4 ประเด็น ดังนี้

1. การมีวิสัยทัศน์ในเรื่องการศึกษาของชุมชนร่วมกัน ด้วยการแสวงหากระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ของผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้สอน ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ชาวบ้านทั่วไป และภาคีอื่นๆ ในเรื่องการศึกษา ซึ่งเป็นเงื่อนไขเบื้องต้น ของการเกิดความร่วมมือ

2. การมีส่วนร่วมและความสนับสนุนจากภาคีอื่นๆ การแสวงหาความร่วมมือและความสนับสนุนจากภาคีอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เป็นเงื่อนไขที่จะทำให้สถานศึกษาและชุมชนร่วมกันสร้างความเข้มแข็งได้มากขึ้น การพัฒนาความร่วมมือจะนำไปสู่การผลักดันให้การศึกษาทำหน้าที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

3. โครงสร้างของการจัดการศึกษาเป็นแบบแนวราบ การจัดโครงสร้าง และระบบการบริหารจัดการของสถานศึกษาและภาคีอื่นๆ จะทำให้การจัดการศึกษากลายเป็นภารกิจร่วมของทุกคน ทั้งด้านถ่ายทอดความรู้ เวลา และทรัพยากรที่ใช้

4. ชุมชนมีเงื่อนไขพื้นฐานเพื่อการพัฒนาภายใต้เงื่อนไขที่ว่า ชุมชนมีทรัพยากรพื้นฐานคงเหลืออยู่ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ บุคคลผลผลิต รายได้ หรือมีปัจจัยแห่งความเข้มแข็งบางส่วน คงอยู่ เช่น กลุ่มผู้นำธรรมชาติ ความสัมพันธ์เชิงสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระทรวงศึกษาธิการ (2550) ได้นำเสนอหลักการปฏิบัติซึ่งผู้บริหารและบุคลากรครูในสถานศึกษาควรปฏิบัติซึ่งมีผลโดยตรงต่อการสร้างมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

1. ผู้บริหารเป็นผู้เสียสละทุกรูปแบบ คือ พุดจริง ทำจริงด้วยความจริงใจสร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นต่อชุมชน

2. ผู้บริหารเป็นผู้ที่มีจิตใจกว้างขวาง เปิดโอกาสให้ชุมชนในการออกแบบสร้างสรรค์งานร่วมกับโรงเรียน โดยการสนับสนุน พร้อมชื่นชม ยกย่อง ชมเชย และประชาสัมพันธ์งานต่อสาธารณชนอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ตระหนักในสิ่งที่จำเป็นและขาดแคลน มีความเชื่อพื้นฐานว่าทุกอย่างทำได้หากตั้งใจจะทำ แสวงหาความร่วมมือเพื่อพัฒนาสิ่งใหม่เสมอ

4. พัฒนาตนเองให้เป็นที่ชื่นชมศรัทธาของชุมชน คำนึงอยู่เสมอว่าทุกอย่างก้าว คือ ประสิทธิภาพขององค์กร

- 5.อ่อนน้อมถ่อมตน วางตัวเรียบง่าย อยู่กับชุมชนได้ทุกสถานการณ์
- 6.พัฒนาทักษะการประนีประนอม การเจรจาต่อรองอย่างมีประสิทธิภาพ
- 7.ให้การต้อนรับชุมชนด้วยบรรยากาศมิตรภาพ อบอุ่นเป็นกันเอง
- 8.พัฒนาเทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนให้ลึกซึ้ง เพื่อสำรวจจุดเด่น จุดด้อย เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาชุมชนและโรงเรียนไปพร้อมกัน

9.หมั่นแสวงหาแหล่งงบประมาณ วัสดุ ครุภัณฑ์ จากหน่วยงานโดยใช้โครงการที่มีประสิทธิภาพนำเสนอขอรับความร่วมมือ โดยเฉพาะกิจกรรมการเรียนรู้ต้องให้ผู้เรียนได้แสดงศักยภาพทุกสถานการณ์ ตามสภาพที่โรงเรียนจะสามารถเอื้อได้

10. สร้างและพัฒนาค่านิยมการสร้างสัมพันธ์ภาพกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการจัดการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2550) กล่าวโดยสรุปได้ว่าปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา สามารถแบ่งปัจจัยออกเป็น 2 ด้าน คือ ปัจจัยด้านสถานศึกษา และปัจจัยด้านชุมชน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ปัจจัยด้านสถานศึกษา สรุปได้ว่า บุคลากรในสถานศึกษามีทัศนคติที่ดีและเห็นคุณค่าการมีส่วนร่วม มีความเชื่อมั่นในศักยภาพที่แตกต่างระหว่างบุคคล ปฏิบัติตัวเพื่อสร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นจากชุมชนได้ สถานศึกษามีค่านิยมในการสร้างสัมพันธ์ภาพกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ โรงเรียนต้องเป็นศูนย์กลางในการจัดบริการการศึกษาที่หลากหลายให้แก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างเหมาะสม จัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมสร้างสรรค์งานร่วมกับโรงเรียน โดยการสนับสนุน พร้อมชื่นชม ยกย่อง ชมเชย และประชาสัมพันธ์งานต่อสาธารณะชนอย่างมีประสิทธิภาพ สถานศึกษาต้องแสวงหาความร่วมมือเพื่อพัฒนาสิ่งใหม่เสมอ พัฒนาเทคนิคการวิเคราะห์ชุมชนให้ลึกซึ้ง เพื่อสำรวจจุดเด่น จุดด้อยเพื่อเป็นฐานข้อมูลใน การพัฒนาชุมชนและโรงเรียนไปพร้อมกัน ปัจจัยด้านชุมชน ประกอบด้วย ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ความศรัทธาของชุมชนที่มีต่อโรงเรียน การมีวิสัยทัศน์ในเรื่องการศึกษาของชุมชนร่วมกัน การมีส่วนร่วมและความสนับสนุนจากภาคภาคีอื่นๆ โครงสร้างของการจัดการศึกษาเป็นแบบแนวราบ ชุมชนมีเงื่อนไขพื้นฐานเพียงพอต่อการพัฒนาได้รับการสนับสนุนจากภาคีอื่นๆทั้งภายในและภายนอกชุมชน นโยบายการจัดการศึกษาของรัฐเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน

ตอนที่ 4 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้รู้จักกันอย่างแพร่หลายตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 โดยเริ่มต้นจากกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาและแพร่หลายไปยังยุโรปและอเมริกาเหนืออย่างรวดเร็ว การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีจุดเริ่มต้นจากการวิจัยทางสังคมเชิงวิพากษ์ ที่มองว่านักวิจัยกับสิ่งที่กำลัง

ทำวิจัยควรมีช่องว่างระหว่างกันน้อยที่สุดหรือไม่มีเลย โดยแนวคิดการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการทำวิจัยควรมีโอกาส หรือมีส่วนร่วมในการวิจัยที่ตนเองได้รับผลกระทบจากการวิจัยนั้นด้วย (Mc Taggart, 1996) การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory Action Research: PAR) การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการวิจัยที่เชื่อมโยงความเข้าใจด้านทฤษฎีและกระบวนการพัฒนาเข้าด้วยกัน สะท้อนให้เห็นความร่วมมือในการพัฒนาของชุมชนร่วมกัน โดยแนวคิดเดิมของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นใช้ใน 5 สาขา คือ 1) องค์กร 2) การพัฒนาชุมชน 3) โรงเรียน 4) การมีส่วนร่วมของเกษตรกรและการสร้างเทคโนโลยี และ 5) การประเมินผลการมีส่วนร่วม การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงมีความหลากหลายไปตามรูปแบบการพัฒนา แต่มีลักษณะเด่น คือ การพัฒนาที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน การมีส่วนร่วมของบุคคลากรผู้ปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น มีการ บูรณาการการดำเนินงานระหว่างกระบวนการวิจัยตลอดจนมีผลที่กระทบที่เกิดจากการพัฒนาที่เกิดขึ้น (สุภางค์ จันทวานิช. 2533; กมล สุดประเสริฐ, 2540; องอาจ นัยพัฒน์, 2549)

4.1 ความหมายการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวการบูรณาการการวิจัยให้เข้าไปเชื่อมโยงอยู่ในกระบวนการพัฒนาชุมชน โดยมีผู้นำเสนอความหมายไว้หลากหลาย ดังนี้

Sohng (1995) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การให้โอกาสผู้คนที่ด้วยโอกาสหรือเสียเปรียบทางสังคมได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทและศักยภาพที่ตนเอง มีอยู่ ทำให้พวกเขาเหล่านั้นสามารถค้นพบตนเองรวมถึงมองเห็นทางออกที่จะทำให้โครงสร้างชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น

Kerlinger (1988) ได้อธิบาย โดยพิจารณาความหมายเป็นส่วน และความหมายโดยรวมดังนี้ การวิจัย คือ รูปแบบการแสวงหาความรู้ ความจริงเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคม ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถตรวจสอบและเชื่อถือได้ ส่วนคำว่าเชิงปฏิบัติการ หมายถึง การปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาควบคู่ไปกับการวิจัย และคำว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมของกลุ่มบุคคลในขั้นตอนต่างๆ สรุปความหมายโดยรวม การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การแสวงหาความรู้ ความจริงที่สามารถตรวจสอบและเชื่อถือได้ โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีกลุ่มบุคคลเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันเพื่อค้นหาตนเอง ชุมชนและสิ่งแวดล้อม และหาแนวทางร่วมกันในการค้นหาทางออกของปัญหา โดยร่วมกันลงมือปฏิบัติเพื่อการแก้ปัญหาได้จริง

Kemmis and Mc Taggart (1988) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การวิจัยที่ดำเนินการโดยผู้มีส่วนร่วมในสถานการณ์ บริบทของสังคมเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง

สภาพทางสังคมหรือโครงสร้างของสังคมที่เป็นอยู่โดยใช้กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล และการสะท้อนผลการดำเนินการและความรู้สึกที่เกิดขึ้นทั้งหมด อันนำไปสู่การปรับปรุงการปฏิบัติต่างๆให้ดีขึ้น

Tumbull et al (1998) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการวิจัยที่นักวิจัยและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการวิจัยเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยตลอดขั้นตอนการวิจัยโดยเป้าหมายเพื่อให้เกิดการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นหรือดำรงอยู่ในสังคม

พันธุ์ทิพย์ รามสูต (2540) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนผู้เคยเป็นประชากรที่ถูกวิจัยกลับบทบาทเปลี่ยนเป็นผู้ร่วมในการกระทำวิจัยนั่นเองโดยการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการวิจัย จนกระทั่งการกระจายความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปสู่การลงมือปฏิบัติ

สิทธิรัฐ ประพุทธนิตินสาร (2546) กล่าวว่า การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่ผู้คนจำนวนหนึ่งในองค์กรหรือในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมศึกษาปัญหา โดยกระทำร่วมกันกับนักวิจัยผ่านกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเสร็จสิ้นการเสนอผลและการอภิปรายผลการวิจัย เป็นการเริ่มต้นของผู้คนที่อยู่กับปัญหา ค้นหาปัญหาที่ตนเองมีอยู่ร่วมกับนักวิชาการ จึงเป็นกระบวนการที่ผู้คนในองค์กรหรือชุมชนมิใช่ผู้ถูกกระทำแต่เป็นผู้กระทำการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีอำนาจร่วมในการวิจัย

สุภางค์ จันทวานิช (2547) ให้ความหมายการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ว่า วิธีการวิจัยที่มีชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมวิจัย ร่วมเรียนรู้จากประสบการณ์โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการวิจัยโดยมีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการกำหนดปัญหาการดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรม

วิโรจน์ สารัตถะ (2553) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การวิจัยที่ผู้ถูกวิจัยจะมีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอน เป็นทั้งผู้ตัดสินใจ ผู้ปฏิบัติและผู้ได้รับผลจากการปฏิบัตินั้น บทบาทของผู้วิจัยก็กลายเป็นผู้ร่วมวิจัยที่เสมอภาคกัน นอกจากนั้นการวิจัยก็ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อทำความเข้าใจ หรือเพื่อความรู้ในปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เป็นอยู่เท่านั้นแต่จะต้องมีการปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิด “การเปลี่ยนแปลง” ไปในทิศทางที่พึงประสงค์ด้วยและคาดหวังว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนเนื่องจากความมีพันธะผูกพันในสิ่งที่ทำจากบทบาทการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน

สรุปได้ว่า การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหมายถึง กระบวนการวิจัยที่กลุ่มคนจำนวนหนึ่งซึ่งประกอบด้วย นักวิชาการ นักพัฒนา ผู้นำชุมชน และสมาชิกในชุมชน เข้ามาร่วมศึกษาปัญหา ร่วมกันโดยกระทำร่วมกันผ่านกระบวนการวิจัยตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งสิ้นสุดกระบวนการ โดยเริ่มต้นตั้งแต่การค้นหาค้นหาปัญหาร่วมกันโดยใช้กระบวนการกลุ่มในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติและการ

สะท้อนผลการปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งส่งผลให้สมาชิกเกิดการรับรู้ ตระหนักและค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อนำไปสู่สภาพการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นของชุมชน

4.2 ลักษณะสำคัญและหลักการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการปฏิบัติร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับชุมชน หรือองค์กรจึงต้องอาศัยหลักการในการดำเนินงานวิจัยเพื่อช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงระหว่างนักวิจัยกับชาวบ้านที่จะทำให้การวิจัยประสบผลสำเร็จ โดยมีผู้เสนอลักษณะสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

Champbell (1995) กล่าวว่า การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีลักษณะสำคัญ ดังนี้ 1) วัตถุประสงค์ของการวิจัยและข้อค้นพบที่เป็นองค์ความรู้อยู่บนพื้นฐานของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่เข้ามามีส่วนร่วม 2) กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการสะท้อนคุณค่าจากงานวิจัย คือ นวัตกรรมที่เกิดขึ้น 3) เกิดความร่วมมือที่เพิ่มมากขึ้นระหว่างผู้วิจัยและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งสอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย

พันธ์ทิพย์ รามสูต (2540) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้ 1) เป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่เกิดจากความรู้จากผู้วิจัยที่ผสมผสานกับความรู้ของชาวบ้านผู้ร่วมวิจัย ความรู้ใหม่จึงสอดคล้องกับความเป็นจริงของชีวิต 2) รูปแบบของความรู้ที่ได้จากการวิจัยเป็นลักษณะปฏิสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงความรู้ที่หลากหลายและ 3) การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยที่เกิดจากการลงมือกระทำจึงทำให้เกิดความเข้าใจที่เป็นรูปธรรม การเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ของตนเองจะสร้างความเชื่อมั่น และการให้เกียรตินับถือกันและกันผ่านกระบวนการวิจัย ผ่านการ เอาใจใส่ที่มีให้แก่กัน ผ่านความรัก และความเอื้ออาทรกัน 4) เป็นการสร้างความเท่าเทียมกัน ซึ่งสอดคล้องกับระบบประชาธิปไตย สร้างการวางแผนที่จะควบคุมเป้าหมายชีวิตของตนร่วมกัน มีการพึ่งพาอาศัยกัน 5) เป็นการมองอนาคต ร่วมสร้างแนวปฏิบัติที่ไม่เคยมีอยู่ก่อน และ 6) สมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมและสร้างสังคมใหม่ร่วมกัน

สิทธิณัฐ ประพุทธินิติสาร (2546) ได้กล่าวถึงลักษณะจุดเน้นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้ 1) เน้นการศึกษาชุมชน โดยให้ความสำคัญกับข้อมูลและความคิดเห็นของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเข้าถึงสภาพปัญหาด้วยตนเอง 2) เน้นการหาแนวทางการแก้ไขปัญห ทำให้ชาวบ้านคิดวิเคราะห์ปัญหาและนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน 3) เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคัดเลือกโครงการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ การส่งเสริมให้ชาวบ้านสามารถจัดลำดับความสำคัญของปัญหาได้อย่างเหมาะสม และ 4) เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม

ในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาทุกขั้นตอนและสามารถดำเนินงานได้เองหลังจากสิ้นสุดการวิจัยหรือเมื่อนักวิจัยออกจากพื้นที่

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการทำงานวิจัยที่เกิดจากการมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัยซึ่งเป็นเจ้าของปัญหา เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา แก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยเน้นการมีส่วนร่วมในลักษณะความเป็นประชาธิปไตย เน้นการกำหนดเป้าหมายจากคนในพื้นที่ เน้นการลงมือกระทำโดยใช้ปัญหาจากพื้นที่เป็นฐานและการร่วมกันค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหาจากพื้นที่โดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่นที่มี

หลักการพื้นฐานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

Deshler and Ewert (1995) ได้เสนอหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในแนวทางดั้งเดิม (traditional PAR) ได้แก่

1. การมีค่านิยมร่วมกัน
2. ความเป็นเจ้าของ และกำหนดผลประโยชน์ของชุมชน มากกว่าผลประโยชน์ของนักวิจัย
3. ความผูกพันที่จะกระทำสิ่งต่างๆ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล สังคม เทคนิคและวัฒนธรรมทั้งนี้การกระทำต่างๆ เกิดจากการเรียนรู้ที่ได้จากการวิจัย
4. บทบาทของชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน
5. บทบาทของนักวิชาการภายนอกมีบทบาทสนับสนุนให้ความช่วยเหลือในด้านความรู้เมื่อจำเป็นแก่ชุมชน
6. มีการเรียนรู้เกี่ยวกับการวิจัยด้วยตนเอง
7. วิธีการวิจัย มีความยืดหยุ่น หรือมีการเปลี่ยนแปลงตามความจำเป็นให้เหมาะสมกับประเด็นและประเภทของข้อมูล
8. ผลประโยชน์ที่ได้จากการวิจัยเป็นประโยชน์ต่อชุมชน
9. การตัดสินใจจะมีการเจรจาหรือแก้ไขปัญหาอย่างยุติธรรมและเปิดเผย

Servaes et al (1996) เสนอในทำนองเดียวกันว่าการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีหลักการพื้นฐานดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยต้องศรัทธาในความสามารถของมนุษย์
2. ผู้มีส่วนร่วมทุกคนอยู่ในฐานะผู้วิจัย
3. เป็นการวิจัยที่จะก่อให้เกิดประโยชน์กับผู้วิจัยทุกคน

4. เป็นการวิจัยที่ชี้ให้เห็นถึงความต้องการของชุมชนและมองเห็นอุปสรรคที่ทำให้ไม่สามารถบรรลุความต้องการนั้นได้

5. เป็นการวิจัยที่ผู้มีส่วนร่วมจะร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุ และแนวทางการแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชนของตน

6. เป็นกลไกกระตุ้นให้เกิด การลงมือแก้ไขปัญหาย่างตรงจุดโดยแท้จริง

Kemmis and Mc Taggart (2000) กล่าวว่า การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีหลักการที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการทำงานร่วมกันของนักวิจัยกับสมาชิกในชุมชนโดยที่แต่ละคนยอมรับในความเป็นเจ้าของโครงการวิจัยร่วมกัน และตระหนักอยู่เสมอว่าความแตกต่างของความรู้และประสบการณ์ที่แต่ละคนมีอยู่สามารถนำไปใช้ร่วมกันเพื่อทำให้การวิจัยประสบความสำเร็จได้ ทุกฝ่ายจึงให้ความเคารพในความรู้และประสบการณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างเท่าเทียม

2. โครงการวิจัยเกิดขึ้นจากความไม่เท่าเทียมที่มีอยู่ในโครงสร้างพื้นฐานสังคม กลุ่มด้อยโอกาสหรือเสียเปรียบในสังคมมีโอกาสที่จะค้นพบคำตอบหรือความจริงอันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาของตน

3. เป้าหมายหลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การปลุกจิตสำนึกให้คนในสังคมเกิดความตระหนักในปัญหาและมีการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วยตนเอง

สิทธิรัฐ ประพุทธนิตสาร (2546) ได้กล่าวถึงหลักการและองค์ประกอบที่สำคัญของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาและการแสวงหาความรู้ ตั้งแต่การคิด การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การประเมินผล และการได้รับประโยชน์

2. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จำเป็นต้องมีการกระทำ (Action) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญและตรงนี้จะแตกต่างจากงานวิจัยโดยทั่วไปที่สร้างองค์ความรู้ก่อนการกระทำ (Action) ที่หลัง หรือการกระทำไม่ใช่หน้าที่ของนักวิจัย และในทำนองเดียวกันก็แตกต่างจากการพัฒนา (Development) ที่มีการกระทำโดยใช้ความรู้ที่พร้อมแล้ว (Ready – made) ไปช่วยภารกิจสำคัญของนักพัฒนา คือ ต้องทำให้ได้ความรู้ที่พร้อมแล้วแต่จะมีปัญหาใช้ได้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด นั้น เป็นหน้าที่ของนักวิจัย ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในกระบวนการปฏิบัติงานซึ่งเป็นองค์ความรู้อีกประเภทหนึ่ง PAR ให้ความสำคัญกับ “กระบวนการ” หรือตามที่เรียกกันว่า “ถอดประสบการณ์” ซึ่งเป็นตัวของมันเองก็เป็นองค์ความรู้อีกประเภทหนึ่งที่สำคัญมากเช่นกัน

3. เป็นเรื่องราวของกระบวนการเรียนรู้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งคือ เป็นกระบวนการการเรียนรู้จากการทบทวนวรรณกรรม นั่นคือ

เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของนักวิชาการ นักพัฒนา และชาวบ้าน ผ่านการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การปฏิบัติการ และการติดตามผล

กล่าวโดยสรุปได้ว่าหลักการพื้นฐานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การสร้าง การมีส่วนร่วมซึ่งเป็นเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชน ตั้งแต่การคิด การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การประเมินผล และการได้รับประโยชน์ โดยมีเป้าหมายหลักของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ ปลุกจิตสำนึกคนในชุมชนให้ตระหนักในปัญหาและลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยตนเอง การให้ความสำคัญกับ “กระบวนการ” การเรียนรู้ร่วมกันของนักวิชาการ นักพัฒนา และชาวบ้าน ด้วยการทำงานร่วมกันในลักษณะที่มีความยืดหยุ่นผ่านการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การปฏิบัติการ และการติดตามผล ทุกฝ่ายเคารพในความรู้และประสบการณ์ของผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างเท่าเทียม และผลประโยชน์ที่ได้จากการวิจัยเป็นประโยชน์ต่อชุมชน

4.3 ขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ผู้วิจัยและชุมชนผู้ร่วมวิจัยเข้ามามี ส่วนร่วมในการดำเนินงานตามขั้นตอนต่างๆ ร่วมกันเพื่อค้นหาความจริง ค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการมีส่วนร่วมจากการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชน เพื่อร่วมพัฒนาชุมชนบนฐานการพัฒนาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายถึงขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

กมล สุตประเสริฐ (2540) กล่าวถึง ขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย ขั้นตอนสำคัญดังนี้ 1) เตรียมชุมชน 2) อบรมนักวิจัยร่วมจากชุมชน 3) กำหนดรูปแบบการวิจัย 4) ลงมือเก็บข้อมูล 5) ประเมินผลและวิเคราะห์ข้อมูล 6) ทหาหรือผลการค้นพบกับชุมชน 7) วางแผนชุมชน 8) นำแผนไปปฏิบัติ และ 9) ติดตาม กำกับและประเมินผลในชุมชน

อมรวิรัช นาครทรรพ และดวงแก้ว จันท์สระแก้ว (2541) ได้สรุปขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้ 1) ขั้นเตรียมการ ประสานพื้นที่ ประกอบด้วย การคัดเลือกชุมชน และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน 2) ขั้นลงมือวิจัย ใส่ใจกระบวนการชุมชน ประกอบด้วย การศึกษาปัญหา การกำหนดปัญหา การร่วมมือกันออกแบบการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุมของชุมชน 3) ขั้นพัฒนาผู้แก้ปัญหาชุมชน ประกอบด้วย การกำหนดโครงการ เพื่อแก้ปัญหา การปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ และการติดตามประเมินผล

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์และคณะ (2542) ได้สรุปขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้ 1) การพิจารณาหาปัญหา 2) การเลือกวิธีการและออกแบบการวิจัย 3) การเก็บและ

รวบรวมข้อมูล 4) การวิเคราะห์ข้อมูล 5) การรายงานและนำเสนอต่อชุมชน 6) การวางแผนแบบมีส่วนร่วม 7) การจัดการและดำเนินการ และ 8) การติดตามและประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม

Lewin (1946) ผู้เสนอแนวคิดการวิจัยปฏิบัติการในยุคแรกๆ ได้นำเสนอขั้นตอนการวิจัยดังนี้ 1) การระบุสภาพปัญหาหรือแนวคิดเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นของปัญหา 2) การทำความเข้าใจหรือตรวจสอบสภาพความเป็นจริงของปัญหา 3) การวางแผน กำหนดแนวทางการแก้ปัญหา 4) การลงมือปฏิบัติในการแก้ปัญหาเบื้องต้น 5) การประเมินสะท้อนผลจากการปฏิบัติว่าเป็นอย่างไร 6) การนำข้อมูลจากการสะท้อนผลมาปรับปรุงแผนการปฏิบัติในขั้นต่อไป 7) การลงมือปฏิบัติตามแผนในขั้นที่ 6 และการเริ่มต้นระบุประเด็นปัญหาในขั้นที่ 1 อีกครั้ง

Aimers (2000) ได้เสนอขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นการวิจัยที่เป็นวงจรที่ต่อเนื่องกัน ซึ่งประกอบด้วย 1) การพัฒนาหลักการสำคัญของการมีส่วนร่วม 2) การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล และ 3) การประเมินผล

Kemmis and McTaggart (1988) ได้เสนอ ขั้นตอนการดำเนินงานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการในแต่ละวงรอบประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก ดังนี้ 1) การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางปฏิบัติการไว้ก่อนล่วงหน้าโดยอาศัยการคาดเดาแนวโน้มของผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น 2) การปฏิบัติการ เป็นการลงมือดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ 3) การสังเกตผลการปฏิบัติงาน เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการและผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน 4) การสะท้อนกลับเป็นการทวนระลึกถึงการกระทำตามที่ได้บันทึกข้อมูลไว้จากการสังเกตกระบวนการและผลการปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ รวมทั้งประเด็นปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น ซึ่งใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการทบทวนและปรับปรุงแผนปฏิบัติการในวงจรกระบวนการวิจัยในรอบ หรือเกลียวต่อไป

Mills (2003) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นการระบุขอบเขตของประเด็นปัญหาที่ทำการศึกษา 2) การวางแผนการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา 3) การดำเนินการแก้ปัญหาและสังเกตผลจากการปฏิบัติ 4) การประเมินและสะท้อนผลจากการปฏิบัติ และ 5) การปรับปรุงแผนหรือแนวทางการแก้ปัญหา

กล่าวโดยสรุปได้ว่าขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นขั้นตอนการสร้างการมีส่วนร่วมซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชุมชน การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการวิจัยของ Kemmis and McTaggart (1988) ซึ่งใช้กันอย่างแพร่หลายในวงการศึกษ โดยขั้นตอนการวิจัยเริ่มต้นจากการสำรวจสภาพปัจจุบันปัญหาจากผู้มีส่วนร่วมวิจัยปฏิบัติการซึ่งเป็นผู้ที่เป็นตัวแทนของผู้เกี่ยวข้องสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตจากกลุ่มต่างๆ มาร่วมปรึกษากันเพื่อวางแผนแนวทางการแก้ไขปัญหา เพื่อนำมาสู่ขั้นปฏิบัติการ คือ การนำแผนงานมาลงมือปฏิบัติพร้อมสังเกตการณ์ในขณะที่ทำการวิจัยตามกิจกรรม ขั้นตอนการดำเนินงาน และสะท้อนผลการ

ปฏิบัติงาน ด้วยการประเมินหรือตรวจสอบกระบวนการ เพื่อนำข้อมูลจากการสะท้อนผลนำไปปรับปรุงและพัฒนาการวางแผนปฏิบัติในวงรอบต่อไป

4.4 จุดเน้นการวิจัยปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม

Carr and Kemmis (1986) ได้กล่าวย้ำจุดเน้น ของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1. เป็นการปรับปรุงการศึกษาโดยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และเรียนรู้จากผลสืบเนื่องของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
2. เป็นการนำตัวเองเข้าไปร่วมในกิจกรรม เป็นการวิจัยที่จะต้องดำเนินการเพื่อปรับปรุงงานที่ปฏิบัติอยู่ร่วมกับใช้แนวทางปฏิบัติของบุคคลอื่นเป็นข้อมูลหตุยภูมิ
3. เป็นการดำเนินการโดยใช้แผนการดำเนินงาน การสังเกตอย่างเป็นระบบ และการสะท้อนข้อมูลกลับ โดยการเริ่มต้นการวิจัยปฏิบัติการที่วิธีหนึ่ง คือ การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวกับเรื่องราวที่สนใจในลักษณะการสำรวจทั่วไปเพื่อหาข้อมูลหลักจากนั้นนำข้อมูลมาพิจารณาว่าข้อมูลเหล่านั้นสามารถสะท้อนให้เห็นอะไรได้บ้าง แล้วนำมาวางแผนเพื่อให้เกิดการปฏิบัติการเพื่อการเปลี่ยนแปลง หรืออาจเริ่มต้นด้วยการค้นคว้าหาสิ่งที่จะเปลี่ยนแปลง รวบรวมข้อมูลจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์และสร้างแผนงานที่ดีเพื่อการปฏิบัติการ ซึ่งการเริ่มต้นทั้งสองกรณี คือ การสร้างความเข้าใจในประเด็นปัญหาในด้านหนึ่ง และการสร้างความเข้าใจในด้านการปฏิบัติงาน อีกด้านหนึ่ง เพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานผ่านการวิจัยปฏิบัติการ และสะท้อนภาพจากข้อมูลในเกลียวของการปฏิบัติงาน ดำเนินการตามขั้นตอนอย่างเป็นระบบ โดยผ่านการวิพากษ์ วิเคราะห์จากกลุ่มผู้ดำเนินงานร่วมกัน
4. เป็นการทำงานร่วมกัน โดยกระตุ้นให้เกิดความรับผิดชอบในการกระทำเพื่อปรับปรุงงานให้ดีขึ้น ขยายขอบเขตความร่วมมือระหว่างกลุ่มที่ทำงานด้วยกันให้กว้างที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อผลการปฏิบัติที่ตามมา
5. ก่อให้เกิดชุมชนแบบพัฒนาตัวเอง โดยสมาชิกจะเข้าร่วมกิจกรรมและให้ความร่วมมือทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย (การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การสังเกต และการสะท้อนข้อมูล) โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างให้ชุมชนพึ่งตนเอง มีความรับผิดชอบในด้านความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ การปฏิบัติ และผลสืบเนื่องที่ตามมา มีความเป็นอิสระในการที่จะคิดเกี่ยวกับสถาบันและตนเอง เพื่อที่จะสร้างกฎ ระเบียบและคุณค่าทางสังคมของตนเองขึ้น
6. เป็นการเรียนรู้อย่างมีระบบที่บุคคลปฏิบัติอย่างมีแบบแผน รอบคอบ เพื่อที่จะดำเนินการในการพัฒนาศึกษา อย่างมีข้อมูลพร้อมเพรียงโดยผ่านแนวทางชีวิต

7. เป็นการเกี่ยวข้องกับบุคคล ในการสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับการปฏิบัติ สอบถามถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องระหว่างเหตุการณ์ การกระทำ และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้น ทำให้เข้าใจสภาพความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลการกระทำที่กระทบต่อชีวิตของกลุ่ม ผู้ปฏิบัติการวิจัย ซึ่งทฤษฎีของการวิจัยปฏิบัติการได้พัฒนาตามแนวหลักการนี้ กล่าวคือ ใช้ผลของการกระทำเป็นแนววิเคราะห์เพื่อพัฒนาการกระทำที่ผ่านกระบวนการของการวิจัยปฏิบัติการ

8. เป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลทำการปฏิบัติตามแนวคิดของข้อสมมุติ โดยเก็บรวบรวมกิจกรรมจากแนวปฏิบัติที่ผ่านมา นำมาปรับปรุงการปฏิบัติในครั้งต่อไป

9. เป็นการเปิดใจกว้างในการรวบรวมเหตุการณ์ ข้อมูล โดยการกำหนดคำถามที่จะหาคำตอบและการเก็บข้อมูลจากชีวิตจริง แต่จะรวบรวมและวิเคราะห์ด้วยตนเอง

10. เป็นการเก็บเรื่องราว ซึ่งสามารถสะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนรู้ 2 ชุด คู่ขนาน คือ การเรียนรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติที่เรากำลังศึกษาอยู่ และการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการปฏิบัติของโครงการวิจัยที่เรากำลังศึกษา

11. เป็นกระบวนการทางการเมือง เพราะการวิจัยมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอันส่งผลถึงคนอื่น ด้วยเหตุนี้ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะทำให้เกิดการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงทั้งในตัวของผู้วิจัยและผู้อื่นอีกด้วย

12. เป็นการเกี่ยวข้องกับคนในการวิเคราะห์สถานการณ์ที่กำลังดำเนินการอยู่ ด้วยการวิเคราะห์สถานการณ์ทำให้นักวิจัยปฏิบัติการสามารถเข้าใจถึงรากฐานของสถานการณ์ที่มีต่อการปฏิบัติ การศึกษา และคุณค่าด้านองค์กรและการตัดสินใจ ซึ่งความเข้าใจเหล่านี้จะช่วยให้นักวิจัยปฏิบัติการสามารถผ่านพ้นอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้

13. เป็นการเริ่มต้นด้วยงานเล็กๆ ผ่านกระบวนการของการเปลี่ยนแปลง และขยายงานต่อไปเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจจะเป็นการวิพากษ์วิจารณ์แนวคิด หรือสถาบัน ซึ่งจะนำไปสู่การปฏิรูปนโยบายหรือแนวปฏิบัติของระบบในวงกว้างต่อไป

14. เป็นการเริ่มจากวัฏจักรเล็กๆของการวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนภาพ ซึ่งจะช่วยนิยามประเด็นปัญหา แนวคิดและข้อตกลงเบื้องต้นได้ชัดเจนขึ้น อันจะนำไปสู่การนิยามปัญหาที่มีพลังสูงขึ้น เมื่อการดำเนินงานก้าวหน้าต่อไป

15. เป็นการเริ่มงานจากผู้ทำงานร่วมมือกันในกลุ่มเล็กๆแต่จะกว้างขวางในการปฏิบัติในชุมชน จนขยายผลของการปฏิบัติต่อไป

16. เป็นการบันทึกความก้าวหน้าต่างๆ ทั้งในด้านการเปลี่ยนแปลงด้านกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงด้านภาษาและวิภาษวิทยาเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน ความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม และบันทึกพัฒนาการในการรอบรู้เกี่ยวกับการวิจัยปฏิบัติการของเรา

17. เป็นการทำให้เราอธิบายถึงเหตุผลเกี่ยวกับงานด้านการศึกษาแก่ผู้อื่นได้ โดยสามารถแสดงให้เห็นถึงเหตุการณ์ที่เรานำมาใช้การวิเคราะห์และการตรวจสอบเหตุผลว่าเรากำลังทำอะไร ในการพัฒนาเหตุผลเหล่านี้ เราอาจจะขอให้ผู้อื่นสะท้อนผลการปฏิบัติงานของเราอีกด้วย

4.5 วิธีการและเทคนิคของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการทำวิจัยของนักวิจัยร่วมกับชุมชนจึงต้องมีเทคนิคและวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลและทำการตัดสินใจร่วมกันของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีเทคนิคของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

เทคนิคกระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วมหรือกระบวนการเอไอซี (Appreciation – Influence – Control)

AIC ย่อมาจาก Appreciation Influence Control เป็นเทคนิคที่พัฒนามาจากแนวคิดของสถาบันเอกชนชื่อว่า Organization for Development an Internation Institute (ODII) ตั้งขึ้นโดย Ms. Turid Sato และ Dr. William E. Smith เทคนิคนี้ได้นำมาทดลองใช้และเผยแพร่ในประเทศไทย ตั้งแต่ปี 2533 โดยสถาบัน Organization for Development an Internation Institute (ODII) ร่วมกับสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย (TRDI) และสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน (PDA) โดยจากการศึกษาพบว่า กระบวนการเอไอซี เป็นกระบวนการที่มีศักยภาพในการสร้างพลังและกระตุ้นการยอมรับของชาวบ้านให้ร่วมพัฒนาชุมชนและยังมีศักยภาพที่จะขยายผลได้ กระบวนการเอไอซีให้ความสำคัญ ต่อความคิดและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนพื้นฐานแห่งความเสมอภาคโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยมีขั้นตอนดังนี้ อรพินท์ สฟโชคชัย, 2538)

อรพินท์ สฟโชคชัย (2537) ได้แบ่งกระบวนการเอไอซี เป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation หรือ A) คือ ขั้นตอนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนแสดงข้อคิดเห็น รับฟัง และหาข้อสรุปร่วมกันอย่างเป็นประชาธิปไตย โดยใช้การวาดภาพเป็นสื่อการแสดงความคิดเห็นแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

1.1 การวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้านในปัจจุบัน (A1)

1.2 การกำหนดอนาคตของหมู่บ้านว่าต้องการให้เกิดการพัฒนาในทิศทางใด (A2)

2. ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence หรือ I1) คือ ขั้นตอนการหาวิธีการที่จะทำให้สามารถพัฒนาหมู่บ้านตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ในช่วง A2 และเป็นช่วงการหามาตรการหรือวิธีการในการพัฒนาและการค้นหาเหตุผลเพื่อจัดลำดับความสำคัญตามความเห็นของกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุม แบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ

2.1 การคิดโครงการที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ (I1)

2.2 การจัดลำดับความสำคัญของโครงการ (I2) โดยแยกออกเป็น 3 ประเภท

2.2.1 กิจกรรมหรือโครงการที่ชาวบ้านทำเอง

2.2.2 กิจกรรมหรือโครงการที่ชาวบ้านทำเองบางส่วนและขอความช่วยเหลือจากแหล่งทุนภายนอก

2.2.3 กิจกรรมหรือโครงการที่สามารถขอจากภาครัฐโดยผ่านสภาตำบล

3. ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control หรือ C) คือ ยอมรับและทำงานร่วมกันโดยนำเอาโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ มาสู่การปฏิบัติ และจัดกลุ่มดำเนินการ ซึ่งจะรับผิดชอบโครงการขั้นตอนกิจกรรมประกอบด้วย

C 1: การแบ่งความรับผิดชอบ

C 2: การตกลงใจในรายละเอียดของการดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติ

นอกจากนี้ผลลัพธ์ที่ได้จากการประชุม คือ

1. รายชื่อกิจกรรม หรือโครงการที่กลุ่ม องค์กรชุมชนดำเนินการได้เอง ภายใต้ความรับผิดชอบ และเป็นแผนปฏิบัติการ ของหมู่บ้าน ชุมชน

2. กิจกรรม โครงการที่ชุมชน หรือองค์กรชุมชน เสนอขอรับการส่งเสริม สนับสนุน จากองค์กรปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐที่ทำงาน หรือสนับสนุนชุมชน

3. รายชื่อกิจกรรม โครงการที่ชาวบ้านต้องแสวงหาทรัพยากร และประสานงานความร่วมมือจากภาคีความร่วมมือต่างๆ ทั้งจากรัฐหรือองค์กรพัฒนา

สุภัทร ชูประดิษฐ์ (2550 ได้จัดขั้นตอนเทคนิคเอไอซี เป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การเข้าใจสถานการณ์และการกำหนดเป้าหมายร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การจัดให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) มาทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เป็นจริงร่วมกัน ด้วยความเป็นมิตร ความปรารถนาดี พร้อมทั้งให้เกียรติและให้ความ

เคารพซึ่งกันและกันแล้วร่วมกันกำหนดเป้าหมาย หรือสิ่งที่มุ่งหวังในอนาคต ซึ่งจะทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดมีความพอใจ

2. การคิดค้นวิธีการสำคัญ ซึ่งจะทำให้บรรลุเป้าหมายที่ได้ร่วมกันกำหนดขึ้น ได้แก่ การร่วมกันใช้ความริเริ่ม ความคิดสร้างสรรค์ การวิเคราะห์ (แยกแยะ) การสังเคราะห์ (รวบรวม) การใช้ปัญญา การใช้ปรัชญาในลักษณะปฏิสัมพันธ์ (แลกเปลี่ยน) และผสมผสานโดยไม่ยึดติดอยู่กับฐานความคิด กรอบความคิด แนวทางหรือวิธีการที่คุ้นเคยอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้ได้วิธีการสำคัญที่จะทรงพลัง และมีประสิทธิภาพสูงสุดในการบรรลุเป้าหมายซึ่งได้ร่วมกันกำหนดขึ้น

3. การกำหนดแผนปฏิบัติการและผู้รับผิดชอบ คือ การนำวิธีการที่สำคัญที่คิดค้น และตกลงร่วมกันได้แล้วมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการ ซึ่งระบุชัดเจนว่าจะทำอย่างไร เพื่อให้ได้ผลอะไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีรายละเอียดการดำเนินงานอย่างไร มีกำหนดเวลาอย่างไร ต้องใช้ทรัพยากรอย่างไร ปัจจัยแห่งความสำเร็จคืออะไร อุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นและวิธีการแก้ไขเป็นอย่างไร

4. การนำแผนปฏิบัติการไปปฏิบัติจริง คือ การปฏิบัติตามรายละเอียดต่างๆ ที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการ โดยอาจยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนได้ตามควรแก่สถานการณ์ ซึ่งย่อมผันแปรได้ และอาจไม่ตรงกับที่คาดคะเนไว้ในขณะที่ทำแผน

5. การศึกษาเรียนรู้และการปฏิบัติจริง แล้วนำมาประกอบการพิจารณา เพื่อปรับปรุงงานหรือภารกิจให้บรรลุผลดียิ่งขึ้น ซึ่งเท่ากับเป็นการทำความเข้าใจสถานการณ์ จากประสบการณ์จริงเพื่อนำมาประกอบการพิจารณา กำหนดเป้าหมาย คิดค้นวิธีการสำคัญ ทำเป็นแผนปฏิบัติการ แล้วนำไปปฏิบัติจริงต่อไป

ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ (2543) กล่าวถึง ปัจจัยที่ทำให้เทคนิคกระบวนการ AIC ประสบความสำเร็จ มีดังนี้

1. การจัดประชุมตามเทคนิคกระบวนการ AIC นี้ “เน้นความเป็นกระบวนการ” จะดำเนินการข้ามขั้นตอน หรือสลับขั้นตอนไม่ได้ เน้นการระดมความคิด และสร้างการยอมรับซึ่งกันและกัน ให้มีความสำคัญกับการตัดสินใจในการกำหนดอนาคตร่วมกัน และเน้นการสร้างพลังความคิด วิเคราะห์ และเสนอทางเลือกในการพัฒนา และพลังความรัก ความเอื้ออาทร การสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร อันเป็นพลังเชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนา

2. การศึกษาและการเตรียมชุมชน

2.1 การศึกษาชุมชนเพื่อให้เข้าใจสภาพการณ์ของหมู่บ้าน/ชุมชน หรือ ตำบล ความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ การทราบความสามารถ ศักยภาพของกลุ่มสภาพการพึ่งตนเอง

เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลเพียงพอ และเป็นข้อเท็จจริงในการกำหนดอนาคต ทางเลือก รวมทั้งกลวิธีที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา และการประสานความร่วมมือ

2.2 การเตรียมชุมชนเพื่อทำให้กลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน และประชาชน เข้าใจแล้ว ส่งผู้แทนที่มีอำนาจในการตัดสินใจของกลุ่ม เข้าร่วมประชุม รวมทั้งมีการพิจารณาเพื่อกระจายโอกาสให้กลุ่มต่างๆ ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น กลุ่มสตรี เด็ก คนจน ผู้ประสบปัญหาต่างๆ เป็นต้น

2.3 วิทยาการกระบวนการ ที่เข้าใจขั้นตอนของเทคนิคกระบวนการ AIC มีประสบการณ์ ความรู้ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องในการประชุม มีไหวพริบในการแก้ไขปัญหาสถานการณ์เฉพาะหน้า สามารถไกล่เกลี่ย หรือมีวิธีการในการจัดการกับความขัดแย้งที่เหมาะสม ในกรณีที่น่าจะเกิดขึ้นโดยสามารถทำหน้าที่ คือ

2.3.1 เตรียมชุมชน เตรียมการประชุม ดำเนินการประชุม และสรุป

2.3.2 สร้างบรรยากาศในการประชุมเพื่อคลายความตึงเครียดของผู้ร่วมประชุม

2.3.3 ควบคุมขั้นตอน และการใช้เวลาในการดำเนินการประชุมให้เป็นไปตามกระบวนการ AIC ที่วางแผนไว้

2.3.4 การสรุปความเห็นที่แท้จริงของผู้ประชุม โดยไม่สอดแทรกความคิดเห็น หรือทัศนคติของตนเองลงไป

2.3.5 ในกรณีที่มีข้อถกเถียงระหว่างผู้ร่วมประชุม ซึ่งเกิดความต้องการปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ผู้นำการประชุมต้องทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและหาข้อยุติให้ได้

2.3.6 วิเคราะห์ และสังเกตบรรยากาศในการประชุม สำหรับจำนวนผู้จัดการประชุมอาจมีเพียงคนเดียวก็ได้ เป็นผู้นำการประชุม ซึ่งอาจมีข้อดีคือกระบวนการประชุมจะเป็นเอกภาพมากกว่า แต่หากไม่มั่นใจในการดูแลบรรยากาศการประชุม น่าจะจัดคณะมาช่วยกันโดยแบ่งหน้าที่เป็น

2.3.6.1 ผู้จัดการประชุม ดูแลอำนวยความสะดวกทุกอย่างไป ได้แก่ การลง ทะเบียน อาหาร และเครื่องดื่ม เป็นต้น

2.3.6.2 ผู้นำการประชุม

2.3.6.3 ผู้จัดกิจกรรม เกมสละลายพฤติกรรม การสร้างบรรยากาศเพื่อการละลายพฤติกรรมคลายเครียด และการนำเข้าสู่ขั้นตอนแต่ละขั้นตอน

2.3.6.4 ผู้เตรียมวัสดุ อุปกรณ์

ทั้งนี้คณะผู้จัดประชุมจะต้องทำความเข้าใจในขั้นตอนและวิธีการให้ตรงกัน และสอดคล้องกัน

IUCN Social Program Home Page (2011) ได้เสนอเทคนิคการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในสถานการณ์ทางสังคม คนในท้องถิ่น ชุมชนและองค์กรจะมองเห็นประเด็น เหตุการณ์ และปฏิสัมพันธ์ของคน ซึ่งนักวิจัยที่เป็นคนนอกจะไม่เข้าใจสิ่งเหล่านี้ได้ จึงต้องใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งวิธีการนี้จะมีประโยชน์ คือ ทำให้เข้าใจแนวทางที่คนในท้องถิ่นใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เข้าใจสภาพแวดล้อมทางสังคมของท้องถิ่น ซึ่งเน้นในเรื่องสถานการณ์ บทบาทและพฤติกรรม สถานภาพทางสังคม ความเข้าใจความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันและการติดต่อสื่อสารกันที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นๆ

2. การสัมภาษณ์สำหรับข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์เป็นกระบวนการพื้นฐานของการค้นหาการรับรู้ของบุคคลที่เกี่ยวกับประเด็นเฉพาะ หรือกำหนดหัวข้อของการศึกษาวิจัย นอกจากนี้ยังทำให้เข้าใจเรื่องความรู้ ความรู้สึก ทศนคติ ความคิดเห็น ประสบการณ์ในอดีต และความคาดหวังในอนาคตของชุมชน ซึ่งการสัมภาษณ์มีสองรูปแบบ คือ การสัมภาษณ์ปลายเปิด ซึ่งเป็นวิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อค้นหาการรับรู้ในประเด็นที่ต้องการศึกษาของคนในชุมชนโดยต้องเลือกผู้ตอบให้เหมาะสม ผู้ตอบมีความรู้ ความเข้าใจในประเด็นที่ต้องการสอบถาม และการสัมภาษณ์ปลายปิด ซึ่งชุดคำถามจะเป็นแบบที่มีโครงสร้าง มีตัวเลือกสำหรับคำตอบ การสัมภาษณ์แบบปลายปิดจะใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอาจจะใช้ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพก็ได้

3. การประชุมกลุ่ม เมื่อการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเน้นความร่วมมือในการทำงานร่วมกันระหว่างคนในท้องถิ่นและคนนอก ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการและจัดเก็บข้อมูลภาคสนามร่วมกัน จากการร่วมอภิปราย การแสดงความคิดเห็นร่วมกัน รวมทั้งการตัดสินใจและร่วมเรียนรู้ในการลงมือทำกิจกรรมที่ตัดสินใจร่วมกันอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาของกลุ่ม โดยการประชุมกลุ่มจะมีเครื่องมือต่างๆ ประกอบ เช่น สไลด์ สื่อ วีดิทัศน์ การนำเสนอด้วยแผนภูมิต่างๆ สำหรับเครื่องมือวิเคราะห์ข้อค้นพบ อาจใช้แผนภูมิปัญหา และข้อเขียนเชิงคุณภาพ

กล่าวโดยสรุปได้ว่าวิธีการและเทคนิคของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเทคนิคที่ช่วยในการระดมความคิดเห็น และสร้างการยอมรับซึ่งกันและกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นการสร้างพลังความคิด การวิเคราะห์ และการเสนอทางเลือกในการพัฒนาชุมชนที่มีความหลากหลายซึ่งการเก็บข้อมูลสามารถทำได้ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยมีคนในชุมชนเป็นผู้ร่วมเก็บข้อมูล ร่วมตรวจสอบข้อมูลเพื่อนำข้อมูลมาปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพและบริบทของชุมชนนั้นๆ อันเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

4.6 บทบาทของนักวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นักวิจัยนับว่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัย การวางบทบาทของนักวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงมีความสำคัญมากต่อความสำเร็จในการดำเนินการ นักวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหลายท่านได้กล่าวถึงบทบาทของนักวิจัย ไว้ดังนี้

บัณฑิต อ่อนคำ และวิริยา น้อยวงศ์ (2533) ได้เสนอบทบาทผู้ทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้ 1) การสร้างมิตรภาพเพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน 2) การสร้างเงื่อนไขการเรียนรู้ร่วมกันทั้งฝ่ายชาวบ้าน ฝ่ายพัฒนา และนักวิจัย 3) การวิเคราะห์บทบาทของแต่ละฝ่ายตลอดเวลาว่ามีผู้ใดมีความถนัดด้านใด ผู้ใดมีคุณสมบัติอย่างไร 4) การสร้างความหมายให้เห็นคุณค่าของกันและกัน และ 5) การจัดกิจกรรมและสรุปทบทวนการทำงานจากในหมู่บ้านและเผยแพร่ความร่วมมือไปสู่หมู่บ้านใกล้เคียง

พันธทิพย์ รามสูต (2540) ได้อธิบายไว้ดังนี้ 1) นักวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมควรมีความตั้งใจที่จะแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับสถานการณ์ในชุมชน และสถานการณ์แวดล้อมของชุมชน 2) ให้ความสนใจในสถานการณ์การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อจะได้รู้ว่าเรากำลังทำงานกับใคร เราจะวางบทบาทอย่างไร และใครคือคนที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในงานวิจัย 3) มีความพร้อมที่จะรับฟังการสะท้อนบทบาทการทำงานของตนเองจากทุกฝ่ายทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกโครงการวิจัย 4) มีความสามารถในการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้ชุมชนสร้างทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของตนเองได้ 5) มีความยึดมั่นในการทำงานร่วมกับชุมชน 6) มีความมุ่งมั่นในการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนแม้ว่าจะเสี่ยงต่อการถูกต่อต้านจากกลุ่มอำนาจ 7) มีความเต็มใจที่จะถ่ายทอดทักษะของตนแก่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย สร้างความรู้สึกให้ผู้เข้าร่วมวิจัยรู้สึกว่าการศึกษาร่วมกันนั้นเป็นสิ่งที่ชุมชนสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้ง่าย และ 8) ให้การยอมรับต่อความสนใจของชุมชนก่อนความสนใจของนักวิจัยเองเพื่อให้ชุมชนเกิดประโยชน์สูงสุด

กล่าวโดยสรุปได้ว่า บทบาทของนักวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ ผู้ที่สร้างมิตรภาพ สร้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน โดยนักวิจัยต้องมีความมุ่งมั่นในการทำงานร่วมกับชุมชน พร้อมทั้งจะรับฟังการสะท้อนการทำงานจากทุกฝ่าย เป็นผู้ที่ต้องศึกษาบริบทชุมชน วิเคราะห์บทบาทผู้เข้ามามีส่วนร่วมได้ และเป็นผู้ที่มีความเต็มใจที่จะถ่ายทอดทักษะ ความรู้ สร้างความรู้สึกร่วมให้ผู้เข้าร่วมวิจัยรู้สึกว่ามีทักษะและวิชาการต่าง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่ชุมชนสามารถเข้าถึงและเรียนรู้ได้โดยไม่ยาก และ ให้การยอมรับต่อความสนใจของชุมชนก่อนความสนใจของนักวิจัยเองเพื่อให้ชุมชนเกิดประโยชน์สูงสุด

4.7 การประเมินผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การติดตาม และประเมินผลโครงการ นับว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่จะช่วยส่งเสริมการสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ให้แก่ผู้ร่วมการวิจัย ทั้งในการควบคุมกระบวนการวิจัยและการวิเคราะห์กิจกรรมให้บรรลุถึงผลงานเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งการประเมินผลกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะมีการปรับศาสตร์วิจัยให้กับการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม (พันธุ์ทิพย์ รามสูต, 2540 ; สิทธิณัฐ ประพุทธนิตสาร, 2546) ดังนี้

1. ส่งเสริมความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัย
2. ใช้ตัวเลขให้น้อยที่สุด จะใช้วิธีวัดด้วยตัวเลขเฉพาะ เมื่อตัวเลขนั้นช่วยขยายความหรือทำให้ข่าวสารที่จะออกไปนั้น มีความชัดเจน
3. มีการวางรูปแบบการประเมินผลที่เกี่ยวกับการลงทุนและประโยชน์ที่ตอบแทน ต้องเป็นสิ่งที่จับต้องและมองเห็นได้ เพื่อรับรู้และความตระหนักของผู้รับประโยชน์ของการวิจัย
4. เลือกตัวอย่าง อย่างไม่เป็นทางการ โดยเลือกหลายๆ รูปแบบเพื่อให้ได้ความคิดเห็นที่หลากหลาย ทั้งชายหญิง ผู้ใช้ผู้ใช้ ไม่ใช่ เจ้าของและไม่ใช่อำนาจที่ดิน คนยากจน คนรวย คนเคยมีประสบการณ์และไม่เคยมีประสบการณ์ แต่ให้ได้จำนวนเท่าที่จะสามารถจัดการได้

โดยมีหลักเกณฑ์ในการร่วมการทำการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม 4 ประการ คือ

1. การเป็นปรนัยและการมีความรู้สึกร่วม (Objective and Compassion) ซึ่งอารมณ์ร่วมเป็นสิ่งที่ทำให้เข้าใจกิจกรรมกลุ่ม และปฏิกริยาต่างๆ ในชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานของการประเมินผลอย่างมีส่วนร่วม

2. การวัดเชิงปริมาณ การวัดในเชิงปริมาณนั้นมีประโยชน์ แต่ไม่ใช่สิ่งจำเป็นเสมอไป ดังนั้น เมื่อการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม ต้องการให้ผลักดันและกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมแสดงออกคำพูด และการกระทำจึงใช้ได้ดีกว่าจำนวนตัวเลข

3. รูปแบบการประเมินผล (Design) การประเมินผลแบบมีส่วนร่วมจะไม่บอกล่วงหน้าว่าการประเมินผลควรจะเป็นอย่างไร แต่จะให้ประชาชนตัดสินใจเองโดยมีหลักว่า ถ้าจะให้การประเมินผลทำได้ก็ควรเป็นวิธีที่ชาวบ้านกำหนดเอง

4. การเลือกตัวอย่าง การประเมินผลแบบมีส่วนร่วมไม่จำเป็นต้องเลือกตัวอย่างแบบสุ่ม เพราะไม่มีการทดลอง ไม่ต้องการพิสูจน์ว่าหมู่บ้านที่มีโครงการมีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างจากหมู่บ้านที่ไม่มีโครงการหรือไม่ แต่ตัวอย่างควรประกอบด้วย ประชาชนทุกกลุ่ม ทุกประเภทในหมู่บ้าน ทั้งคนจน คนรวย คนที่ใช้น้ำ คนที่ไม่ใช้น้ำ ผู้ชาย ผู้หญิง เด็ก คนแก่ ฯลฯ นั่นคือ ใช้สามัญสำนึกในการเลือกตัวอย่างมากกว่าวิธีการ

จากการประเมินผลแบบมีส่วนร่วม อาจสรุปได้ว่า การประเมินผลจะต้องสอดคล้องประสานกับประชาชน ไม่ใช่ทำให้ประชาชนมาสอดคล้องกับการประเมินผล ซึ่งเป็นวิธีการที่ตรงกันข้ามกับแบบดั้งเดิม แต่เป็นการสร้างความเชื่อถือนระหว่างกัน ด้วยความสัมพันธ์ใกล้ชิด คำตอบ คำถาม ในการสนทนาระหว่างผู้ประเมินกับผู้รับผลประโยชน์

4.8 ประโยชน์ของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

Denzin และ Lincoln (1998) กล่าวไว้ว่า การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการเติมเต็มจุดอ่อนของวิธีการวิจัยที่อิงวิธีการทางวิทยาศาสตร์โดยให้นักวิจัยเป็นหลักในการศึกษา ซึ่งประโยชน์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สามารถสรุปได้ (Hollingsworth, 1997 ; ; Yoon, 2000 ; Kemmis and McTaggart, 2000 ; Mills, 2003) ดังนี้

1. การให้ความหมายแก่ปัญหาในสังคมมีความถูกต้องตามสภาพความเป็นจริง เพราะเป็นกิจกรรมที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในสังคมซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในบริบทที่เป็นอยู่อย่างชัดเจน ประกอบกับการมีการทบทวนความหมายจากคนในกลุ่มทุกระดับ

2. ทำให้ผู้คนในสังคมได้รับโอกาสในการเรียนรู้และสร้างความรู้เกี่ยวกับตนเองหรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของตนจากการวิจัยและตระหนักถึงความสำคัญของความรู้ที่พวกเขาได้สร้างขึ้นมาก

3. ช่วยทำให้ผู้คนทุกกลุ่มทุกระดับในสังคม ได้มีโอกาสหันหน้าเข้าหากันและร่วมมือกันทำงานเพื่อให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น

4. ช่วยให้ผู้คนในสังคมเกิดการค้นพบหรือตระหนักในศักยภาพที่ตนเองมีอยู่ โดยเฉพาะกลุ่มที่ด้อยโอกาสหรือถูกเอารัดเอาเปรียบจากสภาพโครงสร้างของสังคมที่จะมีโอกาสแสดงบทบาทของตนออกมา อันจะนำไปสู่ความมั่นใจในสภาพชีวิตและสถานภาพที่ดีขึ้น

5. ช่วยให้สังคมเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเพราะความรู้และความตระหนักในปัญหาสังคมเกิดจากการค้นพบโดยกลุ่มคนในสังคมเองทำให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดมีความเข้าใจปัญหาต่างๆ อย่างถ่องแท้

ทั้งนี้อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าในยุคศตวรรษที่ 21 นี้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกำลังถูกขยายขอบเขตของการนำไปใช้กว้างขึ้น เนื่องจากการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้จากชุมชนและองค์การ บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน ยุติธรรมและการมีส่วนร่วม ดังนั้น บทบาทของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงโดดเด่นขึ้นมานับตั้งแต่ปี 1970 เป็นต้นมา ช่วยให้ การแก้ปัญหาและเกิดการพัฒนายั่งยืน เนื่องจากเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่ทุกคนรู้จักที่จะให้หรือรับ โดยมีประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

ตอนที่ 5 การพัฒนารูปแบบ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา สาระนั้นนำเสนอประกอบด้วย ความหมายของรูปแบบ ประเภทของรูปแบบ องค์ประกอบของรูปแบบ ขั้นตอนการพัฒนารูปแบบและปัจจัยและเงื่อนไขของรูปแบบ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 ความหมายของรูปแบบ

รูปแบบ (Model) เป็นคำที่ใช้เพื่อสื่อความหมายได้หลากหลายลักษณะ นิยามความหมายของรูปแบบมีปรากฏในพจนานุกรม สารานุกรมและเอกสารต่างๆ ดังนี้

Good (1973) ให้ความหมายของรูปแบบว่า หมายถึง รูปแบบของจริง รูปแบบที่เป็นแบบอย่าง และแบบจำลองที่เหมือนจริงของทุกอย่าง แต่มีขนาดเล็กกลางหรือใหญ่กว่าปกติ

Willer (1976) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง ชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความแม่นยำตรง (Validity) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) แล้วสามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยวิธีการทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้ด้วย

Bardo and Hartman (1982) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้าง ความเกี่ยวข้องระหว่างชุดของปัจจัยตัวแปรต่างๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงความสัมพันธ์หรือเหตุผล เพื่อช่วยให้เข้าใจข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

Dictionary of Education (2005) อธิบายความหมายของคำว่า รูปแบบไว้ 4 ความหมาย ได้แก่

1. รูปแบบ คือ แบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ
2. รูปแบบ คือ ตัวอย่างเพื่อการเลียนแบบ เช่น ตัวอย่างในการออกเสียงภาษาต่างประเทศเพื่อให้ผู้เรียนได้เลียนแบบ เป็นต้น
3. รูปแบบ คือ แผนภูมิหรือรูปสามมิติซึ่งเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการหรือแนวคิด
4. รูปแบบ คือ ชุดของปัจจัย หรือ ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมกันเป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคมอาจจะเขียนออกมาเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์ หรือ บรรยายเป็นภาษาก็ได้

Ardictionary (2008) นิยามความหมายของคำว่า รูปแบบ หมายถึง แบบจำลองที่เป็น สัดส่วนหรือเป็นประเภทเดียวกันกับของจริง หรือสัญลักษณ์ของการเป็นตัวแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่คาดว่าจะเกิดในอนาคต หรือแบบแผนของสิ่งที่เตรียมไว้

ถวัลย์รัฐ วรเทพพุดมิพงษ์ (2540) ให้ความหมาย รูปแบบว่า หมายถึง ลักษณะที่พึงปรารถนาซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติ หรือเกิดได้ยากในโลกความเป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเราอยากได้กับความสามารถที่จะหาสิ่งที่ต้องการนั้นแตกต่างกันมาก

จินตนา ศักดิ์ภู่อราม (2545) ได้ให้ความหมายของรูปแบบ ว่าหมายถึงสิ่งที่เป็นโครงสร้าง และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของรูปแบบ เพื่อช่วยให้สามารถวิเคราะห์และเข้าใจในระบบได้ดีขึ้นและง่ายยิ่งขึ้น

อุทุมพร จามรมาน (2541) นิยามความหมายของคำว่า รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างของ ความเกี่ยวข้องของหน่วยงานต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ ดังนั้นโมเดลจึงน่าจะมีมากกว่า 1 มิติ หลายตัวแปรและตัวแปรต่างมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันในเชิงความสัมพันธ์หรือเชิงเหตุผล

จุมพล วณิชกุล (2549) สรุปลความหมายของรูปแบบว่า หมายถึง โครงสร้าง โปรแกรมแบบจำลอง หรือตัวแบบที่จำลองสภาพความเป็นจริง ที่สร้างขึ้นจากการลดทอนเวลา โดยพิจารณาว่ามีสิ่งใดบ้างที่จะต้องนำมาศึกษาเพื่อใช้แนวคิดหรือปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ของรูปแบบนั้นๆ

ปรีชา กันธิยะ (2552) นิยามความหมายของคำว่า รูปแบบ หมายถึง แบบอย่างหรือแนวทาง ในการกระทำหรือดำเนินการใดๆ ที่แสดงหรืออธิบายให้เห็นถึงโครงสร้างทางความคิดหรือ

ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สำคัญของปรากฏการณ์ที่ศึกษาให้สามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น โดยอาจเป็นรูปแบบเชิงกายภาพหรือเชิงคุณลักษณะก็ได้ รวมทั้งอาจเป็นรูปแบบอย่างง่ายหรือซับซ้อน ก็ได้เช่นกัน สำหรับรายละเอียดและองค์ประกอบของรูปแบบจะขึ้นอยู่กับลักษณะปรากฏการณ์และวัตถุประสงค์ของผู้สร้างและพัฒนาารูปแบบ

มาลี สืบกระแส (2552) อธิบายความหมายของรูปแบบว่า รูปแบบมี 2 ลักษณะ ได้แก่

1.รูปแบบจำลองของสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์

2.รูปแบบที่เป็นแบบจำลองของสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ระบบการปฏิบัติงาน ทั้งนี้รูปแบบอาจแสดงความสัมพันธ์ด้วยเส้นโยงแสดงในรูปแผนภาพ รูปสมการคณิตศาสตร์ สมการ พยากรณ์ ข้อความ จำนวน ภาพ แผนภูมิหรือรูปสามมิติ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง ตัวแบบของสิ่งที่จำลองขึ้นในลักษณะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมโดยรูปแบบที่เป็นรูปธรรม เช่น หุ่นจำลอง รูปสามมิติทางคณิตศาสตร์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ส่วนรูปแบบที่เป็นนามธรรม เช่น ชุดของสิ่งที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อาจเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคมซึ่งเขียนบรรยายเป็นภาษา

5.2 ประเภทของรูปแบบ

ประเภทของรูปแบบมีนักวิชาการกำหนดไว้หลากหลายรูปแบบ มีรายละเอียดดังนี้

Bardo and Hartman (1982) แบ่งประเภทของรูปแบบด้วยการอธิบายลักษณะของเมือง โดยอธิบายตามลักษณะพื้นที่และตามลักษณะของประชากร รูปแบบที่อธิบายตามลักษณะพื้นที่มีจุดมุ่งหมายในการบรรยายลักษณะของเมือง เช่น Concentric Zone Model และ Social Area Analysis Model เป็นต้น สำหรับรูปแบบที่อธิบายตามลักษณะของประชากร เป็นรูปแบบที่อธิบายลักษณะของประชากรของเมืองต่างๆ เช่น Residential Segregation Model และ Group Location Model เป็นต้น

Joyce และ Weil (1985 อ้างถึงใน มาลี สืบกระแส, 2552) แบ่งประเภทของรูปแบบการสอนตามแนวคิด หลักการหรือทฤษฎีซึ่งเป็นพื้นฐาน โดยแบ่งรูปแบบการสอนเป็น 4 รูปแบบ ได้แก่

1.Information Processing Models เป็นรูปแบบการสอนที่ยึดหลักความสามารถในกระบวนการประมวลข้อมูลของผู้เรียนและแนวทางในการปรับปรุงวิธีการจัดการกับข้อมูลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2. Personal Models รูปแบบการสอนที่จัดไว้ในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลและการพัฒนาบุคคลเฉพาะราย โดยมุ่งเน้นกระบวนการที่บุคคลจัดการต่อระบบต่างๆ

3. Social Interaction Models เป็นรูปแบบเชิงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลต่อสังคม

4. Behavior Models เป็นรูปแบบการสอนที่ใช้ความรู้ด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลักในการพัฒนารูปแบบ จุดเน้นที่สำคัญคือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้ของผู้เรียนมากกว่าการพัฒนาโครงสร้างจิตวิทยาและพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตได้

Steiner (1988) ได้แบ่งประเภทของรูปแบบเป็น 2 ประเภท คือ

1. รูปแบบเชิงปฏิรูปปฏิบัติ รูปแบบประเภทนี้เป็นจำลองทางกายภาพ เช่น แบบจำลองรถยนต์ เครื่องบิน ภาพจำลอง

2. รูปแบบเชิงทฤษฎี เป็น แบบจำลองที่สร้างขึ้นจากกรอบความคิดที่มีทฤษฎีเป็นพื้นฐาน ตัวทฤษฎีเองไม่ใช่รูปแบบหรือแบบจำลองเป็นตัวช่วยให้เกิดรูปแบบที่มีโครงสร้างต่างๆที่สัมพันธ์กันส่วนรูปแบบตามความคิดของ

Keevees (1988) จำแนกออกได้เป็น 5 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบคล้าย คือ เป็นรูปแบบที่มีความสัมพันธ์กับระบบกายภาพ มักเป็นรูปแบบที่ใช้ในวิทยาศาสตร์กายภาพ เป็นรูปแบบที่นำไปใช้อุปมากับสิ่งอื่นได้ เช่น รูปแบบแบบจำลองสุริยะกับระบบสุริยะที่เกิดขึ้นจริง ธนาคารจำลอง กับระบบธนาคารที่เป็นจริง แบบจำลองการผลิตกับการผลิตจริง เป็นต้น

2. รูปแบบที่อธิบายความหมายหรือให้ความหมาย คือ เป็นรูปแบบที่ใช้ในภาษาในการบรรยายลักษณะของรูปแบบ รูปแบบชนิดนี้จะช่วยให้ใช้วิธีการอุปมาในการพิจารณาด้วยภาษามากกว่าที่จะใช้วิธีอุปมาในการพิจารณาด้วยโครงสร้างกายภาพ

3. รูปแบบที่มีลักษณะที่เป็นแผนภูมิแบบแผนภูมิแบบแผน หรือโครงการ

4. รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ คือ เป็นรูปแบบที่กำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในรูปสมการหรือฟังก์ชันทางคณิตศาสตร์

5. รูปแบบเชิงเหตุผล คือ เป็น รูปแบบที่มีโครงสร้างเป็นสมการเชิงเส้นที่ประกอบด้วยตัวแปรสัมพันธ์กันเป็นเหตุเป็นผลกัน มีการทดสอบสมมติฐาน ผลของรูปแบบ

Wilson และ Morren (1990) ได้แบ่งรูปแบบได้ 2 ประเภท คือ

1. รูปแบบทางกายภาพ (Physical Model) คือ รูปแบบที่พยายามสร้างให้เสมือนของจริง โดยการลดขนาดของจริงลงมา หรือ ขยายให้ใหญ่ขึ้น ในสัดส่วนที่ถูกต้องเพื่อให้สามารถเทียบเคียงกับของจริงที่ชัดเจน เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น

2. รูปแบบสัญลักษณ์ (Symbolic Model) คือ รูปแบบที่ใช้สัญลักษณ์แทนความคิดหรือจินตนาการโดยการสร้างเพื่ออธิบายถึงองค์ประกอบว่าแต่ละองค์ประกอบทำหน้าที่อย่างไร และสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นอย่างไร

จากการแบ่งประเภทของรูปแบบของนักวิชาการต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วแสดงให้เห็นว่าการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาด้วย

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบเชิงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction Models) เพราะเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลต่อสังคมในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

5.3 องค์ประกอบของรูปแบบ

องค์ประกอบของรูปแบบมีนักวิชาการได้กล่าวไว้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เยาวดี วิบูลย์ศรี (2544) กล่าวว่า รูปแบบของหลักในการดำเนินงาน มีองค์ประกอบ 4 ประการ ที่ต้องพิจารณาและจัดเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ได้แก่

1.บุคคล (Personal) หมายถึง บุคคลอันมีคุณสมบัติหรือลักษณะซึ่งแสดงสมรรถนะของบุคคล เช่น คุณลักษณะที่ดีในการเป็นผู้นำ พฤติกรรมในการปฏิบัติงาน เป็นต้น

2.การปฏิบัติงาน (Performance) หมายถึง กระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3. กระบวนการ (Process) หมายถึง การใช้วงจรการบริหารคุณภาพประกอบด้วย การวางแผนการพัฒนา (Plan) การปฏิบัติการพัฒนา (Do) การตรวจสอบการพัฒนา (Check) และการปฏิบัติการปรับแก้ (Act) อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

4. โปรแกรม (Program) หมายถึง หลักสูตรหรือวิธีการในการพัฒนาบุคลากร อาทิ การฝึกอบรมขณะปฏิบัติงาน การสอนงาน การให้คำปรึกษาและการหมุนเวียนสับเปลี่ยนงาน เป็นต้น

ทิตินา แซมมณี และคณะ (2548) ได้สังเคราะห์รูปแบบงานวิจัยการปฏิรูประบบโรงเรียน พบว่ารูปแบบมีองค์ประกอบรวม 9 ประการ คือ

- 1.ความเป็นมาและความสำคัญของรูปแบบ
- 2.ความหมาย และวัตถุประสงค์ของรูปแบบ
- 3.แนวคิดพื้นฐานของรูปแบบ
- 4.ยุทธศาสตร์ (strategies) ของรูปแบบ
- 5.บริบทและตัวป้อน (input) ของรูปแบบ
- 6.กระบวนการ (process) ของรูปแบบ
- 7.ผลที่ควรจะได้รับ (output) จากการใช้รูปแบบ
- 8.ประสิทธิผล ประสิทธิภาพ และคุณภาพของรูปแบบ
- 9.การนำรูปแบบไปใช้

ศักดิ์ดา สถาพรวงษา (2549) ได้ศึกษาการพัฒนาการพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่าองค์ประกอบของรูปแบบมี 4 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 หลักการแนวคิด ส่วนที่

2 คือระบบของรูปแบบ ส่วนที่ 3 คือ แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ และส่วนที่ 4 คือ เงื่อนไขของรูปแบบ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) ได้สรุปถึงองค์ประกอบของรูปแบบไว้ 2 ส่วนสำคัญ คือวัตถุประสงค์ของรูปแบบ และกลไกของรูปแบบซึ่งเป็นตัวจักรในการทำหน้าที่ของรูปแบบเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบ โดยมีบริบทเป็นเงื่อนไขของการเกิดขึ้น คงอยู่และล่มสลายของรูปแบบที่สร้างขึ้น โดยมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นดังนี้

วัตถุประสงค์ของรูปแบบ อาจจะมีวัตถุประสงค์เดียวหรือหลายวัตถุประสงค์ก็ได้ และจะมีขอบเขตกว้างหรือแคบก็ได้ ซึ่งหมายความว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นนั้นเป็นรูปแบบที่ครอบคลุมงานทั้งหมดที่องค์การกำลังดำเนินการอยู่หรือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของงานทั้งหมดก็ได้ ในการตั้งวัตถุประสงค์ของรูปแบบนั้นอาจจะกำหนดออกมาในรูปของเจตนารมณ์ที่จะดำเนินการหรือผลผลิตที่ต้องการให้เกิดขึ้นก็ได้ และวัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นนี้จะเป็เป้าหมายในการออกแบบกลไกการทำงานเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

กลไกของรูปแบบเป็นองค์ประกอบของระบบงานที่มีความเป็นอิสระจากกันและกันแต่ทำงานสัมพันธ์กันและพึ่งพาอาศัยกันในการทำงานตามวัตถุประสงค์ของรูปแบบ คล้ายกันกับส่วนประกอบเครื่องยนต์ที่ออกแบบไว้เพื่อให้เครื่องยนต์ทำงานตามวัตถุประสงค์ที่สร้างเครื่องยนต์ขึ้นมา อย่างไรก็ตามการออกแบบรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็รูปแบบที่ครอบคลุมงานทั้งระบบองค์การหรืองานบางส่วนของระบบองค์การก็ตาม ผู้ออกแบบไม่สามารถที่จะออกแบบองค์ประกอบย่อยของระบบนั้นๆ ได้ทั้งหมด เพราะจะมีรายละเอียดและความสลับซับซ้อนมากเกินไป ดังนั้น การออกแบบรูปแบบจึงกำหนดเฉพาะองค์ประกอบสำคัญของระบบนั้นๆ เท่านั้น โดยมีสมมติฐานว่า หากองค์ประกอบเหล่านั้นทำหน้าที่ตามที่ออกแบบไว้แล้ว การดำเนินงานขององค์การจะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ค่อนข้างจะแน่นอน

ปรีชา กันธิยะ (2552) อธิบายถึงองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารการศึกษา ประกอบด้วย 4 ส่วนสำคัญ คือ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และข้อมูลป้อนกลับจากสภาพแวดล้อม ในการพิจารณารูปแบบในลักษณะนี้ ถือว่าผลผลิตของระบบเกิดจากการที่มีปัจจัยนำเข้าส่งเข้าไปผ่านกระบวนการซึ่งจะกระทำให้เกิดผลผลิตขึ้นและให้ความสนใจกับข้อมูลป้อนกลับจากสภาพแวดล้อมภายนอก

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบว่าประกอบด้วยองค์ประกอบใดบ้าง แต่ละองค์ประกอบมีจำนวนเท่าใด มีการกำหนดโครงสร้างและความสัมพันธ์เป็นอย่างไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ของสิ่งที่กำลังศึกษา หรือแนวคิดทฤษฎีและหลักการพื้นฐานเพื่อกำหนดรูปแบบนั้นๆ เป็นหลัก

5.4 ขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบ

การพัฒนาารูปแบบ คือ กระบวนการกำหนดมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ เพื่อชี้ให้เห็นชัดเจนว่า รูปแบบเสนออะไร เสนออย่างไร เพื่อให้ได้อะไร และสิ่งที่ได้นั้นอธิบายปรากฏการณ์อะไรและนำไปสู่ข้อค้นพบอะไรใหม่ๆ ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้อธิบายขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบไว้ดังนี้

Mescon (1985) อธิบายขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบว่าประกอบด้วยขั้นตอน 5 ขั้น แต่ละขั้นมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. ขั้นศึกษาและรวบรวมปัญหา (Problem Formulation) เป็นขั้นตอนที่ศึกษาเพื่อให้ทราบว่าอะไรคือปัญหาที่แท้จริง
2. ขั้นพัฒนาารูปแบบ (Model Construction) เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์เบื้องต้นของการสร้างรูปแบบ เพื่อให้ทราบคุณสมบัติ รายละเอียดของข้อมูลที่จำเป็นในการสร้างรูปแบบ
3. ขั้นทดสอบรูปแบบ (Testing Model) เป็นการตรวจสอบรูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้นมาจากขั้นตอนที่ 2
4. ขั้นนำไปใช้ (Implementation) เมื่อรูปแบบดังกล่าวผ่านการทดสอบแล้ว ควรนำรูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้นไปใช้จริง เพื่อจะได้ทราบปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบขั้นปรับปรุงรูปแบบ (Model Updating) รูปแบบที่นำไปใช้อาจต้องการปรับปรุงเพื่อให้มีความทันสมัยตรงตามความต้องการและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายนอก

Keeves (1988) กล่าวว่า ขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบมีดังนี้

1. แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของโครงสร้างมากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้อง
2. เป็นการพยากรณ์ถึงผลที่เกิดขึ้นซึ่งสามารถตรวจสอบได้
3. แสดงให้เห็นถึงกลไกของเรื่องที่ศึกษา และสามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้
4. เป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรใหม่ที่
5. สามารถขยายองค์ความรู้ที่ศึกษาได้

ปรีชา กันธิยะ (2552) สังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับขั้นตอนในการพัฒนาารูปแบบและแบ่งขั้นตอนในการพัฒนาารูปแบบออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและพัฒนาารูปแบบ ประกอบด้วย ศึกษาองค์ความรู้และข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาารูปแบบและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทั้งในส่วนแนวคิด ทฤษฎี และสภาพปัจจุบัน กำหนดกรอบแนวคิด และหลักการในการพัฒนาารูปแบบ และพัฒนาารูปแบบ

ขั้นตอนที่ 2 การตรวจสอบารูปแบบในมิติของความถูกต้อง ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของการนำารูปแบบไปใช้

ขั้นตอนที่ 3 การทบทวนและปรับปรุงารูปแบบให้เหมาะสมและสมบูรณ์มากขึ้น

จากการศึกษาขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบของนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศ พบว่าขั้นตอนการพัฒนาารูปแบบไม่มีารูปแบบที่ชัดเจน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรายละเอียดของปรากฏการณ์หรือสิ่งที่ต้องการพัฒนาารูปแบบนั้นๆ การพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ จึงเป็นการพัฒนาารูปแบบตามแนวคิด Joyce และ Weil (1985) ซึ่งเป็นการพัฒนาารูปแบบเชิงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction Models) เพราะเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลต่อสังคมในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการค้นคว้าเกี่ยวกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งข้อมูลต่างๆ พบว่างานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา : การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีดังต่อไปนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา มีดังนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่ครอบคลุมการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยของสถานศึกษามีดังนี้

จรัญญา พรหมเกศา (2542) ได้ทำการศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการดำเนินกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน สำหรับผู้ด้อยโอกาสตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 พบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการจัดการศึกษาประกอบด้วย 5 ด้าน คือ 1) ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ 2) ด้านการจัดเนื้อหาหลักสูตร 3) ด้านการประเมินผลผู้เรียน 4) ด้านการมีส่วนร่วมขององค์กร และ 5) ด้านการจัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และพบว่า ในองค์ประกอบ 5 ด้านนั้นมีปัญหาในการดำเนินงานในระดับปานกลางในด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ คือ การจัดการกิจกรรมที่สอดคล้อง

กับความถนัดของผู้เรียน การจัดบรรยากาศ และสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ฝึกให้ผู้เรียนเกิดทักษะกระบวนการคิด และทำการวิจัยเพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน ด้านการจัดเนื้อหาหลักสูตรนั้นต้องจัดให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต มีเนื้อหาความรู้ด้านทักษะวิชาชีพ และจัดเนื้อหาความรู้ด้านความรู้ทั่วไป ด้านการประเมินนั้นควรจัดประเมินพัฒนาการของผู้เรียนจัดประเมินหลากหลายวิธี และจัดประเมินอย่างต่อเนื่อง ด้านการมีส่วนร่วมนั้น ภาครัฐควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษา และจัดให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการศึกษา และด้านการจัดแหล่ง เรียนรู้ในชุมชนคือ จัดแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย และจัดงบประมาณในการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้

รัชชนก เถาบัว (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในโรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 1 เพื่อศึกษาความเห็นของผู้บริหารโรงเรียน เกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย และปัญหาอุปสรรคในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ในโรงเรียนพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษาเห็นด้วยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในโรงเรียนในระดับมาก และมีความเห็นต่อความเป็นไปได้ในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในโรงเรียนในระดับปานกลาง ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษา มีความเห็นไม่แตกต่างกันและพบว่า โรงเรียนมีปัญหาอุปสรรคในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่ ขาดปัจจัยสนับสนุนทั้งเรื่องเงิน คน วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการ ปัญหาเรื่องปริมาณ และคุณภาพของบุคลากร และปัญหาเรื่องการประสานความร่วมมือ ในการใช้ทรัพยากรร่วมกับหน่วยงานอื่น

สุธาทิพย์ ตรีศร (2543) ได้ทำการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในทศวรรษหน้าด้วยการใช้เทคนิค เดลฟายจากผู้เชี่ยวชาญ 31 ท่าน ในด้านเนื้อหาสาระการจัดการเรียนการสอน การจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษาและการวัดผลและประเมินผลการควบคุมมาตรฐานและ คุณภาพ พบว่า 1) ด้านเนื้อหาสาระควรมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ 1.1) บริบทของสังคมที่ประกอบด้วย ครอบครัว ชุมชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อ การเมือง การปกครอง การรู้จักสิทธิและหน้าที่ของปวงชน 1.2) ทักษะพื้นฐานของการเรียนรู้และความจำเป็นพื้นฐานทางการศึกษา เพื่อการพัฒนาตน ส่งเสริมให้เกิดการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ส่งเสริมด้านการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมและนำความรู้ไปใช้ได้และส่งเสริม กระบวนการคิดตาม กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ 1.3) เนื้อหาเฉพาะที่เกี่ยวกับทักษะอาชีพ ส่งเสริมอาชีพและความสนใจ เฉพาะทางที่เปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของโลก ที่มากระทบชีวิต และสนองความต้องการของผู้ที่ต้องการพัฒนาความรู้ ทักษะ เจตคติและการรู้แจ้งในระดับที่สูงขึ้น 2) ด้านการจัดการเรียน การสอน ควรจัดแหล่งเรียนรู้ให้ครอบคลุมเนื้อหาที่หลากหลาย เพียงพอ สอดคล้องกับความสนใจ

ศักยภาพ และความพร้อมและโอกาสโดยไม่มีข้อจำกัด โดยผ่านสื่อที่หลากหลาย หน่วยงานรัฐ สถาบันการศึกษา ครอบครัว ชุมชน แหล่งทรัพยากรเรียนรู้ ต่างๆ โดยรัฐต้องออกกฎหมายสนับสนุน

3) ด้านการจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษา รัฐควรสนับสนุนให้ผู้มีความรู้ความสามารถเฉพาะเรื่องในการผลิตสื่อ เผยแพร่ความรู้และพัฒนาความรู้ทักษะเพิ่มเติมให้การยกย่อง ชมเชยและประชาสัมพันธ์ผลงาน

4) ด้านการวัดและประเมินผล ควรมีเกณฑ์การสอบเทียบโอนความรู้ และการสอบวัดระดับการเรียนรู้ที่มีมาตรฐาน เชื่อถือได้ โดยองค์กรหรือหน่วยงานที่รัฐให้การรับรอง มีคณะกรรมการและผู้เชี่ยวชาญในด้านการวัดผลและการประเมินเป็นผู้กำหนดเกณฑ์ เพื่อเป็นแนวทางดำเนินการ

5) ด้านการควบคุมมาตรฐานและคุณภาพการศึกษา ควรมีระบบประกันคุณภาพ จัดตั้งครุทรวงศ์หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรอิสระ กำกับดูแลมาตรฐานคุณภาพโดยมีระเบียบ กฎหมาย ข้อกำหนดใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการ จัดตั้งคณะกรรมการพื้นที่และคณะกรรมการกลาง เป็นผู้ประเมินมาตรฐานและคุณภาพทุกปีซึ่งผู้เรียนสามารถกำหนดคุณภาพได้เอง

มิถุนา อนุแสน (2545) วิจัยเรื่อง ความพร้อมเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ของครุสภักดีกระทรวงศึกษาธิการในจังหวัดนนทบุรี พบว่า การศึกษาขั้นพื้นฐาน ชั้นการเตรียมกิจกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านการวัดและประเมินผลการศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาชุมชนชั้นการจัดเตรียมกิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษาชุมชน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนการศึกษาชุมชน ด้านการวัดและประเมินผลการศึกษาชุมชน แหล่งการเรียนรู้ การหาแหล่งเรียน การจัดแหล่งเรียนรู้ และการวัดประเมินผลแหล่งเรียนรู้ มีความพร้อมเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 อยู่ในระดับสามารถทำได้แต่ยังไม่ใช้ในขณะนี้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูผู้สอนเริ่มจะเข้าใจการปฏิรูปการศึกษาจากการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานของรัฐด้านการศึกษา และเพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินการให้สอดคล้องตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ที่ได้กำหนดไว้แต่ครูผู้สอนยังมีความต้องการให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือด้านการจัดหาสื่อวัสดุอุปกรณ์ งบประมาณและตลอดจนต้องการรับรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

พงษ์ศักดิ์ ศรีวรกุล (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้ปกครองนักเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ด้านหลักสูตรการเรียนรู้อ ผู้ปกครองนักเรียน มีความต้องการเกี่ยวกับหลักสูตรระยะสั้นที่เน้นด้านอาชีพ ด้านการบริหารและการจัดการเรียนรู้ ผู้ปกครองนักเรียนส่วนมากมีความเข้าใจการศึกษาในระบบโรงเรียน สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อโทรทัศน์เป็นแหล่งการเรียนรู้เพิ่มเติม การพัฒนาการเรียนรู้อมีความสำคัญมาก ในขณะเดียวกันผู้ปกครองนักเรียน มีความ

เข้าใจในการบริหารและการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตน้อย ต้องการให้ภาครัฐจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยไม่ต้องกำหนดเวลาเรียน มีความต้องการให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ประสานงานระหว่าง ผู้ประสานงานรัฐกับประชาชน การเรียนรู้ตลอดชีวิตต้องการเรียนตามอัธยาศัย และต้องการให้ กระทรวงศึกษาธิการเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ การพัฒนาบุคลากรการเรียนรู้ ผู้ปกครองนักเรียน ส่วนมากมีความเข้าใจในการพัฒนาบุคลากรน้อย ต้องการพัฒนาบุคลากรการเรียนรู้โดยการ ไปศึกษา ดูงาน ปรึกษาผู้รู้ ผู้ชำนาญการผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีประสบการณ์ ครู-อาจารย์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สื่อ เทคโนโลยีอย่างหลากหลาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ แหล่งเรียนรู้ชุมชน ด้านการพัฒนาการเรียนรู้ ผู้ปกครองนักเรียนส่วนมากมีความเข้าใจในการพัฒนา การเรียนรู้ที่น้อย ต้องการ พัฒนาการเรียนรู้ในด้านเทคนิควิธีการเรียนรู้โดยใช้สื่อบุคคล และสื่อโทรทัศน์ ด้านการประเมิน ความรู้ ผู้ปกครองนักเรียน ส่วนมากต้องการประเมินจากการปฏิบัติจริง ทางด้านปริมาณและคุณภาพ โดยการทดสอบจากประสบการณ์ ต้องการให้ประชาชนและรัฐกำหนดเกณฑ์ และหน่วยงาน ประเมินผลการเรียนรู้

อัมพร พงษ์ก้งสนานันท์ (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต. โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) สร้าง รูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และ 2) ประเมินความเป็นไปได้ในการ นำรูปแบบไปปฏิบัติ ผลการวิจัยพบว่า ขั้นตอนสร้างรูปแบบผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันระดับ มากที่สุด และขั้นตอนประเมินความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปปฏิบัติ พบว่า มีความแตกต่างของ ค่าคะแนนเฉลี่ยของทั้ง 2 กลุ่ม โดยผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่ารูปแบบมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด สูงกว่าผู้บริหารที่มีความคิดเห็นในระดับมาก และ มีจำนวน 1 ข้อที่ไม่แตกต่างกัน รูปแบบการ จัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต ที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) ปรัชญาและหลักการจัดการศึกษา เป็นการผสมผสานความเชื่อ และความคิดของปรัชญาเพื่อเป็นกรอบและแนวทางในการกำหนดทิศทางในการจัดการศึกษานอก ระบบในสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน 2) หลักสูตร มีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับสภาพปัญหาผู้เรียน เน้น คุณธรรม จริยธรรม 3) การจัดการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ที่สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีความพร้อมคือการ จัดแบบชั้นเรียนมากกว่าวิธีอื่นๆ 4) การประเมินผลการเรียนรู้ ประเมินทั้งด้านความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ คุณธรรมจริยธรรม และผู้เรียนต้องได้รับการทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติขั้นพื้นฐาน 5) การเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ และการเทียบระดับการศึกษา ให้ผู้เรียนนำความรู้ ประสบการณ์ที่สะสมไว้มาเทียบโอน เพื่อศึกษาต่อในระดับเดียวกันหรือระดับที่สูงขึ้น 6) การบริหาร และการจัดการศึกษา ต้องพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัด การศึกษานอกระบบ และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เอื้อต่อการจัดการศึกษานอกระบบ 7) กลุ่มเป้าหมาย

เป็นผู้เรียนในวัยเรียนที่มีปัญหาในด้านต่างๆ และผู้ที่ออกจากโรงเรียนกลางคันด้วยเหตุใดก็ตาม

8) การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ ผู้ปกครองและชุมชน ต้องให้การสนับสนุนการเรียนรู้ของบุตรหลาน ร่วมกิจกรรมและสนับสนุนสื่อการเรียนการสอน ส่วนปัจจัยและเงื่อนไขที่สนับสนุนให้การจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำเร็จ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน ต้องร่วมกันกำหนดนโยบาย ให้ความรู้ความเข้าใจ จัดทำหลักเกณฑ์และคู่มือการปฏิบัติ นอกจากนี้ ผลวิจัยยังพบว่า สถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่สามารถนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นครั้งนี้ไปประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน ซึ่งมีความพร้อมทั้งอาคารสถานที่ โดยผู้บริหารเห็นว่า ครูและบุคลากรทางการศึกษาต้องการความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษา

คมกฤช จันทร์ขจร (2551) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าสอดคล้องและผู้บริหารเห็นว่านำไปปฏิบัติได้ ประกอบไปด้วย 4 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย ปรัชญานิยาม ความหมาย การเรียนรู้ ลักษณะการจัด และผู้จัด 2) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ ประกอบด้วย โปรแกรมส่งเสริมการเรียนรู้ และกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ 3) การจัดปัจจัยส่งเสริมการเรียนรู้ ประกอบด้วย การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ การจัดการความรู้ สื่อและเทคโนโลยีการศึกษา และการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ 4) การเรียนรู้จากประสบการณ์ ประกอบด้วย ประเภทของประสบการณ์ วิธีการ หลักการ และจุดมุ่งหมายของการประเมินความรู้จากประสบการณ์ การศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ และผู้บริหารสถานศึกษา พบว่าองค์ประกอบย่อยที่ผู้เชี่ยวชาญ และผู้บริหารสถานศึกษามีความคิดเห็นสอดคล้องกัน ได้แก่ นิยามและความหมายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามอัธยาศัย การเรียนรู้ตามอัธยาศัย การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต หลักการ และจุดมุ่งหมายของการประเมินความรู้จากประสบการณ์ องค์ประกอบย่อยที่ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกันมากที่สุด และผู้บริหารสถานศึกษามีความเห็นด้วยในการปฏิบัติในระดับมาก แต่ระดับของความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ปรัชญาของการศึกษาตามอัธยาศัย ผู้จัดการศึกษาตามอัธยาศัยความหมาย องค์ประกอบ และประเภท ของโปรแกรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ประเภทของกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ การจัดการความรู้ หลักการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาตามอัธยาศัย และประเภท ของการเรียนรู้จากประสบการณ์

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ประเด็นที่ควรพิจารณาเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ที่จัดให้ครอบคลุมการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยของสถานศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ควรมีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับสภาพบริบทของชุมชน ยึดหลักการจัดการศึกษาที่ผสมผสานการกำหนดปรัชญาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยทิศทางการจัดการศึกษาทั้งในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. เนื้อหาสาระการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ควรมีเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน ทั้งที่ประกอบด้วยครอบครัว ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อ การเมือง การปกครอง สิทธิและหน้าที่ เนื้อหาเกี่ยวกับทักษะอาชีพ และความสนใจเฉพาะทางที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของโลกที่มากกระทบชีวิต และสนองความต้องการของผู้ที่ต้องการพัฒนาความรู้ ทักษะ เจตคติและการรู้

3. กระบวนการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของสถานศึกษาควรจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจของผู้เรียนครอบคลุมผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย เอื้อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสในการเรียนรู้โดยไม่มีข้อจำกัด มีการจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อมที่เอื้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มีแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ครอบคลุมและเพียงพอ ทั้งหน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษา ครอบครัว ชุมชน แหล่งทรัพยากรเรียนรู้ ต่างๆ โดยรัฐต้องออกกฎหมายสนับสนุน เพื่อมุ่งเน้นการจัดการศึกษาที่ช่วยปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชน

4. การประเมินการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของสถานศึกษาควรประเมินพัฒนาการของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย และจัดประเมินอย่างต่อเนื่อง

5. ภาครัฐควรสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษา การจัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และการจัดงบประมาณในการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ การจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษา การสนับสนุนให้ผู้มีความรู้ความสามารถเฉพาะเรื่องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตสื่อ เผยแพร่ความรู้และการพัฒนาความรู้ทักษะเพิ่มเติม ตลอดจนมีการยกย่อง ชมเชยและประชาสัมพันธ์ผลงานสำหรับผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

6. การควบคุมมาตรฐานและคุณภาพการศึกษา ควรมีองค์กรหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรอิสระ กำกับดูแลมาตรฐานคุณภาพโดยมีระเบียบ กฎหมาย ข้อกำหนดใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการพื้นที่และคณะกรรมการกลาง เป็นผู้ประเมินมาตรฐานและคุณภาพ

7.การบริหารและการจัดการศึกษาศึกษาตลอดชีวิตของสถานศึกษาควรมีการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ผู้ปกครองและชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพิ่มมากขึ้นใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เอื้อต่อการจัดการศึกษานอกระบบ

8.การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ ผู้ปกครองและชุมชน ต้องให้การสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา การร่วมกิจกรรมและสนับสนุนสื่อการเรียนการสอน และหน่วยงานภาครัฐ เช่น สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียนต้องร่วมกันกำหนดนโยบายให้ความรู้ความเข้าใจ จัดทำหลักเกณฑ์และคู่มือการปฏิบัตินอกจากนี้สนับสนุนให้การจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำเร็จ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่ครอบคลุมการจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย มีดังนี้

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542) ได้วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า สิ่งสำคัญที่สุดที่เป็นสิ่งกำหนดกระบวนการและแบบแผนของการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ เงื่อนไขทางด้านบริหารของชุมชน เงื่อนไขที่เกี่ยวกับความคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เงื่อนไขด้านสภาพแวดล้อมของชุมชน และเงื่อนไขทางด้านโรงเรียน รวมทั้งการกำหนดความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนให้ตรงกันระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในชุมชน คือ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารโรงเรียน คณะกรรมการโรงเรียน คณะครูและผู้ปกครองนักเรียน ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า มีขั้นตอนที่สำคัญ 8 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนร่วมดำเนินการ 2) การสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน 3) การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม 4) การสร้างกิจกรรม 5) การต่อรองเพื่อการดำเนินการ 6) การร่วมดำเนินการ 7) การร่วมกันประเมินผลดำเนินการ 8) การร่วมกันรับผลประโยชน์จากการดำเนินการ

นิรันดร์ ช่วยเจริญ (2543) ศึกษาเรื่อง การบริหารการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดปทุมธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารงานและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับ

ชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนบริหารการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยการประชุม เพื่อกำหนดแผนงานและโครงการก่อนที่จะดำเนินงาน มีการกำหนดปฏิทินและการดำเนินงานตามปฏิทิน การแต่งตั้งผู้รับผิดชอบการดำเนินงานในรูปของคณะกรรมการ การประเมินผลการดำเนินงาน การประกาศให้นักเรียนได้นำข่าวสารแจ้งผู้ปกครอง การเยี่ยมไข้อาคารสถานที่และอุปกรณ์ต่างๆ การจัดสถานที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการให้บริการแก่ผู้มาติดต่อ การขอรับความช่วยเหลือ การจัดหาทุน บริจาคสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน การประสานงานกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเกี่ยวกับการบริการให้คำแนะนำตรวจรักษาแก่ประชาชน และนักเรียน การร่วมมือกับกลุ่มบุคคล ชมรมสมาคม มูลนิธิ หรือหน่วยงานทางราชการ และการแข่งขันกีฬา กับสถาบันอื่น

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2544) ศึกษาการพัฒนาแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) ปัญหาการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนในชุมชน เป็นปัญหาที่เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้รับผลกระทบจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทำให้ชุมชนในฐานระบบสังคมเสียคุณภาพ โครงการการศึกษาชุมชนได้ถูกนำมาใช้ในวิถีทางในการแก้ปัญหา โครงการดังกล่าวเสริมสร้างการบูรณาการในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและจัดการเป้าหมายของโครงการ คือ การแก้ปัญหาชุมชน และมุ่งหมายให้สมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชนได้รับประโยชน์จากโครงการ 2) รูปแบบการศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จำแนกเป็น 2 รูปแบบ คือ รูปแบบอิงชุมชนที่ชุมชนเป็นผู้ริเริ่มและรูปแบบอิงสถาบันซึ่งหน่วยงานภายนอกเป็นผู้ริเริ่ม โดยรูปแบบที่ชุมชนเป็นผู้ริเริ่ม เป็นรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับชุมชน ที่มีผู้นำเข้มแข็งและมีศักยภาพพื้นฐาน รูปแบบนี้เน้นแนวคิดการพึ่งพาตนเอง การมีส่วนร่วมและการใช้ทรัพยากร ตลอดจนจรรยาบรรณปัญหาภายในชุมชน โครงสร้างดังกล่าวเกิดขึ้นโดยชุมชนเอง และมีเป้าหมายในการพัฒนาความสามารถของสมาชิกเพื่อแก้ปัญหาการพัฒนาที่ยั่งยืน รูปแบบที่หน่วยงานภายนอกเป็นผู้ริเริ่ม เป็นรูปแบบที่เหมาะสมสำหรับชุมชนที่ประสบปัญหาเกินขอบเขตความสามารถของชุมชน การแก้ปัญหาจำเป็นต้องอาศัยความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นต้นว่า องค์กรระหว่างประเทศ หน่วยงานรัฐ หรือ โครงการในพระราชดำริ อย่างไรก็ตามการจัดกิจกรรมการศึกษาในโครงการดังกล่าว มีเป้าหมายที่จะสร้างการมีส่วนร่วม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และศักยภาพของสมาชิกเพื่อให้แก้ปัญหาของชุมชนได้เองเช่นกัน

วันชัย รอดฉาย (2544) ได้ศึกษาศักยภาพชุมชนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนประถมศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองน้ำดำ จังหวัดกำแพงเพชรพบว่า ศักยภาพชุมชนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนประถมศึกษา คือ สภาพการคมนาคมขนส่งในชุมชนสามารถติดต่อกับชุมชนอื่นได้รวดเร็ว ทำให้ประชาชนมีเวลาช่วยกันพัฒนาโรงเรียน อาชีพของประชาชนสามารถหารายได้เสริมให้กับประชาชนตลอดปี ทำให้ชุมชนสามารถช่วยเหลือด้านการเงิน

ให้แก่โรงเรียน สำหรับ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียน คือ การมีส่วนร่วมทั้งระบบตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร วางแผนดำเนินการและประเมินผล ตลอดจนรับผลประโยชน์ในด้าน การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ได้แก่ การบอกเล่ากันโดยตรงและวิธีการประชุมปรึกษาหารือกันในกลุ่มย่อย เป็นการประชุมแบบระดมสมองแบบเปิดโอกาสให้ทุกคนที่มีความสนใจได้เข้ามาประชุมและแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ แล้วนำเอาวิธีการที่ได้จากการประชุมมาเป็นแนวทางนำไปสู่การปฏิบัติ

เมฆินทร์ อินตะเสาร์ (2546) ทำการวิจัยเรื่องกระบวนการร่วมมือในการบริหารสถานศึกษาระหว่างโรงเรียนและชุมชน: กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านดงขนุน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย พบว่าโรงเรียนต้องเป็นผู้นำในการจัดแผนความร่วมมือในการบริหารการศึกษาระหว่างโรงเรียนและชุมชน จะช่วยทำให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพ ซึ่งประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ 1) การสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน 2) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนเริ่มดำเนินการ 3) การวางแผนร่วมกัน 4) การร่วมดำเนินการ 5) การร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ และ 6) การร่วมกันรับผลจากการดำเนินการ

พิกุล กันทะวัง (2547) ทำการวิจัยเรื่อง ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล การศึกษาเชิงปริมาณและคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ สถานศึกษาจำนวน 300 โรงเรียน ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู คณะกรรมการสถานศึกษา และผู้ปกครอง โดยเก็บข้อมูลแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ 1) การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมลิสเรล 2) การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยวิธีการสัมภาษณ์กรณีศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า แนวทางในการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ได้แก่ ทำให้ชุมชนรู้จักโรงเรียนมากที่สุด โรงเรียนยินดีที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ยอมรับฟังความคิดเห็น และพยายามจัดให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้มากที่สุด นอกจากนี้การนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาต้องพิจารณาถึงลักษณะกิจกรรมการมีส่วนร่วม และบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมด้วย โดยแต่ละกิจกรรมการมีส่วนร่วมกลุ่มคนและวิธีการจะแตกต่างกันออกไป

เกียรติยศ กุลเดชชัยชาญ (2548) ได้ศึกษาถึงลักษณะภายในและภายนอกของโรงเรียนชุมชนในภาคกลางตามแนวคิดการศึกษาชุมชน ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการศึกษาลักษณะภายในโรงเรียนชุมชน ก) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน พบว่า ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้านและพระสงฆ์มีส่วนร่วมในโรงเรียนโดยสนับสนุนเงิน สื้อและกิจกรรม ให้ความคิดเห็นเป็นวิทยากรกรรมการสถานศึกษา ข) ด้านการพัฒนาบุคลากรของโรงเรียน พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่ไม่เข้าหาชุมชน ค) ด้านบทบาทครู พบว่า ครูจัดการสอนให้สอดคล้องกับชุมชนได้ ครูเป็นผู้ให้คำปรึกษาและวิทยากรแก่ชุมชน ง) ด้านการจัดกิจกรรมและหลักสูตร 4 ด้าน โรงเรียนจัดได้ตาม

ความพร้อมของแต่ละโรงเรียน ส่วนผลการศึกษาลักษณะภายนอกของโรงเรียนชุมชน ก) ด้านบทบาทและคุณสมบัติของผู้นำชุมชน พบว่า ให้ความสำคัญเห็นและให้เงินทุน มีมนุษยสัมพันธ์ดีและเป็นคนในท้องถิ่น ข) ด้านแหล่งทรัพยากรชุมชน พบว่า โรงเรียนนำคน องค์กรธรรมชาติในชุมชนมาใช้ได้เหมาะสม ค) ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับผู้นำชุมชน พบว่า ชุมชนเมือง ความสัมพันธ์ไม่ดี ง) ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและคนในชุมชน พบว่า เฉพาะคนในชุมชนเมืองเข้าร่วมกิจกรรมโรงเรียนน้อย 2) ผลเปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างกันของลักษณะภายในและภายนอก พบว่า ขนาดของโรงเรียน มีผลต่อลักษณะภายในโรงเรียน เฉพาะในประเด็นคนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมการบริหารงานในโรงเรียนและการจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้บุคลากร และพบว่า ขนาดของโรงเรียนมีผลต่อลักษณะภายนอกโรงเรียน เฉพาะในประเด็นบทบาทของผู้นำชุมชนต่อการจัดกิจกรรมในโรงเรียนและความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับผู้นำชุมชน 3) คุณลักษณะที่ส่งเสริมให้เป็นโรงเรียนชุมชน ได้แก่ ก) บุคลากรโรงเรียนเป็นคนท้องถิ่นและเข้าหาชุมชน ข) คนในชุมชนยอมรับโรงเรียน ค) การสนับสนุนจากผู้ปกครอง คนในชุมชนและองค์กรชุมชน ง) ความพร้อมด้านอาคารสถานที่และสิ่งของ ในส่วนคุณลักษณะที่เป็นอุปสรรคของโรงเรียนชุมชน ได้แก่ ก) ภาระงานบุคลากรมีมาก ข) ความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างโรงเรียนและชุมชนเมือง ค) โรงเรียนขาดบุคลากรและงบประมาณในการสอนวิชาชีพ ง) โรงเรียนขาดการติดตามและประเมินผลกิจกรรมร่วมกับชุมชน

ประไพ ศิวะสิริวิลาศ (2549) ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาทุนทางสังคม พบว่า 1) รูปแบบการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาทุนทางสังคมประกอบด้วย การศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ การศึกษาทั้งสามรูปแบบเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน รูปแบบการศึกษาที่สำคัญในการพัฒนาทุนทางสังคมของชุมชน คือ การศึกษาตามอัธยาศัย เนื่องจากเป็นกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของชุมชนที่เกิดจากพลังภายในของชุมชนบนพื้นฐานศักยภาพและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และ 2) รูปแบบการศึกษาในชุมชนที่ประสบภาวะวิกฤตด้านการพัฒนาทุนทางสังคมใช้สำหรับชุมชนที่ไม่มีองค์ความรู้และแหล่งเรียนรู้ที่มีลักษณะเฉพาะพอที่จะใช้เป็นฐานการเรียนรู้ การศึกษาที่ใช้ชุมชนเป็นฐานในชุมชนลักษณะนี้ต้องให้ความสำคัญกับเทคนิควิธีการที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทุนทางสังคมโดยเน้นที่การมีเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในชุมชนและร่วมค้นหาระบบคุณค่า จิตวิญญาณและภูมิปัญญาเดิมในท้องถิ่นเพื่อนำมาสืบทอดและประยุกต์กับทุนทางสังคมในบริบทปัจจุบัน

วัชรยุทธ บุญมา (2551) ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาขนาดเล็ก พบว่า รูปแบบกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ระบบของรูปแบบ ได้แก่ 1) ตัวป้อน ซึ่งประกอบด้วย งบประมาณและทรัพยากร ผู้บริหารและบุคลากรเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม ชุมชนรับบทบาทและพร้อมแสดง

บทบาทการมีส่วนร่วม สถานศึกษาและชุมชนมีศักยภาพและพร้อมที่จะหาหน้กวิชาการภายนอกเข้ามาทำงานร่วมกัน 2) กระบวนการ ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ การสร้างศรัทธาและการให้โอกาส การระดมความคิดเห็น การวางแผนร่วมกัน การดำเนินการตามแผน การประเมินผลและการปรับปรุง และการแสดงความรับผิดชอบและร่วมรับผล และผลลัพธ์ด้านการเรียนรู้ ได้แก่ สถานศึกษาและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ผลลัพธ์ด้านผลผลิต ได้แก่ สถานศึกษาได้รับผลงานตามโครงการ ส่วนที่สอง คือ แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ ได้แก่ การเตรียมสำรวจสภาพปัญหาและสภาพการมีส่วนร่วม ศึกษารูปแบบ การดำเนินการพัฒนาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และตรวจสอบและประเมินผลถึงความสำเร็จของแผนการดำเนินการ และส่วนที่สาม คือ เงื่อนไขและข้อจำกัดของรูปแบบ คือ การเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า งานวิจัยที่ศึกษามานี้ได้แสดงให้เห็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา ได้แก่ ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนเกี่ยวข้องของสมาชิกในชุมชนและนอกชุมชน การมีบทบาทเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการของโรงเรียน การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ประชาชนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและท้องถิ่นได้เข้ามาเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาของโรงเรียนโดยร่วมแสดงความคิดเห็นและกระทำในสิ่งที่เห็นพ้องต้องกัน ตลอดจนร่วมพิจารณากำหนดปัญหา ความต้องการของโรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหาและหาแนวทางพัฒนาโรงเรียน ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นจะมีตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมประเมินผล และร่วมในการเสนอแนะในกิจการของโรงเรียน โดยการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาต้องพิจารณาถึงลักษณะกิจกรรมการมีส่วนร่วม และบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมด้วย โดยแต่ละกิจกรรมการมีส่วนร่วมกลุ่มคนและวิธีการจะแตกต่างกันออกไป

งานวิจัยต่างประเทศ

Mongkol (1981) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในโรงเรียนชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย สรุปได้ ดังนี้

1. โรงเรียนชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือขาดครูที่จะมาฝึกอบรม ขาดวัสดุอุปกรณ์ คนในชุมชนมีเวลาว่างไม่ตรงกับโรงเรียนไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ
2. เจ้าหน้าที่ในโรงเรียน ผู้นำชุมชน ผู้เรียนมีความคิดเห็นตรงกันว่า วัตถุประสงค์ในการจัดโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีดังนี้ เพื่อสอนทักษะพื้นฐานด้านการอ่าน การเขียน เพื่อสอนผู้ใหญ่ในรูปแบบการศึกษาต่อเนื่องและการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัวและชุมชน เพื่อสอนให้คิดวิเคราะห์และคิดสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาให้เป็นประชากรที่มี

คุณภาพ เพื่อสอนสุขอนามัยและการปฏิบัติ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชนและจัดความยากจน เพื่อสอนวิชาชีพที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อสอนให้แก่ปัญหาที่เผชิญอยู่ในชุมชน

3. เจ้าหน้าที่โรงเรียน ผู้นำชุมชน ผู้เรียนมีความคิดเห็นตรงกันว่า หลักสูตรสำคัญที่ควรเปิดสอน คือ การอ่านภาษาไทย พลเมืองศึกษา กีฬาพื้นบ้าน สุขอนามัย การวางแผนครอบครัว การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาการปลูกข้าว การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า ดนตรีพื้นบ้านและการค้าขาย

Onikama, Hammond, and Koki (1997) ทำการวิจัยเรื่องการเข้ามาเกี่ยวข้องกับการศึกษาของครอบครัว เป็นการวิจัยด้วยการสังเคราะห์งานวิจัยของนักจัดการศึกษาในทวีปแปซิฟิก พบว่าการที่ผู้ปกครองมีความแตกต่างกัน โรงเรียนจึงต้องมีการให้ความรู้เพื่อให้เกิดความร่วมมือ และมีทิศทางที่เป็นหนึ่งเดียว การที่บ้าน โรงเรียน และชุมชน เข้ามาเกี่ยวข้องกัน อาจเกิดปฏิสัมพันธ์ที่เป็นทางลบหรือบวกก็ได้ จึงควรมีการสื่อสารกับเด็กนักเรียนเพื่อผ่านไปยังผู้ปกครอง และพบว่าอุปสรรคของการมีส่วนร่วมเกิดจากการขาดซึ่งเวลา ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเข้ามามีส่วนร่วม ภาษา ความเชื่อมั่นต่อโรงเรียน และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

McKoy, Vincent and Bierbaum (2011) ทำการวิจัยว่าจะเพิ่มโอกาสให้โรงเรียนและชุมชนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยการวางแผนและพัฒนาาร่วมกันได้อย่างไร การวิจัยดำเนินการโดยการสัมภาษณ์บุคคลมากกว่า 50 องค์กร ใช้เวลาทั้งสิ้น 8 เดือน ทั้งผู้กำหนดนโยบาย นักวิจัย นักปฏิบัติ ตั้งแต่ระดับมลรัฐ เมือง และท้องถิ่น และ ผู้นำองค์กรท้องถิ่น เพื่อให้ทราบถึงขั้นตอนในการสร้างการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นในโรงเรียนท้องถิ่นและโรงเรียนในเขตเมือง ซึ่งพบว่ามีขั้นตอน 7 ขั้นตอน

1. รับรู้ถึงโครงสร้างของการจัดการศึกษาในท้องถิ่น
2. เข้าถึงผู้นำโรงเรียน ครอบครัวและเยาวชน
3. สร้างวิสัยทัศน์ร่วมและสร้างแผนงาน
4. สนับสนุนผู้เรียนให้ครอบคลุมทุกด้าน
5. จัดเรียงลำดับความสำคัญและหาแหล่งงบประมาณ
6. เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงโรงเรียนด้วยระบบขนส่งที่ดี
7. ดำเนินการและเลือกวิธีที่เกิดผลเพื่อดำเนินการต่อไปให้เกิดผลอย่างยั่งยืน

James (2001) ศึกษาการพัฒนาและทำความเข้าใจวิธีการนำการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไปปฏิบัติในเขต Alberta ระหว่างปี ค.ศ. 1994 – 1997 โดยศึกษาบทบาท หน้าที่และทัศนคติของผู้นำใน โรงเรียน ซึ่งได้แก่ ผู้นำครู ผู้บริหารและประธานคณะกรรมการโรงเรียน จำนวนรวม 18 คน จากโรงเรียนประถมศึกษา 3 โรงเรียน และโรงเรียนมัธยมศึกษา 3 โรงเรียน เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ สังเกตและศึกษาเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า ความสำเร็จของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเกิดจากผู้นำโรงเรียนมีบทบาทในการตัดสินใจ เพิ่มบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน และพัฒนาการสื่อสาร ผู้นำใช้ภาวะผู้นำแบบเกื้อหนุน หรืออำนวยความสะดวกผู้มีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนรู้สึกพอใจกับการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่า งานวิจัยที่ศึกษามาทั้งหมดได้แสดงให้เห็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิต ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการศึกษา หลักสูตรที่ควรเปิดสอนในชุมชน ตลอดจนการดำเนินงานการศึกษาผู้ใหญ่ในชุมชน เพื่อมุ่งเน้นการจัดการศึกษาที่ช่วยปรับปรุงคุณภาพชีวิตและชุมชน งานวิจัยเหล่านี้จะเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาแนวคิดสำหรับการพัฒนารูปแบบการศึกษาตลอดชีวิต

ตอนที่ 6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา : การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยศึกษาแนวทางการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตตามแนวทางคิดการศึกษาชุมชน และสังเคราะห์ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับการจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา โดยผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ประกอบดังนี้

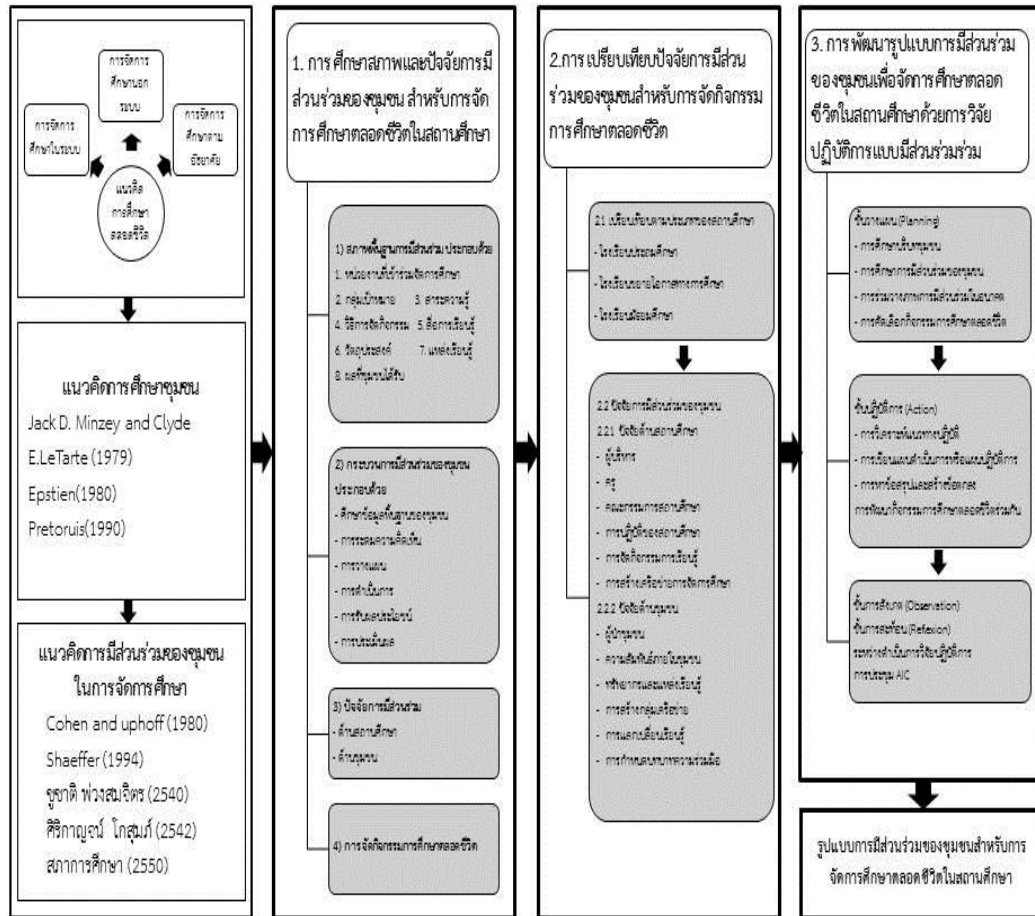
แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตตามแนวคิดการศึกษาชุมชน ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิดของ Minzey and LeTarte (1979) Epstein (1980) และ Pretorius (1990) ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้ การศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา การศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน การศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับการบริการชุมชน และการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา และแนวคิด การจัดการศึกษาตลอดชีวิตตามแนวคิดการจัดการศึกษาชุมชน ของ Cohen and Uphoff (1980) ; Shaeffer (1994) ; ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540) ; ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542) ; วารสารสื่อพลัง (2548) 6 ขั้นตอน ดังนี้ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การระดมความคิดเห็น การวางแผน การดำเนินการ การร่วมประเมินผล และการร่วมรับผลประโยชน์ เพื่อแสดงภาพการสังเคราะห์ผู้วิจัยกำหนดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

ตารางที่ 6 แสดงการสังเคราะห์ผู้วิจัยกำหนดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

จากตารางการสังเคราะห์ผู้วิจัยกำหนดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา เป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การระดมความคิดเห็น 3) การวางแผน 4) การดำเนินการ 5) การร่วมประเมินผล และ 6) การร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน

จากนั้นผู้วิจัยนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ของ Cohen and Uphoff (1980) ; Shaeffer (1994); ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540); วารสารสื่อพลัง (2548) ; ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542); ใน 6 ขั้นตอน นำมาผนวกกับแนวคิดการจัดการศึกษาตลอดชีวิตตามแนวคิดการจัดการศึกษาชุมชน ของ Minzey and LeTarte (1979) ; Epstien (1980) และ Pretorius (1990) ใน 6 ด้าน จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยดังแผนภาพ ต่อไปนี้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการการพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา : การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา 2) เปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา และ 3) พัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับพื้นที่ปฏิบัติการจริง วิธีดำเนินการวิจัยแบ่งตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

การวิจัยระยะนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ซึ่งจะนำผลการศึกษาในระยะนี้ไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 ศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

1.1.1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย

1.1.2 ศึกษาข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย โดยศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) รายการคำถามประกอบด้วยสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ วุฒิการศึกษาสูงสุด อาชีพ และ ประเภทสถานศึกษา บทบาทของผู้ตอบแบบสอบถามในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาในระบบของสถานศึกษา ซึ่งหมายถึง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนครู ตัวแทนองค์กรชุมชน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนศิษย์เก่า ตัวแทนพระภิกษุสงฆ์หรือองค์กรศาสนา และตัวแทนผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งหมายถึง ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มอาชีพ ผู้นำสถานประกอบการ ผู้นำชุมชน และผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ

1.2 พัฒนาเครื่องมือเพื่อศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

การดำเนินการวิจัยในระยะที่ 1 ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือเพื่อรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) และแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating scale)

1.2.1 จัดทำร่างแบบสอบถามสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ตามรายการข้อความของแต่ละประเด็น โดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 5 ตอน ดังนี้

1.2.1.1 การศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) รายการคำถามประกอบด้วยสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ วุฒิการศึกษาสูงสุด อาชีพ และ ประเภทสถานศึกษา บทบาทของผู้ตอบแบบสอบถามในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาในระบบของสถานศึกษา ซึ่งหมายถึง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนครู ตัวแทนองค์กรชุมชน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนศิษย์เก่า ตัวแทนพระภิกษุสงฆ์หรือองค์กรศาสนา และตัวแทนผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งหมายถึง ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มอาชีพ ผู้นำสถานประกอบการ ผู้นำชุมชน และผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ

1.2.1.2 การศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) โดยกำหนดประเด็นของรายการคำถาม 8 ประเด็น ได้แก่ 1) หน่วยงานที่จัดการศึกษา 2) กลุ่มเป้าหมายในการจัดการศึกษา 3) สาระความรู้ของกิจกรรมการศึกษา 4) วิธีการจัดการศึกษา 5) สื่อการเรียนรู้ 6) วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา 7) แหล่งเรียนรู้ในชุมชน และ 8) ผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดการศึกษา จำนวน 8 ข้อ

1.2.1.3 การศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้วยเครื่องมือที่มีลักษณะเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยกำหนดองค์ประกอบตามขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 6 องค์ประกอบ จำนวน 30 ข้อ มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 7 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	ข้อ
ก. การมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	1-5
ข. การมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	6-10
ค. การมีส่วนร่วมวางแผนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	11 -15
ง. การมีส่วนร่วมดำเนินการสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	15-20
จ. การมีส่วนร่วมประเมินผลสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	21-35
ฉ. การร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกันสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	26- 30

1.2.1.4 การศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา มีลักษณะเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยกำหนดองค์ประกอบ 2 องค์ประกอบ ได้แก่ ปัจจัยด้านสถานศึกษา และปัจจัยด้านชุมชน จำนวน 20 ข้อ

1.2.1.5 คำถามปลายเพื่อศึกษาปัจจัยที่ช่วยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

1.2.2 นำร่างแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบเนื้อหา ครอบคลุม ความครบถ้วนสมบูรณ์ ของข้อคำถาม ตามตัวแปรที่ต้องการศึกษา แล้วนำข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษามาปรับปรุงแบบสอบถามให้ดียิ่งขึ้น

1.2.3 การหาความตรงของแบบสอบถาม (Content Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาแล้วไปเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 ท่าน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย จำนวน 3 ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาในระบบโรงเรียน จำนวน 3 ท่าน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัย จำนวน 1 ท่าน (รายนามผู้ทรงคุณวุฒิดังภาคผนวก ง) ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างรายการคำถามกับนิยามปฏิบัติการ องค์ประกอบ และประเด็นต่างๆ ของการศึกษาวิจัย ความเหมาะสมของการใช้ภาษาที่สื่อความหมาย ความเป็นปรนัย และการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item-Objective Congruence Index : IOC) ของตามวิธีของ โรวินเนลลี (Rovinelli) และแฮมเบิลตัน (Hamblenton) (ศิริชัย กาญจนวาสี. 2552) เพื่อคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ .50 ถึง 1.00 โดยใช้สูตรในการคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง ดังนี้

$$\text{สูตร } IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามปฏิบัติการ
องค์ประกอบและประเด็นที่ต้องการศึกษา

$\sum R$ แทน ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด

N แทน จำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ

โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

- + 1 หมายถึง เห็นด้วยว่าข้อคำถามสอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ
- 0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ
- 1 หมายถึง ไม่เห็นด้วยว่าข้อคำถามสอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ

ผลการตรวจสอบความตรง (Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 ท่าน
รายการคำถามทุกข้อมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.71 ขึ้นไป จึงถือว่าแบบสอบถามมีความ
เหมาะสมที่จะนำไปใช้ (ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ, 2550) มีการปรับแก้ภาษาตามคำแนะนำของ
ผู้ทรงคุณวุฒิ และการจัดกลุ่มข้อคำถามตามกรอบนิยามปฏิบัติการ โดยยังคงความหมายเดิม ทั้งนี้
เพื่อให้มีความเข้าใจและความชัดเจนในข้อคำถามยิ่งขึ้น ดังแสดงในรายละเอียดต่อไปนี้

1.2.3.1 การศึกษาข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบ
ตรวจสอบรายการ (Checklist) รายการคำถามประกอบด้วยสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่
เพศ อายุ วุฒิการศึกษาสูงสุด อาชีพ และ ประเภทสถานศึกษา บทบาทของผู้ตอบแบบสอบถามใน
ฐานะที่เป็นผู้มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาในระบบของสถานศึกษา ได้ผลการตรวจสอบความ
ตรง (Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 ท่าน รายการคำถามทุกข้อมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)
ตั้งแต่ 0.81 ขึ้นไป ซึ่งถือว่ามีความสอดคล้อง (ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ, 2550) จึงถือว่าแบบสอบถามมี
ความเหมาะสมที่จะนำไปใช้

1.2.3.2 การศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ซึ่ง
มีลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) โดยกำหนดประเด็นของรายการ
คำถาม 8 ประเด็น ได้แก่ 1) หน่วยงานที่จัดการศึกษา 2) กลุ่มเป้าหมายในการจัดการศึกษา 3) สารระ
ความรู้ของกิจกรรมการศึกษา 4) วิธีการจัดการศึกษา 5) สื่อการเรียนรู้ 6) วัตถุประสงค์ของการจัด
การศึกษา 7) แหล่งเรียนรู้ในชุมชน และ 8) ผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดการศึกษา ได้ค่า IOC เท่ากับ
.96 ที่มากกว่า 0.71 หมายถึงมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ ได้โดยมีคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญใน
ด้านการปรับปรุงประโยคให้มีโครงสร้างเหมือนกันในทุกข้อผู้วิจัยดำเนินการปรับแก้ตามคำแนะนำดังกล่าว

1.2.3.3 การศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา
ตลอดชีวิต

1.2.3.3.1 การมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ข้อ 1-5 ได้ค่า IOC เท่ากับ 0.94 ที่มากกว่า 0.71 หมายถึงมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ ได้โดยมีคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญในด้านการปรับปรุงประโยคให้มีโครงสร้างเหมือนกันในทุกข้อ ผู้วิจัยดำเนินการปรับแก้ตามคำแนะนำดังกล่าว

1.2.3.3.2 การมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ข้อ 6-10 ได้ค่า IOC เท่ากับ 0.97 ที่มากกว่า 0.71 หมายถึงมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ ได้โดยมีคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญในด้านการปรับปรุงประโยคให้มีโครงสร้างเหมือนกันในทุกข้อผู้วิจัยดำเนินการปรับแก้ตามคำแนะนำดังกล่าว

1.2.3.3.3 การมีส่วนร่วมวางแผนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ข้อ 11 -15 ได้ค่า IOC เท่ากับ 0.95 ที่มากกว่า 0.71 หมายถึงมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ ได้โดยมีคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญในด้านการปรับปรุงประโยคให้มีโครงสร้างเหมือนกันในทุกข้อ ผู้วิจัยดำเนินการปรับแก้ตามคำแนะนำดังกล่าว

1.2.3.3.4 การมีส่วนร่วมดำเนินการสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ข้อ 15-20 ได้ค่า IOC เท่ากับ 1.00 ที่มากกว่า 0.71 หมายถึงมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ ได้โดยมีคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญในด้านการปรับปรุงประโยคให้มีโครงสร้างเหมือนกันในทุกข้อ ผู้วิจัยดำเนินการปรับแก้ตามคำแนะนำดังกล่าว

1.2.3.3.5 การมีส่วนร่วมประเมินผลสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา 21-35 ได้ค่า IOC เท่ากับ 0.91 ที่มากกว่า 0.71 หมายถึงมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ ได้โดยมีคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญในด้านการปรับปรุงประโยคให้มีโครงสร้างเหมือนกันในทุกข้อ ผู้วิจัยดำเนินการปรับแก้ตามคำแนะนำดังกล่าว

1.2.3.3.6 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ข้อ 26- 30 ได้ค่า IOC เท่ากับ 1.00 ที่มากกว่า 0.71 หมายถึงมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ ได้โดยมีคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญในด้านการปรับปรุงประโยคให้มีโครงสร้างเหมือนกันในทุกข้อ ผู้วิจัยดำเนินการปรับแก้ตามคำแนะนำดังกล่าว

1.2.3.4 ข้อมูลเพื่อศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา มีลักษณะเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยกำหนดองค์ประกอบ 2 องค์ประกอบ ได้แก่ ปัจจัยด้านชุมชน และปัจจัยด้านโรงเรียน จำนวน 20 ข้อ ได้ค่า IOC เท่ากับ .96 ที่มากกว่า 0.71 หมายถึงมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ ได้โดยมีคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญในด้านการปรับปรุงประโยคให้มีโครงสร้างเหมือนกันในทุกข้อ ผู้วิจัยดำเนินการปรับแก้ตามคำแนะนำดังกล่าว

1.2.3.5 คำถามปลายเปิดเพื่อศึกษาปัจจัยที่ช่วยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา จากการวิเคราะห์ค่าของดัชนีความสอดคล้องระหว่างประเด็นที่ศึกษากับวัตถุประสงค์ ค่า IOC เท่ากับ .94 ซึ่งมากกว่า 0.71 หมายถึงมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ได้โดยมีคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญในด้านการปรับการใช้ภาษา โดยผู้วิจัยดำเนินการปรับแก้ตามคำแนะนำดังกล่าว

1.2.3.6 การตรวจสอบความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถามด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยได้นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-out) กับโรงเรียนดีศรีตำบลรุ่นที่ 2 โครงการของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายจำนวน 3 โรงเรียน โรงเรียนละ 13 คน โดยกำหนดผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วย ผู้ที่มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน คือ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนครู ตัวแทนองค์กรชุมชน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนศิษย์เก่า ตัวแทนพระภิกษุสงฆ์หรือองค์กรศาสนา และ ตัวแทนผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ที่มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มอาชีพ ผู้นำสถานประกอบการ ผู้นำชุมชน และ ผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ รวมจำนวน 39 คน แล้วนำผลการตอบแบบสอบถามนั้นมาหาค่าความเที่ยง ด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach Alpha Coefficient) (สุวิมล ติรภานันท์, 2550) การคำนวณใช้โปรแกรมสำเร็จรูปช่วยคำนวณแบบสอบถามมีค่าความเที่ยง เท่ากับ 0.70 ซึ่งถือได้ว่าแบบสอบถามมีค่าความเที่ยง ที่เหมาะสมสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายได้ (ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ, 2550)

1.2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายซึ่งหมายถึงโรงเรียนดีศรีตำบลรุ่นที่ 1 โครงการของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีทั้งสิ้น 182 โรงเรียนทุกเขตพื้นที่การศึกษา ที่เข้าร่วมโครงการในปีการศึกษา 2553 ยกเว้นจังหวัดกรุงเทพมหานคร เนื่องจากไม่มีโรงเรียนดีศรีตำบล (เขตพื้นที่ละ 1 โรงเรียน) โดยมีรอบการพัฒนาครบวงจรตามเป้าหมายของโครงการจำนวน 3 ปี ซึ่งแต่ละโรงเรียนกำหนดให้ผู้ตอบแบบสอบถามต้องเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาในระบบ ประกอบด้วย คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งประกอบด้วย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนครู ตัวแทนองค์กรชุมชน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนศิษย์เก่า ตัวแทนพระภิกษุสงฆ์หรือองค์กรศาสนา และตัวแทนผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ที่มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มอาชีพ ผู้นำสถานประกอบการ ผู้นำชุมชน และผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในชุมชนโดยรอบเขตบริการโรงเรียนรวมโรงเรียนละ 13 คน โดยได้ดำเนินการ ดังนี้

1.2.4.1 ผู้วิจัยดำเนินการขอหนังสือขออนุญาตเพื่อเข้าศึกษาในพื้นที่จากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อนำเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นหน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียนดีศรีตำบล

1.2.4.2 ผู้วิจัยยื่นหนังสือขออนุญาตเพื่อเข้าศึกษาในพื้นที่ต่อสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานประสานไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจัดส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ไปยังสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่มีสถานศึกษาในสังกัดที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย โดยขอให้สำนักงานเขตพื้นที่เป็นผู้กระจายแบบสอบถามให้สถานศึกษาที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย และเพื่ออำนวยความสะดวกในการส่งกลับ ผู้วิจัยได้ส่งกล่องพัสดุติดดวงตราไปรษณีย์ เพื่อการส่งแบบสอบถามกลับคืนมายังผู้วิจัยไปพร้อมด้วย

1.2.4.3 ผู้วิจัยทำการรวบรวมแบบสอบถามกลับคืนจากโรงเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยใช้เวลาในการรวบรวมแบบสอบถามที่ตอบกลับทั้งสิ้น 8 สัปดาห์ มีจำนวนแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนทั้งสิ้น 153 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 84.07

1.2.4.4 ผู้วิจัยทำการตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนจากโรงเรียนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย แบบสอบถามที่จัดส่งให้สถานศึกษาซึ่งกำหนดให้ผู้มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาในระบบ การจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตอบแบบสอบถามจำนวน 13 ฉบับ ต่อโรงเรียน เมื่อรวบรวมและตรวจสอบแล้วพบว่า มีโรงเรียนที่ส่งแบบสอบถามครบถ้วนทั้งหมด 13 ฉบับ ทั้งสิ้น 148 โรงเรียน ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามเหล่านั้นไปตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ ของแบบสอบถามทุกฉบับ พบว่ามีความถูกต้องสมบูรณ์ ครบถ้วน ซึ่งสามารถนำไปใช้เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลได้ จำนวน 142 โรงเรียน คิดเป็นร้อยละ 78.02 รายละเอียดข้อมูล จำนวนโรงเรียนที่ตอบกลับและมีความถูกต้องสมบูรณ์

1.2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้รับการตอบกลับ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) โดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1.2.5.1 แบบสอบถามตอน 1 มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) เป็นข้อคำถามที่ถามสถานภาพของผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในระบบ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัด

การศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย ได้แก่ เพศ อายุ ที่สถานภาพ วุฒิการศึกษาสูงสุด อาชีพ และประเภทสถานศึกษา และบทบาทของผู้ตอบแบบสอบถามที่เกี่ยวข้องในฐานะผู้ที่มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาในระบบ ในฐานะคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนศิษย์เก่า ตัวแทนครู ตัวแทนองค์กรชุมชน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนพระภิกษุสงฆ์หรือองค์กรศาสนา และตัวแทนผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ที่มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย ประชาชน ชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มอาชีพ ผู้นำสถานประกอบการ ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ นำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

1.2.5.2 แบบสอบถามตอนที่ 2 มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) เป็นข้อความที่ถามสภาพการจัดการกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ซึ่งมีประเด็นของการศึกษา 8 ประเด็น ได้แก่ 1) หน่วยงานที่จัดการศึกษา 2) กลุ่มเป้าหมายในการจัดการศึกษา 3) สารระความรู้ของกิจกรรมการศึกษา 4) วิธีการจัดการศึกษา 5) สื่อการเรียนรู้ 6) วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา 7) แหล่งเรียนรู้ในชุมชน และ 8) ผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดการศึกษาผู้ตอบแบบสอบถามสามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 รายการ ต่อ 1 คำถาม สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ การหาค่าความถี่และค่าร้อยละ นำเสนอในรูปตารางประกอบคำบรรยาย

1.2.5.3 แบบสอบถามตอนที่ 3 มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับเป็นข้อความที่สอบถามขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 2) การมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 3) การมีส่วนร่วมวางแผนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 4) การมีส่วนร่วมดำเนินการสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 5) การมีส่วนร่วมประเมินผลสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 6) การร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกันสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยการสอบถามความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาในระบบ และผู้ที่มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) การแปลความหมายค่าเฉลี่ยใช้เกณฑ์การแปลความหมายของบุญชม ศรีสะอาด (2545) ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย	1.00 – 1.49	ความหมาย	ระดับน้อยที่สุด
คะแนนเฉลี่ย	1.50 – 2.49	ความหมาย	ระดับน้อย
คะแนนเฉลี่ย	2.50 – 3.49	ความหมาย	ระดับปานกลาง
คะแนนเฉลี่ย	3.50 – 4.49	ความหมาย	ระดับมาก

คะแนนเฉลี่ย 4.50 – 5.00 ความหมาย ระดับมากที่สุด

1.2.5.4 แบบสอบถามตอนที่ 4 มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ เป็นข้อคำถามที่สอบถามถึงปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา 2 องค์ประกอบ คือปัจจัยด้านสถานศึกษาและปัจจัยด้านชุมชน สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) การแปลความหมายค่าเฉลี่ยใช้เกณฑ์การแปลความหมายของบุญชม ศรีสะอาด (2545) เช่นเดียวกับตอนที่ 2 และคำถามปลายเปิดสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

1.2.5.5 แบบสอบถามปลายเปิดสอบถามปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ตอนที่ 5 ผู้วิจัยนำผลข้อเสนอแนะที่ได้นำไปวิเคราะห์เนื้อหาและนำมาเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ในระยะที่ 2 เพื่อเขียนเป็นข้อสรุปผลการวิจัยต่อไป

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

การวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เป็นการดำเนินการต่อเนื่องจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 โดยผู้วิจัยนำ ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิดตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ตอนที่ 5 ด้านปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา และการศึกษาภาคสนามตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกประกอบด้วย ผู้ที่มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาในระบบ ประกอบด้วย คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งประกอบด้วย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนครู ตัวแทนองค์กรชุมชน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนศิษย์เก่า ตัวแทนพระภิกษุสงฆ์หรือองค์กรศาสนา และตัวแทนผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ที่มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มอาชีพ ผู้นำสถานประกอบการ ผู้นำชุมชน และผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในชุมชนโดยรอบเขตบริการโรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกว่าเป็นแบบปฏิบัติที่ดี (best practices) ซึ่งเป็นตัวแทนจากโรงเรียน 3 ประเภท คือ โรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนขยายโอกาส และโรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งถือเป็นการศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) รายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัย มีดังต่อไปนี้

2.1 การคัดเลือกกรณีศึกษา

การคัดเลือกกรณีศึกษา พิจารณาจากผลการดำเนินการของสถานศึกษาที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยพิจารณาตัวแทนจากประเภทโรงเรียนสามประเภท ประเภทละ 1 โรงเรียน ดังนี้ โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษา รวมจำนวน 3 โรงเรียน โดยมีเกณฑ์เพื่อใช้ในการคัดเลือกดังต่อไปนี้

2.1.1 เป็นกรณีศึกษาที่มีความโดดเด่นเป็นพิเศษในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนที่จัดกิจกรรมการศึกษาผสมผสานการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งครอบคลุมการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยได้รับการคัดเลือกให้เป็นโรงเรียนดีเด่นด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตใน ที่ผสมผสานการจัดกิจกรรมการศึกษาทั้งสามรูปแบบ มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับจากชุมชนและสังคมโดยรวม โดยมีกิจกรรมที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนจนได้รับรางวัลดีเด่นจากหน่วยงานต้นสังกัดและจากหน่วยงานภายนอก เช่น โรงเรียนห้องสมุดดีเด่น โรงเรียนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ และโรงเรียนที่ได้รับการพัฒนาจากชุมชนในด้านอาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อม ให้มีบรรยากาศที่ร่มรื่น สวยงามและปลอดภัยจากมลภาวะและมลพิษต่างๆ เป็นต้น

2.1.2 เป็นกรณีศึกษาที่ผู้วิจัยสะดวกในการเดินทางเข้าพื้นที่ศึกษาเช่น ถนน บริการขนส่งสาธารณะ และความปลอดภัยในการเดินทางและในการดำเนินงานวิจัยในชุมชน

2.1.3 เป็นกรณีศึกษาที่ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการได้ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีความพร้อมในการมีส่วนร่วมและเต็มใจให้ข้อมูลกับผู้วิจัย โดยชุมชนที่ได้รับการพิจารณาเพื่อให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึกตาม มีดังนี้ โรงเรียนประถมศึกษา คือ โรงเรียนบ้านอ่างหินเพียรพิทยาคาร โรงเรียนขยายโอกาส คือ โรงเรียนบ้านหนองกุง และ โรงเรียนมัธยมศึกษา คือ โรงเรียนชิวทวนวิทยา สามีคคี

2.1.4 ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลเกณฑ์การคัดเลือกและข้อมูลกรณีศึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลักและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของการคัดเลือกกรณีศึกษา

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในขั้นตอนนี้เป็นการวิจัยภาคสนาม เครื่องมือการวิจัยที่สำคัญ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 แบบสอบถามชุดที่ 1 ตอนที่ 5 ด้านปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา อุปกรณ์บันทึกภาพและอุปกรณ์

บันทึกเสียง/ข้อความ โดยก่อนการใช้เครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยจะแจ้งให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกคน ทราบก่อนว่าจะมีการบันทึกภาพและเสียงตลอดการเก็บรวบรวมข้อมูล รายละเอียดของเครื่องมือที่ใช้ ในการวิจัยขั้นตอนนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรม การศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา (ภาคผนวก) ซึ่งเป็นแนวคำถามให้แก่ผู้วิจัย ในการรวบรวมข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนครู ตัวแทนองค์กรชุมชน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนศิษย์เก่า ตัวแทนพระภิกษุสงฆ์หรือองค์กรศาสนา และ ตัวแทนผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ที่มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัยาศัย ได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มอาชีพ ผู้นำสถานประกอบการ ผู้นำชุมชน และผู้นำกลุ่ม อาสาสมัครต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในชุมชน เป็นต้น

2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลของการวิจัยในขั้นตอนนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษา ภาคสนามเพื่อศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตใน สถานศึกษา โดยมีรายละเอียดการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังต่อไปนี้

2.3.1 ผู้วิจัยประสานงานหน่วยงานในพื้นที่เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล ในพื้นที่กรณีศึกษา 3 แห่ง ผู้รับผิดชอบหน่วยงานในพื้นที่ คือ ผู้บริหารสถานศึกษา

2.3.2 ผู้วิจัยประสานงานกับผู้ประสานงานในพื้นที่เพื่อเข้าสู่พื้นที่ ทั้ง 3 แห่ง โดย กำหนดวันที่และระยะเวลาที่ผู้วิจัยจะใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ให้ผู้ประสานงานทราบก่อนเข้าสู่ พื้นที่กรณีศึกษา

2.4 การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวทางการ วิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยเชิงคุณภาพ 4 ประการ ของ สุกงศ์ จันทวานิช (2552) ได้แก่

2.4.1 ผู้วิจัยเริ่มวิเคราะห์ข้อมูลโดยกระทำพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ ข้อมูลอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งการเขียนผลการวิเคราะห์ข้อมูลสิ้นสุดลง

2.4.2 ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีการนำเสนอมุมมองและความคิดเห็นของคนใน ชุมชนเป็นสำคัญ

2.4.3 ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัยกรอบแนวคิดเบื้องต้นของการวิจัย

2.4.4 ผู้วิจัยเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง

การตรวจสอบข้อมูลของการวิจัยในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลโดยใช้แนวทางการ ตรวจสอบข้อมูลของการวิจัยเชิงคุณภาพ 3 ประการ ของ สุกงศ์ จันทวานิช (2552) ได้แก่

2.4.5 การตรวจสอบข้อมูลต้องตรวจสอบแบบสามเส้า (data triangulation) เพื่อเป็นการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ โดยการตรวจสอบข้อมูลด้านเวลา สถานที่และบุคคลที่ต่างกัน การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบข้อมูลโดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนเดียวกันในเวลาที่แตกต่างกัน เข้าร่วมสังเกตการจัดกิจกรรมของชุมชนในสถานที่ที่ต่างกัน และสัมภาษณ์บุคคลหลายคนในประเด็นเดียวกัน

2.4.6 การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (investigator triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ในการศึกษาภาคสนามของการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเดินทางเข้าสู่พื้นที่กรณีศึกษากับพร้อมกับครอบครัวหรือเพื่อน ทั้งนี้ผู้ร่วมเดินทางได้มีส่วนร่วมในการช่วยผู้วิจัยจัดบันทึกการสัมภาษณ์ด้วย จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาสนทนาแลกเปลี่ยนเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลให้ตรงกันมากที่สุด

2.4.7 การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านวิธีการ (methodological triangulation) เป็นการรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายวิธีในประเด็นเดียวกัน การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การศึกษาจากเอกสาร หลักฐานที่ปรากฏในชุมชน การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบเจาะจง ผสมผสานกันไปในระหว่างการศึกษาภาคสนาม

2.4.8 ผู้วิจัยนำประเด็นการเก็บข้อมูลภาคสนาม ปรีกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลักและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ก่อนที่จะนำผลข้อมูลพื้นฐานไปนำเสนอเพื่อให้ชุมชนร่วมพิจารณาในชั้นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การดำเนินการตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เป็นการนำข้อมูลจากการศึกษาจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 มานำเสนอเป็นข้อมูลด้านสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ให้ชุมชนพิจารณาเพื่อประยุกต์ใช้ข้อมูลพื้นฐานดังกล่าวในช่วงการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่ปฏิบัติการจริง (Participatory Action Research – PAR) สำหรับการพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติงานภาคสนามเป็น 2 ขั้นตอน คือ การเตรียมการเข้าสู่ภาคสนาม และการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมโดยมีรายละเอียดการดำเนินการ ดังนี้

3.1 การเตรียมการเข้าสู่ภาคสนาม

3.1.1 การเตรียมความพร้อมทางวิชาการของผู้วิจัย ก่อนดำเนินการผู้วิจัย ได้ศึกษาความรู้จากเอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องแนวคิด ทฤษฎี การศึกษาตลอดชีวิต แนวคิด การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การวางแผนการวิจัยปฏิบัติการ การวางแผนด้วยกระบวนการ A-I-C การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากเอกสาร ตำราต่างๆ เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับปฏิบัติงานภาคสนาม

3.1.2 ผู้วิจัยจัดทำเอกสารประกอบการประชุม เพื่อใช้ประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีลักษณะเป็นใบกิจกรรมตามกระบวนการ A-I-C จำนวน 7 กิจกรรม ใบกิจกรรม มีส่วนประกอบสำคัญ ได้แก่ คำชี้แจง วิธีการปฏิบัติกิจกรรม และผลที่เกิดจากการปฏิบัติกิจกรรม

การตรวจสอบความตรง (Validity) ของใบกิจกรรม ผู้วิจัยได้นำเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษาตลอดชีวิต และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัย จำนวน 7 ท่าน ตรวจสอบพิจารณาความสอดคล้องระหว่างเนื้อหา/สาระ/กิจกรรมการประชุมปฏิบัติการกับวัตถุประสงค์ของการจัดประชุม (item-objective congruency index : IOC) ผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง พบว่า ทุกรายการมีค่าดัชนี ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป จึงถือว่าเอกสารประกอบการประชุมมีความสอดคล้องกับเนื้อหา (ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ, 2550) โดยมีการปรับปรุงการใช้ภาษา กิจกรรม ตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ แต่ยังคงความหมายเดิม ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลของการประชุมปฏิบัติการโดยได้ค่า IOC รวมที่ 0.87 ซึ่งมากกว่า 0.50 จึงถือว่าสามารถนำไปจัดกิจกรรมได้ โดยมีคำแนะนำในการนำไปใช้ว่าผู้วิจัยควรมีร่างองค์ประกอบของแผนการดำเนินงาน เอาไว้เสนอแนะการทำงานกลุ่ม แต่ต้องไม่เป็นการชี้นำ เช่น เป้าหมายกิจกรรม การมีส่วนร่วม ตัวชี้วัด เครื่องมือเก็บข้อมูล แหล่งข้อมูล เป็นต้น

3.1.3 การคัดเลือกพื้นที่เพื่อทดลองปฏิบัติการในพื้นที่

ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา จากระยะที่ 1 มาใช้พิจารณาคัดเลือกพื้นที่เพื่อทดลองปฏิบัติการจริง ผนวกกับการนำแนวคิดการคัดเลือกพื้นที่ศึกษาของ สุภางค์ จันทรวานิช (2537) มาประยุกต์ใช้และได้นำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาหลักและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมเพื่อตรวจสอบ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

3.1.3.1 ชุมชนที่ใช้เป็นพื้นที่ในการวิจัยเป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยสามารถเข้าไปปฏิบัติงานและมีส่วนร่วมตลอดระยะเวลาการวิจัย และสามารถเก็บข้อมูลได้อย่างลึกซึ้ง ครอบคลุมประเด็นที่ใช้ศึกษา

3.1.3.2 ชุมชนเห็นความสำคัญและมีความต้องการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

3.1.3.3 มีกลุ่มสมาชิกในชุมชน ที่ประกอบด้วย ผู้ที่มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาในระบบ เช่น คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา ตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนครู ตัวแทนองค์กรชุมชน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนศิษย์เก่า ตัวแทนพระภิกษุสงฆ์หรือองค์กรศาสนา และตัวแทนผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ที่มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มอาชีพ ผู้นำสถานประกอบการ ผู้นำชุมชน และผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในชุมชนรอบเขตบริการโรงเรียน ที่มีทัศนคติที่ดีต่อการเข้าร่วมปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาในสถานศึกษาสำหรับการวิจัยครั้งนี้

3.1.3.4 ประชาชนในชุมชนมีการรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ โดยมีวัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

3.1.3.5 นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผวนกับเกณฑ์ ข้อ 2.1 -2.4 ตามแนวทางการคัดเลือกพื้นที่ของ สุภางค์ จันทรวานิช (2537) พิจารณาผลการศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ที่อยู่ในระดับน้อยที่สุด เพื่อคัดเลือกเป็นพื้นที่ปฏิบัติการ โดยผู้วิจัยสามารถเข้าไปปฏิบัติงานและมีส่วนร่วมกับพื้นที่ได้ตลอดแนว เมื่อพิจารณาตามเกณฑ์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้ผลการคัดเลือก คือ ชุมชนบ้านโพธิ์ศรี ตำบลโพธิ์ศรี อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นชุมชนที่มีโรงเรียนในโครงการโรงเรียนดีศรีตำบล รุ่นที่ 1 ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3

3.1.3.6 ดำเนินการขออนุญาตพื้นที่ดำเนินการวิจัย โดยจัดทำหนังสือขอความร่วมมือเป็นพื้นที่ดำเนินการวิจัยจากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไปยังพื้นที่วิจัยผ่านผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา และที่เกี่ยวข้องตามลำดับ

2. การปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวคิดของ Mc Taggart (1988) ซึ่งได้เสนอแนวดำเนินการวิจัยปฏิบัติการ ที่มีลักษณะเป็นเกลียวสว่าน 4 ระยะ โดยผู้วิจัยได้

เริ่มต้นจากการวางแผน การปฏิบัติการ การสังเกต และการสะท้อนผล เพื่อร่วมพิจารณาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา เพื่อเป็นการร่วมกำหนด หรือวางรูปแบบสถานการณ์ ที่ใช้เป็นแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาร่วมกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานของการวางแผนและการปฏิบัติงานในขั้นต่อไป โดยมีรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

2.1 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.1.1 ขั้นวางแผน (Planning)

การดำเนินงานขั้นการวางแผนได้กำหนดให้มีกิจกรรมการประชุมปฏิบัติการ 2 ครั้ง ซึ่งแต่ละครั้ง มีรายละเอียดดังนี้

2.1.1.1 ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาเชิงปรากฏการณ์ทางสังคมของชุมชนบ้านโพธิ์ศรี ตำบลโพธิ์ศรี อำเภอพิบูลย์มังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นพื้นที่วิจัยตามเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ โดยผู้วิจัยเข้าไปในพื้นที่ในลักษณะเปิดเผยสถานภาพ ทำความรู้จักสร้างความคุ้นเคยและสานสัมพันธ์กับชุมชนและโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี ในระหว่างเดือน ธันวาคม 2555 – มกราคม 2556 โดยช่วงเวลาก่อนที่ผู้วิจัยจะลงพื้นที่ปฏิบัติการในระยะเวลาการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูล ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 คือ การศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในช่วงเดือนตุลาคม 2555 ซึ่งเป็นระยะที่ผู้วิจัยได้ทำการส่งเครื่องมือ คือ แบบสอบถามไปยังกลุ่มเป้าหมาย ทั้ง 182 โรงเรียนทั่วประเทศผ่านทางไปรษณีย์ แต่สำหรับกลุ่มเป้าหมายพื้นที่ใกล้เคียงคือ พื้นที่ภายในจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยได้เดินทางไปเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ดังนี้ คือ 1) โรงเรียนบ้านปะอาว สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 1 2) โรงเรียนบ้านหนองผือ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 3) โรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 4) โรงเรียนบ้านนาดี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 4 และ 5) โรงเรียนบ้านกลาง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 5

2.1.1.2 ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของแต่ละโรงเรียนก่อนเดินทางไปเก็บข้อมูล และโทรศัพท์ประสานกับศึกษานิเทศก์ในเขตพื้นที่ซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัดของแต่ละสถานศึกษา ทั้ง 5 โรงเรียน และได้ศึกษาข้อมูลการเดินทาง เพื่อนำแบบสอบถามไปส่ง และเมื่อทางโรงเรียนตอบแบบสอบถามเสร็จแล้วได้โทรประสานให้ผู้วิจัยไปรับด้วยตนเอง ผู้วิจัยจึงมีความคุ้นเคยกับผู้บริหาร และคณะคุณครู เมื่อถึงขั้นตอนการคัดเลือกพื้นที่ปฏิบัติการวิจัยตามเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ ผู้วิจัยจึงนำสภาพข้อมูลเบื้องต้นของแต่ละชุมชนที่ได้ข้อมูลจากการพูดคุย สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการในช่วงที่ลงพื้นที่ศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 นำมาพิจารณาประกอบกับผลการ

วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามการวิจัย ซึ่งผลการคัดเลือกได้แก่ โรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 ผู้วิจัยจึงได้ลงพื้นที่เข้าไปพบปะกับ ผู้บริหารโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรีและคณะคุณครู และชุมชน โดยเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ตามโอกาสอันควร เช่น กิจกรรมวันเด็ก กิจกรรมการทำบุญตักบาตรวันสถาปนาโรงเรียน กิจกรรมการแสดงนิทรรศการของโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี ซึ่งการเข้าไปร่วมกิจกรรมต่างๆทำให้ผู้วิจัยรู้จักคุ้นเคยกับคณะคุณครูและชุมชน และทราบถึงข้อมูลต่างๆในชุมชน ทั้งในด้านแหล่งเรียนรู้ชุมชน ผู้นำชุมชน และกิจกรรมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น กลุ่มชุมชนผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าวซึ่งเป็นแหล่งผลิตสินค้า OTOP ที่บ้านโพธิ์ศรีเหนือ กลุ่มชุมชนที่เป็นแหล่งผลิตข้าวเม่า กลุ่มชุมชนผลิตเครื่องจักสาน เป็นต้น การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของโรงเรียนและชุมชน ทำให้ผู้วิจัยได้รับความคุ้นเคยจากคนในชุมชนและโรงเรียน ผู้วิจัยจึงได้รับเชิญจากโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรีเพื่อเข้าร่วมการประชุมของโรงเรียนและชุมชน ผู้วิจัยจึงได้แนะนำตัวอย่างเป็นทางการต่อโรงเรียนและชุมชน และได้นำเสนอโครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และขอความร่วมมือจากโรงเรียนและชุมชนเพื่อเข้าร่วมโครงการวิจัยในครั้งนี้ โดยให้ชุมชนร่วมพิจารณาผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย โดยครอบคลุมกลุ่มบุคคลที่เป็นตัวแทนการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยผู้ที่ตอบแบบสอบถามในชั้นการศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 ได้อาสาเข้าร่วมโครงการวิจัยในชั้นการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมฯ และชุมชนได้เชิญชวนเพื่อหาอาสาสมัครเพิ่มเติม

2.1.1.3 ผู้วิจัยเตรียมประสานนัดหมายชุมชน เพื่อเข้าร่วมการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยผู้บริหารโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี ให้เสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่าตัวแทนการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี มีจำนวน 15 คน สำหรับโครงการวิจัยต่อเนื่องในครั้งนี้ ควรเชิญชวนให้เข้าร่วมโครงการวิจัยเพื่อสร้างการรับรู้ร่วมกันทั้งหมด สำหรับเรื่องการนัดหมายเพื่อเชิญประชุมนั้น คุณครูสง่า สำเภา ซึ่งเป็นคุณครูที่อยู่ในหมู่บ้านและเป็นหนึ่งในคณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งเป็นบุคคลที่เคารพรัก และศรัทธาของชุมชนเป็นผู้อาสาเพื่อประสานเชิญเข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ สำหรับตัวแทนการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย คุณพ่อนายกไสว แก้วทอง ซึ่งท่านเป็นหนึ่งในคณะกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี และเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ศรีได้อาสาประสานให้ คุณวาสิณี สารบรรณ นักวิชาการกองการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ศรี ซึ่งท่านเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาร่วมกับกลุ่มอาชีพต่างๆ ของชุมชนบ้านโพธิ์ศรี และมีความคุ้นเคยกับชุมชนเป็นอย่างดีเป็นผู้ประสานชุมชน ซึ่งเป็นตัวแทนการศึกษานอกระบบโรงเรียนและ ตัวแทนการศึกษาตามอัธยาศัย โดยคุณวาสิณี สารบรรณ ได้เสนอรายชื่อตัวแทน

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่เป็นบุคคลสำคัญและเป็นผู้นำกลุ่มในชุมชนเพิ่มเติมรวมจำนวน 10 คน สรุปรวมจำนวนผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการในครั้งที่ 1 รวมจำนวน 25 คน (ดังรายนามตามภาคผนวก) เมื่อผู้วิจัยได้จำนวนผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการจึงได้ทำหนังสือเชิญ และประสานเป็นรายบุคคลอีกครั้ง โดยผู้วิจัยได้รับความร่วมมืออย่างดีจาก คุณครูสง่า สำเภา และคุณวาสนี สารบรรณ เป็นผู้ประสานและเชิญชุมชนเข้าร่วมประชุม สำหรับสถานที่จัดการประชุม ผู้บริหารโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี และ ผู้นำชุมชนได้ร่วมปรึกษาและ ได้ข้อสรุปร่วมกันว่า ครั้งแรกควรจัดประชุมที่ ณ.ห้องประชุม องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ศรี เพื่อสร้างบรรยากาศที่มีลักษณะเปิดในการพูดคุยเรื่องสภาพการจัดกิจกรรมการศึกษาของโรงเรียน และครั้งต่อไปจึงหาหรือ และหมุ่นเวียนสถานที่ตามที่ชุมชนเห็นควร

2.1.1.4 การเตรียมการก่อนการจัดประชุมครั้งที่ 1 ผู้วิจัยได้เตรียมนัดหมายเพื่อเข้าพบกับผู้ใหญ่ในพื้นที่ปฏิบัติการวิจัยเพื่อประชาสัมพันธ์ ชี้แจงโครงการวิจัย และประสานขอความร่วมมือเพื่อร่วมพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาในครั้งนี้ โดยผู้วิจัยได้พบกับผู้บริหารระดับสูงของสถานศึกษาและชุมชนดังนี้ ผู้บริหารหน่วยงานต้นสังกัดของโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรีในพื้นที่ คือ ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 และผู้นำชุมชนบ้านโพธิ์ศรี คือ นายกองคการบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ศรี ผู้วิจัยได้นำเสนอ วิธิดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ และแลกเปลี่ยนแนวคิด วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พร้อมเชิญนายกองคการบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ศรี และ ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 เข้าร่วมสร้างวิสัยทัศน์ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา สำหรับการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอคู่มือการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และนำเสนอข้อมูลด้านปัจจัยการมีส่วนร่วมชุมชนสำหรับการจัดการกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาที่ได้จากข้อค้นพบจากวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 และ 2 ทั้ง ปัจจัยด้านสถานศึกษา และ ปัจจัยด้านชุมชน ดังนี้ ปัจจัยด้านสถานศึกษา 6 ด้าน คือ ด้านผู้บริหาร ด้านครู ด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน ด้านคณะกรรมการสถานศึกษา ด้านการสร้างเครือข่ายของโรงเรียน และ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และ ปัจจัยด้านชุมชน 6 ด้าน คือ ด้านผู้นำชุมชน ด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน ด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ ด้านการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน ด้านการกำหนดบทบาทความร่วมมือ และด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อเป็นกรอบแนวทางการ สนทนา แลกเปลี่ยน เพื่อร่วมสร้างวิสัยทัศน์การมีส่วนร่วมทั้งสถานศึกษา และชุมชน โดย ท่าน ผอ.ถาวร คูณิรัตน์ ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 3 สนทนา แลกเปลี่ยน เรื่อง บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา และแนวทางการพัฒนาปัจจัยด้านสถานศึกษาเพื่อการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา และ คุณพ่อไสว แก้วทอง นายก

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ศรี สนทนา แลกเปลี่ยน เรื่อง บทบาทของชุมชนสำหรับการมีส่วนร่วม จัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา และแนวทางการพัฒนาปัจจัยด้านชุมชนเพื่อการ จัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญ ของ “การวิจัย” กับ “การปฏิบัติ” และ บทบาทของ “นักวิจัย” กับ “นักปฏิบัติ” ว่าควร ทำงานร่วมกัน เกื้อกูลกันเพื่อให้เกิดการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรม การศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้

2.1.1.5 การเตรียมการด้านพื้นที่ ก่อนการจัดประชุมผู้วิจัยได้เข้าไปดู สถานที่ร่วมกับเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ศรี ผู้วิจัยประสาน ขอใช้สื่อ อุปกรณ์ และ ผู้วิจัยเตรียมเอกสารประกอบการประชุมครบตามจำนวนผู้เข้าร่วมประชุม โดยตลอดระยะเวลาช่วง เตรียมดำเนินการ ชุมชนได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ทั้งความร่วมมือจากองค์การบริหารส่วนตำบล บ้านโพธิ์ศรี และชุมชน โดยมีผู้ที่อาสาช่วยเตรียมการจัดประชุมตามความถนัดและความสนใจ เช่น กลุ่มแม่บ้านช่วยเตรียมด้านอาหาร ตัวแทนจากโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรีช่วยเตรียมเรื่องการแจกเอกสาร และการเตรียมความพร้อมด้านเครื่องเสียงอุปกรณ์ ผู้วิจัยได้จัดเวทีประชุม ครั้งที่ 1 ในวันศุกร์ ที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2556 เวลา 08.00–16.00 น. ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ศรี ตำบลโพธิ์ศรี อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

2.1.1.5.1 เพื่อสร้างความเข้าใจถึงโครงการวิจัยพร้อมทั้ง อธิบายถึงบทบาทของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ผู้วิจัยนำแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นำเสนอชี้แจงต่อผู้ร่วมวิจัย เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ตรงกันเกี่ยวกับกระบวนการของการวิจัย เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยแจ้งให้ทราบถึงธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรกพร้อมทั้ง ข้อเสนอแนะตลอดจนการรับประโยชน์ด้านการพัฒนาร่วมกัน

2.1.1.5.2 เพื่อสร้างวิสัยทัศน์ของการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ทั้งปัจจัยด้านชุมชน และ ปัจจัยด้าน สถานศึกษา โดยผู้นำในท้องถิ่น เน้นกระบวนการสร้างความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการประชุม ร่วมกัน โดยเน้นการสร้างบรรยากาศการมีส่วนร่วม เน้นการสื่อสารสองทางโดยใช้รูปแบบการสื่อสาร ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ ใช้ทั้งภาษาไทย และภาษาถิ่น คือ ภาษาอีสาน การแลกเปลี่ยน พูดคุยอย่างเป็นกันเอง ทั้งในเรื่องส่วนตัว เรื่องการทำมาหากิน เรื่องเหตุการณ์ต่างๆ ในชุมชนเพื่อสร้างความตระหนักให้ผู้เข้าร่วมประชุมรู้สึกเป็นเจ้าของการจัดการศึกษาร่วมกัน การ สร้างข้อตกลงในการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และเน้นความสำคัญในหลักการให้บทบาทของชุมชน และรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน

2.1.1.5.3 เพื่อให้ชุมชนพิจารณาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของ ชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยร่วมแลกเปลี่ยนมุมมองด้าน

สภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ตามประเด็นต่างๆ ก่อนที่จะนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 8 การประชุมปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ครั้งที่ 1

เวลา	รายละเอียดการดำเนินงาน
07.00-08.30 น.	ผู้เข้าร่วมประชุมลงทะเบียน, ผู้วิจัย ทักทาย สนทนา เพื่อทำความคุ้นเคย สร้างความเป็นกันเอง
08.30-09.45 น.	ผู้วิจัยกล่าวแนะนำตัว และขอบคุณผู้เข้าร่วมประชุมที่ได้เข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ ตลอดจนได้กล่าวชี้แจง ทำความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่กำลังจะร่วมกันดำเนินการต่อไป
09.45-10.00 น.	ผู้เข้าร่วมประชุมพักรับประทานอาหารว่างและเครื่องดื่มร่วมกัน ผู้วิจัยเปิดเพลงเบาๆ เพื่อสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย
10.00-11.00 น.	ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สนทนา แลกเปลี่ยน เรื่อง บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา และแนวทางการพัฒนาปัจจัยด้านสถานศึกษาเพื่อการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา
11.00-12.00 น.	นายกองค์การบริหารส่วนตำบล สนทนา แลกเปลี่ยน เรื่อง บทบาทของชุมชนสำหรับการมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา และแนวทางการพัฒนาปัจจัยด้านชุมชนเพื่อการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา
12.00-13.00 น.	พักรับประทานอาหารร่วมกัน ในขณะที่รับประทานอาหาร เปิดเพลงเบาๆ เพื่อสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย
13.00-16.00 น.	ชุมชนพิจารณาข้อมูลสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา การสนทนากลุ่ม

จากตารางที่ 8 ในเวลา 13.00-16.00 น. ซึ่งเป็นการสนทนากลุ่ม เพื่อพิจารณาข้อมูล สภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยประเด็นการสนทนา คือ สภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย ผู้จัดการศึกษา กลุ่มเป้าหมาย สารระความรู้ วิธีการจัดการศึกษา สื่อการเรียนรู้ วัตถุประสงค์การจัดการศึกษา แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ผลที่ชุมชนได้รับ และปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การระดมความคิดเห็น การวางแผน การดำเนินการ การร่วมประเมินผล และการร่วมรับผลประโยชน์ สำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่ครอบคลุมการจัดการศึกษา ดังนี้ กิจกรรมการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษา กิจกรรมการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน กิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน กิจกรรมการศึกษาเพื่อให้บริการชุมชน และการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ผู้วิจัยแจกเอกสารประกอบ และอธิบายรายละเอียดของแต่ละประเด็นผ่านไมค์โครโฟน ในขณะที่มีการสนทนากลุ่มผู้วิจัยได้ขออนุญาตบันทึกเสียงและถ่ายภาพการประชุม และเชิญชวนให้ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

2.1.6 ผู้วิจัยจึงได้จัดการประชุม ครั้งที่ 2 โดยมีคุณครูสง่า สำเภา อาสาเป็นผู้ประสานชุมชน โดยการนัดหมายเวลาการประชุม คำนึงถึงการไม่รบกวนวิถีชีวิตปกติของชุมชน เช่น วิถีชีวิต การทำมาหากิน การทำกิจกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชน เพื่อเอื้อให้ชุมชนสามารถเข้าร่วม

ประชุมได้มากที่สุด โดยการจัดประชุมครั้งที่ 2 จัดประชุมในวันที่ 13 มีนาคม 2556 ณ หอประชุมโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี มีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

ตารางที่ 9 การประชุมปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ครั้งที่ 2

เวลา	รายละเอียดการดำเนินงาน
08.30-09.30 น.	ผู้เข้าร่วมประชุมลงทะเบียน, ผู้วิจัยกล่าวทักทายผู้เข้าร่วมประชุมโดยใช้รูปแบบการสื่อสารที่รูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งภาษาไทย และภาษาถิ่น คือ ภาษาล้านนา พูดคุย ทักทายอย่างเป็นกันเอง ทั้งในเรื่องทั่วไป เรื่องการทำนาทากัน เรื่องเหตุการณ์ต่างๆในชุมชน เมื่อถึงกำหนดการประชุมผู้วิจัยได้นำประเด็นการสรุปข้อมูลจากการประชุมครั้งที่ 1 คือ ภาพรวมการสะท้อนแนวสภาพและปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา นำมาพูดคุยอีกครั้ง และผู้วิจัยได้เริ่มลำดับขั้นตอนการดำเนินงานกิจกรรมการประชุมให้ผู้เข้าร่วมประชุมรับทราบร่วมกัน
09.30-11.00 น.	เริ่มใช้กระบวนการ AIC ในงานที่ 1: การศึกษาสภาพการณ์มีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาในปัจจุบัน (A1) โดยผู้วิจัยแจ้งให้ผู้เข้าร่วมประชุม แบ่งกลุ่มตามความสมัครใจ กลุ่มละ 5 คน จำนวน 5 กลุ่ม แจกใบกิจกรรมให้แต่ละกลุ่ม พร้อมทั้งได้พูดผ่านไมโครโฟนอธิบายเพื่อความชัดเจน ให้ผู้เข้าร่วมประชุมในกลุ่มย่อยแต่ละคนคิดว่า ในปัจจุบันนี้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมสำหรับการจัดการกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ตามแนวคิดพื้นฐานการมีส่วนร่วมจากประเด็นต่างๆ ตามองค์ประกอบจากการประชุมครั้งที่ 1 อย่างไรบ้าง ชุมชน มีจุดดี หรือ จุดด้อยอย่างไรบ้าง เช่น ด้านบุคคลผู้รู้ ด้านแหล่งเรียนรู้ ด้านองค์ความรู้ และการจัดการความรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของชุมชน หรือมีปัญหา/อุปสรรคอะไรบ้าง โดยกรวาดภาพ เขียนลงในกระดาษที่แจกให้ โดยเชิญชวนให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนแสดงความคิดเห็น กระตุ้นให้ทราบว่าความคิดเห็นของทุกคนมีคุณค่า และให้ตั้งใจรับความคิดเห็นของเพื่อนและหาข้อสรุปร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ยอมรับในแนวคิดของเพื่อนสมาชิก ผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละคนนำเสนอผลงานของตนเองต่อที่ประชุมกลุ่มย่อย ขณะที่ผู้นำเสนอผลงาน สมาชิกในกลุ่มร่วมฟังโดยไม่วิพากษ์ วิจารณ์แต่สามารถสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมไดเมื่อนำเสนอครบทุกคนแล้ว แล้วให้สมาชิกภายในกลุ่มร่วมกันสรุปเป็นภาพรวมของกลุ่ม และจดบันทึกลงในใบงานที่ 1 ตัวแทนกลุ่มย่อยออกมานำเสนอผลงาน ต่อที่ประชุมกลุ่มใหญ่
11.00-11.15 น.	ผู้เข้าร่วมประชุมพักรับประทานอาหารว่างและเครื่องดื่มร่วมกัน ผู้วิจัยได้เปิดเพลงเบาๆ เพื่อสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย
11.15-12.00 น.	ใช้กระบวนการ AIC ใบกิจกรรมที่ 2 ซึ่งมีกรดำเนินการต่อในช่วงเวลา 13.00 น. หลังจากพักรับประทานอาหาร
12.00-13.00 น.	พักรับประทานอาหารร่วมกัน โดยผู้วิจัยและคณะผู้เข้าร่วมประชุม ในขณะที่รับประทานอาหารผู้วิจัยได้เปิดเพลงเบาๆ เพื่อสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย
13.00-13.30 น.	ใช้กระบวนการ AIC ใบกิจกรรมที่ 2 (ต่อ) เป็นการระดมความคิดเห็นภาพในอนาคตที่ชุมชนอยากเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา อบรม (A2) โดยให้ผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละคนในกลุ่มย่อยคิดว่า ในอนาคต ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษาอย่างไรบ้าง ควรมีแนวทางการดำเนินการในลักษณะใดเพิ่มเติมบ้างเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จ โดยการวาดภาพ หรือ เขียนลงในกระดาษที่แจกให้ โดยผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละคนนำเสนอผลงานของตนเองต่อที่ประชุมกลุ่มย่อย ขณะที่ผู้นำเสนอผลงาน สมาชิกในกลุ่มร่วมฟังโดยไม่วิพากษ์ วิจารณ์แต่สามารถสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้
13.00-13.30 น.	สมาชิกภายในกลุ่มร่วมกันคัดเลือกกิจกรรมเพื่อนำมาจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา สรุปเป็นภาพรวมของกลุ่มและจดบันทึกลงในใบงานที่ 2 และตัวแทนกลุ่มย่อยออกมานำเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มใหญ่ ในการนำเสนอจะต้องให้เหตุผลด้วยว่าทำไมจึงเลือกกิจกรรมดังกล่าว และมีประโยชน์อย่างไร
13.30-14.00 น.	ร่วมชมวีดิทัศน์ เรื่อง ไข่มดแดง จากระบายการ กบนอกกะลา ออกอากาศ วันที่ 13 เมษายน 2556 ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการนำทรัพยากรในชุมชนนำมาขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน และการใช้ทรัพยากรในปัญญาที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม เมื่อชมวีดิทัศน์จบแล้วร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตร่วมกัน เพื่อส่งเสริมความตระหนักในศักยภาพที่มีอยู่ของกับชุมชน
14.00-15.30 น.	ใช้กระบวนการ AIC ใบกิจกรรมที่ 3 (1) ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อยร่วมแต่ละคนในกลุ่ม พิจารณาข้อมูลที่ได้รับจากใบงานที่ 1 และใบงานที่ 2 คัดเลือกกิจกรรมการศึกษาเพื่อนำมาพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา คัดวิธี รูปแบบ ขั้นตอน การจัดการกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละคนนำเสนอผลงานของตนเองต่อที่ประชุมกลุ่มย่อย ขณะที่ผู้นำเสนอผลงาน สมาชิกในกลุ่มร่วมฟังโดยไม่วิพากษ์ วิจารณ์แต่สามารถสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ เมื่อนำเสนอครบทุกคนแล้ว ให้สมาชิกภายในกลุ่มร่วมกันสรุปเป็นภาพรวมของกลุ่ม และจดบันทึกลงในใบงานที่ 3 ให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนออกมานำเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มใหญ่ เมื่อนำเสนอครบทุกคนแล้ว วิทยากร ให้ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มใหญ่ ร่วมกันระดมความคิดเห็นเพื่อจัดหมวดหมู่ของกิจกรรม ว่ากิจกรรมใดสามารถปฏิบัติได้เลย กิจกรรมที่ต้องรองงบประมาณ หรือการประสานจากผู้เกี่ยวข้อง กิจกรรมใดที่นำมาปฏิบัติได้จริงยาก คัดเลือกกิจกรรมการจัดการศึกษาตลอดชีวิตสรุปเป็นภาพรวมของกลุ่มใหญ่ และจดบันทึก

2.1.2 ขั้นปฏิบัติการ (Action)

2.1.2.1 ผู้จัดการเวทีประชุม จำนวน 2 ครั้ง คือ ครั้งที่ 3 ในวันที่ 14

พฤษภาคม 2556 ณ หอประชุมโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี สำหรับช่วงนี้เป็นช่วงฤดูฝน ชุมชนจะติดภารกิจด้านการเกษตร จากการสอบถามนัดหมายเป็นเบื้องต้น การนัดหมายร่วมกันจึงเป็น วันที่ 14 พฤษภาคม 2556 ช่วงบ่ายเวลาโดยประมาณ 13.00-16.00 น. ณ หอประชุมโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี โดยมีการดำเนินการ ดังนี้

ตารางที่ 10 การประชุมปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ครั้งที่ 3

เวลา	รายละเอียดการดำเนินงาน
13.00-14.30 น.	กิจกรรมที่ 4 (I2) วิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติ โดยผู้เข้าร่วมประชุมในกลุ่มย่อยแสดงความคิดเห็นว่ากิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตที่คัดเลือกจากที่ประชุมกลุ่มใหญ่เพื่อนำมาจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ควรมี เนื้อหาสาระ วิธีการ ขั้นตอนการดำเนินงานกิจกรรมอย่างไร ผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละคนนำเสนอผลงานของตนเองต่อที่ประชุมกลุ่มย่อย สมาชิกในกลุ่มร่วมฟังโดยไม่วิพากษ์ วิจารณ์แต่สามารถสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ เมื่อนำเสนอครบทุกคนแล้ว ให้สมาชิกภายในกลุ่มร่วมกันสรุปเป็นภาพรวมของกลุ่ม เปิดโอกาสให้อภิปราย เพิ่มเติม หรือปรับลด กิจกรรมขั้นตอนตามแนวคิดของกลุ่ม และจัดบันทึกลงในใบงาน ตัวแทนกลุ่มนำเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มใหญ่ และจัดบันทึกลงในใบงานที่ 4
14.30-16.00 น.	กิจกรรมที่ 5 (C1) การเขียนแผนดำเนินงาน หรือแผนปฏิบัติการ โดยผู้เข้าร่วมประชุมในกลุ่มย่อยแต่ละคนแสดงความคิดเห็น ว่าตนเองสามารถมีส่วนร่วมช่วยจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ตามรายละเอียดของกิจกรรม วิธีการ ขั้นตอนการดำเนินงาน ได้อย่างไรบ้าง ผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละคนนำเสนอผลงานของตนเองต่อที่ประชุมกลุ่มย่อย สมาชิกในกลุ่มร่วมฟังโดยไม่วิพากษ์ วิจารณ์แต่สามารถสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ เมื่อนำเสนอครบทุกคนแล้ว สมาชิกภายในกลุ่มร่วมกันสรุปเป็นภาพรวมของกลุ่ม เปิดโอกาสให้อภิปราย เพิ่มเติม หรือปรับลด กิจกรรมขั้นตอนตามแนวคิดของกลุ่ม และร่วมกันเขียนแผนดำเนินงาน จัดบันทึกลงในใบงานที่ 5 ตัวแทนกลุ่มนำเสนอต่อที่ประชุมกลุ่มใหญ่

2.1.2.2 ผู้วิจัยจัดการเวทีประชุม ครั้งที่ 4 ในวันที่ 8 มิถุนายน 2556 ณ หอประชุมโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี เวลา 08.00 – 12.00 น. โดยมีการดำเนินการ ดังนี้

ตารางที่ 11 กิจกรรมการประชุมปฏิบัติการ ครั้งที่ 4

เวลา	รายละเอียดการดำเนินงาน
08.00-12.00 น.	กิจกรรมที่ 6 (C2) ร่วมหาข้อสรุปและสร้างข้อตกลงในการพัฒนาการจัดการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

2.1.3 ขั้นการสังเกต (Observation)

ผู้วิจัยได้สังเกตผู้ที่เข้าร่วมการวิจัยปฏิบัติการในครั้งนี้ ซึ่งประกอบด้วยชุมชนที่เป็นกลุ่มคนซึ่งเป็นตัวแทนศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย 1) ผู้อำนวยการสถานศึกษา 2) ผู้แทนครู 3) ผู้แทนองค์กรชุมชน 4) ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 5) ผู้แทนศิษย์เก่า 6) ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์หรือองค์กรศาสนา 7) ผู้แทนผู้ทรงคุณวุฒิและ 8) ผู้แทนผู้ปกครอง ตัวแทนการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งประกอบด้วย 9) ปราชญ์ชาวบ้าน 10) ผู้นำกลุ่มอาชีพ 11) ผู้นำสถานประกอบการ 12) ผู้นำชุมชน และ 13) ผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ โดยสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

2.1.4 ขั้นการสะท้อน (Reflection)

ผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ร่วมสะท้อนผลการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาที่ได้สังเกตจากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ทุกฝ่ายได้รับทราบข้อมูลร่วมกัน และสรุปผลการสะท้อน โดยผู้วิจัยจัดทำเอกสาร

สรุปผลการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบของแผนโครงการการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุปรายละเอียดการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังแสดงในแผนภาพที่ 3 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ไว้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3. การวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบข้อมูล

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผน การปฏิบัติการ การสังเกต และการสะท้อน โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ 4 ประการ ของ สุธงศ์ จันทวานิช (2549) ได้แก่

3.1.1 ผู้วิจัยเริ่มวิเคราะห์ข้อมูลโดยกระทำพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งการเขียนผลการวิเคราะห์ข้อมูลสิ้นสุดลง

3.1.2 ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีการนำเสนอมุมมองและความคิดเห็นของคนในชุมชนเป็นสำคัญ

3.1.3 ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัยกรอบแนวคิดเบื้องต้นของการวิจัย

3.1.4 ผู้วิจัยเป็นผู้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง

3.2 การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลของการวิจัยในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลโดยใช้แนวทางการตรวจสอบข้อมูลของการวิจัยเชิงคุณภาพ 3 ประการ ของ สุธงศ์ จันทวานิช (2552) ได้แก่

3.2.1 การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (data triangulation) เพื่อเป็นการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ โดยการตรวจสอบข้อมูลด้านเวลา สถานที่และบุคคลที่ต่างกัน การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบข้อมูลโดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนเดียวกันในเวลาที่แตกต่างกัน เข้าร่วมสังเกตการจัดกิจกรรมของชุมชนในสถานที่ที่ต่างกัน และสัมภาษณ์เพิ่มเติมจากบุคคลหลายคนในประเด็นเดียวกัน

3.2.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (investigator triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ในการศึกษาจากพื้นที่ปฏิบัติการจริงจากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีผู้ช่วยจัดบันทึกการประชุม และการบันทึกเทป จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บ

รวบรวมข้อมูลมาสนทนาแลกเปลี่ยนกับผู้ช่วยจดบันทึกการประชุมเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลให้ตรงกันมากที่สุด

3.2.3 การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านวิธีการ (methodological triangulation) เป็นการรวบรวมข้อมูลที่หลากหลายวิธีในประเด็นเดียวกัน การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การศึกษาจากเอกสาร หลักฐานที่ปรากฏในชุมชน การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์แบบเจาะจง ผสมผสานกันไปในระหว่างการศึกษาคณะสนามวิธีดำเนินการวิจัย

3.3 การสรุปข้อมูลเพื่อเขียนเป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผู้วิจัยนำผลการสรุปข้อมูลการวิจัยการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ได้นำมาบรรยายละเอียดเพื่อสรุปเป็นรายงานการวิจัยที่สมบูรณ์ โดยการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม มีองค์ประกอบหลักดังนี้ 1) สภาพพื้นฐานการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย หน่วยงานที่เข้าร่วมจัดกิจกรรม กลุ่มเป้าหมาย สาระความรู้ วิธีการจัดกิจกรรม สื่อการเรียนรู้ วัตถุประสงค์ แหล่งเรียนรู้ และ ผลที่ชุมชนได้รับ 2) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน การระดมความคิดเห็น การวางแผน การดำเนินการ การรับผลประโยชน์ และการประเมินผล 3) ปัจจัยการมีส่วนร่วม คือ ด้านสถานศึกษา และ ด้านชุมชน และ 4) การจัดการศึกษาตลอดชีวิตของสถานศึกษา ซึ่งในแต่ละสาระมีรายละเอียดซึ่งอธิบายอย่างเป็นองค์รวม ทั้งนี้ในการนำเสนอผู้วิจัยได้นำเสนอเป็นภาพและคำอธิบายเชื่อมโยงสาระต่างๆของผลการวิจัยเพื่อนำไปสู่รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาต่อไป

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุปขั้นตอนการวิจัย และรายละเอียดการดำเนินการวิจัย ดังแสดงในแผนภาพที่ 4 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4 วิธีดำเนินการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา: การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา 2) เปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา และ 3) พัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 3 ตอน ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ตามรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

ผู้วิจัยนำเสนอเป็น 2 ตอน ดังนี้ 1.1 ผลการศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา และ 1.2 ผลการศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ตามรายละเอียดดังนี้

1.1 ผลการศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ประกอบด้วย หน่วยงานที่เข้าร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาของชุมชน กลุ่มเป้าหมายที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา สาระความรู้ที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา วิธีการจัดกิจกรรมการศึกษที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับ

สถานศึกษา สื่อการเรียนรู้ภายในชุมชนที่ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษา ร่วมกับสถานศึกษา วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา แหล่งเรียนรู้ที่ชุมชนใช้ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา และผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดการศึกษา ตลอดชีวิต ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพดังกล่าวจากผู้ให้ข้อมูลที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,846 คน ซึ่งผลการศึกษามีรายละเอียดตามตาราง ดังนี้

ตารางที่ 12 สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านหน่วยงานที่เข้าร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาของชุมชน

จากตารางที่ 12 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ว่าหน่วยงานที่เข้าร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาของชุมชน มากที่สุด คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต/อบจ/เทศบาล) (ร้อยละ 84.29) รองลงมาคือ สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในพื้นที่ เช่น กศน.อำเภอ/กศน.ตำบล ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดน เป็นต้น (ร้อยละ 56.98) และหน่วยงานจากภาครัฐ เช่น สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมพัฒนาชุมชน เป็นต้น (ร้อยละ 42.36)

ตารางที่ 13 สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านกลุ่มเป้าหมายที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา

กลุ่มเป้าหมายที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
1. นักเรียนในสถานศึกษาสังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน	1570	85.04
2. เด็กและเยาวชนในชุมชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนในชุมชน (อายุ 6 -14 ปี)	1134	61.43
3. ผู้ใหญ่ในชุมชน (อายุ 15 - 59 ปี)	815	44.14
4. ผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปี ขึ้นไป)	309	16.73

จากตารางที่ 13 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ว่ากลุ่มเป้าหมายที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรม การศึกษาร่วมกับสถานศึกษา มากที่สุด คือ นักเรียนในสถานศึกษาสังกัดคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน (ร้อยละ 85.04) รองลงมา คือ เด็กและเยาวชนในชุมชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนในชุมชน (อายุ 6 -14 ปี) (ร้อยละ 61.43) และ ผู้ใหญ่ในชุมชน (อายุ 15 – 59 ปี) (ร้อยละ 44.14)

ตารางที่ 14 สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตใน สถานศึกษา ด้านสาระความรู้ที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา

สาระความรู้ที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
1. กิจกรรมการศึกษาเพื่อความรู้พื้นฐาน การอ่านออกเขียนได้	1300	70.42
2. กิจกรรมการศึกษาเพื่อให้ความรู้และทักษะอาชีพ เช่น หลักสูตรอาชีพระยะสั้น สายอาชีพ หลักสูตรการนำเทคโนโลยีมาใช้พัฒนา อาชีพ เป็นต้น	1422	77.03
3. กิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต เช่น ด้านสุขภาพอนามัย ด้านคุณธรรม ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านคุณธรรม จริยธรรม เป็นต้น	1203	65.16
4. กิจกรรมศึกษาเพื่อพัฒนาระบบงานชุมชนสัมพันธ์และวัฒนธรรม เป็นต้น	1001	54.22
5. กิจกรรมการศึกษาด้านศาสนาและวัฒนธรรม เช่น การจัดงานวันเข้าพรรษา ประเพณีรดน้ำดำหัว เป็นต้น	1223	66.25
6. กิจกรรมการเรียนรู้จากเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน	768	41.60
7. กิจกรรมการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น	1241	67.22
8. กิจกรรมการเรียนรู้จากสื่อพื้นบ้าน เช่น ลิเก ลำตัด หมอลำ เป็นต้น	481	26.05
9. กิจกรรมการเรียนรู้จากครอบครัว	667	36.13

จากตารางที่ 14 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ว่าสาระความรู้ที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรม การศึกษาร่วมกับสถานศึกษา มากที่สุด คือ กิจกรรมการศึกษาเพื่อให้ความรู้และทักษะอาชีพ เช่น หลักสูตรอาชีพระยะสั้น สายอาชีพ หลักสูตรการนำเทคโนโลยีมาใช้พัฒนาอาชีพ เป็นต้น (ร้อยละ 77.03) รองลงมา คือ กิจกรรมการศึกษาเพื่อความรู้พื้นฐาน การอ่านออกเขียนได้ (ร้อยละ 70.42) และ กิจกรรมการศึกษาด้านศาสนาและวัฒนธรรม เช่น การจัดงานวันเข้าพรรษา ประเพณีรดน้ำดำ หัว เป็นต้น (ร้อยละ 66.25)

ตารางที่ 15 สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านวิธีการจัดกิจกรรมการศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา

วิธีการจัดกิจกรรมการศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
1. การเรียนแบบชั้นเรียน	1202	65.11
2. การเรียนแบบกลุ่ม	1068	57.85
3. การเข้าค่าย	1125	60.94
4. การอบรม	1266	68.58
5. การเรียนรู้จากสื่อต่างๆ	1183	64.08
6. การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้	1337	72.42

จากตารางที่ 15 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับ สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ว่าด้านวิธีการจัดกิจกรรมการศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา มากที่สุด คือ การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ (ร้อยละ 72.42) รองลงมา คือ การเข้าค่าย (ร้อยละ 60.94) และ การเรียนแบบชั้นเรียน (ร้อยละ 65.11)

ตารางที่ 16 สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสื่อการเรียนรู้ภายในชุมชนที่ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา

สื่อการเรียนรู้ภายในชุมชนที่ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
1. ครูในระบบโรงเรียน	1438	77.89
2. ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น	1496	81.04
3. พ่อ แม่ผู้ปกครอง	1289	69.82
4. สื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น	1270	68.79
5. พระสงฆ์	1295	70.15
6. คอมพิวเตอร์/อินเทอร์เน็ต	1289	69.82

จากตารางที่ 16 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ว่าสื่อการเรียนรู้ภายในชุมชนที่ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา มากที่สุด คือ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ 81.04) ครูในระบบโรงเรียน (ร้อยละ 77.89) และ พระสงฆ์ (ร้อยละ 70.15) ตามลำดับ

ตารางที่ 17 สภาพการณ์มีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา

วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
1. เพิ่มวุฒิการศึกษา	1160	62.83
2. นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน	1545	83.69
3. เพื่อพัฒนาทักษะ/อาชีพ	1625	88.02
4. เพื่อเป็นอาชีพเสริม	896	48.53
5. เพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชน	785	42.52

จากตารางที่ 17 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการณ์มีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ว่าวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา มากที่สุด คือ เพื่อพัฒนาทักษะ/อาชีพ (ร้อยละ 88.02) รองลงมา คือ นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน (ร้อยละ 83.69) และเพิ่มวุฒิการศึกษา (ร้อยละ 62.83) ตามลำดับ

ตารางที่ 18 สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านแหล่งเรียนรู้ที่ชุมชนใช้ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา

แหล่งเรียนรู้ที่ชุมชนใช้ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
1. ห้องสมุดต่างๆ เช่น ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดวัด เป็นต้น	1423	77.08
2. เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สถานีอนามัยที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นต้น	1254	67.93
3. แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติ เช่น สวนสมุนไพร เป็นต้น	1002	54.27
4. แหล่งเรียนรู้ชุมชน เช่น วัด ตลาด ศาสนสถาน ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น	1193	64.62
5. แหล่งนันทนาการ เช่น สนามกีฬา สวนสาธารณะ เป็นต้น	904	48.97
6. แหล่งเรียนรู้จากสื่อพื้นบ้าน เช่น ลิเก ลำตัด หมอลำ เป็นต้น	546	29.57
7. แหล่งเรียนรู้จากสื่อ เช่น หอกระจายข่าว สถานีจัดป้ายประชาสัมพันธ์ เป็นต้น	1111	60.18
8. แหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น	1538	83.31
9. หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น โรงพยาบาล ธนาคาร เป็นต้น	810	43.81

จากตารางที่ 18 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ว่าแหล่งเรียนรู้ที่ชุมชนใช้ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา มากที่สุด คือ แหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ 83.31) รองลงมา คือ ห้องสมุดต่างๆ เช่น ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดวัด เป็นต้น (ร้อยละ 77.08) และ เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สถานีอนามัย ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นต้น (ร้อยละ 67.93) ตามลำดับ

ตารางที่ 19 สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านผลที่ชุมชนได้รับจากการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา

ผลที่ชุมชนได้รับจากการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
1. สถานศึกษาและหน่วยงานต่างๆ ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา	1489	80.66
2. การบริการด้านการศึกษาของสถานศึกษาครอบคลุมความต้องการของคนในชุมชน	1045	56.60
3. ชุมชนมีความเข้มแข็งจากการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	1191	64.51
4. มีกิจกรรมการศึกษาที่จัดเพื่อส่งเสริมให้คุณภาพชีวิตประชาชนในชุมชนดีขึ้น	984	53.30
5. มีโครงการสอนเสริมความรู้สำหรับเด็กในชุมชนที่มีความต้องการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย	896	48.53
6. มีสถานบริการความรู้ ด้าน วิชาการ และวิชาชีพในชุมชนร่วมกับสถานศึกษา	938	50.81
7. เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นจากการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา	872	47.23
8. การจัดการศึกษาของสถานศึกษาเหมือนกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน	1269	68.74

จากตารางที่ 19 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ว่าผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา มากที่สุด คือ สถานศึกษาและหน่วยงานต่างๆ ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษา (ร้อยละ 80.66) รองลงมา คือ การจัดการศึกษาเหมือนกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน (ร้อยละ 68.74) และชุมชนมีความเข้มแข็งจากการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาตลอดชีวิต (ร้อยละ 64.51)

ผลการศึกษาระบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การมีส่วนร่วม

ร่วมระดมความคิดเห็น 3) การมีส่วนร่วมวางแผน 4) การมีส่วนร่วมดำเนินการ 5) การมีส่วนร่วมประเมินผล และ 6) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งรายละเอียดของแต่ละขั้นตอน นำเสนอ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 20 การมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา		\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. การมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา				
1.1 ชุมชนมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเพื่อจัดการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา				
1.1.1 ชุมชนมีส่วนร่วมสำรวจข้อมูลระดับผู้เรียนรายบุคคล		3.75	.90	มาก
1.1.2 ชุมชนมีส่วนร่วมสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติ		3.68	.85	มาก
1.1.3 ชุมชนมีส่วนร่วมสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านวัดและสถานที่		3.74	.86	มาก
ค่าเฉลี่ย		3.72	.87	มาก
1.2 ชุมชนมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเพื่อจัดการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน				
1.2.1 ชุมชนมีส่วนร่วมสำรวจข้อมูลระดับผู้เรียนรายบุคคล		3.48	.94	ปานกลาง
1.2.2 ชุมชนมีส่วนร่วมสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติ		3.41	.91	ปานกลาง
1.2.3 ชุมชนมีส่วนร่วมสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านวัดและสถานที่		3.47	.93	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย		3.45	.92	ปานกลาง
1.3 ชุมชนมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน				
1.3.1 ชุมชนมีส่วนร่วมสำรวจข้อมูลระดับผู้เรียนรายบุคคล		3.42	.95	ปานกลาง
1.3.2 ชุมชนมีส่วนร่วมสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติ		3.34	.91	ปานกลาง
1.3.3 ชุมชนมีส่วนร่วมสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านวัดและสถานที่		3.40	.93	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย		3.38	.93	ปานกลาง
1.4 ชุมชนมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับบริการชุมชน				
1.4.1 ชุมชนมีส่วนร่วมสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล		3.68	.88	มาก
1.4.2 ชุมชนมีส่วนร่วมสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านทรัพยากรธรรมชาติ		3.62	.92	มาก
1.4.3 ชุมชนมีส่วนร่วมสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านวัดและสถานที่		3.66	.91	มาก
ค่าเฉลี่ย		3.65	.90	มาก
1.5 ชุมชนมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน				
1.5.1 ชุมชนมีส่วนร่วมสำรวจข้อมูล เครือข่ายบุคคล		3.49	.93	มาก
1.5.2 ชุมชนมีส่วนร่วมสำรวจข้อมูลเครือข่ายสถาบัน		3.46	.91	ปานกลาง

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ค่าเฉลี่ย	3.47	.92	ปานกลาง
รวม	3.53	.90	มาก

จากตารางที่ 20 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.54$) เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าด้านที่มีมากที่สุด คือ ชุมชนมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเพื่อจัดการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา ($\bar{X} = 3.72$) รองลงมาเรียงตามลำดับ คือ ชุมชนมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับบริการชุมชน ($\bar{X} = 3.65$) ชุมชนมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ($\bar{X} = 3.48$) ชุมชนมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเพื่อจัดการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน ($\bar{X} = 3.45$) และชุมชนมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน ($\bar{X} = 3.39$)

ตารางที่ 21 การมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
2. การมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา			
2.1 ชุมชนมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นเพื่อจัดการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา			
2.1.1 ชุมชนมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นต่อปัญหาและสาเหตุ ด้านการจัดกิจกรรมศึกษาสำหรับเด็กมัธยมศึกษา	3.74	.87	มาก
2.1.2 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดปัญหาและความต้องการของชุมชนด้านจัดกิจกรรมศึกษาสำหรับเด็กมัธยมศึกษา	3.70	.87	มาก
2.1.3 ชุมชนมีส่วนผลักดันบทบาทสำคัญของภาคีการศึกษาสำหรับเด็กมัธยมศึกษาทั้งในด้านการกำหนดเนื้อหาและจัดการเรียนรู้	3.68	.85	มาก
ค่าเฉลี่ย	3.70	.69	มาก
2.2 ชุมชนมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นเพื่อจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน			
2.2.1 ชุมชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อปัญหาและสาเหตุด้านการจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนในระบบ	3.48	.90	ปานกลาง
2.2.2 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดปัญหาและความต้องการของชุมชน ด้านการจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโรงเรียนในชุมชน	3.43	.91	ปานกลาง
2.2.3 ชุมชนมีส่วนร่วมจัดลำดับความสำคัญและความต้องการ เพื่อเลือกกิจกรรมการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโรงเรียนในชุมชน ทั้งในด้านการกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้อ และการจัดกระบวนการเรียนรู้	3.42	.91	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.45	.76	ปานกลาง
2.3 ชุมชนมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นเพื่อจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน			
2.3.1 ชุมชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อปัญหาและสาเหตุ ด้านการจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน	3.39	.95	ปานกลาง

2.3.2 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดปัญหาและความต้องการของชุมชนด้านการจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน	3.35	.91	ปานกลาง
--	------	-----	---------

ตารางที่ 21 การมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา (ต่อ)

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
233ชุมชนมีส่วนร่วมจัดทำงบประมาณค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษา กิจกรรมศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชนทั้งในด้านกำหนดเนื้อหา การวิจัย และการจัดอบรมนักเรียน	3.32	.92	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.35	.75	ปานกลาง
2.4 ชุมชนมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นสำหรับการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับบริการชุมชน			
2.4.1 ชุมชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อปัญหาและสาเหตุ ด้านการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนทั้งด้านบุคคลด้าน ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัสดุและสถานที่ เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับบริการชุมชน	3.62	.92	มาก
2.4.2 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดปัญหาและความต้องการของชุมชน ด้านการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ทั้งด้านบุคคล ด้าน ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัสดุและสถานที่ เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับบริการชุมชน	3.58	.94	มาก
2.4.3 ชุมชนมีส่วนร่วมจัดลำดับความสำคัญและความต้องการคัดเลือกแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ทั้งด้านบุคคล ด้าน ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัสดุและสถานที่เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับบริการชุมชน	3.55	.95	มาก
ค่าเฉลี่ย	3.58	.87	มาก
2.5 ชุมชนมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน			
2.5.1 ชุมชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อปัญหาและสาเหตุ ด้านการมีส่วนร่วมของเครือข่ายบุคคล และเครือข่าย สถาบันสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน	3.50	.91	มาก

ตารางที่ 21 การมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา (ต่อ)

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
2.5.2 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดปัญหาและความต้องการของชุมชนด้านการสร้างมีส่วนร่วมของเครือข่ายบุคคล และเครือข่ายสถาบันสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน	3.46	.92	ปานกลาง
2.5.3 ชุมชนมีส่วนร่วมจัดลำดับความสำคัญความต้องการ จำเป็นของชุมชน เลือกเครือข่ายบุคคล หรือเครือข่ายสถาบันเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน	3.45	.92	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.47	.72	ปานกลาง
รวม	3.51	.65	มาก

จากตารางที่ 21 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ว่าอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.51$) เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าด้านที่มีมากที่สุด คือ ชุมชนมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นเพื่อจัดการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา ($\bar{X} = 3.70$) รองลงมาเรียงตามลำดับ คือ ชุมชนมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นสำหรับการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับบริการชุมชน ($\bar{X} = 3.58$) ชุมชนมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ($\bar{X} = 3.47$) ชุมชนมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นเพื่อจัดการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน ($\bar{X} = 3.45$) และชุมชนมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นเพื่อจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน ($\bar{X} = 3.35$)

ตารางที่ 22 การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อวางแผนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อวางแผนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา			
3.1 ชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนเพื่อจัดการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา			
3.1.1 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ การนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัตถุและสถานที่ เพื่อนำมาจัดกิจกรรม การศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนในสถานศึกษา	3.71	.88	มาก
3.1.2 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัตถุและสถานที่ เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนในสถานศึกษา	3.68	.85	มาก
3.1.3 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้านบุคคลด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัตถุและสถานที่ เพื่อจัดกิจกรรมทางการศึกษา ทั้งด้านการกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้อะการจัดกระบวนการ	3.65	.88	มาก

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อวางแผนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา			
เรียนรู้สำหรับเด็กนักเรียน ในสถานศึกษา			
ค่าเฉลี่ย	3.68	.81	มาก
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อวางแผนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา			
3.2 ชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนเพื่อจัดศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน			
3.2.1 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ การนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้าน วัดและสถานที่ เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโรงเรียนในชุมชน	3.46	.91	ปานกลาง
3.2.2 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัดและสถานที่ เพื่อจัด กิจกรรมการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโรงเรียนในชุมชน	3.43	.93	ปานกลาง
3.2.3 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัดและสถานที่ เพื่อจัดกิจกรรมทางการศึกษา ทั้งด้านการกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้ และการจัด กระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโรงเรียนในชุมชน	3.39	.93	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.43	.76	ปานกลาง
3.3 ชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน			
3.3.1 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ การนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้าน วัดและสถานที่ เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน	3.37	.93	ปานกลาง
3.3.2 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัดและสถานที่ เพื่อจัด กิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน	3.30	.95	ปานกลาง
3.3.3 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัดและสถานที่ เพื่อจัดกิจกรรมทางการ ศึกษา ทั้งด้านการกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้ และการจัดกระบวนการ เรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน	3.29	.93	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.32	.81	ปานกลาง
3.4 ชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนสำหรับการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับบริการชุมชน			
3.4.1 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ การนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้าน วัดและสถานที่ สำหรับจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อการบริการชุมชน	3.59	.90	มาก
3.4.2 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนด คัดเลือก แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และด้านวัดและสถานที่ สำหรับจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อการบริการชุมชน	3.55	.84	มาก
3.4.3 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดวิธีและแนวทางการดำเนินการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และด้านวัดและสถานที่ สำหรับจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อการบริการชุมชน	3.53	.92	มาก
ค่าเฉลี่ย	3.55	.77	มาก
3.5 ชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนเพื่อการสร้างส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน			
3.5.1 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ การสร้าง การมีส่วนร่วมของเครือข่ายบุคคล เครือข่ายสถาบัน สำหรับ จัด กิจกรรมการศึกษาที่ตอบสนองต่อปัญหาและความ ต้องการของชุมชน	3.47	.91	ปานกลาง
3.5.2 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนด คัดเลือกเครือข่ายบุคคล เครือข่าย สถาบันเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมสำหรับจัดกิจกรรมการศึกษาที่ ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน	3.44	.92	ปานกลาง
3.5.3 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดวิธีและแนวทางการดำเนินการเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายบุคคล เครือข่ายสถาบัน สำหรับจัดกิจกรรมการศึกษาที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน	3.41	.88	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.44	.77	ปานกลาง
รวม	3.48	.66	ปานกลาง

จากตารางที่ 22 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ว่าอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.48$) เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าด้านที่มีมากที่สุด คือ ชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนเพื่อจัดการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา ($\bar{X}=3.68$)

รองลงมาเรียงตามลำดับ คือ ชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนสำหรับการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับบริการชุมชน ($\bar{X}=3.55$) ชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนเพื่อการสร้างมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ($\bar{X}=3.44$) ชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนเพื่อจัดการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน ($\bar{X}=3.43$) และชุมชนมีส่วนร่วมวางแผนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน ($\bar{X}=3.32$)

ตารางที่ 23 การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อดำเนินการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อดำเนินการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา			
4.1 ชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินการจัดการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา			
4.1.1 ชุมชนมีส่วนร่วมสนับสนุน ทุน วัสดุ แรงงาน เพื่อใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัตถุ และสถานที่มาจัดกิจกรรมทางการศึกษาสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา	3.64	.86	มาก
4.1.2 ชุมชนมีส่วนร่วมบริหารงาน หรือประสานงานเพื่อใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติด้านวัตถุ และสถานที่มาจัดกิจกรรมทางการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนในสถานศึกษา	3.60	.88	มาก
4.1.3 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้อะไร และจัดกระบวนการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ทั้งในด้านการกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้อะไร และการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็กนักเรียนในสถานศึกษา	3.58	.88	มาก
ค่าเฉลี่ย	3.60	.80	มาก
4.2 ชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินการจัดการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน			
4.2.1 ชุมชนมีส่วนร่วมสนับสนุน ทุน วัสดุ แรงงาน เพื่อใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัตถุ และสถานที่ มาจัดกิจกรรมทางการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโรงเรียนในชุมชน	3.39	.90	ปานกลาง
4.2.2 ชุมชนมีส่วนร่วมบริหารงาน หรือประสานงานเพื่อใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัตถุ และสถานที่มาจัดกิจกรรมทางการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโรงเรียนในชุมชน	3.35	.95	ปานกลาง
4.2.3 ชุมชนมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษา ทั้งในด้านการกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้อะไร และการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบโรงเรียนในชุมชน	3.32	.93	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.35	.93	ปานกลาง
4.3 ชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน			
4.3.1 ชุมชนมีส่วนร่วมสนับสนุน ทุน วัสดุ แรงงาน เพื่อใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัตถุ และสถานที่ เพื่อจัดกิจกรรมทางการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน	3.29	.93	ปานกลาง
4.3.2 ชุมชนมีส่วนร่วมบริหารงาน หรือประสานงานเพื่อใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านวัตถุ และสถานที่ มาจัดกิจกรรมทางการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน	3.35	.94	ปานกลาง
4.3.3 ชุมชนมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษา ทั้งในด้านการกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้อะไร และการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ ในชุมชน	3.27	.93	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.30	.80	ปานกลาง
4.4 ชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับบริการชุมชน			
4.4.1 ชุมชนมีส่วนร่วมสนับสนุนด้านทุน วัสดุ แรงงานเพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และด้านวัตถุและสถานที่ เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับบริการชุมชน	3.49	.93	ปานกลาง
4.4.2 ชุมชนมีส่วนร่วมบริหารงาน หรือ ประสาน การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และด้านวัตถุ และสถานที่เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับบริการชุมชน	3.52	.92	ปานกลาง
4.4.3 ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้านบุคคลด้านทรัพยากรธรรมชาติและ	3.56	.84	ปานกลาง

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดการศึกษาลดชีวิตในสถานศึกษา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ด้านวัตถุประสงค์และสถานที่เพื่อจัดการศึกษาลดชีวิตในสถานศึกษา			กลาง
ค่าเฉลี่ย	3.52	.75	มาก
4.5 ชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน			
4.5.1 ชุมชนมีส่วนร่วมสนับสนุนด้านทุน วัสดุ แรงงาน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายบุคคล เครือข่ายสถาบันสำหรับจัดการศึกษาลดชีวิตที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน	3.41	.88	มาก
4.5.2 ชุมชนมีส่วนร่วมบริหารงาน หรือ ประสานเครือข่ายบุคคลเครือข่ายสถาบัน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมสำหรับจัดการศึกษาลดชีวิตที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน	3.45	.92	มาก
4.5.3 ชุมชนมีส่วนร่วมกับเครือข่ายบุคคลเครือข่ายสถาบันจัดกิจกรรมศึกษาที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน	3.39	.94	มาก
ค่าเฉลี่ย	3.41	.67	ปานกลาง
รวม	3.44	.59	ปานกลาง

จากตารางที่ 23 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อดำเนินการจัดการศึกษาลดชีวิตในสถานศึกษา ว่าอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.44$) เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าด้านที่มีมากที่สุด คือ ชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินการจัดการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา ($\bar{X}=3.60$) รองลงมาเรียงตามลำดับ คือ ชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับบริการชุมชน ($\bar{X}=3.52$) ชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ($\bar{X}=3.41$) ชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินการจัดการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน ($\bar{X}=3.35$) ชุมชนมีส่วนร่วมดำเนินการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน ($\bar{X}=3.30$)

ตารางที่ 24 การมีส่วนร่วมประเมินผลของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาลดชีวิตในสถานศึกษา

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดการศึกษาลดชีวิตในสถานศึกษา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
5. การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการประเมินผลการจัดการศึกษาลดชีวิตในสถานศึกษา			
5.1 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการจัดการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา			
5.1.1 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการสนับสนุน ทุน วัสดุ แรงงาน แก่ผู้ดูแลเรียนในชุมชนด้านบุคลากรวิทยากรวิชาชีพด้านแหล่งสื่อ ด้านวัตถุประสงค์และสถานที่มาจัดการเรียนทางการศึกษาสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา	3.45	.89	ปานกลาง
5.1.2 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการบริหารงานหรือประสานงานการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคลทรัพยากรธรรมชาติ ด้านแหล่งสื่อ ด้านวัตถุประสงค์และสถานที่มา จัดกิจกรรมทางการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนในสถานศึกษา	3.41	.89	ปานกลาง
5.1.3 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการจัดเนื้อหาการเรียนรู้อ และการจัดกระบวนการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ทั้งในด้าน การกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้อ และการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็กนักเรียนในสถานศึกษา	3.49	.92	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.45	.78	ปานกลาง
5.2 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการจัดการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน			
5.2.1 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการสนับสนุนทุนวัสดุ แรงงานการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคลากรวิทยากรวิชาชีพ ด้าน	3.33	.95	ปานกลาง

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
แหล่งสื่อ ด้านวัตถุและสถานที่เพื่อจัดกิจกรรมทางการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกโรงเรียนในชุมชน			
5.2.2 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการบริหารงานหรือประสานงานเพื่อใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้านบุคคลทรัพยากรธรรมชาติ ด้านแหล่งสื่อ ด้านวัตถุและสถานที่เพื่อจัดกิจกรรมทางการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกโรงเรียนใน ชุมชน	3.28	.93	ปานกลาง
5.2.3 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการจัดกิจกรรมการศึกษาทั้งในด้าน การกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้อ และการจัดกระบวนการ เรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนนอกโรงเรียนในชุมชน	3.27	.91	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.29	.90	ปานกลาง
5.3 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน			
5.3.1 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการสนับสนุน ทุน วัสดุ แรงงานเพื่อใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านแหล่งสื่อ ด้านวัตถุและสถานที่เพื่อจัดกิจกรรมทางการศึกษา สำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน	3.21	.91	ปานกลาง
5.3.2 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการบริหารงาน หรือประสานงาน เพื่อใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้าน ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านแหล่งสื่อ ด้านวัตถุและสถานที่ที่มีจัดกิจกรรมทางการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน	3.24	.93	ปานกลาง
5.3.3 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการจัดกิจกรรมการศึกษา ทั้งในด้านการกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้อ และการจัดกระบวนการ เรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน	3.19	.98	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.21	.88	ปานกลาง
5.4 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับบริการชุมชน			
5.4.1 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการสนับสนุนด้านทุน วัสดุ แรงงาน เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้าน ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านแหล่งสื่อ และด้านวัตถุและสถานที่ เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับบริการชุมชน	3.37	.93	ปานกลาง
5.4.2 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการบริหารงาน หรือ ประสานการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านแหล่งสื่อ และด้านวัตถุและสถานที่เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับ การบริการชุมชน	3.39	.98	ปานกลาง
5.4.3 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติด้านแหล่งสื่อและ ด้านวัตถุ และสถานที่เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับบริการชุมชนชีวิตและกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน และ สังคม	3.43	.89	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.39	.74	ปานกลาง
5.5 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน			
5.5.1 ชุมชนมีส่วนร่วมสนับสนุนด้านทุน วัสดุ แรงงาน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายบุคคล เครือข่ายสถาบัน สำหรับ จัดกิจกรรมการศึกษาที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน	3.32	.94	ปานกลาง
5.5.2 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการบริหารงาน หรือ ประสานเครือข่ายบุคคล เครือข่ายสถาบัน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน	3.35	.93	ปานกลาง
5.5.3 ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการดำเนินงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับเครือข่ายบุคคลและเครือข่ายสถาบัน สำหรับการจัด กิจกรรมการศึกษาที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน	3.39	.90	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.35	.81	ปานกลาง
รวม	3.34	.65	ปานกลาง

จากตารางที่ 24 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ว่าการมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.34$) เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าด้านที่มีมากที่สุด คือ ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการจัดการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา ($\bar{X} = 3.45$) รองลงมาเรียงตามลำดับ คือ ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับบริการชุมชน ($\bar{X} = 3.39$) ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ($\bar{X} = 3.35$) ชุมชนมีส่วนร่วม

ประเมินผลการจัดการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน ($\bar{X}=3.29$) ชุมชนมีส่วนร่วม
ประเมินผลการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน ($\bar{X}=3.21$)

ตารางที่ 25 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ของชุมชนจากการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา (ต่อ)

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
6.2.5 เด็กและเยาวชนนอกโรงเรียนในชุมชนนำความรู้และทักษะจากการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน	3.32	.94	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.29	.81	ปานกลาง
6.3 ชุมชนมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน			
6.3.1 ผู้ใหญ่ในชุมชนได้รับการพัฒนาพื้นฐานความรู้ด้านการอ่านออก เขียนได้ จากการจัดกิจกรรมการศึกษาการส่งเสริมการรู้หนังสือ	3.20	.93	ปานกลาง
6.3.2 ผู้ใหญ่ในชุมชนได้รับการพัฒนาพื้นฐานความรู้เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต การศึกษาต่อ หรือการประกอบอาชีพ จากการจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน	3.24	.93	ปานกลาง
6.3.3 ผู้ใหญ่ในชุมชนได้รับการพัฒนาความรู้และทักษะอาชีพในเชิงเศรษฐกิจที่เหมือนกับสภาพของชุมชนท้องถิ่น ผู้เรียนมีทักษะความชำนาญเฉพาะเรื่อง สามารถเพิ่มผลผลิตสามารถบริหารจัดการและรู้จักนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อพัฒนาอาชีพได้	3.27	.91	ปานกลาง
6.3.4 ผู้ใหญ่ในชุมชนได้รับการพัฒนาพัฒนาทักษะชีวิตในชีวิตประจำวัน	3.14	.93	ปานกลาง
6.3.5 ผู้ใหญ่ในชุมชนได้รับการพัฒนาจากการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต ด้านความรู้ และทักษะจากการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษา แล้วนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและชุมชน ในหลักสูตรระยะสั้น ที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน	3.19	.98	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.21	.85	ปานกลาง

ตารางที่ 25 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ของชุมชนจากการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา (ต่อ)

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
6.4 ชุมชนมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับบริการชุมชน			
6.4.1 ชุมชนได้รับการพัฒนา ความรู้ ทักษะ จากการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านแหล่งสื่อ และด้านวัตถุและสถานที่ เพื่อการบริการชุมชน	3.51	.93	มาก
6.4.2 แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านแหล่งสื่อ และด้านวัตถุและสถานที่ ได้รับการพัฒนา เพื่อการให้ บริการชุมชน	3.48	.91	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	3.49	.79	มาก
6.5 ชุมชนมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน			
6.5.1 ชุมชนได้รับการพัฒนาความรู้ ทักษะจากการสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายบุคคล เครือข่ายสถาบัน เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นสำหรับเด็กนักเรียนในสถานศึกษา	3.45	.92	ปานกลาง
6.5.2 ชุมชนได้รับการพัฒนาความรู้ ทักษะจากการสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายบุคคล เครือข่ายสถาบันเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับเด็กเยาวชนนอกระบบและผู้ใหญ่ในชุมชน	3.38	.98	ปานกลาง

6.5.3	ชุมชนได้รับการพัฒนาความรู้ ทักษะจากการสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายบุคคล เครือข่ายสถาบัน เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพสำหรับเด็กเยาวชนนอกระบบ และผู้ใหญ่ในชุมชน	3.42	.89	ปานกลาง
6.5.4	ชุมชนได้รับการพัฒนาความรู้ ทักษะจากการสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายบุคคล เครือข่ายสถาบัน เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตสำหรับเด็กเยาวชนนอกระบบและผู้ใหญ่ในชุมชน	3.39	.93	ปานกลาง
6.5.5	ชุมชนได้รับการพัฒนาความรู้ ทักษะจากการสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายบุคคล เครือข่ายสถาบัน เพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคมสำหรับเด็ก เยาวชนนอกระบบและผู้ใหญ่ในชุมชน	3.44	.92	ปานกลาง
	ค่าเฉลี่ย	3.41	.68	ปานกลาง
	รวม	3.35	.57	ปานกลาง

จากตารางที่ 25 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ว่าการมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.35$) เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่าด้านที่มีมากที่สุด คือ ชุมชนมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา ($\bar{X} = 3.53$) รองลงมาเรียงตามลำดับ คือ ชุมชนมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับบริการชุมชน ($\bar{X} = 3.49$) ชุมชนมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ($\bar{X} = 3.41$) ชุมชนมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน ($\bar{X} = 3.29$) และชุมชนมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์การจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน ($\bar{X} = 3.21$)

ตารางที่ 26 ภาพรวมกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน	\bar{X}	S.D.	แปลผล
-----------------------------	-----------	------	-------

1. การมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน สำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตใน สถานศึกษา	3.54	.66	มาก
2. การมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นสำหรับการ จัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	3.51	.65	มาก
3. การมีส่วนร่วมเพื่อวางแผนสำหรับการจัด การศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	3.48	.66	ปานกลาง
4. การมีส่วนร่วมดำเนินการสำหรับการจัด การศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	3.44	.59	ปานกลาง
5. การมีส่วนร่วมประเมินผลสำหรับการจัด การศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	3.34	.65	ปานกลาง
6. การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการจัด การศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา	3.35	.57	ปานกลาง
รวม	3.44	.58	ปานกลาง

จากตารางที่ 26 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการ
จัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.44$) เมื่อพิจารณาแต่ละด้าน
พบว่าด้านที่มีค่ามากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอด
ชีวิต ($\bar{X} = 3.54$) รองลงมาเรียงตามลำดับ คือ การมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นสำหรับการจัดการศึกษา
ตลอดชีวิต ($\bar{X} = 3.51$) การมีส่วนร่วมเพื่อวางแผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ($\bar{X} = 3.48$) การมีส่วนร่วม
ดำเนินการสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ($\bar{X} = 3.44$) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการจัด
การศึกษาตลอดชีวิต ($\bar{X} = 3.35$) และการมีส่วนร่วมประเมินผลการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ($\bar{X} = 3.34$)

1.2 ผลการศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอด ชีวิตในสถานศึกษา

ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา
ประกอบด้วย ปัจจัยด้านสถานศึกษา และปัจจัยด้านชุมชน ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 27 ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตใน
สถานศึกษา ด้านสถานศึกษา

รายการ	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. สถานศึกษาเปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมกำหนดเป้าหมายการศึกษา/กำหนดแผนการปฏิบัติงานด้านการจัดการศึกษาตลอดชีวิตอย่างชัดเจน			
2. สถานศึกษาเปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมกำหนดแนวทางปฏิบัติงานและกำหนดบทบาทการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมชัดเจน	4.55	.75	มากที่สุด
3. สถานศึกษาสร้างความเข้าใจให้บุคลากรในสถานศึกษาเพื่อให้เห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วม	4.57	.74	มากที่สุด
4. สถานศึกษาสร้างความตระหนักให้บุคลากรในสถานศึกษาเพื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน	4.64	.68	มากที่สุด
5. สถานศึกษามีการจัดการศึกษา อบรม แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างสถานศึกษาและชุมชนเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาที่เหมือนกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน	4.68	.67	มากที่สุด
6. สถานศึกษาให้ความร่วมมือ ให้ความช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชนและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน			
7. สถานศึกษาสร้างความมั่นใจได้ว่าชุมชนได้รับประโยชน์ร่วมกันจากการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา			
8. สถานศึกษาใช้รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพ	4.65	.69	มากที่สุด
	4.69	.65	มากที่สุด
	4.27	.76	มาก
	4.61	.68	มากที่สุด
9. สถานศึกษาเปิดโอกาสให้ สถานศึกษาเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าร่วม กิจกรรมของโรงเรียน เช่น การจัดกิจกรรมวันสำคัญต่างๆ การศึกษา ดูงาน การเข้าร่วมประชุม เป็นต้น			
10. สถานศึกษามีการรายงานผลการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้ชุมชนทราบด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การจัดนิทรรศการ การจัดสรุปผลกิจกรรมการจัดการศึกษา การกระจายข่าวการศึกษาผ่านหอกระจายข่าวของชุมชน การรายงานผ่านเครือข่ายผู้ปกครองในชุมชน เป็นต้น	4.37	.76	มาก
	4.30	.79	มาก
รวม	4.53	.72	มากที่สุด

จากตารางที่ 27 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ด้านสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (\bar{X} = 4.53) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงจากมากที่สุดสามลำดับ คือ สถานศึกษาให้ความร่วมมือ ให้ความช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชนและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน (\bar{X} = 4.70) สถานศึกษาสร้างความตระหนักให้บุคลากรในสถานศึกษาเพื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน (\bar{X} = 4.68) และ สถานศึกษามีการจัดการศึกษา อบรม แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างสถานศึกษาและชุมชนเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาที่เหมือนกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน (\bar{X} = 4.65)

ตารางที่ 28 ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านชุมชน

รายการ	\bar{X}	S.D.	แปลผล
1. ชุมชนมีทรัพยากรพื้นฐานที่เป็นแหล่งเรียนรู้ เช่น บุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ วัตถุและสถานที่ เป็นต้น	3.78	.80	มาก
2. ชุมชนมีเครือข่ายบุคคล เครือข่ายสถาบันทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่สามารถแสวงหาความร่วมมือและสนับสนุนการจัดการศึกษาได้	4.55	.75	มาก
3. ชุมชนมีองค์กรต่างๆที่พร้อมให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล สนับสนุนให้ความรู้ สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น			
4. ชุมชนมีความสามัคคีที่ดีอื่นจะส่งผลต่อการสร้างการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษา	3.70	.83	มากที่สุด
5. ชุมชนมีบุคลากรในท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถมาร่วมสนับสนุนการจัดการศึกษา			
6. ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐ	3.74	.84	มาก
7. ชุมชนได้รับการสร้างวิสัยทัศน์พัฒนาความรู้ความเข้าใจด้านการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาจากสถานศึกษา			
8. ชุมชนมีการสื่อสารที่ดีอื่นจะก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้านการจัดการศึกษาในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ	4.60	.70	มากที่สุด
9. ชุมชนมีแหล่งการสื่อสารด้านการจัดการศึกษาของชุมชนเพื่อ การรับรู้ข้อมูลที่ทั่วถึง เช่น หอกระจายข่าว เป็นต้น	4.52	.72	มากที่สุด
10. ชุมชนได้รับประโยชน์จากการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา	4.63	.68	มากที่สุด
	3.69	.84	มาก
	3.72	.81	มาก
	4.50	.75	มากที่สุด
รวม	4.14	0.77	มาก

จากตารางที่ 28 พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ด้านชุมชน อยู่ในระดับมาก (\bar{X} =4.14) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงจากมากที่สุดสามลำดับ คือ ชุมชนได้รับการสร้างวิสัยทัศน์พัฒนาความรู้ความเข้าใจด้านการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาจากสถานศึกษา (\bar{X} =4.63) ชุมชนมีบุคลากรในท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถมาร่วมสนับสนุนการจัดการศึกษา (\bar{X} =4.60) และ ชุมชนมีเครือข่ายบุคคล เครือข่ายสถาบันทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่สามารถแสวงหาความร่วมมือและสนับสนุนการจัดการศึกษาได้ (\bar{X} =4.55)

ตอนที่ 2 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

การเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ผู้วิจัยนำข้อมูลเชิงปริมาณ และข้อมูลเชิงคุณภาพจากขั้นตอนการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ข้อมูลจากแบบสอบถาม ชุดที่ 1 ตอนที่ 5 และการศึกษาภาคสนาม ในระยะที่ 2 จากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้รับการคัดเลือกกว่าเป็นแบบปฏิบัติที่ดี (best practices) ซึ่งเป็นตัวแทนจากโรงเรียน 3 ประเภท คือ โรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนขยายโอกาส และโรงเรียนมัธยมศึกษา นำมาเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ ด้านสถานศึกษาและด้านชุมชน เปรียบเทียบตามประเภทของสถานศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา

2.1.1 ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา

2.1.1.1 โรงเรียนประถมศึกษา

ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เสนอเพิ่มเติมในแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) ผู้บริหารความทุ่มเทเสียสละในการทำงาน ทั้งงานโรงเรียนและงานชุมชน สร้างความศรัทธาและการยอมรับจากชุมชนได้ รู้จักบริบทชุมชน วิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งของชุมชน มีความสามารถประสานความร่วมมือให้ชุมชนเข้ามาร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาได้ 2) ครู เอาใจใส่บุตรหลานของชุมชน เข้าร่วมงานชุมชนสม่ำเสมอ ให้ความสำคัญกับชุมชน เข้าร่วมงานชุมชน เอาใจใส่บุตรหลานชุมชนที่เข้ามาเรียนในโรงเรียน ให้คุณค่าและสนับสนุนให้คนในชุมชนเชื่อมั่นในองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน และเข้าใจถึงความสำคัญในการสนับสนุนให้ผู้เรียนเรียนรู้ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 3) การปฏิบัติงานของโรงเรียน การจัดการศึกษาตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน คือ ผู้เรียนเป็นคนดีมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข 4) คณะกรรมการสถานศึกษามีความเข้าใจในบทบาทการทำงานร่วมกับโรงเรียน ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนกับโรงเรียน และประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆของโรงเรียนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมระหว่าง

โรงเรียนกับชุมชน 5) การสร้างเครือข่ายชุมชน โรงเรียนควรสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม รู้จักบริบทของชุมชนเพื่อการประสานเครือข่าย ให้บทบาทการมีส่วนร่วมกับชุมชนควรใช้หลักการได้รับประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งโรงเรียน และชุมชน การพึ่งพา อาศัยซึ่งกันและกันส่งเสริมและสนับสนุน 6) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โรงเรียนต้องวิเคราะห์ชุมชน และผสมผสานกิจกรรมการศึกษาที่ชุมชนท้องถิ่นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ ตั้งแต่การมีส่วนร่วมวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน รายละเอียดดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากโรงเรียนประถมศึกษา เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาด้านสถานศึกษาว่า

“...การทำงานอย่าง หุ่เมเท เสียสละ ทั้งงานโรงเรียนและงานชุมชนของผู้บริหาร การปฏิบัติตนเช่นนี้เป็นแบบอย่างที่ดีสร้างการยอมรับจากชุมชนได้ รู้จักบริบทของชุมชนเป็นอย่างดี ...”

(ผู้แทนองค์กรชุมชน, สัมภาษณ์, 2557)

ซึ่งเหมือนกับตัวแทนผู้ปกครองที่เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า

“...ความเสียสละ กำลังร่างกาย แรงใจ เข้าร่วมช่วยงานของชุมชน ทั้งงานประเพณี งานบุญ งานบวชของคนในชุมชน จนชุมชนรู้สึกเป็นกันเอง เชื้อถือและศรัทธาในตัวผู้นำโรงเรียนเป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนยอมรับและยินดีที่จะเข้ามาร่วมช่วยงานโรงเรียนเช่นกันรู้จักและวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งของชุมชนและมีความสามารถในการประสานความร่วมมือให้ชุมชนเข้ามาร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาได้ ...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2557)

นอกเหนือจากประเด็นด้านผู้บริหาร ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้ปกครองได้เสนอความคิดเห็นด้านครู ดังนี้

“...การเห็นความสำคัญของเด็ก ๆ ที่กำลังเติบโตขึ้นให้เท่าทันว่าสังคมรอบตัวเองเป็นอย่างไร โรงเรียนมีครูเป็นผู้ที่ติดตามสถานการณ์ด้านการศึกษาที่พัฒนาคน การได้เข้ามาใกล้ชิดกัน ครูจะเข้าใจเด็กได้ดีขึ้นและส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้ถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เข้ามาจากสังคมภายนอก ให้เป็นเด็กดี จุดนี้เป็นจุดเริ่มต้นก่อนที่ชุมชนจะให้การยอมรับและวางใจ...”

(ผู้แทนผู้ปกครอง, สัมภาษณ์, 2557)

ซึ่งเหมือนกับตัวแทนผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ เสนอว่า

“...การให้ความสำคัญกับชุมชน เข้าร่วมงานชุมชน งานบุญ งาน ประเพณีท้องถิ่นการมีคนเข้าร่วมกิจกรรม เข้าไปสนใจ เรียนรู้ ทำให้ชาวบ้านได้ ตระหนักถึงความสำคัญของประเพณีของเขาที่ยังดำรงอยู่ ที่คนนอกชุมชนยังให้ ความสำคัญ แล้วช่วยกันต่อยอดให้ประเพณีเหล่านั้นได้ออกสู่สายตาคน ภายนอก ผู้เฒ่าผู้แก่ที่รู้เรื่องนี้ดีจะได้ถ่ายทอดให้ลูกหลานต่อไป ความรู้สึก ผูกพันก็จะเกิดขึ้นร่วมกัน ...”

(ผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่าง, สัมภาษณ์, 2557)

ในขณะที่ผู้แทนศิษย์เก่าได้เสนอเกี่ยวกับปัจจัยด้านผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนว่า

“... ผลการจัดการศึกษาที่ดีมีคุณภาพของโรงเรียนอาจไม่ได้วัดอะไร มากมาย แต่หากเด็กเข้าใจธรรมชาติรอบตัว อยู่ร่วมกับเพื่อนและสังคมได้อย่างดี มีความสุข เป็นเด็กที่เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ กลับมาบ้านทำการบ้าน อ่านหนังสือให้ พ่อแม่เห็น ก็ถือว่าการจัดการศึกษาเกิดผลแล้ว พ่อแม่ยินดีได้แล้วหากลูกเป็น แบบนี้ โรงเรียนจะขอความร่วมมืออย่างไรคงง่ายขึ้น ...”

(ผู้แทนศิษย์เก่า, สัมภาษณ์, 2557)

เหมือนกับผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัย ด้านผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนว่า

“...ชาวบ้านย่อมมีความคาดหวังกับอนาคตของลูกหลาน หาก เห็นว่าผลการเรียนดี ไม่เกเร หากจะให้ผู้ปกครองสนับสนุนอะไร ก็ง่ายขึ้น ความสัมพันธ์ย่อมเหนียวแน่นขึ้น จากผลงานของโรงเรียนเอง”

(ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, สัมภาษณ์, 2557)

นอกเหนือจากประเด็นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้นำกลุ่ม อาชีพและผู้นำสถานประกอบการในชุมชนได้นำเสนอปัจจัยด้านคณะกรรมการสถานศึกษาเพิ่มเติมว่า

“....การทำมาอาชีพที่อยู่ในชุมชน หรืออยู่รอบชุมชน เราก็หวัง ว่า จะได้เกื้อกูลกันหลาย ๆ อย่าง เช่นแรงงานของลูกหลาน การได้ใช้

วัตถุดิบในท้องถิ่น อีกทั้งการสืบสานภูมิปัญญาที่อย่างไร้ก็เอามาสร้างรายได้
ได้ การร่วมมือกับคณะทำงานของโรงเรียน ทำให้เรากว้างขวางขึ้น รู้จักเด็ก
รู้จักคนในชุมชนดีขึ้น มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน”

(ผู้นำกลุ่มอาชีพ, สัมภาษณ์, 2557)

ตัวแทนผู้นำสถานประกอบการได้นำเสนอปัจจัยด้านคณะกรรมการสถานศึกษา
เพิ่มเติมว่า

“...ตัวแทนคณะทำงานร่วมกับโรงเรียน สำคัญในการเข้ามาเป็น
ตัวกลาง มีข่าวอะไรก็มาบอก มาปรึกษากัน ต่างฝ่ายต่างเข้าใจว่าจะช่วย
อะไรกันบ้าง เข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง แต่คุยกันให้มาก เดียวก็เข้าใจกัน
สนิทกัน ที่นี้มีอะไรก็ง่าย ...”

(ตัวแทนผู้นำสถานประกอบการ, สัมภาษณ์, 2557)

ในขณะที่ปราชญ์ชาวบ้านได้นำเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยด้าน
การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในชุมชนว่า

“...โรงเรียนควรมีเครือข่ายการมีส่วนร่วม จาก กลุ่มแม่บ้าน
หน่วยงาน ศูนย์การเรียนรู้ หรือกลุ่มต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนเข้ามาทำงาน
ร่วมกัน โดยเครือข่ายเองก็จะได้รับประโยชน์จากการมีส่วนร่วม ซึ่ง
ประโยชน์อาจไม่ใช่ในรูปวัตถุ สิ่งของแต่อาจเป็นความภาคภูมิใจที่มีร่วมกัน
และโรงเรียนต้องรู้จักบริบทของชุมชนเป็นอย่างดีในการประสาน
เครือข่าย....”

(ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 2557)

ผู้แทนศิษย์เก่าได้นำเสนอปัจจัยด้านการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในชุมชนว่า

“...การให้บทบาทการมีส่วนร่วมกับชุมชนควรใช้หลักการ
ได้รับประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งโรงเรียน และชุมชน การพึ่งพา
อาศัยซึ่งกันและกันส่งเสริมและสนับสนุน”

(ผู้แทนศิษย์เก่า, สัมภาษณ์, 2557)

นอกจากปัจจัยที่กล่าวมาแล้ว ได้มีปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำกลุ่มอาชีพได้นำเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ว่า

“...การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนควรจัดให้มีเนื้อหาสาระที่ผสมผสานกับกิจกรรมที่ชุมชนท้องถิ่นมี เป็นสิ่งที่ชุมชนท้องถิ่นมีความถนัด มีความสามารถที่จะเข้ามามีส่วนร่วมได้ ความสามารถของคนในชุมชน ของดีที่มีอยู่ในชุมชนจะได้นำมาใช้ได้เหมาะสมและตรงความสามารถ...”

(ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 2557)

ในขณะที่ผู้นำกลุ่มอาชีพได้นำเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ว่า

“...โรงเรียนจะจัดการสอนอะไรที่ส่งเสริมเด็ก ส่งเสริมอาชีพในชุมชนก็ต้องคุยกับชุมชน นัดแนะมาคุยกันว่าอยากให้เรียนอะไร มีสิ่งใดที่ชุมชนเป็นปัญหา อยากรู้ อยากรเรียน ช่วยกันออกความเห็น แล้วโรงเรียนเอาไปทำให้เป็นหลักสูตรแล้วจัดสอนขึ้นมา จะให้ไปช่วยสอน ช่วยดู ให้ทำงานเป็นที่เลี้ยงเด็กก็ได้ หลักสูตรท้องถิ่น ก็ทำในสิ่งที่เรามีของ ๆ เราอยู่ เดี่ยวก็เห็นเองว่าเด็กทำได้มัย ทำไม่ได้ ก็ช่วยกันจนได้แหละ ลูกหลานเรา เรียนแล้วก็ไม่ไปไหน มาทำงานช่วยพ่อแม่อยู่ที่บ้านนี้แหละ...”

(ผู้นำกลุ่มอาชีพ, สัมภาษณ์, 2557)

2.1.1.2 โรงเรียนขยายโอกาส

ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษาในโรงเรียนขยายโอกาส ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เสนอเพิ่มเติมในแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก ในประเด็นมีประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) ผู้บริหารเป็นแบบอย่างที่ดี ทุ่มเทมุ่งมั่นเสียสละในการทำงาน เข้าร่วมงานชุมชน สร้างการยอมรับนับถือจากชุมชนได้ เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม รู้จักบริบทชุมชน และมีการกำหนดนโยบายการมีส่วนร่วม ตั้งเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะสำหรับโรงเรียนขยายโอกาสร่วมกับชุมชน เช่น การจัดการศึกษาเพื่อการมีงานทำของเด็กและเยาวชน เป็นต้น เน้นการระดมทรัพยากรชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาการจัดการศึกษา 2) ครู ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี เอาใจใส่บุตรหลานของชุมชนที่เข้ามาเรียนในโรงเรียน เห็นความสำคัญของชุมชน เข้าร่วมงานของชุมชนสม่ำเสมอ สร้างศรัทธา และ

ความรู้สึกผูกพันระหว่างครูกับชุมชนได้ ครูต้องมีความสามัคคี รู้จักบริบทชุมชนเป็นอย่างดี และทำงานร่วมกับชุมชนได้ และมีความสามารถในการจัดกิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพร่วมกับชุมชน 3) การปฏิบัติงานของโรงเรียน โรงเรียนต้องรู้จักบริบทชุมชน วิเคราะห์ชุมชน เพื่อสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม และมอบบทบาทการมีส่วนร่วมตามความถนัด ความสามารถของเครือข่ายชุมชนที่เกิดขึ้น ใช้หลักการทำงานแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน การมีส่วนร่วมควรเกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ซึ่งอาจไม่ใช่ประโยชน์ในรูปวัตถุ สิ่งของแต่อาจเป็นความสุขใจ ความภาคภูมิใจร่วมกัน **เน้นการระดมทรัพยากรชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ** 4) คณะกรรมการสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มีความเข้าใจบทบาทการทำงานร่วมกับโรงเรียน ช่วยประชาสัมพันธ์ข่าวกิจกรรมของโรงเรียน ให้ชุมชนรับทราบสม่ำเสมอ และสนับสนุน ประสานความร่วมมือชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนากิจกรรมการศึกษา 5) **การสร้างเครือข่ายชุมชน โรงเรียนควรสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม รู้จักบริบทของชุมชนเพื่อการประสานเครือข่าย ให้บทบาทการมีส่วนร่วมกับชุมชนควรใช้หลักการได้รับประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งโรงเรียน และชุมชน การพึ่งพา อาศัยซึ่งกันและกันส่งเสริมและสนับสนุน** 6) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โรงเรียนต้องวิเคราะห์ต้นทุนชุมชนเพื่อสร้างการมีส่วนกับผู้รู้ กับแหล่งเรียนรู้ องค์ความรู้และชุมชน โรงเรียนกับชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย คนในชุมชนได้ใช้ศักยภาพของชุมชน เกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชุมชนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากโรงเรียนขยายโอกาสเสนอว่า

“...โรงเรียนอาจต้องทำงานหนักขึ้น ผู้บริหารที่ทุ่มเท และเข้าใจถึงการอยู่ร่วมกันกับชุมชน ที่ต้องพึ่งพิงกัน โรงเรียนดีเพราะว่าชุมชนบอกว่าดี ดังนั้นโรงเรียนก็ต้องเข้าหาชุมชนให้มากขึ้น คนในชุมชนมีเยอะ ย่อมช่วยโรงเรียนได้ จะให้ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ก็ย่อมได้ สุดท้ายผลที่ดีก็ตกอยู่ร่วมกัน...”

(ผู้แทนผู้ทรงคุณวุฒิ, สัมภาษณ์, 2557)

ซึ่งเหมือนกับผู้นำชุมชน ที่ได้เสนอเพิ่มเติมประเด็นผู้บริหารว่า

“...ผู้บริหารเป็นตัวอย่างในการพาคณะครูเข้าร่วมงานชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนอย่างสม่ำเสมอ สร้างความรู้สึกเป็นกันเองกับชุมชน ตั้งเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะสำหรับ

ร่วมกับชุมชน เช่น เรื่องอาชีพ ทักษะการทำมาหากิน เป็นต้น เน้นการ
ระดมทรัพยากรชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาการจัดการศึกษา...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2557)

ผู้แทนองค์กรชุมชน เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า

“...ชุมชนมีการรับรู้ที่ดีต่อโรงเรียนอยู่แล้ว เพราะอย่างไรก็รู้ว่า
ลูกหลานฝากอนาคตไว้ที่โรงเรียน แค่เพียงว่า ผู้บริหารของโรงเรียน ทำ
จริงจังให้เห็นผลงาน เด็กเรียนกันดี ๆ งานวัด งานบุญในชุมชนก็มาร่วม
โรงเรียนสะอาดเรียบร้อย หากเขาเอ่ยปากนิดเดียวให้เข้ามาช่วย พวกเราก็
ต้องรีบมา มาช่วยกันทำให้เกิดผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก ...”

(ผู้แทนองค์กรชุมชน, สัมภาษณ์, 2557)

นอกเหนือจากประเด็นด้านผู้บริหาร ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้ปกครอง
ได้เสนอความคิดเห็นด้านครู ดังนี้

“...สังคมเดี๋ยวนี้ไม่ค่อยปลอดภัย พ่อแม่ก็ช่วยกันดูแลแล้ว แต่ก็คงไม่
ครบถ้วน เพราะเด็กอยู่กับโรงเรียนทั้งวัน ถ้าครูเอาใจใส่ด้วยการแวะมาคุย
กับพ่อแม่บ้าง มาเจอกันบ้าง มันจะเหมือนเป็นญาติกัน ไม่คิดว่าเด็กเป็นแค่
นักเรียน แต่มันจะเหมือนเป็นลูกเป็นหลานด้วย เป็นครอบครัวใหญ่ มีอะไรก็
ต้องช่วยกัน แยกกันไม่ได้ว่า บ้าน หรือโรงเรียน ...”

(ผู้แทนผู้ปกครอง, สัมภาษณ์, 2557)

ซึ่งเหมือนกับตัวแทนผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ เสนอว่า

“...หากครูรู้จักชุมชนเป็นอย่างดี เข้ามาช่วยแนะนำเรื่องต่าง ๆ
เช่น บัญชีครัวเรือน วางแผนธุรกิจให้กลุ่มแม่บ้าน มาช่วยจัดงานวัด การกฐิน
มาคลุกคลีกัน บ่อย ๆ ชุมชนเขาก็เห็นความตั้งใจ เขาช่วยเราเราก็ต้องช่วย
เขา เราก็ต้องทำให้โรงเรียนเต็มที่เช่นกัน ครูทำงานร่วมกับชุมชนได้ แนะนำ
ชุมชนให้เข้าไปช่วยจัดกิจกรรมการศึกษาเรื่องทักษะอาชีพร่วมกับโรงเรียนได้
...”

(ผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่าง, สัมภาษณ์, 2557)

ในขณะที่ผู้แทนศิษย์เก่าได้เสนอเกี่ยวกับปัจจัยด้านผลการปฏิบัติงานของ
โรงเรียนว่า

“...โรงเรียนจัดการเรียนการสอนให้ดี แล้วทำอย่างต่อเนื่อง มีอะไรก็หารือกับชุมชน ชุมชนเขาจะรู้ว่าโรงเรียนให้ความสำคัญกับเขา ไม่ได้น้อยหน้าอะไร ก็เกิดการยอมรับกันไปเอง ...”

(ผู้แทนศิษย์เก่า, สัมภาษณ์, 2557)

เหมือนกับผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เสนอความคิดเกี่ยวกับปัจจัยด้านผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนว่า

“...โรงเรียนขยายโอกาสต้องกำหนดเป็นนโยบายและดำเนินการให้เกิดผลในด้านการมีส่วนร่วม ด้วยการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนากิจกรรมการศึกษาด้านอาชีพ...”

(ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, สัมภาษณ์, 2557)

นอกเหนือจากประเด็นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้นำกลุ่มอาชีพและผู้นำสถานประกอบการในชุมชนได้นำเสนอปัจจัยด้านคณะกรรมการสถานศึกษาเพิ่มเติมว่า

“...คณะกรรมการสถานศึกษาเป็นกลไกในการเชื่อมประสานระหว่างโรงเรียนและชุมชน หากคณะกรรมการสถานศึกษาเข้าใจ และดำเนินบทบาทหน้าที่อย่างดีแล้ว ก็จะสามารถสร้างการรับรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนได้”

(ผู้นำกลุ่มอาชีพ, สัมภาษณ์, 2557)

ตัวแทนผู้นำสถานประกอบการได้นำเสนอปัจจัยด้านคณะกรรมการสถานศึกษาเพิ่มเติมว่า

“...คณะกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนควรช่วยประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆของโรงเรียนให้ชุมชนร่วมรับรู้ และช่วยประสาน เพื่อสร้างความร่วมมือให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนเพิ่มขึ้น...”

(ตัวแทนผู้นำสถานประกอบการ, สัมภาษณ์, 2557)

ผู้แทนศิษย์เก่าได้นำเสนอปัจจัยด้านการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในชุมชนว่า

“...หน่วยงาน องค์กร ชุมชน บุคคล ต่าง ๆ ในพื้นที่นั้น สามารถเป็นเครือข่ายให้กับโรงเรียนได้ทั้งหมด โรงเรียนควรเป็นแกนกลาง ให้เครือข่ายเหล่านั้นได้เข้ามาร่วมกัน พวกเขาเหล่านั้นอาจไม่ได้ต้องการการตอบแทนในเรื่องใด ๆ แต่การส่งเสริมให้เขาได้รับความสำคัญ ให้เกียรติกัน ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจร่วมกันก็เพียงพอแล้ว ...”

(ผู้แทนศิษย์เก่า, สัมภาษณ์, 2557)

นอกจากปัจจัยด้านการสร้างเครือข่ายชุมชน ได้มีปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำกลุ่มอาชีพได้นำเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ว่า

“...ในชุมชนมีของดีมากมาย ที่บรรพบุรุษสืบทอดกันมา จะเป็นการดีเลย หากโรงเรียนจะจัดกิจกรรมที่让孩子ได้เรียนรู้สิ่งเหล่านั้น ชุมชนเขารู้จักของ ๆ เขาดี เขาทำได้ดี แค่วโรงเรียนเปิดโอกาสให้มีกิจกรรมที่ได้ใช้ของดีในชุมชนมาเรียนรู้กัน ให้รู้จัก ให้ลงมือทำได้ ชุมชนเขาต้องยินดีอยู่แล้ว ...”

(ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 2557)

ในขณะที่ผู้นำกลุ่มอาชีพได้นำเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ว่า

“...โรงเรียนต้องเข้าไปคุยกับชุมชน ทำความเข้าใจว่าเขาทำมาอาชีพ หรือดำเนินชีวิตประจำวัน มีปัญหาอะไรกันมัย เราจะช่วยกันแก้ปัญหาอะไรมัย แล้วเอาเรื่องนั้นมาช่วยกันแก้ปัญหาด้วยการสร้างความรู้ด้วยกัน จะเชิญผู้รู้มาสอน จะเรียนรู้กันเอง ให้ชุมชนเขาช่วยคิดว่าเขาชอบแบบไหน ช่วยกันคิดบ่อย ๆ ก็จะได้คิดเป็น จะแก้ปัญหาพร้อมกันได้ ที่นี้ก็จะเกิดกิจกรรมหลากหลายได้ในชุมชน ใครมีปัญหาอะไร จะเรียนอะไร ชุมชนเขาคิดกันได้ จัดกันได้เอง โรงเรียนก็สนับสนุนไป จะเรื่องสถานที่ เรื่องครู เรื่องงานเอกสารต่าง ๆ ...”

(ผู้นำกลุ่มอาชีพ, สัมภาษณ์, 2557)

2.1.1.3 โรงเรียนมัธยม

ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เสนอเพิ่มเติมในแบบสอบถาม

และการสัมภาษณ์เชิงลึก ในประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้ 1) ผู้บริหารต้องเป็นแบบอย่างที่ดี มีความทุ่มเท มุ่งมั่นเสียสละในการทำงาน และเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างการยอมรับจากชุมชน 2) ครู ต้อง เอาใจใส่บุตรหลานของชุมชน เข้าร่วมงานของชุมชนสม่ำเสมอ สร้างความรู้สึกผูกพันและสร้างศรัทธาจากชุมชนได้ 3) การปฏิบัติงานของโรงเรียน โรงเรียนต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน รับฟังความคิดเห็นของชุมชน ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน 4) คณะกรรมการสถานศึกษามีความเข้าใจในบทบาทการทำงานร่วมกับโรงเรียน ช่วยขยายความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนกับโรงเรียน และช่วยประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน 5) การสร้างเครือข่ายชุมชน โรงเรียนควรสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม รู้จักบริบทของชุมชนเพื่อการประสานเครือข่าย ให้บทบาทการมีส่วนร่วมกับชุมชนควรใช้หลักการได้รับประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งโรงเรียน และชุมชน การพึ่งพา อาศัยซึ่งกันและกันส่งเสริมและสนับสนุน 6) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โรงเรียนต้องวิเคราะห์ชุมชน และผสมผสานกิจกรรมการศึกษาที่ชุมชนท้องถิ่นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ ตั้งแต่การมีส่วนร่วมวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากโรงเรียนมัธยม ผู้แทนองค์กรชุมชน เสนอความคิดเห็นว่า

“ ...ผู้บริหารเป็นผู้นำในการทำงานหนัก ยึดแยม ทักทายกัน ในโรงเรียนและนักเรียน และชุมชนนอกโรงเรียน มีงานวัด งานบุญ งานเลี้ยงอะไร ก็ต้องเสียสละเวลาไป มีชาวคราวของโรงเรียนก็บอกเล่าให้ผู้ปกครองรับรู้สม่ำเสมอ อาจเหนื่อยหน่อย แต่ว่าผู้บริหารเป็นหน้าตาของโรงเรียน ก็ทำให้โรงเรียนได้รับการยอมรับไปด้วย ...”

(ผู้แทนองค์กรชุมชน, สัมภาษณ์, 2557)

ซึ่งเหมือนกับตัวแทนผู้ปกครอง เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า

“.....ผู้บริหารควรมีความเสียสละ มีความเอาใจใส่ทั้งต่องานโรงเรียนและงานของชุมชน สร้างการยอมรับนับถือและสร้างศรัทธาจากชุมชน ให้ความร่วมมือกับชุมชน เป็นตัวอย่างในการเข้าร่วมงานชุมชน และ มีนโยบายให้ครูเข้าร่วมงานชุมชน ให้บริการกิจกรรมสำคัญของคนในชุมชน เช่น การช่วยงานประเพณีชุมชน งานบวช งานแต่งงานของคนในชุมชน เป็นต้น ...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2557)

นอกเหนือจากนี้ตัวแทนผู้นำชุมชน ได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า

“...ผู้บริหารเข้าใจความเป็นอยู่ อาชีพ ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน ทั้งให้คำแนะนำ ให้กำลังใจกัน การกลมกลืนกันด้วยการไปมาหาสู่กันกับชุมชน มีอะไรก็บอกเล่ากัน ขอคำแนะนำจากชุมชนก็ได้ เมื่อมีความคุ้นเคย ข่าวสารต่าง ๆ มันก็ถึงกันหมด หากเป็นอย่างนี้ชุมชนก็กล้าเสนอความคิดเห็น กล้าแลกเปลี่ยน ชุมชนเรียนรู้ถึงศักยภาพของตัวเอง ก็มั่นใจว่าจะสามารถช่วยโรงเรียนได้ ให้ช่วยอะไรย่อมมาช่วยด้วยความยินดี....”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2557)

นอกเหนือจากประเด็นด้านผู้บริหาร ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้ปกครอง ได้เสนอความคิดเห็นด้านครู ดังนี้

“...ลูกหลานที่เติบโตขึ้นทุกวัน การขัดเกลาเรื่องอื่น ๆ มีความจำเป็นไม่น้อยกว่าเนื้อหาความรู้ที่คิดเลขได้ ท่องภาษาอังกฤษได้ เด็กต้องรู้อีกหลาย ๆ เรื่อง ครูที่เอาใจ ใส่จะรู้ว่าเด็กเขาขาดเหลือเรื่องอะไร คอยช่วยกันเติมใส่ให้กัน ความศรัทธาก็เกิดขึ้น ก็ผูกพันกัน ...”

(ผู้แทนผู้ปกครอง, สัมภาษณ์, 2557)

ซึ่งเหมือนกับตัวแทนผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ เสนอว่า

“... ครูรู้จักบริบทของชุมชน ให้ความสำคัญกับชุมชน มีทักษะการสื่อสารที่ดี และมีทักษะการทำงานร่วมกับชุมชน ดึงชุมชนมามีส่วนร่วม จัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับโรงเรียนและพัฒนาการศึกษาของชุมชนได้...”

(ผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่าง, สัมภาษณ์, 2557)

ในขณะที่ผู้แทนศิษย์เก่าได้เสนอเกี่ยวกับปัจจัยด้านผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนว่า

“...ครูสอนให้ดี ทั้งเรื่องการเรียนรู้ ความประพฤติ ให้นักเรียนเป็นเด็กดี แล้วก็ส่งเสริมเขาให้เรียนรู้จากการช่วยกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของโรงเรียน เด็กนักเรียนที่ดีช่วยให้พ่อแม่ เห็นถึงความตั้งใจในการทำงานของครูในโรงเรียน...”

(ผู้แทนศิษย์เก่า, สัมภาษณ์, 2557)

เหมือนกับผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัย
ด้านผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนว่า

“...โรงเรียนควรมีโครงการ กิจกรรมในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี
กับชุมชน และมีกิจกรรมให้บริการชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมและให้
บทบาทชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน”

(ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, สัมภาษณ์, 2557)

เหมือนกับผู้แทนศิษย์เก่าได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยด้านผลการ
ปฏิบัติงานของโรงเรียนเพิ่มเติมว่า

“....การที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียน โรงเรียน
ต้องมาช่วยเหลืองานชุมชนในด้านต่างๆ เช่น งานประเพณีท้องถิ่น โดยการ
จัดคณะครูและนักเรียนเข้ามาช่วยงาน ทำให้งานมีความยิ่งใหญ่ เด็กๆก็จะมี
ความสนุกสนาน ชุมชนก็ตั้งใจที่โรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วม....”

(ผู้นำกลุ่มอาชีพ, สัมภาษณ์, 2557)

เหมือนกับผู้แทนศิษย์เก่าได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยด้าน
ผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนเพิ่มเติมว่า

“...โรงเรียนมีกิจกรรม โครงการต่างๆบริการชุมชนที่ส่งเสริม
ความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เช่น โครงการให้บริการ
ความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ โครงการออมทรัพย์ โครงการให้บริการอาคาร
สถานที่หรือบุคลากรครูที่มีความรู้ความสามารถเป็นต้น เช่น สนามกีฬา
ดนตรี คอมพิวเตอร์ เป็นต้น”

(ผู้นำกลุ่มอาชีพ, สัมภาษณ์, 2557)

นอกเหนือจากประเด็นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้นำกลุ่ม
อาชีพและผู้นำสถานประกอบการในชุมชนได้นำเสนอปัจจัยด้านคณะกรรมการสถานศึกษาเพิ่มเติมว่า

“...คณะกรรมการสถานศึกษามีความเข้าใจบทบาทของตนเอง ใคร
ถนัดเรื่องอะไรก็มาช่วยเหลือชุมชน เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดี ได้ช่วย
โรงเรียนและชุมชนให้ทำงานร่วมกันได้”

(ผู้นำกลุ่มอาชีพ, สัมภาษณ์, 2557)

เพิ่มเติมว่า
ตัวแทนผู้นำสถานประกอบการได้นำเสนอปัจจัยด้านคณะกรรมการสถานศึกษา

“...คณะกรรมการสถานศึกษาต้องช่วยประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ เจอใครก็ช่วย ๆ กันบอกต่อกัน มีเอกสารอะไรก็แจกจ่ายกัน การได้พูดคุยกันก็จะดีมาก ๆ เมื่อพวกเรารู้ถึงความตั้งใจของโรงเรียนว่าเขาจะทำอะไร เกิดประโยชน์อย่างไร ก็อยากมาช่วยกัน ...”

(ตัวแทนผู้นำสถานประกอบการ, สัมภาษณ์, 2557)

ผู้แทนศิษย์เก่าได้นำเสนอปัจจัยด้านการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในชุมชนว่า

“...การให้บทบาทการมีส่วนร่วมกับชุมชนควรใช้หลักการได้รับประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งโรงเรียน และชุมชน การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันส่งเสริมและสนับสนุน”

(ผู้แทนศิษย์เก่า, สัมภาษณ์, 2557)

ในขณะที่ปราชญ์ชาวบ้านได้นำเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยด้านการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในชุมชนว่า

“...การทำงานพัฒนาโรงเรียนต้องมีการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม โดยการมีส่วนร่วมนั้นเป็นการมาทำงานร่วมกันที่ได้รับประโยชน์จากการมีส่วนร่วมทั้งสองฝ่าย ซึ่งประโยชน์อาจไม่ใช่ในรูปวัตถุ สิ่งของแต่อาจเป็น ความภาคภูมิใจที่มีร่วมกัน และโรงเรียนต้องรู้จักบริบทของชุมชนเป็นอย่างดี...”

(ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 2557)

นอกจากปัจจัยที่กล่าวมาแล้ว ได้มีปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำกลุ่มอาชีพได้นำเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ว่า

“...กิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียนควรจัดผสมผสานกับกิจกรรมที่ชุมชนท้องถิ่นมีและชุมชนมีความสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้...”

(ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 2557)

ในขณะที่ผู้นำกลุ่มอาชีพได้นำเสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ว่า

“... การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ควรเป็นเรื่องที่มีอยู่ในท้องถิ่นโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนรวมทั้งวิเคราะห์เนื้อหา และพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกับโรงเรียน...”

(ผู้นำกลุ่มอาชีพ, สัมภาษณ์, 2557)

เห็นได้ว่าปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในแต่ละด้านมีประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) ผู้บริหารต้องเป็นแบบอย่างที่ดี มีความทุ่มเท มุ่งมั่นเสียสละในการทำงาน และเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างการยอมรับจากชุมชน 2) ครู ต้อง เอาใจใส่บุตรหลานของชุมชน เข้าร่วมงานของชุมชนสม่ำเสมอ สร้างความรู้สึกผูกพันและสร้างศรัทธาจากชุมชนได้ 3) การปฏิบัติงานของโรงเรียน โรงเรียนต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน รับฟังความคิดเห็นของชุมชน ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน 4) คณะกรรมการสถานศึกษามีความเข้าใจในบทบาทการทำงานร่วมกับโรงเรียน ช่วยขยายความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนกับโรงเรียน และช่วยประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน 5) การสร้างเครือข่ายชุมชน โรงเรียนควรสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม รู้จักบริบทของชุมชนเพื่อการประสานเครือข่าย ให้บทบาทการมีส่วนร่วมกับชุมชนควรใช้หลักการได้รับประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือ ทั้งโรงเรียน และชุมชน การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันส่งเสริมและสนับสนุน 6) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โรงเรียนต้องวิเคราะห์ชุมชนและผสมผสานกิจกรรมการศึกษาที่ชุมชนท้องถิ่นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ ตั้งแต่การมีส่วนร่วมวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียน

2.1.2 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา

จากการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา ตามประเภทสถานศึกษา คือ โรงเรียนประถม โรงเรียนขยายโอกาส และโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยมีประเด็นการเปรียบเทียบ 6 ด้าน คือ 1) ด้านผู้บริหาร 2) ด้านครู 3) ด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน 4) ด้านคณะกรรมการสถานศึกษา 5) ด้านการสร้างเครือข่ายของโรงเรียน และ 6) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มีผลการเปรียบเทียบตามรายละเอียดดังนี้

2.12.1 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านผู้บริหาร พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภทว่า ผู้บริหารต้องทำงานด้วยความทุ่มเท เสียสละ สร้างการยอมรับ นับถือ และสร้างศรัทธาจากชุมชนได้ ผู้บริหารให้ความสำคัญ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน เข้าร่วมงานชุมชน ช่วยเหลือกิจกรรมสำคัญชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และประชาสัมพันธ์กิจกรรมของโรงเรียนให้ชุมชนรับรู้ เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม โดยผู้บริหารต้องรู้จักบริบทชุมชนซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนเป็นอย่างดี มีทักษะการสื่อสาร การประสานที่ดี ที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้บุคคลที่เป็นผู้รู้ ผู้ที่มีความสามารถในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาที่ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยได้

ในขณะที่ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านผู้บริหาร พบประเด็นคุณลักษณะเพิ่มเติมเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส คือ ผู้บริหารรู้จักบริบทชุมชน และมีการกำหนดนโยบายการมีส่วนร่วม ตั้งเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะสำหรับโรงเรียนขยายโอกาสร่วมกับชุมชน เช่น การจัดการศึกษาเพื่อการมีงานทำงานเด็กและเยาวชน เป็นต้น เน้นการระดมทรัพยากรชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาการจัดการศึกษา

2.1.2.2 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านครู พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภทว่า ครูต้องเป็นตัวอย่างที่ดี มีความทุ่มเท เอาใจใส่บุคลกรของชุมชนที่เข้ามาเรียนในโรงเรียน มีความเป็นกันเองกับชุมชน ให้ความสำคัญกับชุมชน เข้าร่วมงานของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และสามารถสร้างศรัทธา สร้างความรู้สึกรักผูกพันระหว่างครูกับชุมชนได้ รู้จักบริบทชุมชนเป็นอย่างดี มีทักษะในการสื่อสาร และทักษะการทำงานร่วมกับชุมชน สามารถดึงศักยภาพของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาที่ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยได้

ในขณะที่ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านครู ที่พบประเด็นคุณลักษณะเพิ่มเติมเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส คือ ครูรู้จักบริบทชุมชนเป็นอย่างดี และทำงานร่วมกับชุมชนได้ และมีความสามารถในการจัดกิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพร่วมกับชุมชน

2.1.2.3 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภทว่า โรงเรียนต้องมีผลการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ สร้างการยอมรับจากชุมชนได้ โรงเรียนให้ความสำคัญชุมชน รู้จักบริบทของชุมชนและประสานความร่วมมือชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆร่วมกับโรงเรียนได้อย่างเหมาะสมกับความรู้ ความสามารถของแต่ละคนในชุมชน

ในขณะที่ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน พบประเด็นคุณลักษณะเพิ่มเติมเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส คือ การระดมทรัพยากรชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการจัดการศึกษาเพื่อมุ่งพัฒนาด้านทักษะอาชีพ

2.1.2.4 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านคณะกรรมการสถานศึกษา พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภทว่า คณะกรรมการสถานศึกษาต้องมีความเข้าใจบทบาทการทำงานร่วมกับโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ประชาสัมพันธ์ข่าวกิจกรรมของโรงเรียนให้ชุมชน รับทราบสม่ำเสมอ สนับสนุน ประสานความร่วมมือคนในชุมชนให้เข้ามาร่วมพัฒนากิจกรรม การศึกษาร่วมกับโรงเรียนได้

2.1.2.5 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านการสร้างเครือข่ายชุมชน พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภทว่า โรงเรียนต้องรู้จักชุมชน วิเคราะห์ชุมชน เพื่อสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม ที่เหมือน เหมาะสม และมอบบทบาทการมีส่วนร่วมให้ตามความนัด ความสามารถของเครือข่ายชุมชนที่เกิดขึ้น ใช้หลักการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับเครือข่ายชุมชนโดยยึดหลักการทำงานบนฐานการพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน การส่งเสริมและสนับสนุน โดยการมีส่วนร่วมนั้นเป็นการทำงานร่วมกันที่จะเกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ซึ่งประโยชน์จากการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอาจไม่ใช่ประโยชน์ในรูปวัตถุ สิ่งของแต่อาจเป็นความสุขใจ ความภาคภูมิใจที่เครือข่ายชุมชนได้พัฒนาโรงเรียนและชุมชนร่วมกัน

2.1.2.6 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียน พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภทว่า โรงเรียนต้องวิเคราะห์ต้นทุนชุมชน สร้างการมีส่วนกับผู้รู้ กับแหล่งเรียนรู้ องค์ความรู้และชุมชน เพื่อร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยได้ เพื่อให้คนในชุมชนได้ใช้ศักยภาพของชุมชน และเกิดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชุมชนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

จากผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษา ตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท จากปัจจัยการมีส่วนร่วม ด้านสถานศึกษา 6 ด้าน คือ 1) ด้านผู้บริหาร 2) ด้านครู 3) ด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน 4) ด้านคณะกรรมการสถานศึกษา 5) ด้านการสร้างเครือข่ายของโรงเรียน และ 6) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีปัจจัย 3 ด้าน มีผลการเปรียบเทียบที่พบจุดต่างซึ่งเป็นรายละเอียดเพิ่มเติมเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส และโรงเรียนมัธยมศึกษา คือ 1) ปัจจัยด้านผู้บริหาร คือ ผู้บริหารรู้จักบริบทชุมชน และมีการกำหนดนโยบายการมีส่วนร่วม ตั้งเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะสำหรับโรงเรียนขยายโอกาสร่วมกับชุมชน เช่น การจัดการศึกษาเพื่อการทำงานเด็กและเยาวชน เป็นต้น เน้นการระดมทรัพยากรชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาการจัดการศึกษา 2) ปัจจัยด้านครู คือ ครูรู้จักบริบทชุมชนเป็นอย่างดี และทำงานร่วมกับชุมชนได้ และมีความสามารถในการจัดกิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพร่วมกับชุมชน และ

3) ปัจจัยด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน คือ การระดมทรัพยากรชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการจัดการศึกษาเพื่อมุ่งพัฒนาด้านทักษะอาชีพ

2.2 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านชุมชน

2.2.1 ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านชุมชน

2.2.1.1 โรงเรียนประถมศึกษา

ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เสนอเพิ่มเติมในแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) ผู้นำชุมชนต้องเป็นคนที่ชุมชนยอมรับ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีทักษะการสื่อสาร สามารถสร้างความเข้าใจให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการพัฒนาการทำงานร่วมกับโรงเรียนและเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนในการทำงานร่วมกับโรงเรียน 2) ความสัมพันธ์ภายในชุมชน ชุมชนมีค่านิยมในเรื่องการนับถือผู้อาวุโส และผู้นำชุมชน มีความสนิทสนม คำนึงกัน มีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกัน มีความเชื่อร่วมกันว่าการมีส่วนร่วมเป็นหน้าที่และเป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชน 3) ทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ ชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ ที่หลากหลาย ทั้ง บุคคล สถานที่ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ มีผู้รู้ในชุมชนที่เข้ามาช่วยถ่ายทอดความรู้ มีศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุด สนามกีฬา แหล่งเรียนรู้ ที่สถานศึกษาและชุมชนสามารถนำมาใช้เข้าร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาให้เกิดประโยชน์ได้ 4) การสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน ชุมชนมีกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน ที่ได้รับความร่วมมือจากเครือข่าย ทั้งจากองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน มีกลุ่มอาชีพ และกลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อสม. กศน. และกลุ่มต่างๆ ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการจัดกิจกรรมการศึกษาาร่วมกับสถานศึกษา 5) การกำหนดบทบาทความร่วมมือ ชุมชนควรแบ่งหน้าที่การทำงานร่วมกันที่เหมาะสมกับความถนัด และความสนใจของแต่ละคนในชุมชน 6) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ชุมชนควรมีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน การเรียนรู้จากเวทีแลกเปลี่ยน การเรียนรู้จากเวทีสหواره หรือ สภากาแฟ เป็นต้น และ มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนและกระจายข้อมูลความรู้ภายในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากโรงเรียนประถมศึกษา ผู้แทนองค์กรชุมชน เสนอความคิดเห็นด้านผู้นำชุมชนว่า

“...ผู้นำชุมชนเป็นที่ยอมรับของชุมชน เป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีทักษะการสื่อสารที่ดี และช่วยประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการพัฒนางานร่วมกับโรงเรียน...”

(ผู้แทนองค์กรชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

ซึ่งเหมือนกับตัวแทนผู้ปกครอง เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า

“..ผู้นำชุมชนมีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีการสร้างแนวคิดที่ว่าโรงเรียนเป็นของชุมชน และเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนในการทำงานร่วมกับโรงเรียน...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

นอกเหนือจากประเด็นด้านผู้นำชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้ปกครอง ได้เสนอความคิดเห็น ด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน เพิ่มเติมว่า

“..คนในชุมชนมีความสนิทสนมกัน คำนึงกัน มีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกัน มีความเป็นพี่เป็นน้องกันมีอะไรก็พูดคุยกันได้ทันที มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

ผู้แทนศิษย์เก่า เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมที่เหมือนนั้นว่า

“...ชุมชนมีค่านิยมในเรื่องการนับถือผู้อาวุโสหรือมีความเชื่อผู้นำชุมชน มีความสัมพันธ์อันดี ความสนิทสนม ความคำนึงกันของคนในชุมชน มีผลต่อการการพัฒนางานร่วมกัน ชุมชนมีความเชื่อร่วมกันว่าการมีส่วนร่วมเป็นหน้าที่และเป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชน ที่มีงานอะไรก็ต้องเข้ามาช่วยกัน”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

นอกเหนือจากประเด็นด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้ปกครอง ได้เสนอความคิดเห็นด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ เพิ่มเติม ดังนี้

“...แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น ทั้งแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ศูนย์การเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความสำคัญมากในการเป็นแหล่งสืบทอดความรู้ของชุมชน...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

ผู้แทนศิษย์เก่า เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า

“...ภูมิปัญญาของชุมชน รื่องราวต่างๆ ทั้งด้านประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อโบราณ ผู้รู้ในชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุด สนามกีฬา ภูมิปัญญา ท้องถิ่นในชุมชนล้วนมีความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมการศึกษา ที่สถานศึกษา ชุมชนต้องนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด...”

นอกเหนือจากประเด็นด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้ประกอบการ ได้เสนอความคิดเห็นด้านการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน เพิ่มเติม ดังนี้

“..การสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน การได้รับความร่วมมือ จากเครือข่าย ทั้งจากองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาค ประชาชน เช่น กลุ่มอาชีพและกลุ่มแม่บ้านต่างๆ...และส่วนราชการใน พื้นที่ เช่น อสม. และ กศน. โรงเรียน ล้วนมีความสำคัญต่อการพัฒนาการ จัดการศึกษาของสถานศึกษาร่วมกัน...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

ผู้แทนศิษย์เก่า เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า

“...หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ อบต. เกษตรอำเภอ พัฒนาชุมชน กศน. และพัฒนาสังคม เป็นต้น และ ภาคประชาชน เช่น กลุ่ม ผู้ประกอบการ กลุ่มแม่บ้าน ต่างๆ การเข้ามารวมกลุ่มกันเพื่อร่วมสนับสนุน การจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาจะเป็นพลังชุมชนที่สำคัญต่อการ พัฒนาการจัดการศึกษาของชุมชน...”

นอกเหนือจากประเด็นด้านการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน ผู้ให้ข้อมูล สำคัญ คือ ตัวแทนผู้ประกอบการ ได้เสนอความคิดเห็นด้านการกำหนดบทบาทความร่วมมือ เพิ่มเติม ดังนี้

“...การแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานอย่างชัดเจน จะเป็นกลไก สำคัญสำหรับการประสานงานและการทำงานร่วมกันที่เหมาะสมกับความรู้ ความสามารถของแต่ละคนในชุมชน ความร่วมมือ ร่วมมือ ก็จะเกิด ชาวบ้าน จะเข้ามาช่วยกันตามความสนใจ และความถนัดเพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนา ...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

นอกเหนือจากประเด็นด้านการกำหนดบทบาทความร่วมมือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้ปกครอง ได้เสนอความคิดเห็นด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพิ่มเติม ดังนี้

“...การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนมีความสำคัญมากในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อที่จะขยายผลไปสู่กลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนและภายนอกชุมชนอย่างต่อเนื่อง การที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเรียนรู้จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

2.2.1.2 โรงเรียนขยายโอกาส

ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เสนอเพิ่มเติมในแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) ผู้นำชุมชนต้องเป็นคนที่ชุมชนยอมรับ มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นนักประสาน มีวิสัยทัศน์การมีส่วนร่วม สร้างความเข้าใจให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการพัฒนางานร่วมกับโรงเรียนและเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนในการทำงานร่วมกับโรงเรียน ในขณะที่ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนต้องมีความสามารถในการประสาน สร้างความร่วมมือจากชุมชนเพื่อร่วมพัฒนากิจกรรมการศึกษา ร่วมกับสถานศึกษา 2) ความสัมพันธ์ภายในชุมชน ชุมชนมีความสามัคคีกัน มีความศรัทธาต่อบุคคลากรในโรงเรียน ชุมชนมีค่านิยมในเรื่องการนับถือผู้อาวุโส และผู้นำชุมชน มีความสนิทสนม คั่นเคยกัน มีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกัน มีความเชื่อร่วมกันว่าการมีส่วนร่วมเป็นหน้าที่และเป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชน 3) ทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ ชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ ที่หลากหลาย ทั้ง บุคคล สถานที่ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ มีผู้รู้ในชุมชนที่เข้ามาช่วยถ่ายทอดความรู้ มีศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุด สนามกีฬา แหล่งเรียนรู้ ที่สถานศึกษาและชุมชนสามารถนำมาใช้ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาให้เกิดประโยชน์ได้ 4) การสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน ชุมชนมีกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน ที่ได้รับความร่วมมือจากเครือข่าย ทั้งจากองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน มีกลุ่มอาชีพและกลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อสม. กศน. และกลุ่มต่างๆ ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา 5) การกำหนดบทบาทความร่วมมือ ชุมชนควรแบ่งหน้าที่การทำงานร่วมกันที่เหมาะสมกับความถนัด และความสนใจของแต่ละคนในชุมชน 6) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ชุมชนควรมีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน การเรียนรู้จากเวทีแลกเปลี่ยน การเรียนรู้จาก

เวทีโสเหล่ หรือ สภาภาแพ เป็นต้น และ มีการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนและกระจายข้อมูลความรู้ภายใน ชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากโรงเรียนขยายโอกาส ผู้นำกลุ่มอาชีพ เสนอความคิดเห็น ด้านผู้นำชุมชนว่า

“...ผู้นำชุมชนเป็นคนที่ชุมชนยอมรับ เป็นแบบอย่างที่ดี มีความ เสียสละ เป็นคนมีความสามารถในการประสาน สามารถสร้างความร่วมมือ จากชุมชนเพื่อร่วมพัฒนากิจกรรมการศึกษา ร่วมกับสถานศึกษา และช่วย ประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการพัฒนางาน ร่วมกับโรงเรียน...”

(ผู้แทนองค์กรชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

ตัวแทนผู้ปกครอง เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า

“..ผู้นำชุมชนมีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นนักประสาน มีวิสัยทัศน์การมีส่วนร่วม สามารถสื่อสาร สร้างแนวคิดให้ชุมชนได้ว่า โรงเรียนเป็นของชุมชน ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาโรงเรียน...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

นอกเหนือจากประเด็นด้านผู้นำชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้ปกครอง ได้เสนอความคิดเห็น ด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน เพิ่มเติมว่า

“..ชุมชนมีความสามัคคี มีความเป็นพี่เป็นน้องกัน มีความศรัทธา ต่อบุคลากรในโรงเรียน มีความรู้สึกผูกพันกับโรงเรียน ชุมชนเห็นคุณค่า ของ การมีส่วนร่วม”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

ผู้แทนศิษย์เก่า เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า

“...ความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชน มีค่านิยมในเรื่องการนับถือผู้ อาวุโสหรือมีความเชื่อผู้นำชุมชน มีผลต่อการพัฒนางานร่วมกัน คนในชุมชน มีอะไรก็พูดคุยปรึกษาหารือกัน การทำงานร่วมกันจะเป็นไปได้ดี และมีความสุขร่วมกัน....”

นอกเหนือจากประเด็นด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้ปกครอง ได้เสนอความคิดเห็นด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ เพิ่มเติม ดังนี้

“...แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ประเภทสื่อ หอกระจายข่าวชุมชน แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานศึกษา และ แหล่งเรียนรู้ที่ไม่ใช่สถานศึกษา เช่น สถานประกอบการ บ้าน วัด โรงเรียน และบุคคลผู้รู้ ภูมิปัญญาของชุมชน เรื่องราวต่างๆ ทั้งด้านประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อโบราณ ผู้รู้ในชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุด สนามกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนล้วนมีความสำคัญต่อการจัดกิจกรรมการศึกษา นำมามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นำมาเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ ที่สถานศึกษา และ ชุมชนต้องนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

นอกเหนือจากประเด็นด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้ปกครอง ได้เสนอความคิดเห็นด้านการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน เพิ่มเติม ดังนี้

“...การสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน การได้รับความร่วมมือจากเครือข่าย ทั้งจากองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน เช่น อบต. เกษตรอำเภอ พัฒนาชุมชน กศน. และพัฒนาสังคม เป็นต้น และ ภาคประชาชน เช่น กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มแม่บ้าน ต่างๆ การเข้ามารวมกลุ่มกันเพื่อร่วมสนับสนุนการจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาจะเป็นพลังชุมชนที่สำคัญต่อการพัฒนาการจัดการศึกษาของชุมชน...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

นอกเหนือจากประเด็นด้านการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้ปกครอง ได้เสนอความคิดเห็นด้านการกำหนดบทบาทความร่วมมือ เพิ่มเติม ดังนี้

“...การแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานจะทำให้ทุกฝ่ายในพื้นที่ดำเนินกิจกรรมตามนโยบายซึ่งตกลงร่วมกันวางไว้ ตามบทบาท ตามความถนัด และตามแผนการทำงาน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้การทำงานร่วมกันมีความชัดเจนขึ้น ชาวบ้านจะเข้ามาช่วยกันตามความสนใจ และความถนัดเพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนา...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

นอกเหนือจากประเด็นด้านการกำหนดบทบาทความร่วมมือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้ปกครอง ได้เสนอความคิดเห็นด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพิ่มเติม ดังนี้

“...การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนมีความสำคัญมากในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อที่จะขยายผลไปสู่กลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนและภายนอกชุมชนอย่างต่อเนื่อง การที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเรียนรู้ จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

2.2.1.3 โรงเรียนมัธยมศึกษา

ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เสนอเพิ่มเติมในแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) ผู้นำชุมชนต้องเป็นคนที่ชุมชนยอมรับ มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สร้างความเข้าใจให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการพัฒนางานร่วมกับโรงเรียนและเป็นนักพัฒนาที่เป็นตัวอย่างให้กับชุมชนในการทำงานร่วมกับโรงเรียน ในขณะที่ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านผู้นำชุมชน 2) ความสัมพันธ์ภายในชุมชน ชุมชนมีค่านิยมในเรื่องการนับถือผู้อาวุโส และผู้นำชุมชน มีความสนิทสนม คำนึงกัน มีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกัน มีความเชื่อร่วมกันว่าการมีส่วนร่วมเป็นหน้าที่และเป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชน 3) ทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ ชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ ที่หลากหลาย ทั้งบุคคล สถานที่ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ มีผู้รู้ในชุมชนที่เข้ามาช่วยถ่ายทอดความรู้ มีศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุด สนามกีฬา แหล่งเรียนรู้ ที่สถานศึกษาและชุมชนสามารถนำมาใช้ในร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาให้เกิดประโยชน์ได้ 4) การสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน ชุมชนมีกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน ที่ได้รับความร่วมมือจากเครือข่าย ทั้งจากองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน มีกลุ่มอาชีพและกลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อสม. กศน และกลุ่มต่างๆ ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการจัดกิจกรรมการศึกษา ร่วมกับสถานศึกษา 5) การกำหนดบทบาทความร่วมมือ ชุมชนควรแบ่งหน้าที่การทำงานร่วมกันที่เหมาะสมกับความถนัด และความสนใจของแต่ละคนในชุมชน 6) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ชุมชนควรมีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน การเรียนรู้จากเวทีแลกเปลี่ยน การเรียนรู้จากเวทีไสเห่ หรือ สภากาแพ เป็นต้น และ มีการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนและกระจายข้อมูลความรู้ภายในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากโรงเรียนมัธยมศึกษา ผู้นำกลุ่มอาชีพ เสนอความคิดเห็น
ด้านผู้นำชุมชนว่า

“...ผู้นำชุมชนเป็นคนที่ชุมชนยอมรับ เป็นแบบอย่างที่ดีมีความ
เป็นนักพัฒนา มีความมุ่งมั่นตั้งใจทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนร่วม ประสาน
สื่อสาร สร้างความร่วมมือจากชุมชนเพื่อทำงานร่วมกับสถานศึกษา และช่วย
สร้างความเข้าใจให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการพัฒนางานร่วมกับโรงเรียน
ได้...”

(ผู้แทนองค์กรชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

ตัวแทนผู้ปกครอง เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า

“...ผู้นำชุมชนที่ชุมชนเชื่อมั่น ศรัทธา นับถือ เป็นบุคคลที่มี
ลักษณะความเป็นผู้นำ เสียสละ พร้อมทั้งจะทำงานทุกเพื่อชุมชน ช่วยทุก
งาน และเป็นนักประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนและโรงเรียน...”

(ผู้แทนองค์กรชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

นอกจากนี้จากประเด็นด้านผู้นำชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้ปกครอง
ได้เสนอความคิดเห็น ด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน เพิ่มเติมว่า

“...ชุมชนมีความสามัคคี มีความเข้มแข็ง เวลามีกิจกรรมอะไรก็
ร่วมมือร่วมใจกัน ซึ่งทุกคนพอใจ เพราะมาทำงานร่วมกันด้วยความเป็น
เสมือนพี่ น้องที่เข้ามาช่วยพัฒนาการจัดการศึกษาของชุมชนร่วมกัน ...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

ผู้แทนศิษย์เก่า เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า

“...โครงสร้างความสัมพันธ์ที่สนิทสนม การนับถือผู้อาวุโส ความเชื่อผู้นำ
ชุมชน ความเป็นเครือญาติ มีปัญหาที่พูดคุยกันปรึกษาหารือกันได้ มีความ

ศรัทธาต่อบุคลากรในโรงเรียน มีความรู้สึกผูกพันกับโรงเรียนชุมชน ชุมชน เห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมและความร่วมมือร่วมพลัง...ก่อให้เกิดการ สนับสนุนการจัดกิจกรรมการจัดการศึกษาต่างๆ ของชุมชน สมาชิกใน ชุมชนให้ความร่วมมือและเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

นอกเหนือจากประเด็นด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้ปกครอง ได้เสนอความคิดเห็นด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ เพิ่มเติม ดังนี้

“...ชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ ที่หลากหลาย ทั้ง บุคคล สถานที่ แหล่ง ทรัพยากรธรรมชาติ ที่สามารถนำมาจัดกิจกรรมเป็นแหล่งสืบทอดความรู้...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

ผู้แทนศิษย์เก่า เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า

“...ชุมชนมีภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อโบราณ ผู้รู้ใน ชุมชนที่เข้ามาช่วยถ่ายทอดความรู้ ชุมชนมีศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุด สนามกีฬา แหล่ง เรียนรู้ ที่สถานศึกษาและชุมชนสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้...”

(ผู้แทนศิษย์เก่า, สัมภาษณ์, 2556)

นอกเหนือจากประเด็นด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้ปกครอง ได้เสนอความคิดเห็นด้านการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน เพิ่มเติม ดังนี้

“...ชุมชนมีกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน เช่น อบต. เกษตรอำเภอก พัฒนาชุมชน กศน. และพัฒนาสังคม กลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มแม่บ้าน ต่างๆ เข้ามารวมกลุ่มกันเพื่อร่วมสนับสนุนการจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

นอกเหนือจากประเด็นด้านการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน ผู้ให้ข้อมูล สำคัญ คือ ตัวแทนผู้ปกครอง ได้เสนอความคิดเห็นด้านการกำหนดบทบาทความร่วมมือ เพิ่มเติม ดังนี้

“...มีการแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานจะทำให้ทุกฝ่ายในพื้นที่ ดำเนินกิจกรรมตามนโยบายซึ่งตกลงร่วมกันวางไว้ ตามบทบาท ตามความ ถนัด และตามแผนการทำงาน ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้การทำงาน

ร่วมกันมีความชัดเจนขึ้น ชาวบ้านจะเข้ามาช่วยกันตามความสนใจ และ ความถนัดเพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนา...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

นอกเหนือจากประเด็นด้านการกำหนดบทบาทความร่วมมือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้ปกครอง ได้เสนอความคิดเห็นด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพิ่มเติม ดังนี้

“...ชุมชนมีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลายในด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน การเรียนรู้จากเวทีแลกเปลี่ยน การเรียนรู้จากการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การเรียนรู้จากเวทีสหรั หรือ สภากาแฟ เป็นต้นการถ่ายทอด แลกเปลี่ยนและกระจายข้อมูล ความรู้ภายในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ...”

(ผู้นำชุมชน, สัมภาษณ์, 2556)

2.2.2 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรม การศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านชุมชน

จากผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรม การศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านชุมชน ตามประเภทสถานศึกษา คือ โรงเรียนประถม โรงเรียนขยายโอกาส และโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยมีประเด็นการเปรียบเทียบ 6 ด้าน คือ 1) ด้าน ผู้นำชุมชน 2) ด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน 3) ด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ 4) ด้านการสร้าง กลุ่มและเครือข่ายในชุมชน 5) การกำหนดบทบาทความร่วมมือ และ 6) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มี ผลการเปรียบเทียบตามรายละเอียด ดังนี้

2.2.2.1 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านผู้นำชุมชน พบคุณลักษณะร่วมที่ เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท ว่า ผู้นำชุมชนต้องเป็นคนที่ชุมชนยอมรับ เป็นคนที่มีความ เสียสละ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นความสำคัญของการพัฒนางานร่วมกับโรงเรียน สร้างความเข้าใจ ให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการพัฒนางานร่วมกับโรงเรียนและเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนในการ ทำงานร่วมกับโรงเรียน ในขณะที่ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านผู้นำชุมชน พบประเด็นคุณลักษณะ เพิ่มเติมเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส คือ ผู้นำชุมชนต้องมีความสามารถในการประสาน สร้างความ ร่วมมือจากชุมชนเพื่อร่วมพัฒนากิจกรรมการศึกษา ร่วมกับสถานศึกษา

2.2.2.2 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท ว่าชุมชนมีค่านิยมในเรื่องการนับถือผู้อาวุโสหรือมีความเชื่อผู้นำชุมชน ชุมชนมีความสนิทสนม คั่นเคยกัน มีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกัน ชุมชนมีความเชื่อร่วมกันว่าการมีส่วนร่วมเป็นหน้าที่และเป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชน

2.2.2.3 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท ว่า ชุมชนต้องมีแหล่งเรียนรู้ ที่หลากหลาย ทั้งบุคคล สถานที่ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถนำมาจัดกิจกรรมเป็นแหล่งสืบทอดความรู้ ชุมชนมีภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อโบราณ ผู้รู้ในชุมชนที่เข้ามาช่วยถ่ายทอดความรู้ ชุมชนมีศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุด สนามกีฬา แหล่งเรียนรู้ ที่สถานศึกษาและชุมชนสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

2.2.2.5 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านด้านการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท ว่า ชุมชนมีกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน ที่ได้รับความร่วมมือจากเครือข่าย ทั้งจากองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน ชุมชนมีกลุ่มอาชีพและกลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อสม. กศน และกลุ่มต่างๆ ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาร่วมกัน

2.2.2.6 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านการกำหนดบทบาทความร่วมมือ พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภทว่า ชุมชนต้องมีการแบ่งหน้าที่การทำงานร่วมกันที่เหมาะสมกับความรู้ ความสามารถของแต่ละคนในชุมชน ให้ชุมชนเขามามีส่วนร่วมตามความถนัด และตามความสนใจ

2.2.2.7 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท ว่า ชุมชนควรมีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ หลากหลายในด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมการเรียนรู้ จากภูมิปัญญาชาวบ้าน การเรียนรู้จากเวทีแลกเปลี่ยน การเรียนรู้จากการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การเรียนรู้จากเวทีโสเคร หรือ สภากาแฟ เป็นต้น และ การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนและกระจายข้อมูลความรู้ภายในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

จากผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรม การศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท จากปัจจัยการมีส่วนร่วม ด้านสถานศึกษา 6 ด้าน คือ 1) ด้านผู้นำชุมชน 2) ด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน 3) ด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ 4) ด้านการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน 5) การกำหนดบทบาทความร่วมมือ และ 6) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีปัจจัย 1 ด้าน มีผลการเปรียบเทียบที่พบจุดต่างซึ่งเป็นรายละเอียดเพิ่มเติมเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส คือ ผู้นำ

ชุมชนต้องมีความสามารถในการประสาน สร้างความร่วมมือจากชุมชนเพื่อร่วมพัฒนา กิจกรรม การศึกษาร่วมกับสถานศึกษา

2.3 สรุปผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรม การศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัด กิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และผลการเปรียบเทียบปัจจัย การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา จากวัตถุประสงค์ ข้อที่ 2 นำมาเป็นข้อมูลสำหรับการประยุกต์ใช้ในขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตาม วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.3.1 สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตใน สถานศึกษา

สภาพพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตใน สถานศึกษาข้อมูลจากการวิเคราะห์สภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ตาม วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ซึ่งประกอบด้วย 1) หน่วยงานที่จัดการศึกษา 2) กลุ่มเป้าหมายในการจัดการศึกษา 3) สาระความรู้ของกิจกรรมการศึกษา 4) วิธีการจัดการศึกษา 5) สื่อการเรียนรู้ 6) วัตถุประสงค์ของ การจัดการศึกษา 7) แหล่งเรียนรู้ในชุมชน และ 8) ผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดการศึกษา โดยนำผล การวิเคราะห์ข้อมูลที่มีมากที่สุดสามลำดับของแต่ละด้าน

2.3.1.1 หน่วยงานที่จัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาของชุมชน มากที่สุดเรียง ตามลำดับ ได้แก่ 1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต/อบจ/เทศบาล) 2) สถานศึกษาในสังกัด สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในพื้นที่ เช่น กศน.อำเภอ/กศน. ตำบล ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดน เป็นต้น และ 3) หน่วยงานจากภาครัฐ เช่น สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมพัฒนาชุมชน เป็นต้น

2.3.1.2 กลุ่มเป้าหมายในการจัดการศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษา ร่วมกับสถานศึกษา มากที่สุดเรียงตามลำดับ ได้แก่ 1) นักเรียนในสถานศึกษาสังกัดคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) เด็กและเยาวชนในชุมชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนในชุมชน (อายุ 6 -14 ปี) และ 3) ผู้ใหญ่ในชุมชน (อายุ 15 – 59 ปี)

2.3.1.3 สาระความรู้ที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา มากที่สุดเรียงตามลำดับ ได้แก่ 1) กิจกรรมการศึกษาเพื่อการให้ความรู้และทักษะอาชีพ เช่น หลักสูตร

อาชีพพระยาสัน สายอาชีพ หลักสูตรการนำเทคโนโลยีมาใช้พัฒนาอาชีพเป็นต้น 2) กิจกรรมการศึกษา เพื่อความรู้พื้นฐาน การอ่านออกเขียนได้ และ 3) กิจกรรมการศึกษาด้านศาสนาและวัฒนธรรม เช่น การจัดงานวันเข้าพรรษา ประเพณีรดน้ำดำหัว เป็นต้น

2.3.1.4 วิธีการจัดศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา มากที่สุดเรียงตามลำดับ ได้แก่ 1) การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ 2) การเข้าค่าย และ 3) การเรียนแบบ ชั้นเรียน

2.3.1.5 สื่อการเรียนรู้ภายในชุมชนที่เข้ามาร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับ สถานศึกษา มากที่สุดเรียงตามลำดับ ได้แก่ 1) ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ครูในระบบโรงเรียนและ 3) วัด ศาสนสถาน พระสงฆ์

2.3.1.6 วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา มากที่สุดเรียงตามลำดับ ได้แก่ 1) เพื่อพัฒนาทักษะ/อาชีพ 2) นำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน และ 3) เพิ่มวุฒิการศึกษา

2.3.1.7 แหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่นำมาใช้จัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับ สถานศึกษา มากที่สุดเรียงตามลำดับ ได้แก่ 1) แหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ห้องสมุดต่างๆ เช่น ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดวัด เป็นต้น และ 3) เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สถานีอนามัย ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

2.3.1.8 ผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดการศึกษาตลอดชีวิต มากที่สุดเรียง ตามลำดับ ได้แก่ 1) สถานศึกษาและหน่วยงานต่างๆ ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษา 2) การ จัดการศึกษาเหมือนกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน และ 3) ชุมชนมีความเข้มแข็งจาก การมีส่วนร่วมจัดการศึกษาตลอดชีวิต

จากข้อมูลที่น่าเสนอข้อค้นพบที่ได้สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัด กิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานอันจะนำไปสู่กระบวนการ พัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา สำหรับ นำไปให้ชุมชนพิจารณาว่าแนวคิดพื้นฐานแต่ละด้านชุมชนมีความคิดเห็นว่าเป็นไปได้และมีความ เหมือนต่อการนำมาประยุกต์ใช้สำหรับการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างไรในขั้นการวิจัย ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2.3.2 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตใน สถานศึกษา

ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรม การศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูล

พื้นฐานสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 2) การมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 3) การมีส่วนร่วมวางแผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 4) การมีส่วนร่วมดำเนินการจัดการสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 5) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และ 6) การมีส่วนร่วมประเมินผลการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ตามองค์ประกอบการศึกษาตลอดชีวิตตามแนวคิดการศึกษาชุมชน ซึ่งมีองค์ประกอบกิจกรรมการจัดการศึกษาที่ครอบคลุม ดังนี้

2.3.2.1 การจัดกิจกรรมการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา

2.3.2.2 การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับบริการชุมชน

2.3.2.3 การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

2.3.2.4 การจัดกิจกรรมการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน

2.3.2.5 การจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน

2.3.3 ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

2.3.3.1 ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา 6 ด้าน คือ 1) ด้านผู้บริหาร 2) ด้านครู 3) ด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน 4) ด้านคณะกรรมการสถานศึกษา 5) ด้านการสร้างเครือข่ายของโรงเรียน และ 6) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

2.3.3.2 ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านชุมชน 6 ด้าน คือ 1) ด้านผู้นำชุมชน 2) ด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน 3) ด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ 4) ด้านการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน 5) การกำหนดบทบาทความร่วมมือ และ 6) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ผู้วิจัยได้นำปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ทั้งในด้านปัจจัยด้านสถานศึกษา และปัจจัยด้านชุมชนนำมาประยุกต์ใช้ในขั้นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในช่วงการประชุมวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เช่น การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันระหว่างชุมชนกับสถานศึกษา การวางแผนการสนับสนุนการจัดการศึกษา เป็นต้น และนำมาเป็นประเด็นพูดคุย เสนอแนะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนซึ่งประกอบด้วย

ตัวแทนสถานศึกษาและตัวแทนชุมชน มีมุมมองเดียวกัน สร้างความหมาย และเป้าหมายการจัดการศึกษาร่วมกัน ซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยเริ่มต้นที่สำคัญในการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับสถานศึกษา

ตอนที่ 3 ผลการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต
ในสถานศึกษา

ผลการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต
ในสถานศึกษา: การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ 1. ผลของการมีส่วนร่วมของชุมชน และผลตามขั้นตอนการวิจัย 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การวางแผน 2) การปฏิบัติการ 3) การสังเกต และ 4) การสะท้อนผล ตามรายละเอียดดังนี้

3.1 ผลของการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลของการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า จากการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ของชุมชนบ้านดพริศรี มีการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก โดยผู้วิจัยพบว่า ตัวแทนชุมชนที่มาเข้าร่วมวิจัยปฏิบัติการจำนวน 25 คน มีการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ มีการนำเสนอความคิดเห็นอย่างไม่ขัดแย้งและมีความตั้งใจในการนำเสนอความคิดเห็น ซึ่งสิ่งที่สังเกตเห็นจากการเข้าร่วมตามกระบวนการวิจัยปฏิบัติการดังกล่าวนี้ เกิดจากการที่มีผู้ใหญ่ที่ชุมชนรักใคร่ ให้ความเคารพนับถือ ถึงจำนวน 3 ท่าน ที่ได้อาสาตนเองมาดำเนินการประสานงาน เชิญชวนให้ชาวบ้านมาเข้าร่วม ท่านแรกเป็นคุณครูที่อยู่ในโรงเรียนซึ่งเป็นที่เคารพรักของชุมชน ท่านที่สองเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา และท่านที่สามเป็นนักวิชาการกองการศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ศรี ที่ได้ทำงานร่วมกับชุมชนในด้านการพัฒนาทักษะอาชีพของชุมชน ได้นำเสนอรายชื่อตัวแทนอื่น ๆ ซึ่งเป็นตัวแทนการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยให้เข้ามามีส่วนร่วมจำนวน 10 ท่าน ตัวแทนชาวบ้านที่มาเข้าร่วม ได้พูดคุยกันถึงการให้ความสำคัญต่อผู้ใหญ่ซึ่งเป็นที่เคารพ รักของชุมชนว่าการท่านชักชวนชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วม ย่อมเป็นสิ่งดี ๆ ที่ชุมชนเข้ามาช่วยกันคิด ช่วยกันลงมือทำอย่างไรก็ยินดีที่จะเข้าร่วม และยังมีคณะกรรมการสถานศึกษาและนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ศรีที่เข้ามาร่วมเป็นผู้วิจัยปฏิบัติการในครั้งนี้ด้วย ซึ่งได้ทำหน้าที่ในการดูแลช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่อย่างใกล้ชิด ดังจะเห็นได้จากการไปร่วมงานต่าง ๆ การพัฒนาพื้นที่ในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีความใกล้ชิดและได้รับความไว้วางใจจากชุมชนดังจะเห็นได้จากการพูดคุยเป็นกันเองและเคารพกัน และสุดท้ายการที่นักวิชาการการศึกษามาเข้าร่วม พบว่าชาวบ้านให้ความสำคัญนักวิชาการพบได้จากการสังเกตการพูดคุยถามไถ่เรื่องการจัดการศึกษาว่าควรเป็นอย่างไร แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านให้

ความสำคัญต่อการศึกษาด้วย จากการวิเคราะห์ดังกล่าวพบว่ากลไกสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยความคิดที่ว่าคนสำคัญ คนดี คนที่เข้าใจด้านการศึกษา และคนที่เสียสละ มาชวนให้ทำอะไร ชุมชนยินดีที่จะเข้าร่วมด้วยเพราะมองว่าสิ่งที่ดี มีประโยชน์จะเกิดขึ้นกับชุมชน อีกทั้งการชักชวนกลุ่มคนที่ทั่วถึงครอบคลุมทุกกลุ่มที่มีในชุมชน ซึ่งการชักชวนกลุ่มคนเกิดจากคนในพื้นที่ที่มีความรู้จัก คำนึงกับคนจำนวนมาก ที่เป็นลูกศิษย์ และเป็นผู้ปกครอง และประการสำคัญคือคนที่อาสาเป็นผู้เชิญชวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมีความตั้งใจที่จะพัฒนาให้ชุมชนดีมีความเข้มแข็งทางด้านการศึกษา จึงอาสาและดำเนินการประสานงานอย่างจริงจัง ซึ่งทุกครั้งจำนวนคนที่เข้าร่วมการวิจัยปฏิบัติการครบถ้วนตามเป้าหมาย และเข้าร่วมสม่ำเสมอตลอดการวิจัย และสิ่งที่สร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนอีกประการคือการยอมรับในตัวผู้วิจัย ที่ดำเนินบทบาทในการเป็นผู้ส่งเสริมโดยอยู่เบื้องหลังและสนับสนุนให้ผู้เข้ามามีส่วนร่วมได้นำเสนอความคิดเห็นของตนในการประชุม อย่างทั่วถึงและมีความเหมาะสม เช่นการจัดทำเอกสารเปิดโครงการให้กับผู้อำนวยการสถานศึกษาให้เป็นผู้เปิดการวิจัยปฏิบัติการ และผู้วิจัยเชิญนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ศรี และเชิญผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเข้ามาร่วมสร้างวิสัยทัศน์การมีส่วนร่วมให้กับสถานศึกษา และชุมชนเพื่อให้มีความเข้าใจบทบาทหน้าที่การมีส่วนร่วมร่วมกับสถานศึกษา การเชิญผู้ใหญ่ในชุมชนมาสนับสนุนโครงการวิจัยนับว่าเป็นการให้เกียรติบุคคลสำคัญในชุมชน และชุมชนเห็นก็มองเห็นถึงศักยภาพของผู้ผู้อำนวยการโรงเรียนก็เกิดความเชื่อมั่นและยินดีที่จะเข้ามามีส่วนร่วม ดังจะเป็นได้จากการพูดคุยซักถามในเรื่องการจัดการเรียนรู้ที่ได้ถามกับผู้ผู้อำนวยการสถานศึกษาด้วยท่าทีที่เป็นมิตรและให้เกียรติกัน

ผู้วิจัยพบว่าเมื่อมีบุคคลที่เป็นที่นับถือ ยอมรับ ของชุมชน มาอยู่ร่วมในการวิจัยด้วยส่งผลต่อพฤติกรรมเข้าร่วมทั้งเรื่องเวลา เรื่องความพร้อมเพรียงในการช่วยกันแสดงความคิดเห็นหรือช่วยกันลงมือเขียนข้อความต่างๆ ในกระบวนการวิจัยเป็นไปได้ด้วยดี และผู้ที่เป็นที่นับถือก็ให้ความเป็นกันเอง ไม่ถือตัว อีกทั้งกระตือรือร้นในทุกกิจกรรมที่ร่วมกันดำเนินการ จึงเป็นเหมือนผู้นำของการมีส่วนร่วม และเมื่อร่วมกระบวนการวิจัยจนสิ้นสุดโครงการผู้เข้าร่วมวิจัยปฏิบัติการทั้ง 25 คนก็เรียนรู้ที่จะผลัดกันเป็นผู้นำและผู้ตาม ตามความถนัดและโอกาสสำหรับการมีส่วนร่วมการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้

3.2 ผลของการวางแผน

ผลของการวางแผน ซึ่งประกอบด้วยผลของการลงพื้นที่ศึกษาเชิงปรากฏการณ์ทางสังคมกับชุมชนบ้านโพธิ์ศรี การทำความเข้าใจบริบทชุมชนและปัญหาในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา พบว่า

บริบทชุมชนบ้านโพธิ์ศรี

ประวัติความเป็นมา : ตำบลโพธิ์ศรีจัดตั้งขึ้นเมื่อปี 2380 โดยมีชาวบ้านอพยพมาจากบ้านกุดลาด อ.เมือง มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านนาหว้า และบ้านหนองโพธิ์ ต่อมาได้ขยายหมู่บ้านเพิ่มขึ้นเป็น 8 หมู่บ้าน จึงได้จัดตั้งตำบลขึ้น มีหมู่บ้านทั้งหมด 14 หมู่บ้าน

สภาพทั่วไปของตำบล : อยู่ห่างจากตัวอำเภอพิบูลมังสาหารประมาณ 1 กิโลเมตร ตั้งอยู่ริมแม่น้ำมูลเดินทางออกจากอำเภอพิบูลมังสาหารด้วยรถยนต์ ข้ามสะพานแม่น้ำมูลถึงตำบลโพธิ์ศรีไปทางทิศเหนือระยะทาง 1 กิโลเมตร

อาณาเขตตำบล : ทิศเหนือ ติดต่อกับ ต.ระเว อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี ทิศใต้ ติดต่อกับ แม่น้ำมูล และเทศบาลตำบลพิบูลมังสาหาร ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ต.ทรายมูล อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อ.ตาลสุม จ.อุบลราชธานี

การปกครอง : ตำบลโพธิ์ศรีแบ่งการปกครองเป็นหมู่บ้าน จำนวน 14 หมู่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านหนองโพธิ์ หมู่ที่ 2 บ้านโนนข่า หมู่ที่ 3 บ้านวังพอก หมู่ที่ 4 บ้านนาหว้า หมู่ที่ 5 บ้านท่าค้อ หมู่ที่ 6 บ้านสะพือใต้ หมู่ที่ 7 บ้านโพธิ์ศรี หมู่ที่ 8 บ้านสะพือเหนือ หมู่ที่ 9 บ้านโพธิ์ศรีใต้ หมู่ที่ 10 บ้านค้อใต้ หมู่ที่ 11 บ้านโนนยางหมู่ที่ 12 บ้านทุ่งนาแพงหมู่ที่ 13 บ้านโพธิ์ศรีหมู่ที่ 14 บ้านหนองโพธิ์ใต้

กลุ่มองค์กรในชุมชน : กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ อสม. กลุ่มผู้นำด้านอาสาพัฒนา/ด้านกองทุนการเงิน/ด้านอาชีพ/กิจกรรมภูมิปัญญาด้านอาหารการทำเข้าเฒ่า การทำปลาไร่ การทำหนังเค็ม ภูมิปัญญาด้านการเกษตร ภูมิปัญญาด้านประเพณีวัฒนธรรม เช่น หมอพร้าหม การทำบายศรีสู่ขวัญ ดังข้อมูลที่ชุมชนร่วมกันระดมความคิดเห็นต่อไปนี้

ประเพณีและวัฒนธรรม : ชุมชนมีศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เทศกาล ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ประเพณีสงกรานต์ ระหว่างวันที่ 13 - 18 เมษายน ของทุกปี มีการสาดน้ำสงกรานต์ และรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ประเพณีด้านพิธีกรรม เช่น การบวงสรวง พิธีกรรมเหล่านี้จัดทำขึ้นมาเพื่อให้ ชาวบ้านได้มีความเป็นอยู่ที่สงบ เพราะวิญญานบรรพบุรุษจะได้คุ้มครองประเพณีสืบชะตา คือการต่ออายุให้อยู่นานต่อไป พิธีกรรมที่มีพระสงฆ์มาประกอบพิธีกรรมแบ่งออกเป็น สืบชะตาคน สืบชะตาบ้าน และสืบชะตาเมือง การสืบชะตาคนโดยทั่วไปนิยมทำกันในช่วงปีใหม่ แต่ก็มีการทำในโอกาสอื่นๆ ด้วย เช่น ขึ้นบ้านใหม่ครบรอบ วันคล้ายวันเกิด ได้เลื่อนยศตำแหน่ง การแต่งงาน เป็นต้น

ประชากร : มี 14 หมู่บ้าน ประชากร 12,352 คน จำนวน 3,220 ครัวเรือน พื้นที่ 80 ตร.กม.12 ใน 14 หมู่บ้าน ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำมูล จึงเอื้อประโยชน์ต่อการเกษตร ทั้งการทำนาและการปลูกพืชผักสวนครัว ไม่มีปัญหาเรื่องน้ำอุปโภคบริโภค มีสถานีสูบน้ำ 4 แห่งแต่ละแห่งมีเครื่องสูบน้ำขนาดใหญ่ไว้บริการสูบน้ำ 1 เครื่อง

อาชีพ : ทำการเกษตรกรรม ทำนา ร้อยละ 90 ค้าขาย รับจ้าง อื่นๆ ร้อยละ 10
พื้นที่ ต.โพธิ์ศรี มีข้อดี คือ มีน้ำอุดมสมบูรณ์ตลอดปี จึงเป็นจุดกำเนิดการทำนาปีและนาปรังควบคู่กัน
มาโดยตลอด เพื่อเอาข้าวมาสร้างผลิตภัณฑ์ "ข้าวเม่าหอม" แห่งแรกแห่งเดียวในประเทศไทย สามารถ
ยืนหยัดผลิตข้าวเม่าหอมขายได้ตลอดปี และ ในช่วงเดือน พฤศจิกายน-ธันวาคม ของทุกปีจะมี
กิจกรรมประกวดผลผลิตข้าวเม่าหอม ประกวดธิดาข้าวเม่าหอม ประกวดการแปรรูปผลิตภัณฑ์จาก
ข้าวเม่าหอม สามารถยกระดับผลิตภัณฑ์จำหน่ายในราคา กก.ละ 60-80 บาท ซึ่งสร้างรายได้เป็นกอบ
เป็นกำตลอดทั้งปี

แหล่งเรียนรู้แหล่งทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน : แม่น้ำมูล แหล่งพันธุปลา
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน วัด แม่น้ำมูล แหล่งเรียนรู้ด้านการเลี้ยงปลาในกระชัง แหล่งเรียนรู้ด้านทำข้าวเม่า
แหล่งเรียนรู้ด้านสวนพริก ศาลาอเนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน แหล่งเรียนรู้การทำเครื่องจักสานภายใน
หมู่บ้าน แหล่งเรียนรู้วังมัจฉา วัดสะพือเหนือ แหล่งเรียนรู้ด้านการสืบสานพิพิธภัณฑ์ตำบลโพธิ์ศรี ที่
อ่านข่าวสารต่างๆ สภากาแฟ การประชุมเกี่ยวกับโครงการต่างๆ (กองทุนหมู่บ้าน)

โครงสร้างพื้นฐาน : การคมนาคม 1) การคมนาคมโดยทางรถยนต์ มีถนนสมเด็จ
(ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 2222) ตัดผ่านหมู่บ้านเป็นถนนสายเมนหลัก สามารถเดินทางติดต่อกัน
ได้ทั้งภายในประเทศและไปประเทศเพื่อนบ้าน คือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
2) การคมนาคมทางเรือ ตำบลโพธิ์ศรีมีหมู่บ้านต่างๆตั้งอยู่เรียงรายอยู่ริมแม่น้ำมูล ยังมีประชาชน
บางส่วนใช้เรือในการเดินทาง ขนสินค้าการเกษตรไปจำหน่ายในที่ต่างๆ แต่ไม่เป็นที่นิยมมากนักในปัจจุบัน

แหล่งน้ำธรรมชาติ : ตำบลโพธิ์ศรีมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญ คือ แม่น้ำมูล
ประชาชนอาศัยแม่น้ำสายนี้ทำอาชีพประมง นอกจากนี้ทางราชการยังจัดระบบชลประทานขนาดเล็ก
โดยตั้งสถานีสูบน้ำจากแม่น้ำมูล เพื่อประโยชน์ในด้านการเกษตรกรรมของประชาชนในตำบลโพธิ์ศรี

สถานการณ์ด้านสังคม : สถานการณ์ด้านสังคม เป็นสังคมชาวพุทธ ดำเนินชีวิต
แบบเรียบง่าย ประชาชนกลุ่มวัยแรงงาน ละทิ้งภาคเกษตรเข้าสู่เมืองมากขึ้น มีวัฒนธรรมและค่านิยม
การบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยมากขึ้น

ด้านการศึกษา: ประชากรวัยเรียนเข้าศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานภาค
บังคับ ระดับประถมศึกษา ร้อยละ 100 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 86 อีกร้อยละ 14 หายจาก
ระบบตลาดแรงงานในตัวเมืองใหญ่

ด้านการเมือง : มีการตื่นตัวทางด้านการเมืองมีการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นที่ต่อสู้
กันรุนแรง มีการฟ้องร้อง ร้องเรียน เพื่อขอรับความยุติธรรม ในการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหาร
ส่วนท้องถิ่น

ปัญหาของชุมชน

1. ประชาชนมีอาชีพเกษตร ความรู้ไม่มาก รายได้ไม่มาก ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอื่น ๆ ร่วมกันกับชุมชน และไม่คิดว่าตนเองจะเข้ามามีส่วนร่วม ช่วยในเรื่องการจัดกิจกรรมการศึกษาได้

2. โรงเรียนมีภารกิจหลักทางด้านการจัดกิจกรรมการศึกษาตามนโยบายส่วนกลางมาก จึงไม่ได้มีการส่งเสริมเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน

3. เด็กและเยาวชนในชุมชนไม่ให้ความสนใจต่ออาชีพของคนในชุมชน และไม่สามารถนำความรู้ที่มีในชุมชนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

3.3 ผลของการพิจารณาเพื่อประยุกต์ใช้ข้อมูลด้านสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

พบว่าผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ ตัวแทนผู้นำชุมชนบ้านโพธิ์ศรี ซึ่งประกอบด้วย ตัวแทนการศึกษาในระบบโรงเรียน ตัวแทนการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมจำนวนทั้งสิ้น 25 คน มีความคิดเห็นต่อสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 1) ผู้จัดการศึกษา กลุ่มเป้าหมาย สารความรู้ วิธีการจัดการศึกษา สื่อการเรียนรู้ วัตถุประสงค์การจัดการศึกษา แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ผลที่ชุมชนได้รับ และปัจจัยการมีส่วนร่วม 2) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนการมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็น การมีส่วนร่วมวางแผน การมีส่วนร่วมดำเนินการ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมประเมินผล 3) ปัจจัยการมีส่วนร่วม ด้านสถานศึกษา และ ด้านชุมชน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

3.3.1 ด้านสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

3.3.1.1 หน่วยงานที่เข้าร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย 1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต/อบจ/เทศบาล) 2) สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในพื้นที่ เช่น กศน.อำเภอบาง / กศน.ตำบล ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดน เป็นต้น และ 3) หน่วยงานจากภาครัฐ เช่น สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมพัฒนาชุมชน เป็นต้น

3.3.1.2 ชุมชนมีความคิดเห็นว่าหน่วยงานที่เข้าร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษาของชุมชน มีความเป็นไปได้ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัด

กิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยชุมชนมีความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า ในทางปฏิบัติ สถานศึกษาควรเป็นหน่วยงานที่เชื่อมโยงสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เพื่อให้แต่ละหน่วยงานดังกล่าวเข้ามามีส่วนร่วมเป็นผู้จัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาตามความเชี่ยวชาญของแต่ละหน่วยงาน ดังที่ผู้เข้าร่วมวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้กล่าวว่า

“...หน่วยงานที่พูดถึงนั้นสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียนได้ เพราะปัจจุบันนโยบายของรัฐสนับสนุนให้หน่วยงานต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียน แต่โรงเรียน ต้องค้นหาวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อที่จะให้หน่วยงานต่างๆ เข้ามาร่วมจัดการศึกษาที่เหมาะสม ทั้งในด้านผู้ที่จะเข้าร่วม และในด้านความต้องการของโรงเรียน เพื่อที่จะให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาร่วมกันที่เป็นการผสมผสานองค์ความรู้จากหลายหน่วยงานที่นอกเหนือจากองค์ความรู้ในรั้วโรงเรียน...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 1, 25 มกราคม 2556)

“...องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อบต. เทศบาล เป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับโรงเรียนมากและได้เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนการจัดการศึกษาตามที่โรงเรียนประสานไป เช่น เรื่องการสนับสนุนงบประมาณ การยืมวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ แต่การมีส่วนร่วมจะมีมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับการเปิดกว้างของสถานศึกษาด้วย...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 8, 25 มกราคม 2556)

“...สำหรับ กศน. และสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน หรือ กรมพัฒนาชุมชนอาจจะยังไม่ได้เข้ามามีบทบาทมากนัก แต่หากโรงเรียนขอความร่วมมือที่เหมาะสมและตรงกับหน้าที่ บทบาทของหน่วยงานก็มีความเป็นไปได้สำหรับการมีส่วนร่วม เช่น สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน หรือ กรมพัฒนาชุมชน เข้ามาช่วยด้านการพัฒนาทักษะอาชีพ หรือ กิจกรรมการศึกษาอื่นที่หน่วยงานนั้นๆ มีความรู้ในด้านนั้นจริงๆ เพื่อเติมเต็มความรู้ด้านทักษะอาชีพที่เปิดกว้างขวางขึ้น...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 2, 25 มกราคม 2556)

3.3.1.3 กลุ่มเป้าหมายที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 1) นักเรียนในสถานศึกษาสังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) เด็กและเยาวชน

ในชุมชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนในชุมชน(อายุ 6 -14 ปี) และ 3) ผู้ใหญ่ในชุมชน (อายุ 15 – 59 ปี) ชุมชนมีความคิดเห็นว่า ภายใต้บทบาทการจัดการศึกษาของสถานศึกษา การจัดการศึกษาควรเป็นไป สำหรับคนในกลุ่มเป้าหมายทุกช่วงวัย ซึ่งเป็นนัยของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่มีเป้าหมายสำหรับ ทุกกลุ่มคน ทุกช่วงวัย เพื่อบุคคลในทุกมิติของชีวิต ดังที่ผู้เข้าร่วมวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ กล่าวไว้ว่า

“...ชุมชนสามารถเข้ามาร่วมกับโรงเรียนในการจัดการศึกษาให้ครบ กลุ่มเป้าหมายตามที่กล่าวมาแล้วได้ การจัดการศึกษาจะได้ครอบคลุมนอก กรอบรั้วโรงเรียนด้วย แต่โรงเรียนคงต้องเป็นหลักในการเป็นจัดกิจกรรม การศึกษาดังกล่าวว่าจะจัดให้เกิดประโยชน์อย่างไร หากชุมชนรับรู้ มีความ เข้าใจเห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดร่วมกันก็จะเข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรม การศึกษาร่วมกับโรงเรียนสำหรับกลุ่มเป้าหมายต่างๆตามที่กล่าวมาข้างต้น หากเป็นได้ดังที่กล่าวมาการจัดการศึกษาก็จะช่วยพัฒนาชุมชนโดยผ่านการ เรียนรู้ร่วมกัน ทั้งโรงเรียนและคนในชุมชน...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 5, 25 มกราคม 2556)

“...การที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับ สถานศึกษานั้น หากจะใช้ความรู้ โบราณ โปราณ รุ่นสมัยปู่ ย่าตาดาย ความรู้ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การเรียนรู้เรื่องการเกษตร การทำไร่ทำนา การ พัฒนาอาชีพจากรสาน หรืองานอาชีพอื่น ๆ ที่มีในชุมชน ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ได้ มาช่วยสอนลูกหลานร่วมกับคุณครูในโรงเรียนได้ หรือสอนเด็กๆในชุมชน หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับผู้ใหญ่ในชุมชนก็ได้ หากโรงเรียนมีการ ประสานบอกมาชุมชนก็เข้ามามีส่วนร่วมได้ตามความถนัดที่ชุมชนมี...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 7, 25 มกราคม 2556)

“...การมีส่วนร่วมเรื่องกีฬา ในบ้านโพธิ์ศรีเราก็มีกลุ่ม เด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ในชุมชนเข้ามาเล่นกีฬาที่สนามกีฬาในโรงเรียน เราก็เรียนรู้เรื่อง กีฬาร่วมกัน มีครูพลของโรงเรียนเข้ามาร่วมสอนด้วย เวลาเสาร์ อาทิตย์ หลัง เลิกเรียน จนทำให้ชุมชนเราชนะเลิศการแข่งขันกีฬาประจํางานประเพณีต่างๆ หลายครั้ง...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 5, 25 มกราคม 2556)

“...การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสิ่งที่มียู่แล้ว เพียงแต่การมีส่วนร่วมสำหรับนักเรียนในโรงเรียนจะเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก เพราะโรงเรียนจะเป็นหลักในการประสานให้ชุมชนเข้ามาร่วมคิด วางแผนจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน แต่สำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชนนอกระบบ และผู้ใหญ่ในชุมชน อาจจะยังไม่เป็นทางการมากนักเป็นแค่การจัดกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันในระยะสั้น ซึ่งโรงเรียนยังไม่มีกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกับชุมชน...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 9, 25 มกราคม 2556)

3.3.1.4 สารระความรู้ที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษาซึ่งประกอบด้วย 1) กิจกรรมการศึกษาเพื่อการให้ความรู้และทักษะอาชีพ เช่น หลักสูตรอาชีพระยะสั้น สายอาชีพ หลักสูตรการนำเทคโนโลยีมาพัฒนาอาชีพ เป็นต้น 2) กิจกรรมการศึกษาเพื่อความรู้พื้นฐานเพื่อการอ่านออกเขียนได้ และ 3) กิจกรรมการศึกษาด้านศาสนาและวัฒนธรรม เช่น การจัดงานวันเข้าพรรษา ประเพณีรดน้ำดำหัว เป็นต้น

ชุมชนมีความคิดเห็นว่สารระความรู้ที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา จากข้อมูลสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน นั้นมีความเป็นไปได้เพราะเป็นวิถีชีวิตที่ชุมชนปฏิบัติกันอยู่แล้ว เช่น เรื่อง ความรู้และทักษะอาชีพ กิจกรรมการศึกษาด้านศาสนาและวัฒนธรรม โดยชุมชนมีความคิดเห็นเพิ่มเติมว่าความรู้ดังกล่าวเป็นสารระความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้จริง และส่งผลต่อวิถีคิดและการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชน และเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์อันดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน แต่การจัดกิจกรรมตามสารระความรู้ดังกล่าว ชุมชนต้องมีเจ้าภาพหลักในการวางแผนออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติของชุมชน มีผู้รับผิดชอบในด้านต่างๆ มีวิธีการส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าไปร่วมเรียนรู้ ดังที่ผู้เข้าร่วมวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้กล่าวว่า

“...สารระความรู้จากที่กล่าวมา เป็นสารระความรู้ที่ชุมชนมียู่แล้ว หากมีการนำเข้ามาร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับโรงเรียนจะยังเป็นการช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการยึดเหนี่ยว เกิดความรัก ความหวงแหนชุมชนท้องถิ่นยิ่งขึ้น เช่น สารระความรู้ด้านอาชีพ เป็นการช่วยสร้างช่องทางทำมาหากิน การจัดการศึกษาตามสารระความรู้ดังกล่าวจะเป็นการผสมผสานสร้างความเป็นตัวตนของชุมชนท้องถิ่น สร้างความเข้มแข็งให้ท้องถิ่นต่อไป...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 11, 25 มกราคม 2556)

“...สำหรับความรู้ ด้านศาสนาและวัฒนธรรม โรงเรียนร่วมกับชุมชน ทำอยู่แล้วเพื่อสืบสานวัฒนธรรมประเพณี เช่น เทศกาลสงกรานต์ บ้านวัด โรงเรียน แต่การจัดการศึกษาอาจไม่ได้จัดเป็นรูปแบบการเรียนในระบบ โรงเรียน แต่เป็นการเรียนรู้โดยผ่านการเข้าร่วมกิจกรรม ประเพณี เรียนรู้ผ่าน ผู้เฒ่าผู้แก่ โดยการเรียนรู้ดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน เป็นการเรียนรู้ที่ช่วยสร้างแบบแผน คุณค่าการดำเนินชีวิตของชุมชน นับว่าเป็นเรื่องที่ดี”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 6, 25 มกราคม 2556)

3.3.1.5 วิธีการจัดกิจกรรมการศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 1) การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ 2) การเข้าค่าย และ 3) การเรียนแบบชั้นเรียน

ชุมชนมีความคิดเห็นว่าการจัดกิจกรรมการศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา จากข้อมูลสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนฯ ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม แต่การมีส่วนร่วมเองก็ขึ้นอยู่กับสถานศึกษาว่ามีวิธีการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกันอย่างไร หากมีความยืดหยุ่น มีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของชุมชนทั้งในด้านเวลา วิธีการ สถานที่และตรงตามความถนัดและความสามารถของชุมชน ชุมชนก็สามารถเข้ามาจัดกิจกรรมการศึกษาได้อย่างเต็มที่ ทั้งด้านการร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ การเข้าค่าย และการเรียนแบบชั้นเรียน ดังที่ผู้เข้าร่วมวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้กล่าวว่า

“...วิธีการจัดการศึกษาควรมีหลากหลายเพื่อสร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง การเรียนรู้สู่การปฏิบัติจริง จากแหล่งการเรียนรู้ ชุมชนมีความพร้อมที่จะร่วมสนับสนุนหากชุมชนมีความชัดเจนและรู้ว่าจะเข้ามาเป็นประโยชน์กับโรงเรียนได้อย่างไรบ้าง...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 3, 25 มกราคม 2556)

“...วิธีการจัดกิจกรรมการศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา เช่น การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ การเข้าค่ายและการเรียนแบบชั้นเรียน ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้หากโรงเรียนมองเห็นความสามารถว่าชุมชนทำได้และการจัดกิจกรรมที่หลากหลายยังเป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน นอกจากนี้ยังทำให้ผู้เรียนได้รับ

“ความรอบรู้” จากการเรียนรู้นอกระบบที่ เกิดมุมมองที่กว้างขวาง
ครอบคลุมสู่การประยุกต์ใช้มากกว่า “ความรู้” ที่เรียนอยู่ในเฉพาะในชั้น
เรียนเพียงอย่างเดียว...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 20, 25 มกราคม 2556)

3.3.1.6 สื่อการเรียนรู้ภายในชุมชนที่ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษา ร่วมกับสถานศึกษา ซึ่ง
ประกอบด้วย 1) ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ครูในระบบโรงเรียน และ 3) วัด ศาสนสถาน พระสงฆ์

ชุมชนมีความคิดเห็นว่สื่อการเรียนรู้ภายในชุมชนที่ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษา ร่วมกับ
สถานศึกษาจากข้อมูลสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน ๆ มีความจำเป็นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมจัด
กิจกรรมการศึกษา ร่วมกับสถานศึกษา โดยชุมชนมีความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า ข้อมูลด้านสื่อที่กล่าว
มาแล้วข้างต้นทั้งครูภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งมีอยู่จำนวนมากในชุมชน ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความรู้
ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ ด้านทักษะ วิชาชีพให้กับชุมชนได้แล้ว ครูในระบบ
โรงเรียน ก็เป็นบุคคลสำคัญในชุมชนที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ความเชี่ยวชาญต่างๆให้กับผู้เรียนใน
สถานศึกษา และชุมชนได้ สำหรับด้านวัด ศาสนสถาน พระสงฆ์ ชุมชนมีความคิดเห็นว่ วัด ศาสน
สถาน พระสงฆ์ เป็นสื่อที่มีความสำคัญต่อการพัฒนากระบวนการทางสังคมในด้านการถ่ายทอด
ปลูกฝัง คุณธรรม ศีลธรรม และค่านิยมที่พึงามในชุมชน ดังที่ผู้เข้าร่วมวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
ได้กล่าวว่

“...การเรียนการสอนบางเรื่อง เป็นเรื่องเฉพาะ โรงเรียนต้องอาศัย
ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เช่น เรื่องอาชีพ เรื่องดนตรี
พื้นเมือง ศิลปะ วัฒนธรรม เป็นต้น การดึงความรู้ ความสามารถของชุมชน
มาใช้ ก็เป็นการสร้างความภาคภูมิใจและการมีส่วนร่วมให้ชุมชนได้...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 11, 25 มกราคม 2556)

“...เรื่องภูมิปัญญาพื้นบ้านต่างๆ บางเรื่องเป็นความรู้ที่ลึกซึ้งที่ต้อง
อาศัยชุมชน แต่ชุมชนอาจติดขัดบ้าง เรื่องของเวลา การทำมาหากิน ทำให้
การมีส่วนร่วมบางครั้งมาได้บ้าง ไม่ได้บ้าง เช่นเดียวกับพระสงฆ์ที่มีศาสนกิจ
มาก แต่ท่านก็มาให้ความรู้ มาถ่ายทอด ปลูกฝัง ด้านคุณธรรม ศีลธรรมและ
ค่านิยมที่พึงามให้กับชุมชนได้หากมีการวางแผนร่วมกันที่ดี...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 24, 25 มกราคม 2556)

“...ความรู้พื้นบ้านเรื่องการทำมาหากิน ความรู้เหล่านี้จะมีอยู่ในชุมชนของเรา สืบทอดต่อกันมายาวนาน ตั้งแต่สมัยรุ่นพ่อ รุ่นแม่ ซึ่งความรู้เหล่านี้จะช่วยเติมเต็มให้คนรุ่นใหม่ในชุมชนได้ ทั้งในด้านความรู้ การลงมือทำ การเรียนรู้ผ่านความอดทน ความเพียรพยายาม ส่วนการที่จะส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ร่วมกันทั้ง ชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน ผมคิดว่าจะเป็นการเรียนรู้ที่ดีและมีคุณค่าอย่างยิ่ง แต่การถ่ายทอดความรู้ของชุมชน จะมีแบบแผนที่ชัดเจนเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับความต้องการ และวิธีการที่ครูในโรงเรียนและชุมชนต้องเข้ามาร่วมกำหนดแนวทางในถ่ายทอดความรู้เพื่อพัฒนา ร่วมกัน...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 18, 25 มกราคม 2556)

3.3.1.7 วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมการศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษา ร่วมกับสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 1) เพื่อพัฒนาทักษะ/อาชีพ 2) นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และ 3) เพิ่มวุฒิการศึกษา

ชุมชนมีความคิดเห็นว่าวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษา ร่วมกับสถานศึกษา เป็นวัตถุประสงค์การจัดการศึกษาที่ชุมชนมีความต้องการและมีความสามารถที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนได้ โดยชุมชนมีความคิดเห็นเพิ่มเติมดังนี้ว่า การจัดกิจกรรมการศึกษา เพื่อพัฒนาทักษะ/อาชีพ การจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน การเพิ่มวุฒิการศึกษาเป็นการจัดการศึกษาที่ชุมชนก็ได้รับประโยชน์ร่วมกัน ดังที่ผู้เข้าร่วมวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้กล่าวว่า

“...การจัดกิจกรรมการศึกษาควรมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยพัฒนาทักษะชีวิตของคนในชุมชน เน้นเนื้อหาการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้อย่างต่อเนื่อง หรือ การให้โอกาสชุมชนด้านการเพิ่มวุฒิทางการศึกษา การจัดการศึกษาควรเป็นไปเพื่อพัฒนาให้เหมือนกับความต้องการของคนในชุมชน พัฒนาให้คนในชุมชนมีความรู้พื้นฐานเพียงพอที่จะนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต การศึกษาต่อ หรือการประกอบอาชีพได้...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 1, 25 มกราคม 2556)

“...การจัดกิจกรรมการศึกษาควรช่วยพัฒนาชีวิต ช่วยปรับ เพิ่ม วิธีคิด การตัดสินใจ เพิ่มความมั่นใจให้กับผู้เรียน หรือเพิ่มวุฒิ

การศึกษาที่รับรองความสามารถให้ผู้เรียนสามารถนำไปประกอบอาชีพ และ
เพิ่มศักยภาพการใช้ชีวิตที่ดีขึ้นได้...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 10, 25 มกราคม 2556)

3.3.1.8 แหล่งเรียนรู้ที่ชุมชนใช้ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย
1) แหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ห้องสมุดต่างๆ เช่น ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดประชาชน
ห้องสมุดวัด เป็นต้น 3) เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สถานีอนามัย ที่อ่าน
หนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

ชุมชนมีความคิดว่า แหล่งเรียนรู้ที่ชุมชนใช้ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา ทั้ง
ด้านแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ห้องสมุดต่างๆ และเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน จะเป็น
แหล่งเรียนรู้ที่สถานศึกษาและชุมชนควรช่วยกันส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะเป็นประโยชน์
ต่อชุมชนท้องถิ่นได้ตามสภาพพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังที่ผู้เข้าร่วมวิจัยปฏิบัติการแบบมี
ส่วนร่วมได้กล่าวว่า

“...แหล่งเรียนรู้ในชุมชนด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น มีมากมาย แต่อาจยัง
ไม่ได้มีการรวบรวมข้อมูล เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อ ทั้งในด้านการจัดเสริม
ด้านการศึกษา หรือการขยายความรู้สำหรับคนในชุมชนเองหากมีการนำมาใช้
ประโยชน์ได้ก็จะเป็นการช่วยเพิ่มความมั่นใจว่าองค์ความรู้เหล่านี้ที่เราเป็น
ประโยชน์และจะมีคนรุ่นหลังมาสืบทอดความรู้ต่อไป...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 13, 25 มกราคม 2556)

“...แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ทั้งในเรื่องห้องสมุด ประชาสัมพันธ์ผ่านหอ
กระจายข่าว หรืออื่นๆที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถรู้ข้อมูล และเข้ามาใช้ได้อย่าง
สะดวก แต่ในขณะเดียวกันควรมีความรู้ที่หลากหลาย เช่น ความรู้ด้านการทำ
มาหากิน ความรู้ด้านการพัฒนาทักษะอาชีพ ด้านสุขภาพ ความรู้ใน
ชีวิตประจำวันที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นต้น ที่สำคัญต้องมีการกระจาย
ข่าวให้ชุมชนรับรู้ว่ามีแหล่งเรียนรู้สำคัญอะไรบ้างและนำมาจัด
กิจกรรมการศึกษา ได้อย่างไรบ้าง...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 4, 25 มกราคม 2556)

3.3.1.9 ผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ได้แก่ แนวทางการจัด
การศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 1) สถานศึกษาและหน่วยงานต่างๆในชุมชนเข้า

มามีส่วนร่วมจัดการศึกษา 2) การจัดการศึกษาเหมือนกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน และ 3) ชุมชนมีความเข้มแข็ง ในการให้ความสนับสนุนการศึกษาทุกรูปแบบ

“...ผลที่เกิดจากการจัดกิจกรรมการศึกษาแบบมีส่วนร่วม จะส่งผลให้ การจัดกิจกรรมศึกษาสามารถช่วยตอบสนองความต้องการของชุมชน การศึกษาได้ การจัดกิจกรรมการศึกษาไม่ได้จัดกิจกรรมแค่เฉพาะในโรงเรียน เพียงอย่างเดียว การจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต คือ การสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชนเพื่อร่วมกันจัดกิจกรรมการศึกษาที่หลากหลาย เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพและปัญหาความต้องการของชุมชน ซึ่งการจัด กิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะที่รอบ ด้านสามารถนำไปประยุกต์ ปรับตัวในการใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 1, 25 มกราคม 2556)

โดยสรุปภาพรวมด้านสภาพการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาซึ่ง ประกอบด้วย ผู้จัดการศึกษา กลุ่มเป้าหมาย สารความรู้ วิธีการจัดการศึกษา สื่อการเรียนรู้ วัตถุประสงค์การจัดการศึกษา แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ผลที่ชุมชนได้รับ ชุมชนมีความคิดเห็นร่วมกันว่า ชุมชนสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรม การศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.3.2 ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตใน สถานศึกษา พบว่า

จากการแสดงความคิดเห็นของชุมชนด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัด กิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ตามขั้นตอน 6 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูล พื้นฐานของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา 2) การมีส่วนร่วมระดม ความคิดเห็นสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา 3) การมีส่วนร่วมเพื่อวางแผน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา 4) การมีส่วนร่วมเพื่อการดำเนินการ สำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 5) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดการศึกษาตลอดชีวิต และ 6) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ในการจัดกิจกรรม การศึกษาตลอดชีวิต ในประเด็นดังต่อไปนี้ 1. การจัดกิจกรรมการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จาก แหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา 2. การจัดกิจกรรมการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็ก

และเยาวชนในชุมชน 3. การจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน 4. การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับการบริการชุมชน 5. การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.3.2.1 การมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

ชุมชนมีความคิดเห็นว่าการมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

“...การที่พวกเรามาร่วมพูดคุยกันเพื่อสำรวจ แหล่งเรียนรู้ องค์กรความรู้ ที่มีอยู่ในชุมชน อย่างเช่นกิจกรรมการประชุมในวันนี้ทำให้ทุกคนได้มาร่วม แสดงความคิดเห็นกันเรื่องทิศทางการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตของชุมชน เรายังก็พบว่าในชุมชนเรามีของดีมากมายที่นำมาช่วยจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับโรงเรียนได้ และการได้เข้ามามีส่วนร่วมกันแบบนี้ ตั้งแต่เริ่มต้น ช่วยการสร้างการรับรู้ และสร้างความรู้สึกร่วมกันว่าเราเป็นโรงเรียนร่วมกัน ชุมชนเรามีสิ่งดีๆที่สามารถนำมามีส่วนร่วมในการพัฒนา กิจกรรมการศึกษาร่วมกันได้...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 16, 25 มกราคม 2556)

“...คนในชุมชนต้องเข้ามารับรู้ที่โรงเรียนต้องพัฒนาไปอย่างไร และในชุมชนเราต้องมีการสำรวจว่าชุมชนเรามีดีอะไร แล้วนำสิ่งดีๆของชุมชนนำมาช่วยโรงเรียน ต้องเข้ามาดูว่าโรงเรียนจัดกิจกรรมการศึกษาอย่างไร มีปัญหาอะไรไหม แต่การที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมโรงเรียนต้องเห็นความสำคัญของชุมชน ต้องเชิญชุมชนเข้ามาร่วมก่อน เพราะโดยลำพังชุมชนเองให้อาสาเสนอตัวเข้ามาช่วยโรงเรียนก่อน เราคงไม่กล้าเข้ามาเพราะไม่รู้ว่าจะช่วยได้อย่างไร แต่ถ้าหากโรงเรียนเชิญชุมชน ผ่านตัวแทนคณะกรรมการสถานศึกษา ชุมชนก็เข้ามา ยิ่งถ้าหากชุมชนศรัทธาโรงเรียน การมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนยิ่งเกิดขึ้นอย่างแน่นอน อย่างเช่นการประชุมที่เราได้มาร่วมกันในการวิจัยครั้งนี้ เราก็เห็นว่าเราเป็นคนสำคัญ มีบทบาทหน้าที่ที่พวกเราที่ต้องรับผิดชอบ...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 19, 25 มกราคม 2556)

“...ทุกภาคส่วนในชุมชนต้องมาช่วยกันสำรวจชุมชน ทั้งในด้านคนเก่ง คนดี ของดี ที่มีอยู่ในชุมชน เราต้องมีข้อมูลรวบรวมไว้ โดยเฉพาะด้านภูมิ ปัญญาว่ามีใครบ้างอยู่ที่ไหน โรงเรียนต้องมีเก็บเป็นฐานข้อมูลที่ชัดเจนเพื่อการ เชื่อมต่อในการนำมาใช้ประโยชน์สำหรับการสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชน การ สำรวจในขั้นตอนนี้จะช่วยให้โรงเรียนรู้จักชุมชนได้ดีขึ้นและสร้างการมีส่วนร่วมที่ตรงกับความถนัดของคนที่จะเข้ามามีส่วนร่วม...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 2, 25 มกราคม 2556)

3.3.2.2 การมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตใน สถานศึกษา

“...การมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็น แลกเปลี่ยน แนวคิด การพูดคุย กัน ทำให้พวกเรา ชุมชนเองก็เกิดการเรียนรู้ไปพร้อมกัน เรียนรู้เรื่องวิธีการจัด กิจกรรมการศึกษา และพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันโรงเรียน และชุมชนก็เรียนรู้ว่า ไม่ว่าจะมีความรู้เรื่องเล็ก เรื่องใหญ่ หรือเรื่องอะไรก็ตาม หากมี หลายคนมาช่วยกันคิด ก็ดีกว่าการคิดคนเดียว ทำคนเดียว การมาร่วมระดม ความคิดเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างทางเลือกในการจะทำสิ่งต่างให้สำเร็จ ได้...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 6, 25 มกราคม 2556)

“...การที่ชุมชนมาร่วมระดมความคิดเห็น รับฟังความคิดเห็น จะช่วย ให้ชุมชนและโรงเรียนมีข้อมูลที่ถูกต้องร่วมกัน ซึ่งจะทำให้โรงเรียนและ ชุมชนสามารถจัดลำดับความสำคัญเพื่อจัดการศึกษาให้เหมือนกับปัญหา และความต้องการของชุมชนได้ และสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการระดม ความคิดเห็นนำไปวางแผนการมีส่วนร่วมได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ต่อ บทบาทของคนในชุมชน ว่าเราจะเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องอะไรได้บ้าง เข้า มาร่วมได้ในระดับใด จะเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างไร การระดมความคิดเห็น จึงเป็นการเปิดใจคุยกันที่จะทำให้ได้แนวทางการทำงานร่วมกัน...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 7, 25 มกราคม 2556)

3.3.2.3 การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อวางแผนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ในสถานศึกษา

“...การวางแผนเป็นเรื่องสำคัญของการทำงาน หากเรามีการระดมข้อมูลไว้แล้ว การวางแผนก็ยิ่งมีความชัดเจนมากขึ้น ทั้งในด้านการกำหนดแหล่งทรัพยากร ตัวบุคคล ผู้รับผิดชอบ งบประมาณ สถานที่ วันเวลาการดำเนินงาน การสนับสนุนการจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียน ประเด็นการจัดกิจกรรมการศึกษา การวางแผนร่วมกันจะช่วยให้หลายฝ่ายในชุมชน ทั้งผู้นำชุมชน คณะกรรมการสถานศึกษา วิทยากรท้องถิ่น และคนในชุมชน เข้ามาร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับโรงเรียนได้ชัดเจนขึ้น อย่างเช่นการประชุมในครั้งนี้ พวกเราเป็นงาน เห็นคน เห็นภาพการจัดกิจกรรมร่วมกัน...”

(ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี, 25 มกราคม 2556)

“...การที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นกัน ชุมชนจะมีความเข้าใจว่าจะช่วยกันพัฒนาอย่างไร และถ้าชุมชนมีส่วนร่วมคิดด้วยตั้งแต่เริ่มต้น ชุมชนก็จะเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับโรงเรียนได้เป็นอย่างดี ซึ่งการวางแผนนับว่าเป็นหัวใจของการกำหนดแผนงานโครงการ การกำหนดบทบาทการมีส่วนร่วมของแต่ละฝ่าย การกำหนดกิจกรรมโครงการซึ่งความชัดเจนจะเริ่มจากการวางแผนในขั้นนี้ของชุมชนและโรงเรียน...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 1, 25 มกราคม 2556)

3.3.2.4 การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการดำเนินการสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

“ การมีส่วนร่วมทำงานร่วมกันเพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับโรงเรียนนั้น จะเป็นขั้นตอนที่คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด เพราะชุมชนเองก็ต้องการพัฒนาชุมชน พัฒนาบุตรหลานในชุมชน การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนมีหลายลักษณะ เช่น การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ การมาร่วมลงมือปฏิบัติ ทั้งในด้านการพัฒนาบริเวณโรงเรียน การพัฒนาบุตรหลานร่วมกับโรงเรียน หรือตลอดจนการมาร่วมสอนเป็นวิทยากรท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมหากชุมชนมีความถนัด เช่น เป็นเรื่องงานอาชีพ

งานประเพณีท้องถิ่นชุมชนสามารถเป็นหลักในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตนำโรงเรียนได้ แต่หากเป็นเรื่องที่ชุมชนไม่ค่อยถนัดชุมชนก็จะเข้ามาร่วมสนับสนุนตามกำลัง ตามความสามารถแต่อาจไม่เต็มพิกัด”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 23, 25 มกราคม 2556)

3.3.2.5 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกันสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

“... การมาทำงานร่วมกันชุมชนก็มีความเข้าใจ มีความสามัคคีกันมากขึ้น หากพูดถึงประโยชน์จากการมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับโรงเรียน ชุมชนก็รู้สึกมีความสุข มีความภาคภูมิใจที่ได้เข้ามาร่วมพัฒนาโรงเรียน นอกจากเข้ามาช่วยโรงเรียนแล้ว เราก็ได้เรียนรู้จากโรงเรียนต่างฝ่ายต่างพึ่งพาอาศัยกัน ผลประโยชน์นอกจากจะเกิดขึ้นทั้งทางด้านจิตใจ คือ ความสุข ความภาคภูมิใจแล้ว ชุมชนยังเกิดความรู้ เกิดการพัฒนาตนเองไปด้วย ทำให้ประโยชน์การมีส่วนร่วมจึงเกิดขึ้นอย่างไม่หยุดเพื่อที่จะมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อพัฒนาบุตรหลาน พัฒนาโรงเรียน พัฒนาชุมชนต่อไป...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 6, 25 มกราคม 2556)

3.3.2.6 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

“...การมีส่วนร่วมของชุมชนในการประเมินผลการจัดกิจกรรมการศึกษา คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้หลายรูปแบบ เช่น การได้รับเชิญและแต่งตั้งจากโรงเรียนให้เป็นคณะกรรมการร่วมประเมิน กิจกรรม โครงการของโรงเรียน ซึ่งตั้งแต่เป็นโรงเรียนศรีตำบลชุมชนได้รับโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมประเมิน ตัดสินกิจกรรมที่โรงเรียนได้ดำเนินการค่อนข้างมาก ทั้งการประเมินผลความก้าวหน้าการจัดการศึกษาในลักษณะกิจกรรมย่อย หรือการประเมินความก้าวหน้าเป็นระยะ และได้ให้ข้อคิดเห็นสะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินการเพื่อปรับปรุงพัฒนา ซึ่งจากประสบการณ์เข้าร่วมการประเมินจากที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็น สะท้อนมุมมองการจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียน ซึ่งข้อคิดเห็น ผลจาก

การประเมินจะช่วยให้โรงเรียนและชุมชนนำไปพัฒนาผลการดำเนินการต่อไป
ได้อย่างต่อเนื่อง และชุมชนมีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของโรงเรียนร่วมกัน...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 1, 25 มกราคม 2556)

กล่าวโดยสรุป จากข้อมูลสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ชุมชนมีความคิดเห็นว่าการมีส่วนร่วม ทั้ง 6 ขั้นตอน เป็นสิ่งที่ชุมชนต้องเข้าดำเนินการบูรณาการร่วมกับการจัดกิจกรรมการศึกษาอันจะเป็นกลไกการพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิตที่มุ่งเน้นการระดมสรรพกำลัง การร่วมสร้างองค์ความรู้ระหว่างชุมชนร่วมกับสถานศึกษา เพื่อมุ่งพัฒนาคุณภาพการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาและเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมโดยรวมต่อไป

3.3.3 ด้านปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.3.3.1 ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษามี 6 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านผู้บริหาร 2) ด้านครู 3) ด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน 4) ด้านคณะกรรมการสถานศึกษา 5) ด้านการสร้างเครือข่ายของโรงเรียน

ชุมชนมีความคิดเห็นว่าเป็นปัจจัยที่กล่าวมาแล้วข้างต้นมีความสำคัญต่อการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยชุมชนมีข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ดังนี้ว่า สถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วยบุคคลสำคัญ คือ ผู้บริหาร ครู และคณะกรรมการสถานศึกษา กระตุ้นการสร้างความร่วมมือร่วมกับเครือข่ายของโรงเรียน พัฒนาผลการปฏิบัติงานของโรงเรียนให้ดี และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน นับว่าเป็นพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในโรงเรียนได้ การสร้างความตระหนักให้บุคลากรในสถานศึกษาให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน การสร้างสายสัมพันธ์ที่ดี สร้างความศรัทธาให้เกิดกับชุมชน คือ การให้ความสำคัญต่อชุมชน มอบบทบาทให้ชุมชนในการทำงานร่วมกับกับโรงเรียน นับว่าเป็นการเปิดโอกาสในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในโรงเรียน และ ถ้าโรงเรียนมีการจัดการศึกษา อบรม แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน สร้างเครือข่ายการพัฒนาโรงเรียน พัฒนาการจัดกิจกรรมการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน นับได้ว่าโรงเรียนได้เปิดโอกาส ให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกัน การเริ่มต้นที่เริ่มจากการร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์แนวคิด นับว่าเป็นปัจจัยเบื้องต้นของการสร้างการยอมรับในศักยภาพของกันและกัน ดังข้อคิดเห็นจากการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“...โรงเรียนควรให้ความร่วมมือกับชุมชน และสร้างความตระหนักให้คณะครูในโรงเรียนเห็นความสำคัญของชุมชน และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกับโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ การที่โรงเรียนให้ความสำคัญ ให้ความสำคัญ ให้โอกาส ให้เวทีการมีส่วนร่วมกับชุมชน จะทำให้ชุมชนเกิดความไว้วางใจเชื่อใจและให้การมีส่วนร่วมกลับคืนสู่โรงเรียน แต่การสร้างการมีส่วนร่วม การให้บทบาทชุมชนนั้น โรงเรียนเองควรมีความชัดเจนว่าในการมีส่วนร่วมของแต่ละเรื่อง แต่ละบทบาท ที่จะให้พวกเรา ซึ่งเป็นชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมาน้อยเพียงใด เข้ามาร่วมในระดับใด เพราะเท่าที่ผ่านมาโรงเรียนมองเพียงแค่ผิวเผินหรือไม่? มองแค่เพียงการให้บทบาทการมีส่วนร่วม แค่อตามตัวบทกฎหมายหรือไม่? แต่ในมุมมองของชุมชนโรงเรียนควรให้บทบาทการมีส่วนร่วมที่มากกว่านี้ คือ ให้การมีส่วนร่วมในระดับการร่วมสร้างวิสัยทัศน์ การร่วมคิดกระบวนการทำงาน แต่การที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โรงเรียนต้องดูความเหมาะสมในด้าน เวลา เหตุการณ์ และควรมีความยืดหยุ่นในด้านการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน แต่การมีส่วนร่วมหากเริ่มต้นที่โรงเรียนก่อน ชุมชนเองก็พร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเสมอเพราะลูกหลานก็ฝากไว้ที่โรงเรียน...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 5, 25 มกราคม 2556)

“...การสร้างวิสัยทัศน์ให้ครูมีวิสัยทัศน์ มีความเข้าใจด้านต้นทุนของชุมชน และศักยภาพของชุมชน จะเป็นเรื่องที่ดีมาก ครูอาจจะได้ทราบว่าคุณค่าความรู้มีอยู่แล้วในชุมชนนั้นมีมากมาย ถ้ามีการประสานงานที่ดี การมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาจะเป็นสิ่งที่ชุมชนและโรงเรียนสามารถทำร่วมกันได้...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 17, 25 มกราคม 2556)

3.3.3.2 ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านชุมชนมี 6 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านผู้นำชุมชน 2) ด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน 3) ด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ 4) ด้านการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน 5) การกำหนดบทบาทความร่วมมือ และ 6) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ชุมชนมีความคิดเห็นเหมือนว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างการมีส่วนร่วม โดยมีความคิดเห็นเพิ่มเติม ดังนี้ หากชุมชนซึ่งนำโดยผู้นำชุมชน สามารถสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชน ให้ชุมชนร่วมระดมทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ สร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน กำหนดบทบาทความ

ร่วมมือ และสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ให้ชุมชนได้รับการสร้างวิสัยทัศน์ พัฒนาความรู้ ความเข้าใจด้านการจัดการศึกษาชุมชนก็จะตระหนักถึงความสำคัญและมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษา และหากชุมชนมีบุคลากรในท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถมาร่วมสนับสนุนการจัดการศึกษา และ ชุมชนมีเครือข่ายบุคคล เครือข่ายสถาบัน ทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่สามารถแสวงหาความร่วมมือและสนับสนุนการจัดการศึกษาได้ ยิ่งจะช่วยให้เกิดการพัฒนาที่เข้มแข็ง เป็นพลังที่จะช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนผ่านกระบวนการจัดการศึกษา ดังข้อคิดเห็นจากการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“...โรงเรียนกับชุมชน แยกกันไม่ออก มีความผูกพันกัน เกี่ยวพันกันทุก ด้าน ทั้งทางกายภาพ สัมพันธ์ภาพ หากชุมชนมีความเข้มแข็ง มีคนที่มีความรู้ ความสามารถ มีความเข้าใจบทบาทการเข้ามามีส่วนร่วมสำหรับการจัด กิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในโรงเรียน ชุมชนจะเป็นแรงขับเคลื่อนให้ สถานศึกษาไปได้ดีขึ้น แต่ความพร้อมของแต่ละชุมชนอาจต่างกัน และการที่จะ ดึงศักยภาพชุมชนมาใช้ อาจจะต้องมีวิธีการและกระบวนการ อาจต้อง ย้อนกลับมามองที่ความสามารถของโรงเรียน...”

(ประชุมฯ ผู้เข้าร่วมประชุม คนที่ 16, 25 มกราคม 2556)

โดยสรุปภาพรวมปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งในด้านปัจจัยด้านสถานศึกษา และ ปัจจัย ด้านชุมชน ชุมชนมีความคิดเห็นเหมือนว่า ปัจจัยในแต่ละด้านที่กล่าวมา เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญที่ สถานศึกษาและชุมชนควรคำนึงถึงและได้หาวิธีการส่งเสริม พัฒนาจากผลการวิเคราะห์ที่ตั้งที่กล่าวมา ข้างต้น เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

3.3.4 ผลของการทำความเข้าใจบริบทชุมชนและปัญหาในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ตลอดชีวิตในสถานศึกษา

3.3.4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจาก กระบวนการ AIC ใบบางที่ 1: การศึกษาสภาพการมี ส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาในปัจจุบัน (A1) มีผล การศึกษา ดังนี้

ชุมชนได้ร่วมกันวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ในสถานศึกษาในปัจจุบันโดยพิจารณาพร้อมกับการที่เข้าร่วมสะท้อนข้อมูลจากการประชุมครั้งที่ 1 ผนวก

กับการประชุมครั้งนี้ชุมชนจะร่วมวิเคราะห์ข้อมูลสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยอิงบริบทพื้นฐานของชุมชนบ้านโพธิ์ศรี ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.3.4.1.1 สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านโพธิ์ศรีกับโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรีสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตตามบริบทพื้นฐานเดิม ชุมชนสะท้อนดังนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียน โดยส่วนมากชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะการเข้ามาร่วมช่วยงาน ร่วมบริจาคทรัพย์สิน ร่วมรับฟังข่าวสารที่โรงเรียนแจ้งตามที่โรงเรียนเชิญไป เช่น การเชิญชุมชนมารับฟังนโยบายการใช้ Tablet การเชิญเข้าร่วมกิจกรรมวันแม่ และกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัด เป็นต้น ชุมชนก็เข้ามามีส่วนร่วมในการบริจาคสนับสนุน เช่น การจัดกิจกรรมวันเด็ก กิจกรรมวันปีใหม่ แต่การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี ที่เป็นรูปแบบ เป็นขั้นตอน เป็นกระบวนการทำงานนั้นยังคงไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนนัก การมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและโรงเรียนในปัจจุบันจึงเป็นการมีส่วนร่วมชั่วคราว ยังไม่มีความต่อเนื่อง ยังไม่ได้มีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นของการมีส่วนร่วม การสร้างการรับรู้ร่วมกัน การร่วมศึกษาสภาพข้อมูลพื้นฐานบริบทของชุมชนร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมโดยส่วนใหญ่จะเป็นไปในลักษณะการเชิญชวนชุมชนเข้ามาร่วมลงมติดำเนินงาน โครงการที่โรงเรียนได้จัดเตรียม ออกแบบไว้แล้ว ดังนั้นการมีส่วนร่วมสำหรับการวางแผนจึงเป็นไปเฉพาะบางเรื่อง และเฉพาะบุคคลบางคนในชุมชนเท่านั้น การรับรู้และการสร้างการมีส่วนร่วมจึงยังไม่เป็นไปในวงกว้างที่จะขยายการสร้างร่วมมือได้ในภาพการเคลื่อนไหวภาพรวม สำหรับขั้นตอนการมีส่วนร่วมดำเนินการ สภาพการมีส่วนร่วมก็คล้ายกับการมีส่วนร่วมในการวางแผน กล่าวคือ ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในบางเรื่อง บางกิจกรรม เท่านั้น ในส่วนการมีส่วนร่วมประเมินผลสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตนั้นชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลร่วมกับโรงเรียนแต่อาจจะยังไม่ครอบคลุมทั้งกลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมและกิจกรรมการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่ครอบคลุมในภาพรวมของโรงเรียน สำหรับการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์สำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษานั้น ชุมชนมองประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับเพียงในการจัดกิจกรรมการศึกษาควรช่วยพัฒนาคุณภาพบุตรหลานในชุมชนให้ดีขึ้น ชุมชนก็มองว่าหากเป็นไปได้ เช่นนี้ชุมชนก็ได้รับประโยชน์จากการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาร่วมกันแล้ว ชุมชนได้สรุปผลการสะท้อนข้อมูลว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนจากที่กล่าวมาข้างต้นจึงเป็นการมีส่วนร่วมที่ยังไม่ส่งผลต่อการสร้างความรู้สึกรับผิดชอบต่อการจัดการศึกษาให้กับชุมชนร่วมกันได้มากนัก แต่ชุมชนก็มีได้หมายความว่าชุมชนไม่ให้ความสนใจต่อการเข้ามามีส่วนร่วมสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในโรงเรียน เพราะเท่าที่ผ่านมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน คนในชุมชนบ้านโพธิ์ศรีล้วนให้ความสนใจและให้ความร่วมมือกับโรงเรียนมาโดยตลอด โดยชุมชนจะให้ความร่วมมือในทุกกิจกรรมที่โรงเรียนร้องขอไป และชุมชนก็จะเข้ามามีส่วนร่วมตามที่โรงเรียนเชิญทุกครั้ง แม้ว่าชุมชนจะยังไม่ทราบทิศทางความร่วมมือ ไม่ทราบ

บทบาทการมีส่วนร่วมที่แน่ชัดว่าตนเองต้องเข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินการใด ในลักษณะใดบ้าง แต่ก็เข้ามาร่วมทุกครั้ง

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้ ชุมชนสะท้อนว่านับเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา เพราะจากเดิม การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เคยปฏิบัติร่วมกันมาเดิมนั้น ทำให้ชุมชนเข้าใจว่า บทบาทที่ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ในการจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับโรงเรียนได้ คือ การรอให้โรงเรียนเป็นผู้ขอความร่วมมือออกไป แล้วชุมชนก็เข้ามามีส่วนร่วมตามที่โรงเรียนขอความร่วมมือ ในขณะที่เดียวกันโรงเรียนก็สะท้อนว่า โรงเรียนเองก็มีความต้องการให้ชุมชนเข้ามีส่วนร่วม เข้ามาแสดงบทบาทในการจัดการศึกษา เข้ามาแสดงความคิดเห็นต่อการจัดการศึกษา แต่ผลจากการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ชุมชนสะท้อนว่าทั้งโรงเรียน และชุมชนขาดกระบวนการเชื่อมต่อ ขาดกระบวนการขั้นตอนที่จะสร้างความเข้าใจต่อการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาร่วมกันให้ไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เนื่องจากทางโรงเรียนเองก็ยังไม่เข้าใจบริบทที่เป็นเงื่อนไขในการสร้างการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เริ่มต้นเป็นขั้นตอน เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของการจัดการศึกษาร่วมกัน ที่ควรเริ่มต้นจากการศึกษาบริบทของชุมชน การเก็บข้อมูลสารสนเทศ การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน เพื่อพิจารณาประเด็นในการพัฒนาการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตั้งวงโสเครห์ เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยน ระดมความคิดเห็นระหว่างสถานศึกษากับชุมชน หรือ ระหว่างคนในชุมชนเองเพื่อร่วมพัฒนาการจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา แต่ผลจากการเข้าร่วมวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ทำให้ชุมชนและโรงเรียนได้มีข้อมูลสภาพการมีส่วนร่วม และการร่วมพิจารณาถึงเป้าหมายในการที่จะพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาร่วมกันเป็นเบื้องต้นบ้างแล้ว

3.3.4.1.2 สภาพด้านผู้จัดการศึกษาตลอดชีวิตที่จะเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับโรงเรียน คือ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ศรี และ กศน.ตำบลบ้านโพธิ์ศรี โดยทั้งสองหน่วยงานได้เข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับโรงเรียนอยู่แล้วเป็นบางกิจกรรมตามที่ทางโรงเรียนได้เชิญให้เข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งตลอดมาต่างฝ่ายต่างก็ให้ความร่วมมือ สนับสนุน และช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาโดยตลอด สำหรับหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ เช่น สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมพัฒนาชุมชน ชุมชนสะท้อนว่า โรงเรียนเองก็ยังไม่เคยเชิญเข้ามามีส่วนร่วมสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับโรงเรียนมากนัก ซึ่งชุมชนได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า กรมพัฒนาชุมชนเองก็ได้เข้ามาจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาด้านอาชีพให้ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีโดยจัดร่วมกัน กับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ศรี แต่การพัฒนากิจกรรมการจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียนโดยตรงนั้นยังไม่ได้ประสานอย่างเป็นทางการเป็นรูปแบบนัก

3.3.4.1.3 สภาพด้านกลุ่มเป้าหมาย ชุมชนสะท้อนว่าโดยส่วนใหญ่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาพร้อมกับโรงเรียน โดยมุ่งเน้นไปที่กลุ่มนักเรียนในโรงเรียนซึ่งเป็นกลุ่มลูกหลานของชุมชนเป็นหลัก แต่สำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน และผู้ใหญ่ในชุมชน ชุมชนสะท้อนว่าก็มีกิจกรรมการศึกษาที่จัดร่วมกันบ้าง เช่น การสอนพ้อนรำ ดนตรีพื้นบ้าน กีฬา อาชีพ ฯลฯ แต่ก็ยังไม่มีรูปแบบที่ชุมชนดำเนินการร่วมกันที่ชัดเจน ซึ่งชุมชนมาร่วมจัดกิจกรรมจะเป็นกิจกรรมที่มีนอกเหนือจากชั้นเรียน เช่น ด้านทักษะอาชีพ ศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

3.3.4.1.4 สภาพด้านสาระความรู้ ชุมชนสะท้อนว่า สาระความรู้ที่ชุมชนนำมาช่วยจัดกิจกรรมการศึกษาพร้อมกับสถานศึกษายังไม่เป็นรูปแบบที่ชัดเจนมากนัก โดยส่วนใหญ่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อโรงเรียนได้เชิญเข้ามาร่วม โดยสาระความรู้ส่วนใหญ่จะเป็นความรู้ด้านทักษะอาชีพ เช่น การทำขนม งานจักรสาน เป็นต้น สำหรับสาระความรู้ด้านศาสนาและวัฒนธรรมนั้นชุมชนสะท้อนว่าเป็นสาระความรู้ที่แทรกอยู่กับกิจกรรมประเพณีของชุมชนท้องถิ่น แต่ชุมชนไม่ทราบว่า คือรูปแบบการจัดกิจกรรมการจัดการศึกษา หรือคือการจัดกิจกรรมการศึกษาในลักษณะใด แต่สาระความรู้ดังกล่าวคือสิ่งที่มี และเป็นอยู่ในชุมชนซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชุมชน

3.3.4.1.5 สภาพด้านวิธีการจัดการศึกษา ชุมชนสะท้อนว่า วิธีการจัดการศึกษา คือชุมชนนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับโรงเรียนนั้นการใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ยังอยู่ในปัจจุบันยังอยู่ในระดับน้อย วิธีการจัดการศึกษา โดยการเรียนรู้แบบชั้นเรียนยังคงเป็นรูปแบบหลักอยู่ สำหรับวิธีการจัดการศึกษาโดยใช้สื่อการเรียนรู้ ชุมชนสะท้อนว่าสื่อบุคคล คือ ครูในระบบโรงเรียนจะมีหน้าที่หลักสำหรับการสอนที่เป็นสาระหลัก ตามหลักสูตรการเรียนรู้ของโรงเรียน ซึ่งเป็นเนื้อหาความรู้สมัยใหม่ตามรูปแบบของโรงเรียน แต่เนื้อหาการเรียนรู้ด้านทักษะอาชีพ การทำมาหากินในวิถีชีวิต ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมช่วยจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาได้ หากเป็นความรู้ด้านศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม พระสงฆ์จะเข้ามามีส่วนร่วมช่วยจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับโรงเรียนได้ แต่เนื่องจากปัจจุบันการเรียนรู้โดยส่วนใหญ่ก็ยังเน้นเนื้อหาสมัยใหม่ในชั้นเรียนอยู่ ดังนั้น สื่อการเรียนรู้ที่เป็นหลัก ก็คือ ครูในระบบโรงเรียน ส่วนชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับโรงเรียนอยู่บ้าง

3.3.4.1.6 สภาพด้านวัตถุประสงค์การจัดการศึกษา ชุมชนสะท้อนว่า วัตถุประสงค์การจัดการศึกษาของโรงเรียนยังคงเป็นการจัดการศึกษาเพื่อเพิ่มวุฒิการศึกษาเป็นหลัก แต่ทางชุมชนและโรงเรียนก็พยายามที่จะผลักดันให้เกิดกิจกรรมการศึกษาที่สารพัดช่วยพัฒนาทักษะอาชีพ ทักษะชีวิตเพื่อให้คนทุกกลุ่มในชุมชนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

3.3.4.1.7 สภาพด้านแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ชุมชนสะท้อนว่า ชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมมากนักในการนำแหล่งเรียนรู้ในชุมชนมาร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับโรงเรียนเพื่อให้เกิด

ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ แม้ว่าแหล่งเรียนรู้ในชุมชนจะมีอยู่อย่างหลากหลาย ทั้งในแง่ของตัวบุคคล และสถานที่และแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

3.3.4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล กระบวนการ AIC ใบงานที่ 2 การมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาในอนาคต (A2) ผลการศึกษาพบว่า

จากการระดมความคิดในการประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สามารถสรุปภาพร่วมกันของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ประเด็นที่ผู้เกี่ยวข้องในชุมชนต้องการมีรายละเอียด ดังนี้

3.3.4.2.1 สภาพด้านผู้จัดการศึกษา คือ ชุมชนร่วมสะท้อนว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ อบต.บ้านโพธิ์ศรี กศน.ตำบลบ้านโพธิ์ศรี คณะกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี และผู้เข้าร่วมประชุมปฏิบัติการวิจัยในครั้งนี้จะเข้ามามีส่วนร่วมพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาสำหรับครั้งนี้

3.3.4.2.2 สภาพด้านกลุ่มเป้าหมาย ชุมชนต้องการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา สำหรับกลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนในโรงเรียนให้ประสบความสำเร็จก่อน เนื่องจากเด็กนักเรียนในโรงเรียน คือ บุตรหลานที่เป็นอนาคต และเป็นความหวังของชุมชน เป็นศูนย์รวมใจของชุมชนที่ชุมชนมีความต้องการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับโรงเรียน โดยชุมชนสะท้อนว่าหากชุมชนสามารถพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาได้อย่างเป็นรูปแบบ และมีกระบวนการที่ชัดเจนแล้ว การขับเคลื่อนเพื่อการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับโรงเรียนสำหรับกลุ่มเป้าหมายอื่นๆเพื่อที่จะขยายการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตให้ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายอื่นๆในชุมชนย่อมมีความชัดเจนและมีความเป็นไปได้

3.3.4.2.3 สภาพด้านสาระความรู้ ชุมชนต้องการนำสาระความรู้ที่ชุมชนมีความรู้ มีความสามารถเข้ามาเป็นสาระสำหรับการพัฒนาส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา เช่น สาระด้านทักษะอาชีพ สาระความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้าน ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ หรือองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน

3.3.4.2.4 สภาพด้านวิธีการจัดการศึกษา ชุมชนสะท้อนว่า ชุมชนต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยใช้แหล่งเรียนรู้ชุมชนเป็นหลักให้ผู้เรียนได้ฝึกประสบการณ์ผ่านการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และผสมผสานกับการเรียนแบบชั้นเรียน โดยมีโรงเรียนเป็นหลักในการเรียนเชิง เนื้อหา ทฤษฎี ครูผู้สอนในโรงเรียนที่รับผิดชอบกลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี หรือ ครูผู้สอนจากกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นอาจบูรณาการเข้ามามีส่วนร่วมจัด

กิจกรรมตามสาระการเรียนรู้ที่มีอยู่ในระบบโรงเรียน ผนวกกับการนำมาองค์ความรู้ท้องถิ่นมาซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนและกิจกรรมเรียนรู้ตามอัธยาศัยนำมาบูรณาการร่วมกัน

3.3.4.2.5 สภาพด้านวัตถุประสงค์การจัดการศึกษา ชุมชนสะท้อนว่า ชุมชนต้องการจัดกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง แม้ว่าตามวัตถุประสงค์การจัดการศึกษาของโรงเรียนยังคงเป็นการจัดการศึกษาเพื่อเพิ่มวุฒิการศึกษาเป็นหลัก แต่ในทางปฏิบัติผู้เรียนต้องมีทักษะอาชีพติดตัว มีความรู้รอบตัวในด้านอื่นๆที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม

3.3.4.2.6 สภาพด้านแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ชุมชนสะท้อนว่า ชุมชนจะร่วมกันพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น แปลงเกษตร ศูนย์สินค้า OTOP แหล่งการผลิตข้าวเม่า ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน วัดบ้านโพธิ์ศรี ฯลฯ นำมาบูรณาการร่วมกับการใช้แหล่งเรียนรู้จากห้องสมุดในโรงเรียน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมจัดในกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในโรงเรียนให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุด

ต่อจากนั้นผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยปฏิบัติการได้ร่วมระดมความคิดเพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ดังผลการศึกษาวิจัยดังนี้

การวิเคราะห์แนวทางเพื่อพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

3.3.4.2.7 การมีส่วนร่วมสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านวัตถุและสถานที่ ด้านแหล่งสื่อและด้านทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อนำมาจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยชุมชนจะจัดเวทีชุมชนสัญจรเพื่อพบปะกัน ภาคเรียน ละ 1 ครั้งเป็นอย่างน้อย โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1) ประชาสัมพันธ์ ชี้แจง ให้คณะครู และชุมชนทราบถึงวัตถุประสงค์และความสำคัญของการสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน โดยมีเจ้าภาพหลักในการประสานงาน คือ โรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี และองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ศรี

2) ชุมชน และคณะครูโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรีร่วมกันสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ทั้งด้านบุคคลและสถานที่ตลอดจนแหล่งเรียนรู้ในชุมชน โดยใช้รูปแบบการเปิดเวทีโสเหล่สัญจร และรับประทานอาหารร่วมกัน

3) จัดทำทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้ จัดเก็บให้เป็นระบบ นำข้อมูลเก็บไว้ที่โรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี และท้องค้การบริหารส่วนตำบลบ้านโพธิ์ศรี เพื่อสะดวกต่อการค้นคว้า และการนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ ตลอดจนการเผยแพร่ข้อมูลไปยังกลุ่มเครือข่ายอื่น ๆ ที่มีความสนใจ

3.3.4.2.8 การมีส่วนร่วมร่วมระดมความคิดเห็น ต่อสภาพปัญหาของชุมชนพร้อม ร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหา ที่ส่งผลกระทบต่อการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ชุมชนร่วมกันกำหนดปัญหา จัดลำดับความสำคัญ และเลือกกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อเข้ามามี ส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1) ร่วมศึกษาปัญหา โดยการการพูดคุยสนทนา การประชุมทั้งการประชุมกันเอง ภายในชุมชนและการประชุมกับเครือข่ายสนับสนุนการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา เปิดเวทีโสเหล่สัญจร แลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อให้ชุมชนมีการรับรู้และมีความ เข้าใจปัญหาของชุมชนในทิศทางเดียวกัน เพื่อนำข้อมูลมาเป็นพื้นฐานการพัฒนาการมีส่วนร่วมของ ชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของ ชุมชน

2) ร่วมวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนว่ามีปัญหาใดที่ชุมชนสามารถร่วม พัฒนาด้วยตนเองได้ มีปัญหาที่วิเคราะห์ร่วมกันแล้วว่าชุมชนต้องอาศัยความช่วยเหลือและต้องการ คำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญภายนอก

3) ร่วมเสนอแนวทางการแก้ไข ร่วมคัดเลือกกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อ พัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา

3.3.4.2.9 ร่วมวางแผนการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ร่วมกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ กำหนดแหล่งเรียนรู้ในชุมชน และกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินการใช้แหล่ง เรียนรู้ในชุมชนด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านแหล่งสื่อ ด้านวัตถุและสถานที่ เพื่อจัด กิจกรรมทางการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1) ชุมชนร่วมกันกำหนด นโยบาย วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์การจัดกิจกรรม การศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา

2) ชุมชนและสถานศึกษา ร่วมกันกำหนดแหล่งเรียนรู้ ด้านทรัพยากร บุคคล ด้าน แหล่งสื่อ ด้านวัตถุและสถานที่ต้องใช้ในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา

3) ชุมชนร่วมกันประชุมชี้แจง วางแผนแนวทางการดำเนินกิจกรรม วิธีการปฏิบัติ กำหนดโครงการ รายละเอียดของโครงการ แผนงาน/โครงการ กิจกรรม/กลยุทธ์ กลุ่มเป้าหมาย

ผู้รับผิดชอบ งบประมาณ วันที่ดำเนินการ ระดับการจัดการและหน่วยงานสนับสนุนซึ่งระบุรายละเอียดไว้อย่างชัดเจน

3.3.4.2.10 ร่วมดำเนินการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยชุมชนจะร่วมระดมสรรพกำลัง เช่น การสนับสนุนด้านแรงงาน ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านเงินทุน ด้านการประสานงานและด้านการบริหารทรัพยากร เพื่อใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านแหล่งสื่อ ด้านวัตถุและสถานที่มาจัดกิจกรรมทางการศึกษา และร่วมกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้ และจัดกระบวนการเรียนรู้สาระการเรียนรู้ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1) ชุมชนร่วมกันกำหนดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในโรงเรียนที่สามารถตอบสนองกับปัญหาและความต้องการของชุมชน และกำหนดผู้รับผิดชอบให้ชัดเจน

2) กำหนดปฏิทินการดำเนินงาน โดยระบุ ว่าใครทำอะไร เวลาไหน เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการติดต่อประสานงาน และชุมชนจะได้ทราบกำหนดการล่วงหน้าเพื่อจัดเวลาการเข้าร่วมกิจกรรมได้

3) กำหนดแนวทางการจัดทำหลักสูตรการเรียนรู้ รายละเอียดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนวิธีการวัดและประเมินผล โดยเชิญผู้รู้เช่น คณะครู ศึกษานิเทศก์ ชุมชน ทั้งในด้านการเป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่น มาร่วมกำหนดแนวทางการจัดทำหลักสูตรการจัดการศึกษารายวิชาตลอดชีวิตของโรงเรียน

3) ชุมชนร่วมกันพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งในโรงเรียนและชุมชน

3.3.4.2.11 ร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ชุมชนมีเป้าหมายการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษารายวิชาในโรงเรียนที่เกิดจากความร่วมมือของทุกฝ่าย ทั้งด้านแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ด้านบุคคล ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านแหล่งสื่อ และด้านวัตถุและสถานที่โดยชุมชนเองก็ได้รับการพัฒนาความรู้ ทักษะจากการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับโรงเรียน โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1) ร่วมยกย่องเชิดชู ผู้ที่มีจิตอาสา เสียสละ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา เชิดชูให้เป็นบุคคลต้นแบบของชุมชน ประชาสัมพันธ์ประกาศยกย่องคุณงามความดี ให้ทราบทั่วกัน เพื่อสร้างการยอมรับ และสร้างแบบอย่างที่ดีในชุมชน

2) จัดหางบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน หรือสร้างขวัญกำลังใจสำหรับผู้ที่มีจิตอาสา เสียสละ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา

3.3.4.2.12 ร่วมประเมินผลสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เป็นขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนร่วมสะท้อนผลการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในโรงเรียนจากที่ได้

มีการทำมาร่วมกันว่า กิจกรรมดังกล่าวมีประโยชน์และคุณค่าต่อชุมชนอย่างไร หรือต้องมีการพัฒนาให้ดีขึ้นได้อย่างไร โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1) ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลย่อย การจัดกิจกรรมศึกษาตลอดชีวิตในโรงเรียนตามสภาพจริง โดยชุมชน ซึ่งเป็นครุภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมประเมินกระบวนการปฏิบัติงาน ทักษะการทำงาน และผลงานของผู้เรียน

2) ชุมชนร่วมติดตามประเมินผลภาพรวม และให้ข้อเสนอแนะการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตที่เกิดจากการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ว่าชุมชนมีความคิดเห็นอย่างไร พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะผลการดำเนินงาน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา ปรับปรุงการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ในครั้งต่อไป

3.3.4.3 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจาก กระบวนการ AIC ใบงานที่ 3: การคัดเลือกกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต (I1) แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในขั้นตอนนี้ให้ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมกันเสนอกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต แนวทางการจัดการศึกษาควรทำอย่างไร และชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไร จากการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า

3.3.4.3.1 ชุมชนมีต้นทุนทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นหลากหลาย เช่น ภูมิปัญญาด้านอาหารการทำเข้าเเม่า การทำปลาร้า การทำหนังเค็ม ภูมิปัญญาด้านการเกษตร ภูมิปัญญาด้านประเพณีวัฒนธรรม เช่น หมอพร้าหมณ์ การทำบายศรีสู่ขวัญ ดั่งข้อมูลที่ชุมชนร่วมกันระดมความคิดเห็น ได้ข้อมูลดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 1) ด้านดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ คุณยายมะลิ โพธิ์ศรี และคุณพ่อโสม สำเภา
- 2) ด้านงานจักสาน งานฝีมือ ได้แก่ นายบรรพต มิ่งแนน นายวีรพันธ์ โพธิ์ศรี และ กมล ไชยโกฏีและคุณแม่แก้ว แก่งแก้ว
- 3) ด้านการสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณี การทำบายศรี การทำขันหมากเบ็ง ได้แก่ นางสาวเพียรทอง, สมจิตร โพธิ์ศรี
- 4) ด้านหมอสูตร หมอพร้าหมณ์ ได้แก่ พ่อใหญ่เสถียร วงศ์สวัสดิ์
- 5) ด้านการเกษตรปลอดสารพิษ ได้แก่ นาง พูนหลาย วารศิลป์
- 6) ด้านการทำปลาร้า ได้แก่ คุณพ่อวิบูลย์ ชมพู คุณแม่ณัฐรีย์ ไชยโกฏี คุณแม่บุญเย็น ไชยโกฏี คุณแม่ไพกาญ ท้องที่
- 7) ด้านข้าวเเม่าบ้านโพธิ์ศรี ได้แก่ นางเพ็ญพักตร์ ไชยโกฏี

8) ด้านเขียนปลา ได้แก่ นายจัน จันสี นายหนูจัน นายประสิทธิ์ มากดี นายสมหมาย ทรัพย์คุณ

9) ด้านการจัดกิจกรรมทางศาสนา ได้แก่ พระสงฆ์

10) ด้านบุคคลผู้นำคนดีศรีตำบลบ้านโพธิ์ศรี ได้แก่ นายไสว แก้วกอง

3.2.4.3.2 ชุมชนมีแหล่งเรียนรู้แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย เช่น แม่น้ำมูล แหล่งพันธุ์ปลา พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน วัดที่โดดเด่นเรื่องวัตรปฏิบัติที่เคร่งครัด ของพระสงฆ์ แม่น้ำมูล แหล่งเรียนรู้ด้านการเลี้ยงปลาในกระชัง แหล่งเรียนรู้การทำข้าวเม่า แหล่งเรียนรู้ด้านสวนพริก ศาลาอเนกประสงค์ประจำหมู่บ้าน แหล่งเรียนรู้การทำเครื่องจักสานภายในหมู่บ้าน แหล่งเรียนรู้วังมัจฉา วัดสะพือเหนือ แหล่งเรียนรู้ด้านการสืบสานพิพิธภัณฑสถานตำบลโพธิ์ศรี สถานที่อ่านข่าวสารต่างๆ สภากาแฟ กลุ่มโครงการต่างๆ เช่นกองทุนหมู่บ้าน กองทุนสตรี

3.3.4.3.3 ชุมชนอยู่ใกล้กับหน่วยงานที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาได้ เช่น วัด โรงเรียน สถานีอนามัย องค์การบริหารส่วนตำบล กศน.ตำบล รวมทั้งในชุมชนมีบุคคลต้นแบบที่ดีอยู่เป็นจำนวนมาก

3.3.4.3.4 ชุมชนมีหน่วยงานที่มีความเข้มแข็ง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตให้เกิดผลสำเร็จได้

3.3.4.3.5 ชุมชนมีกลุ่มจิตอาสาต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ อาสาสมัครด้านสุขภาพ กลุ่มผู้นำด้านอาสาพัฒนาด้านกองทุนการเงิน ด้านอาชีพ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านวัฒนธรรม ที่มีความพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับโรงเรียนได้

3.3.4.3.6 ชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาด้านการศึกษา ร่วมกับโรงเรียนอยู่บ้างแล้ว เช่น กิจกรรมการระดมทุนเพื่อเป็นกองทุนการศึกษา กิจกรรมกองทุนข้าวเปลือกเพื่อพัฒนาโรงเรียน กิจกรรมการจัดหาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอนในโรงเรียน และกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งถือเป็นกิจกรรมอันดีงามในท้องถิ่นทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

3.3.4.3.7 ชุมชนมีความยึดมั่นในการดำรงรักษาศิลปะ วัฒนธรรม เช่น ประเพณีสงกรานต์ระหว่างวันที่ 13 – 18 เมษายน ของทุกปี มีการสาดน้ำสงกรานต์ และรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ซึ่งคนในชุมชนยังให้ความสนใจอย่างเหนียวแน่น การบวงสรวงวิญญาณบรรพบุรุษที่ทำให้ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่สงบ ประเพณีสืบชะตาเพื่อต่ออายุ สืบชะตาคน สืบชะตาบ้าน และสืบชะตาเมือง การสืบชะตาคนโดยทั่วไปนิยมทำกันในช่วงปีใหม่ และก็มีการทำในโอกาสอื่นๆ ด้วย เช่น ขึ้นบ้านใหม่

ครบรอบ วันคล้ายวันเกิด ได้เลื่อนยศตำแหน่ง การแต่งงาน เป็นต้น โดยมีพระสงฆ์เป็นหลักในพิธีกรรม

3.3.4.3.8 ชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยว ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของหมู่บ้าน มีศูนย์เรียนรู้ด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ผลจากการวิเคราะห์ชุมชน พบว่าชุมชน ค้นพบ รับรู้และตระหนักร่วมกันว่าชุมชนมีทรัพยากรที่ดีมีคุณค่าอยู่มากมาย และจากการมองย้อนอดีตและวิเคราะห์ปัจจุบันร่วมกัน ชุมชนมีอาชีพหลัก คือ การทำนา ตั้งแต่อดีตมาชุมชนบ้านโพธิ์ศรี มีต้นทุนภูมิปัญญาที่มีชื่อเสียงในการสร้างมูลค่าเพิ่มของข้าวเปลือก จากข้าวเปลือกธรรมดา มาแปรรูป สร้างมูลค่าเพิ่มสร้างรายได้สูงกว่าการขายข้าวปกติ 4-5 เท่า จากการทำข้าวเม่า โดยภูมิปัญญาการทำเข้าเม่านั้นมีวิธีการคร่าวๆ ที่ชุมชนได้สะท้อนให้ฟังซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ คนในชุมชนจะไปเกี่ยวข้าวในช่วงต้นฤดูมาปั่นเมล็ดข้าวออกจากรวงแล้วคั่วในไฟร้อนๆ ก่อนนำเมล็ดข้าวมาตำด้วยครก เพื่อกะเทาะเปลือกออกและไปสีเพื่อแยกเป็นข้าวเม่า จากนั้นจะบรรจุใส่ถุงจำหน่าย ซึ่งสามารถส่งขายทั้งในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง โดยชุมชนบ้านโพธิ์ศรีทำขายมานานกว่า 25 ปี ตามปกติการทำข้าวเม่าจะอยู่ในช่วงเดือนสิงหาคมถึงต้นเดือนพฤศจิกายน โดยมีพ่อค้า แม่ค้ามารับซื้อถึงที่บ้าน ซึ่งในแต่ละวันครอบครัวหนึ่งครอบครัวในชุมชนบ้านโพธิ์ศรีสามารถผลิตข้าวเม่าได้ 50-60 กิโลกรัม สร้างรายได้เข้าครอบครัวไม่ต่ำกว่าวันละ 3,000-4,000 บาท โดยคุณภาพข้าวเม่าที่บ้านโพธิ์ศรีจะมีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับว่าข้าวเม่ามีความอ่อน นุ่ม หอม อร่อย เป็นที่ถูกใจของผู้ที่ได้ลิ้มลอง

จากการสะท้อนข้อมูลร่วมกัน ชุมชน สะท้อนว่า ชุมชนจะอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำข้าวเม่าของชุมชน โดยการพัฒนาเป็นกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียน ซึ่งมีเนื้อหาหลักสูตรการเรียนรู้ตั้งแต่การเลือกพันธุ์ในการปลูกข้าว การเฝ้าดูแลข้าวที่มีอายุและมีคุณภาพที่เหมาะสม การนำมาข้าวมาแปรรูปเป็นข้าวเม่า อันเป็นผลผลิตข้าวเม่าหอมบ้านโพธิ์ศรีที่มีชื่อเสียงมานานนับตั้งแต่อดีต โดยชุมชนร่วมสะท้อนว่า การพัฒนากิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาในครั้งนี้ เป็นการรวมกลุ่มคนในชุมชนที่มีความสนใจร่วมกัน เข้ามาทำงานร่วมกัน เพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตที่จะก่อให้เกิดผลที่ดีทั้งด้านการศึกษา และการพัฒนาทักษะอาชีพเพื่อสร้างรายได้ ให้กับคนในชุมชน ตลอดจนสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของการมีส่วนร่วมที่ต้องยึดโยงคนในชุมชนให้เข้ามาทำงานเพื่อพัฒนากิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาร่วมกัน

3.4 การปฏิบัติการ (Action) และการสังเกต (Observation)

ชั้นปฏิบัติการและการสังเกต โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จำนวน 2 ครั้งในวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2556 และ วันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2556 ประกอบด้วยกิจกรรมตามกระบวนการ AIC ใบงานที่ 4 – ใบงานที่ 6 มีผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นตัวแทนชุมชนบ้านโพธิ์ศรีที่เข้าร่วมประชุมในครั้งนี้ ประกอบด้วย ตัวแทนการศึกษาในระบบโรงเรียน ตัวแทนการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่เป็นกลุ่มผู้เข้าร่วมเดิม รวมจำนวนทั้งสิ้น 25 คน โดยแยกผลการวิเคราะห์ตามกิจกรรมตามรายละเอียดดังนี้

3.4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากกระบวนการ AIC ใบงานที่ 4 : ชั้น (12) การเขียนแผนดำเนินการ หรือแผนปฏิบัติการ เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยชุมชนร่วมเสนอว่าตนเองสามารถเข้ามาร่วมรับผิดชอบ ร่วมสนับสนุน ร่วมดำเนินการขับเคลื่อนการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตไปในทิศทางที่ดี และนำไปสู่ความสำเร็จ ได้อย่างไร โดยผลจากการประชุมมีผลสรุป ดังนี้

3.4.1.1 การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ชุมชน เลือกองค์ความรู้ท้องถิ่น เรื่อง การทำข้าวเม่าบ้านโพธิ์ศรี ร่วมจัดทำเป็นสาระการเรียนรู้ตลอดชีวิตร่วมกับโรงเรียนบ้านดโพธิ์ศรี โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 29 การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

ชื่อโครงการและกิจกรรม	ผู้รับผิดชอบ
1. โครงการการเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของการทำข้าวเม่าบ้านโพธิ์ศรี	- นายวิทยา โพธิ์ศรี นายคำใบ ริมทอง นายหนูปุ่น ผลทวาร ตัวแทนผู้นำชุมชนและชุมชน - คณะครูโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี - อบต. - กศน.ตำบลบ้านโพธิ์ศรี
2. โครงการการเรียนรู้การปลูกข้าว เช่น การไถนา การตกกล้า การดำนา จากการศึกษาปฏิบัติจริง	- นายประจวบ ชาวศรี ตัวแทนผู้นำชุมชนและชุมชน - คณะครูโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี - อบต.

	<ul style="list-style-type: none"> - กศน.ตำบลบ้านโพธิ์ศรี -
3. โครงการการเรียนรู้การทำข้าวเม่า ซึ่งประกอบด้วย การสังเกตลักษณะข้าวที่เหมาะสม การเกี่ยวข้าว การนวดข้าว การคั่วข้าว การตำข้าวเม่า	<ul style="list-style-type: none"> - นายหนูปุ่น ผลทวาร ตัวแทนผู้นำชุมชนและชุมชน - คณะครูโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี - อบต. - กศน.ตำบลบ้านโพธิ์ศรี
4. โครงการการพัฒนาแหล่งเรียนรู้การทำข้าวเม่า	<ul style="list-style-type: none"> - นายประจวบ ชาวศรี ตัวแทนผู้นำชุมชนและชุมชน - คณะครูโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี - อบต. - กศน.ตำบลบ้านโพธิ์ศรี
5. โครงการการเรียนรู้การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับข้าวเม่า การทำบรรจุภัณฑ์ และการจำหน่ายผลผลิต	<ul style="list-style-type: none"> - นายคำใบ ริมทอง ตัวแทนผู้นำชุมชนและชุมชน - คณะครูโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี - อบต. - กศน.ตำบลบ้านโพธิ์ศรี
6. โครงการการเรียนรู้ด้านการคำนวณผลผลิต การคำนวณกำไร – ขาดทุน จุดคุ้มทุน	<ul style="list-style-type: none"> - นายคำใบ ริมทอง ตัวแทนผู้นำชุมชนและชุมชน - คณะครูโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี - อบต. - กศน.ตำบลบ้านโพธิ์ศรี
7. โครงการการเรียนรู้ผ่านวัฒนธรรม “เทศกาลข้าวเม่าหอม”	<ul style="list-style-type: none"> - นายไสว แก้วทอง ตัวแทนผู้นำชุมชนและชุมชน - คณะครูโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี - อบต. - กศน.ตำบลบ้านโพธิ์ศรี

โดยเงื่อนไขการพัฒนาที่ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยปฏิบัติการในครั้งนี้ได้เสนอร่วมกันว่าจะทำ ให้แผนการดำเนินงานการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษานั้นประสบความสำเร็จ ตาม รายละเอียดที่สรุปร่วมกันได้ดังนี้

ผู้นำโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ อบต.บ้านโพธิ์ศรี องค์กรชุมชน ศิษย์เก่า องค์กรศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิและ ผู้แทนผู้ปกครอง กลุ่มอาชีพ สถานประกอบการ ชุมชน และ กลุ่มอาสาสมัครต่างๆ ซึ่งเข้ามาร่วมเป็นผู้รับผิดชอบโครงการต้องมีความเป็นผู้นำ เอาใจจริงเอาใจ ในการทำงาน ร่วมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง สร้าง ความตระหนักร่วมกันว่า ทุกคนต้องร่วมมือกัน สามัคคีกัน ทุ่มเท แรงกาย แรงใจในการทำงานร่วมกัน โดยงบประมาณการทำโครงการพัฒนากิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในโรงเรียน จะเป็นงบที่มีการร่วม สนับสนุนจากทุกฝ่าย ทั้งจากงบการดำเนินงานของโรงเรียน งบสนับสนุนจาก องค์กรชุมชน องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ศิษย์เก่า องค์กรศาสนา ผู้ทรงคุณวุฒิและ ผู้แทนผู้ปกครอง กลุ่มอาชีพ สถาน ประกอบการ ชุมชน และ กลุ่มอาสาสมัครต่างๆ

ผู้วิจัยจัดการเวทีประชุม ครั้งที่ 4 ในวันที่ 8 มิถุนายน 2556 มีผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นตัวแทนชุมชนบ้านโพธิ์ศรีที่เข้าร่วมประชุมในครั้งนี้ ประกอบด้วย ตัวแทน การศึกษาในระบบโรงเรียน ตัวแทนการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย รวม จำนวนทั้งสิ้น 25 คน โดยดำเนินการตามกิจกรรมเอไอซี ใบบางที่ 6 (C2) หาข้อสรุปและสร้าง ข้อตกลงร่วมกันในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

3) ผลผลิต

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจาก กระบวนการ AIC ใบบางที่ 5 : (C1) การเขียนแผนดำเนินงาน หรือแผนปฏิบัติการ กำหนดผู้รับผิดชอบ เพื่อดำเนินการขับเคลื่อนไปในทิศทางที่ดี และนำไปสู่ ความสำเร็จ ที่ประชุมจึงคัดเลือกผู้รับผิดชอบผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ดังนี้

3.4.2 ขั้นการสังเกต (Observation)

ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องร่วมกันสังเกตการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษา ตลอดชีวิตในสถานศึกษาด้วยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ตัวแทนผู้ปกครอง ตัวแทนครู ตัวแทนองค์กรชุมชน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น ตัวแทนศิษย์เก่า ตัวแทนพระภิกษุสงฆ์หรือองค์กรศาสนา ตัวแทนผู้ทรงคุณวุฒิ ประชาชน ชาวบ้าน ผู้นำกลุ่มอาชีพ ด้วยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พบว่า

1. ชุมชนมีการสื่อสารที่ชัดเจนตรงไปตรงมามากขึ้นเนื่องจากมีโอกาสนในการซักถามข้อสงสัย และได้ร่วมชี้แจง รับฟัง ประเด็นที่เป็นความสงสัยต่างๆ ในการจัดกิจกรรมการศึกษาในโรงเรียนที่ได้ดำเนินการมา อาทิเช่น ประเด็นในการดำเนินการจัดกิจกรรมการศึกษาของโรงเรียนที่ชุมชนสะท้อนว่าโรงเรียนมีกิจกรรมการเรียนการสอนมากเกินไปทำให้ลูกหลานของชุมชนซึ่งเป็นนักเรียนในโรงเรียนเลิกเรียนช้ากว่าปกติ โรงเรียนก็มีการชี้แจงว่าที่ต้องดำเนินการเช่นนี้เกิดจากกิจกรรมพิเศษที่แทรกขึ้นมาด้วยความจำเป็น อาทิกิจกรรมการประเมินผลสถานศึกษาทำให้ครูต้องสอนทดแทนในช่วงที่ครูต้องไปทำกิจกรรมอื่นๆ และทิ้งห้องเรียนไว้ เมื่อชุมชนได้รับทราบเหตุผลแล้วก็เข้าใจถึงภารกิจของโรงเรียนที่มีมากเช่นกันจึงส่งผลกระทบต่อกับนักเรียน หลังจากนั้นเมื่อมีประเด็นปัญหาต่างๆ ก็จะนำขึ้นมาหารือกันอย่างตรงไปตรงมา เกิดการสื่อสารที่เกิดประโยชน์ เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น การสื่อสารด้วยความเป็นกันเองไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก เนื่องจากชุมชนเริ่มต้นเข้ามามีส่วนร่วมด้วยความเป็นกันเองอยู่แล้ว เนื่องจากเป็นคนในพื้นที่เดียวกัน พูดกันทั้งภาษาถิ่น ภาษากลาง การสื่อสารประกอบไปด้วยการทักทายกัน การพูดคุยถึงสารทุกข์สุขดิบ และการแสดงความคิดเห็นที่น่าเสนอในแต่ละใบงาน การถกเถียงอภิปรายต่างๆ ที่แสดงออกด้วยความเป็นกันเองอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการมีส่วนร่วม

2. ผลของการสังเกตความเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมและการปฏิบัติ การมีส่วนร่วม พบว่าการแสดงออกด้านพฤติกรรมนั้นมีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้คือ ชุมชนกระตือรือร้นในการมาร่วมกิจกรรม มาถึงสถานที่แต่เช้าก่อนกำหนดการ มีท่าทีแข็งขัน มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกัน มีรอยยิ้มและเสียงหัวเราะ มีการจับกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่นเป็นกลุ่มใหญ่ๆ และพบว่ามีการอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้อาวุโส เนื้อหาที่พูดคุยกันเป็นการพูดคุยกันในประเด็นที่เกี่ยวกับเนื้อหาต่างๆ ที่น่าจะมาทำเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิตในโรงเรียนได้ การวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้ต่างๆ การวิเคราะห์บุคคลว่ามีความสามารถมานำเป็นทรัพยากรในการเรียนรู้ได้หรือไม่

3. ผลของการสังเกตความเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ทางสังคมและองค์การการ แสดงออกถึงการมีความสัมพันธ์ระหว่างกันของบุคคลพบว่าจากครั้งแรกๆ ที่คนในชุมชนมีความสนิทสนมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ ที่มักเดินทางมาด้วยกัน ที่อาจมีความรู้จักกันอยู่แล้ว แต่ต่อมาในครั้งที่ 2 เริ่มไม่ เห็นการพูดคุยกันเป็นกลุ่มเล็ก แต่เป็นภาพที่ทุกคนสามารถคุยกันได้หมดมีกลุ่มใหญ่ๆ เกิดขึ้นและทุกคนพูดคุยแลกเปลี่ยนกันด้วยความสนิทสนม

3.4.3 ชั้นการสะท้อนผล (Reflection)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจาก กระบวนการ AIC ใบงานที่ 6:

การดำเนินงานขั้นการสะท้อนผล ทุกครั้งที่จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมวิจัยทุกคนจะได้ร่วมกันสะท้อนผล จากการสังเกตการณ์การเข้าประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามกระบวนการ AIC ในกิจกรรมที่ 1 -6 ซึ่งจัดประชุมจำนวน 4 ครั้ง ตั้งแต่ เดือนมกราคม 2556 จนถึงเดือน มิถุนายน 2556 พบว่ามีผู้เข้าร่วมประชุมครบทุกครั้ง โดยผู้เข้าร่วมประชุมได้มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าการวิจัยครั้งนี้เป็นโครงการที่ดีและมีประโยชน์ต่อชุมชน จากการเข้าร่วมกิจกรรมการประชุมตั้งแต่เริ่มกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนได้มาพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้คนในชุมชนได้เรียนรู้เพิ่มขึ้น เช่น ชุมชนเรียนรู้ร่วมกันว่าชุมชนมีความสามารถเข้ามาช่วยจัดกิจกรรมการศึกษา ร่วมกับโรงเรียนได้ในเรื่องที่ชุมชนถนัด เช่น ทักษะชีวิต อาชีพ การทำมาหากิน วัฒนธรรมประเพณี และในขณะเดียวกันโรงเรียนก็สามารถมาช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ที่ทันสมัยให้กับชุมชนได้ เช่น การใช้สื่อเทคโนโลยี การใช้คอมพิวเตอร์ การทำบัญชีรายได้ เป็นต้น และสิ่งที่ชุมชนสะท้อนว่าเป็นสิ่งที่คุณค่ามากที่สุดจากการร่วมโครงการวิจัยในครั้งนี้ คือ ชุมชนรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาลูกหลานร่วมกัน รู้สึกภาคภูมิใจที่ความรู้ ความสามารถของชุมชนได้รับการยอมรับ มีคุณค่าและมีประโยชน์ ดังคำสัมภาษณ์ ดังนี้

“...ไม่ค่อยได้เข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะแบบนี้ ที่เข้ามาร่วมตั้งแต่ครั้งแรกจนถึง ปิดโครงการ และยังคงต้องช่วยกันสานต่อไปข้างหน้าอีก หลายหัวดีกว่าหัวเดียวโบราณว่าไว้ ก็ไม่รู้ว่าจะก้าวหน้าไปถึงขั้นไหน ก็ช่วยกัน ทำด้วยกันไป ปีนี้ทำดีได้เท่านี้ ปีหน้าก็ตั้งใจทำให้ดีขึ้นเรื่อยๆ ก็มาพูดคุยกันตลอดแบบนี้เรื่อยๆ มาที่ไรก็รู้สึกหัวใจเบิกบาน ได้มาพูดคุยกันเรื่องมาช่วยกันพูดเรื่องที่จะทำเพื่ออนาคตลูกหลานบ้านเรา ก็พวกเขาแน่นแหละ คือ อนาคตของชุมชนเรา...”

(ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น , 8 มิถุนายน 2556)

“...ได้ประโยชน์จากโครงการวิจัยในครั้งนี้มาก ทำให้ผมได้รู้จักต้นทุน และคุณค่าของชุมชน และจะได้นำแนวความคิดการพัฒนาที่ได้เข้าร่วมประชุมกับชุมชนนำไปขยายผลให้คณะครูในโรงเรียนได้รับทราบร่วมกัน ว่าวันนี้ทิศทางการศึกษา ทิศทางด้านองค์ความรู้และการพัฒนาควรอยู่บนฐานและรากเหง้าของชุมชน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อชุมชน และของชุมชนที่เราจะตั้งต้นไปด้วยกัน...”

(ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรี, 8 มิถุนายน 2556)

3.4.3.1 ผลของการสะท้อนจากพฤติกรรมที่แสดงออกมีการร่วมกันประเมินได้ เป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

1. การละลายพฤติกรรมจากการได้ร่วมกิจกรรมตลอดกระบวนการ ทำให้ชุมชนได้แลกเปลี่ยนข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิด ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้าใจกันมากขึ้น
2. การมีผู้สนับสนุนความคิดด้วยความเข้าใจในระหว่างกระบวนการ ทำให้ผู้เสนอความคิดมีความมั่นใจและมีความเชื่อมั่นมากขึ้น
3. การมีบุคคลต้นแบบที่ดีที่เป็นแบบอย่างให้ชุมชนพร้อมที่จะปฏิบัติตาม
4. การส่งเสริมความสามารถ ความเชี่ยวชาญของคนในชุมชน ให้รับผิดชอบในบทบาทที่เหมาะสมกับความถนัดและความสามารถทำให้เกิดประโยชน์ต่อโครงการอย่างแท้จริง
5. การที่โรงเรียนให้ความไว้วางใจให้ชุมชนได้ดำเนินโครงการเอง เป็นการสร้างเสริมศักยภาพให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี
6. การบริหารจัดการการมีส่วนร่วมโดยโรงเรียนเป็นแกนนำหลักทำให้โครงการมีความก้าวหน้าดีขึ้น
7. การให้โอกาสในแต่ละบ้านให้เป็นแหล่งเรียนรู้
8. การใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายของนักวิชาการร่วมกับชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถทำงานกับนักวิชาการได้ด้วยความเข้าใจ
9. การมีวิธีการทำงานร่วมกันที่เน้นการปฏิบัติ ทำให้ชุมชนได้แสดงความสามารถอย่างแท้จริง
10. การรับประโยชน์จากกิจกรรมการมีส่วนร่วม คือ การสร้างอนาคตให้กับลูกหลานในชุมชน
11. การเป็นผู้นำอย่างมีส่วนร่วมของผู้นำองค์กรในชุมชนที่คิดไกล คิดเพื่อชุมชน วางเป้าหมายการพัฒนาที่เหมือนกับความต้องการของชุมชนไว้ก่อน แต่ก็สร้างการมีส่วนร่วม โดยมีการหารือร่วมกันถึงความพึงพอใจต่อเป้าหมายดังกล่าว
12. การใช้กลไกความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลในการคัดเลือกคนในชุมชนมาเป็นคณะทำงาน
13. การเปิดใจยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ด้วยการประนีประนอมและมีความยืดหยุ่น
14. การยอมรับในข้อจำกัดของศักยภาพแต่ละบุคคล
15. การสร้างการมีส่วนร่วมต้องใช้เวลาในการสร้างความไว้วางใจ สร้างความเชื่อใจ ต้องใช้เวลาในการร่วมกิจกรรมและการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกระบวนการทำงานใช้ความยืดหยุ่นในการทำงานร่วมกัน

16. การทำงานร่วมกันอาจไม่ต้องร่วมพบกันทุกครั้งเสมอไป แต่อาจแบ่งตามบทบาทตามหน้าที่ที่แต่ละบุคคลต้องรับผิดชอบ

17. การร่วมกิจกรรมกันช่วยส่งเสริมให้ชุมชนได้ช่วยเป็นพี่เลี้ยงในการเสริมทักษะของแต่ละบุคคล

ต่อจากนั้นผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยร่วมกัน สรุป รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาด้วยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านโพธิ์ศรี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

สภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งประกอบด้วย ผู้จัดการศึกษา กลุ่มเป้าหมาย สารระความรู้ วิธีการจัดการศึกษา สื่อการเรียนรู้ วัตถุประสงค์การจัดการศึกษา แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ผลที่ชุมชนได้รับ และปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ด้านผู้จัดการศึกษา คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ อบต.บ้านโพธิ์ศรี กศน.ตำบลบ้านโพธิ์ศรี คณะกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรีและผู้เข้าร่วมประชุมปฏิบัติการวิจัยในครั้งนี้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาในครั้งนี้

2. ด้านกลุ่มเป้าหมายที่จัดการศึกษา คือ นักเรียนในสถานศึกษา

3. ด้านสารระความรู้ คือ สารระด้านทักษะอาชีพ สารระความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้าน ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน

4. ด้านวิธีการจัดการศึกษา แหล่งเรียนรู้ชุมชนเป็นหลักในการฝึกประสบการณ์ผ่านการเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติจริงให้กับผู้เรียน โดยวิธีการจัดการศึกษาควรผสมผสานกับการเรียนแบบชั้นเรียน

5. ด้านวัตถุประสงค์การจัดการศึกษา คือ เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ ให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่เรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง โดยวัตถุประสงค์การจัดการศึกษาของสถานศึกษายังคงเป็นการจัดการศึกษาเพื่อเพิ่มวุฒิการศึกษาเป็นหลัก แต่ในทางปฏิบัติผู้เรียนต้องมีทักษะอาชีพติดตัว

6. ด้านแหล่งเรียนรู้ในชุมชน คือ แหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น แปลงเกษตร ศูนย์สินค้า OTOP แหล่งการผลิตข้าวเม่า ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน วัดบ้านโพธิ์ศรี ฯลฯ บูรณาการร่วมกับการใช้แหล่งเรียนรู้จากห้องสมุดโรงเรียน มาร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาเพื่อเกิดประโยชน์ได้อย่างเต็มที่

7. ปัจจัยการมีส่วนร่วม ด้านสถานศึกษา มี 6 ด้าน คือ ผู้บริหาร ครู การปฏิบัติงานของโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา การสร้างเครือข่าย และ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ปัจจัยด้านชุมชน มี 6 ด้าน คือ ผู้นำชุมชน ความสัมพันธ์ภายในชุมชน ทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ การสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน การกำหนดบทบาทความร่วมมือ และ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

8. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

8.1 การมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐาน พบว่า ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีร่วมกันสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้ ประชาสัมพันธ์ ชี้แจง ให้คณะครู และชุมชนทราบเพื่อร่วมกันสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน จัดทำทะเบียนแหล่งเรียนรู้ จัดเก็บให้เป็นระบบ ตลอดจนเผยแพร่ข้อมูลไปยังกลุ่มเครือข่าย

8.2 การมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็น พบว่า ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีร่วมศึกษาปัญหาของชุมชน โดยผ่านการพูดคุย การประชุมทั้งประชุมกันเองภายในชุมชนและประชุมกับเครือข่ายซึ่งสนับสนุนการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา และนำข้อมูลมาเป็นพื้นฐานเพื่อการวิเคราะห์ปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมเสนอแนวทางการแก้ไข คัดเลือกกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา

8.3 การมีส่วนร่วมวางแผน พบว่า ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีร่วมกันกำหนด นโยบาย วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์การจัดการศึกษาตลอดชีวิต ร่วมกันกำหนดแหล่งเรียนรู้ ด้านทรัพยากร บุคคล ด้านแหล่งสื่อ ด้านวัตถุและสถานที่ต้องใช้ในการจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา ร่วมประชุมชี้แจง วางแผนแนวทางการดำเนินกิจกรรม วิธีการปฏิบัติ มีการกำหนดโครงการ การทำรายละเอียดของโครงการ แผนงาน โครงการ กิจกรรม กลุ่มเป้าหมาย ผู้รับผิดชอบ งบประมาณ ระยะเวลา ดำเนินการ และหน่วยงานสนับสนุนซึ่งต้องระบุไว้อย่างชัดเจน

8.4 การมีส่วนร่วมดำเนินการ พบว่า ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีร่วมกันกำหนดกิจกรรมการศึกษาที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน และกำหนดผู้รับผิดชอบให้ชัดเจน กำหนดปฏิทินการดำเนินงาน กำหนดแนวทางการจัดกระบวนการเรียนการสอน โดยเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งในด้านการเป็นครุภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมคิดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนวิธีการวัดและประเมินผล และชุมชนร่วมกันพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ทั้งในโรงเรียนและชุมชน

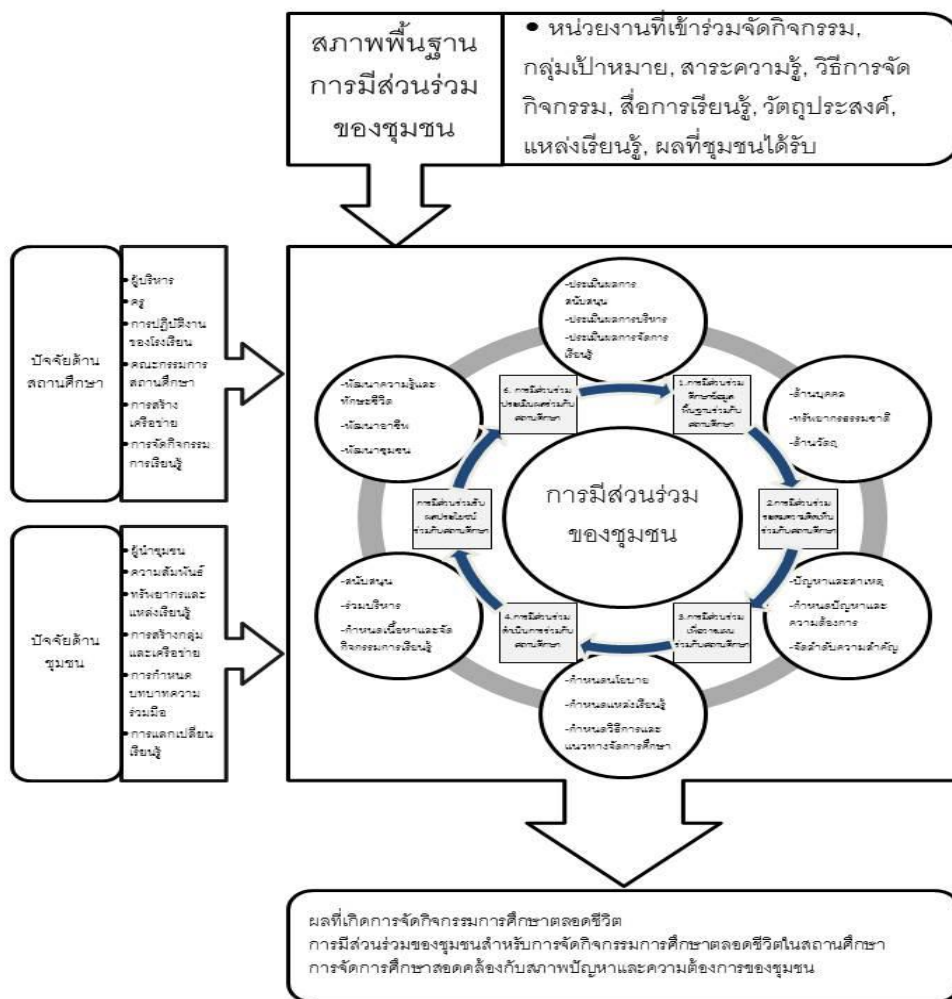
8.5 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ พบว่า ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีจะร่วมกันประชาสัมพันธ์ ยกย่องชมเชยเพื่อเป็นกำลังใจให้กับผู้ที่มีจิตอาสา ผู้ที่มีความเสียสละ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา ประกาศให้ทราบทั่วกัน เพื่อสร้างการยอมรับ และ

สร้างแบบอย่างที่ดีในชุมชน สำหรับผู้ที่มีจิตอาสา ผู้ที่มีความเสียสละ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา

8.6 การมีส่วนร่วมประเมินผลสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต พบว่า ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีจะเข้ามามีส่วนร่วมประเมินผลย่อย การจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง โดยชุมชน ซึ่งเป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมประเมินกระบวนการปฏิบัติงาน ทักษะการทำงาน และผลงานของนักเรียน ชุมชนร่วมติดตามประเมินผลรวม และให้ข้อเสนอแนะการดำเนินงานของโรงเรียน โดยชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอผลการดำเนินงาน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา ปรับปรุงผลงานต่อไป

ผลที่ชุมชนจะได้รับจากการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ได้แก่ แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 1) สถานศึกษาและหน่วยงานต่างๆในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษา 2) การจัดการศึกษาเหมือนกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน และ 3) ชุมชนมีความเข้มแข็ง ในการให้ความสนับสนุนการศึกษาทุกรูปแบบ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา : การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา เปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา และพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา จากกลุ่มตัวอย่าง คือ ตัวแทนชุมชน จากโรงเรียนดีศรีตำบล จำนวน 182 โรงเรียน โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักโรงเรียนละ 13 คน ประกอบด้วย ผู้ที่มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนและผู้ที่มีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมจำนวน 1,846 คน และเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ตามประเภทโรงเรียน คือ โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษา ที่ได้รับการคัดเลือกว่าเป็นแบบปฏิบัติที่ดี (best practices) ประเภทละ 1 โรงเรียน และนำผลจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 นำมาวิเคราะห์ข้อมูลสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาเพื่อนำเสนอเป็นข้อมูลพื้นฐานให้ชุมชนพิจารณาเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในขั้นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกับตัวแทนชุมชนจากโรงเรียนดีศรีตำบลบ้านโพธิ์ศรี ตำบลโพธิ์ศรี อ.พิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 25 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยใช้การวิเคราะห์สถิติพื้นฐานและการวิเคราะห์เนื้อหา

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยครั้งนี้ มีประเด็นสำคัญที่ขอเสนอ 3 ประเด็น ดังนี้

1. การศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต
ในสถานศึกษา พบว่า

1.1 ผลการศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอด
ชีวิตในสถานศึกษา พบว่า

1.1.1 ด้านหน่วยงานที่เข้าร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษาของ
ชุมชน มากที่สุด คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต./อบจ./เทศบาล) (ร้อยละ 84.29) รองลงมาคือ
สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ในพื้นที่ เช่น
กศน.อำเภอ/กศน.ตำบล ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษา ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณ
ชายแดน เป็นต้น (ร้อยละ 56.98) และหน่วยงานจากภาครัฐ เช่น สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน
กรมพัฒนาชุมชน เป็นต้น (ร้อยละ 42.36)

1.1.2 ด้านกลุ่มเป้าหมายที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับ
สถานศึกษา มากที่สุด คือ นักเรียนในสถานศึกษาสังกัดคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน (ร้อยละ
85.04) รองลงมา คือ เด็กและเยาวชนในชุมชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนในชุมชน (อายุ 6 -14 ปี)
(ร้อยละ 61.43) และ ผู้ใหญ่ในชุมชน (อายุ 15 – 59 ปี) (ร้อยละ 44.14)

1.1.3 ด้านกิจกรรมการศึกษาเพื่อให้ความรู้และทักษะอาชีพ เช่น
หลักสูตรอาชีพระยะสั้น สายอาชีพ หลักสูตรการนำเทคโนโลยีมาใช้พัฒนาอาชีพ เป็นต้น (ร้อยละ
77.03) รองลงมา คือ กิจกรรมการศึกษาเพื่อความรู้พื้นฐาน การอ่านออกเขียนได้ (ร้อยละ 70.42)
และ กิจกรรมการศึกษาด้านศาสนาและวัฒนธรรม เช่น การจัดงานวันเข้าพรรษา ประเพณีรดน้ำดำ
หัว เป็นต้น (ร้อยละ 66.25)

1.1.4 ด้านวิธีการจัดกิจกรรมการศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษา
ร่วมกับสถานศึกษา มากที่สุด คือ การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ (ร้อยละ 72.42) รองลงมา คือ การเข้า
ค่าย (ร้อยละ 60.94) และ การเรียนแบบชั้นเรียน (ร้อยละ 65.11)

1.1.5 ด้านสื่อการเรียนรู้ภายในชุมชนที่ร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับ
สถานศึกษา มากที่สุด คือ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ 81.04) ครูในระบบโรงเรียน (ร้อยละ 77.89)
และ พระสงฆ์ (ร้อยละ 70.15) ตามลำดับ

1.1.6 ด้านวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาที่ชุมชนร่วมจัดกิจกรรม การศึกษาร่วมกับสถานศึกษา มากที่สุด คือ เพื่อพัฒนาทักษะ/อาชีพ (ร้อยละ 88.02) รองลงมา คือนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน (ร้อยละ 83.69) และเพิ่มวุฒิการศึกษา (ร้อยละ 62.83) ตามลำดับ

1.1.7 ด้านแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น (ร้อยละ 83.31) รองลงมา คือ ห้องสมุดต่างๆ เช่น ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดวัด เป็นต้น (ร้อยละ 77.08) และ เครือข่ายการเรียนรู้ชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน สถานีอนามัย ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เป็นต้น (ร้อยละ 67.93) ตามลำดับ

1.1.8 ด้านผลที่ชุมชนได้รับจากการจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา มากที่สุด คือ สถานศึกษาและหน่วยงานต่างๆ ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษา (ร้อยละ 80.66) รองลงมา คือ การจัดการศึกษาเหมือนกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน (ร้อยละ 68.74) และชุมชนมีความเข้มแข็งจากการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาตลอดชีวิต (ร้อยละ 64.51)

1.1.8 การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.44$) เมื่อพิจารณาแต่ละขั้นตอนพบว่าขั้นตอนที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ($\bar{X}=3.54$) รองลงมาเรียงตามลำดับ คือ การมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ($\bar{X}=3.51$) การมีส่วนร่วมเพื่อวางแผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ($\bar{X}=3.48$) การมีส่วนร่วมดำเนินการสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ($\bar{X}=3.44$) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ($\bar{X}=3.35$) และการมีส่วนร่วมประเมินผลการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ($\bar{X}=3.34$)

1.2 ผลการศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

1.2.1 ผลการศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.53$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงจากมากที่สุดสามลำดับ คือ สถานศึกษาให้ความร่วมมือ ให้ความช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชนและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อชุมชน ($\bar{X}=4.70$) สถานศึกษาสร้างความตระหนักให้บุคลากรในสถานศึกษาเพื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน ($\bar{X}=4.68$) และ สถานศึกษามีการจัดการศึกษา อบรม แลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างสถานศึกษาและชุมชนเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาที่เหมือนกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ($\bar{X}=4.65$)

1.2.2 ผลการศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านชุมชน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.14$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ

เรียงจากมาที่สุดสามลำดับ คือ ชุมชนได้รับการสร้างวิสัยทัศน์พัฒนาความรู้ความเข้าใจด้านการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาจากสถานศึกษา ($\bar{X}=4.63$) ชุมชนมีบุคลากรในท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถมาร่วมสนับสนุนการจัดการศึกษา ($\bar{X}=4.60$) และ ชุมชนมีเครือข่ายบุคคล เครือข่ายสถาบันทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่สามารถแสวงหาความร่วมมือและสนับสนุนการจัดการศึกษาได้ ($\bar{X}=4.55$)

2. เปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

2.1 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา

ผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา ตามประเภทสถานศึกษา คือ โรงเรียนประถม โรงเรียนขยายโอกาส และโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยมีประเด็นการเปรียบเทียบ 6 ด้าน คือ 1) ด้านผู้บริหาร 2) ด้านครู 3) ด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน 4) ด้านคณะกรรมการสถานศึกษา 5) ด้านการสร้างเครือข่ายของโรงเรียน และ 6) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มีผลการเปรียบเทียบตามรายละเอียด ดังนี้

2.1.1 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านผู้บริหาร พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภทว่า ผู้บริหารต้องทำงานด้วยความทุ่มเท เสียสละ สร้างการยอมรับ นับถือ และสร้างศรัทธาจากชุมชนได้ ผู้บริหารให้ความสำคัญ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน เข้าร่วมงานชุมชน ช่วยเหลือกิจกรรมสำคัญชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และประชาสัมพันธ์กิจกรรมของโรงเรียนให้ชุมชนรับรู้ เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม โดยผู้บริหารต้องรู้จักบริบทชุมชนซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนเป็นอย่างดี มีทักษะการสื่อสาร การประสานที่ดี ที่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมให้ บุคคลที่เป็นผู้รู้ ผู้ที่มีความสามารถในชุมชนเข้ามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาที่ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยได้

ในขณะที่ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านผู้บริหาร พบประเด็นคุณลักษณะเพิ่มเติมเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส คือ ผู้บริหารรู้จักบริบทชุมชน และมีการกำหนดนโยบายการมีส่วนร่วมตั้งเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะสำหรับโรงเรียนขยายโอกาสร่วมกับชุมชน เช่น การจัดการศึกษาเพื่อการมีงานทำงานเด็กและเยาวชน เป็นต้น เน้นการระดมทรัพยากรชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาการจัดการศึกษา

2.1.2. ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านครู พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภทว่า ครูต้องเป็นตัวอย่างที่ดี มีความทุ่มเท เอาใจใส่บุคลกรของชุมชนที่เข้า

มาเรียนในโรงเรียน มีความเป็นกันเองกับชุมชน ให้ความสำคัญกับชุมชน เข้าร่วมงานของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ และสามารถสร้างศรัทธา สร้างความรู้สึกร่วมกันระหว่างครูกับชุมชนได้ รู้จักบริบทชุมชนเป็นอย่างดี มีทักษะในการสื่อสาร และทักษะการทำงานร่วมกับชุมชน สามารถดึงสามารถ ศักยภาพของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาที่ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยได้

ในขณะที่ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านครู ที่พบประเด็นคุณลักษณะเพิ่มเติมเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส คือ **ครูรู้จักบริบทชุมชนเป็นอย่างดี และทำงานร่วมกับชุมชนได้ และมีความสามารถในการจัดกิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพร่วมกับชุมชน**

2.1.3 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท ว่า โรงเรียนต้องมีผลการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ สร้างการยอมรับจากชุมชนได้ โรงเรียนให้ความสำคัญชุมชน รู้จักบริบทของชุมชนและประสานความร่วมมือชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆร่วมกับโรงเรียนได้อย่างเหมาะสมกับความรู้ ความสามารถของแต่ละคนในชุมชน

ในขณะที่ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน พบประเด็นคุณลักษณะเพิ่มเติมเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส คือ **การระดมทรัพยากรชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการจัดการศึกษาเพื่อมุ่งพัฒนาด้านทักษะอาชีพ**

2.1.4 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านคณะกรรมการสถานศึกษา พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท ว่า คณะกรรมการสถานศึกษาต้องมีความเข้าใจบทบาทการทำงานร่วมกับโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษาต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ประชาสัมพันธ์ข่าวกิจกรรมของโรงเรียนให้ชุมชนรับทราบสม่ำเสมอ สนับสนุน ประสานความร่วมมือคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนากิจกรรมการศึกษาร่วมกับโรงเรียนได้

2.1.5 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านการสร้างเครือข่ายชุมชน พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท ว่า โรงเรียนต้องรู้จักชุมชน วิเคราะห์ชุมชน เพื่อสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม ที่เหมือน เหมาะสม และมอบบทบาทการมีส่วนร่วมให้ตามความนัดความสามารถของเครือข่ายชุมชนที่เกิดขึ้น ใช้หลักการทำงานร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับเครือข่ายชุมชนโดยยึดหลักการทำงานบนฐานการพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน การส่งเสริมและสนับสนุน โดยการมีส่วนร่วม นั้นเป็นการทำงานร่วมกันที่จะเกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ซึ่งประโยชน์จากการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอาจไม่ใช่ประโยชน์ในรูปวัตถุ สิ่งของแต่อาจเป็นความสุขใจ ความภาคภูมิใจที่เครือข่ายชุมชนได้พัฒนาโรงเรียนและชุมชนร่วมกัน

2.1.6 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของโรงเรียน พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท ว่า โรงเรียนต้องวิเคราะห์ต้นทุนชุมชน สร้างการมีส่วนกับผู้รู้ กับแหล่งเรียนรู้ องค์กรความรู้และชุมชน เพื่อร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยได้ เพื่อให้คนในชุมชนได้ใช้ศักยภาพของชุมชน และเกิดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชุมชนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

จากผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษา ตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท จากปัจจัยการมีส่วนร่วม ด้านสถานศึกษา 6 ด้าน คือ 1) ด้านผู้บริหาร 2) ด้านครู 3) ด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน 4) ด้านคณะกรรมการสถานศึกษา 5) ด้านการสร้างเครือข่ายของโรงเรียน และ 6) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีปัจจัย 3 ด้าน มีผลการเปรียบเทียบที่พบจุดต่างซึ่งเป็นรายละเอียดเพิ่มเติมเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส และโรงเรียนมัธยมศึกษา คือ 1) ปัจจัยด้านผู้บริหาร คือ **ผู้บริหารรู้จักบริบทชุมชน และมีการกำหนดนโยบายการมีส่วนร่วม ตั้งเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะสำหรับโรงเรียนขยายโอกาสร่วมกับชุมชน เช่น การจัดการศึกษาเพื่อการมีงานทำงานเด็กและเยาวชน เป็นต้น เน้นการระดมทรัพยากรชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาการจัดการศึกษา** 2) ปัจจัยด้านครู คือ **ครูรู้จักบริบทชุมชนเป็นอย่างดี และทำงานร่วมกับชุมชนได้ และมีความสามารถในการจัดกิจกรรมการศึกษาด้านทักษะอาชีพร่วมกับชุมชน และ** 3) ปัจจัยด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน คือ **การระดมทรัพยากรชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการจัดการศึกษาเพื่อมุ่งพัฒนาด้านทักษะอาชีพ**

2.2 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษา ตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านชุมชน

ผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษา ตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านชุมชน ตามประเภทสถานศึกษา คือ โรงเรียนประถม โรงเรียนขยายโอกาส และโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยมีประเด็นการเปรียบเทียบ 6 ด้าน คือ 1) ด้านผู้นำชุมชน 2) ด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน 3) ด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ 4) ด้านการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน 5) การกำหนดบทบาทความร่วมมือ และ 6) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีผลการเปรียบเทียบตามรายละเอียด ดังนี้

2.2.1 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านผู้นำชุมชน พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท ว่า ผู้นำชุมชนต้องเป็นคนที่ชุมชนยอมรับ เป็นคนที่มีความเสียสละ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นความสำคัญของการพัฒนางานร่วมกับโรงเรียน สร้างความเข้าใจให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการพัฒนางานร่วมกับโรงเรียนและเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนในการ

ทำงานร่วมกับโรงเรียน ในขณะที่ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านผู้นำชุมชน พบประเด็นคุณลักษณะเพิ่มเติมเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส คือ ผู้นำชุมชนต้องมีความสามารถในการประสาน สร้างความร่วมมือจากชุมชนเพื่อร่วมพัฒนากิจกรรมการศึกษา ร่วมกับสถานศึกษา

2.2.2 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท ว่าชุมชนมีค่านิยมในเรื่องการนับถือผู้อาวุโสหรือมีความเชื่อผู้นำชุมชน ชุมชนมีความสนิทสนม คั่นเคยกัน มีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกัน ชุมชนมีความเชื่อร่วมกันว่าการมีส่วนร่วมเป็นหน้าที่และเป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชน

2.2.3 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท ว่า ชุมชนต้องมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งบุคคล สถานที่ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถนำมาจัดกิจกรรมเป็นแหล่งสืบทอดความรู้ ชุมชนมีภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อโบราณ ผู้รู้ในชุมชนที่เข้ามาช่วยถ่ายทอดความรู้ ชุมชนมีศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุด สนามกีฬา แหล่งเรียนรู้ ที่สถานศึกษาและชุมชนสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

2.2.4 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านด้านการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท ว่า ชุมชนมีกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน ที่ได้รับความร่วมมือจากเครือข่าย ทั้งจากองค์กรหรือหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน ชุมชนมีกลุ่มอาชีพและกลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อสม. กศน และกลุ่มต่างๆ ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาร่วมกัน

2.2.5 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านการกำหนดบทบาทความร่วมมือ พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภทว่า ชุมชนต้องมีการแบ่งหน้าที่การทำงานร่วมกันที่เหมาะสมกับความรู้ ความสามารถของแต่ละคนในชุมชน ให้ชุมชนเขามามีส่วนร่วมตามความถนัด และตามความสนใจ

2.2.6 ผลการเปรียบเทียบปัจจัยด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท ว่า ชุมชนควรมีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลายในด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมการเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน การเรียนรู้จากเวทีแลกเปลี่ยน การเรียนรู้จากการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย การเรียนรู้จากเวทีโสเหล่ หรือ สภากาแฟ เป็นต้น และ การถ่ายทอดแลกเปลี่ยนและกระจายข้อมูลความรู้ภายในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

จากผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา พบคุณลักษณะร่วมที่เหมือนกันของโรงเรียนทั้งสามประเภท จากปัจจัยการมีส่วนร่วม ด้านสถานศึกษา 6 ด้าน คือ 1) ด้านผู้นำชุมชน 2) ด้าน

ความสัมพันธ์ภายในชุมชน 3) ด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ 4) ด้านการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน 5) การกำหนดบทบาทความร่วมมือ และ 6) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีปัจจัย 1 ด้าน มีผลการเปรียบเทียบที่พบจุดต่างซึ่งเป็นรายละเอียดเพิ่มเติมเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส คือ ผู้นำชุมชนต้องมีความสามารถในการประสาน สร้างความร่วมมือจากชุมชนเพื่อร่วมพัฒนากิจกรรมการศึกษา ร่วมกับสถานศึกษา

3. ผลการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา : การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผลการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา : การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

3.1 สภาพพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ผู้จัดการศึกษากลุ่มเป้าหมาย สารระความรู้ วิธีการจัดการศึกษา สื่อการเรียนรู้ วัตถุประสงค์การจัดการศึกษา แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ผลที่ชุมชนได้รับ และปัจจัยการมีส่วนร่วม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1.1 ด้านผู้จัดการศึกษา คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ อบต.บ้านโพธิ์ศรี กศน.ตำบลบ้านโพธิ์ศรี คณะกรรมการสถานศึกษาโรงเรียนบ้านโพธิ์ศรีและผู้เข้าร่วมประชุมปฏิบัติการวิจัย

3.1.2 ด้านกลุ่มเป้าหมายที่จัดการศึกษา คือ นักเรียนในสถานศึกษา

3.1.3 ด้านสารระความรู้ คือ สารระด้านทักษะอาชีพ สารระความรู้ด้านดนตรี พื้นบ้าน ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ หรือองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน

3.1.4 ด้านวิธีการจัดการศึกษา แหล่งเรียนรู้ชุมชนเป็นหลักในการฝึกประสบการณ์ผ่านการเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติจริงให้กับผู้เรียน โดยวิธีการจัดการศึกษาควรผสมผสานกับการเรียนแบบชั้นเรียน

3.1.5 ด้านวัตถุประสงค์การจัดการศึกษา คือ เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ ให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่เรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง โดยวัตถุประสงค์การจัดการศึกษาของสถานศึกษายังคงเป็นการจัดการศึกษาเพื่อเพิ่มวุฒิการศึกษาเป็นหลัก แต่ในทางปฏิบัติผู้เรียนต้องมีทักษะอาชีพติดตัว

3.1.6 ด้านแหล่งเรียนรู้ในชุมชน คือ แหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น แปลง

เกษตร ศูนย์สินค้า OTOP แหล่งการผลิตข้าวเม่า ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน วัดบ้านโพธิ์ศรี ฯลฯ บูรณาการร่วมกับการใช้แหล่งเรียนรู้จากห้องสมุดโรงเรียน มาร่วมจัดกิจกรรมการศึกษา ร่วมกับสถานศึกษาเพื่อเกิดประโยชน์ได้อย่างเต็มที่

3.2 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 การมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐาน พบว่า ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีร่วมกันสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้ ประชาสัมพันธ์ ชี้แจง ให้คณะครูและชุมชนทราบเพื่อร่วมกันสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน จัดทำทะเบียนแหล่งเรียนรู้ จัดเก็บให้เป็นระบบตลอดจนเผยแพร่ข้อมูลไปยังกลุ่มเครือข่าย

3.2.2 การมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็น พบว่า ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีร่วมศึกษาปัญหาของชุมชน โดยผ่านการพูดคุย การประชุมทั้งประชุมกันเองภายในชุมชนและประชุมกับเครือข่ายซึ่งสนับสนุนการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของสถานศึกษา และนำข้อมูลมาเป็นพื้นฐานเพื่อการวิเคราะห์ปัญหาและจัดลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมเสนอแนวทางการแก้ไข คัดเลือกกิจกรรมการศึกษา เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา

3.3.3 การมีส่วนร่วมวางแผน พบว่า ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีร่วมกันกำหนด นโยบาย วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์การจัดการศึกษาตลอดชีวิต ร่วมกันกำหนดแหล่งเรียนรู้ ด้านทรัพยากร บุคคล ด้านแหล่งสื่อ ด้านวัตถุและสถานที่ต้องใช้ในการจัดกิจกรรมการศึกษา ร่วมกับสถานศึกษา ร่วมประชุมชี้แจง วางแผนแนวทางการดำเนินกิจกรรม วิธีการปฏิบัติ มีการกำหนดโครงการ การทำรายละเอียดของโครงการ แผนงาน/โครงการ กิจกรรม/กลยุทธ์ กลุ่มเป้าหมาย ผู้รับผิดชอบ งบประมาณ ระยะเวลาดำเนินการ และหน่วยงานสนับสนุนซึ่งต้องระบุไว้อย่างชัดเจน

3.3.4 การมีส่วนร่วมดำเนินการ พบว่า ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีร่วมกันกำหนดกิจกรรมการศึกษาที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน และกำหนดผู้รับผิดชอบให้ชัดเจน กำหนดปฏิทินการดำเนินงาน กำหนดแนวทางการจัดกระบวนการเรียนการสอน โดยเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งในด้านการเป็นครุภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมคิดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนวิธีการวัดและประเมินผล และชุมชนร่วมกันพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ทั้งในโรงเรียนและชุมชน

3.3.5 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ พบว่า ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีจะร่วมกันประชาสัมพันธ์ ยก ย่องชมเชยเพื่อเป็นกำลังใจให้กับผู้ที่มีจิตอาสา ผู้ที่มีความเสียสละ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา ประกาศให้ทราบทั่วกัน เพื่อสร้างการยอมรับ

และสร้างแบบอย่างที่ดีในชุมชน สำหรับผู้ที่มีจิตอาสา ผู้ที่มีความเสียสละ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา

3.3.6 การมีส่วนร่วมประเมินผลสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต พบว่าชุมชนบ้านโพธิ์ศรีจะเข้ามามีส่วนร่วมประเมินผลย่อย การจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง โดยชุมชน ซึ่งเป็นครุภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมประเมินกระบวนการปฏิบัติงาน ทักษะการทำงาน และผลงานของนักเรียนชุมชนร่วมติดตามประเมินผลรวม และให้ข้อเสนอแนะการดำเนินงานของโรงเรียน โดยชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอผลการดำเนินงาน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา ปรับปรุงผลงานต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา : การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีประเด็นสำคัญในการอภิปรายผลจากข้อค้นพบเชิงปริมาณและจากกรณีศึกษา 3 ประเด็น ดังนี้ 1) การศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา 2) เปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา และ 3) การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา : การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยขออภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1) การศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

1. 1 การศึกษาสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

จากผลการวิจัย พบว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก คือการมีส่วนร่วมศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต การมีส่วนร่วมเพื่อวางแผนการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

จากผลการศึกษาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสำหรับการศึกษาตลอดชีวิตในระดับมากนั้น เนื่องจากว่าข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นข้อมูลที่อยู่ในชุมชนเองการที่จะร่วมกันสำรวจ สอบถามถึงข้อมูลบุคคล ข้อมูลสถานที่ที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ไม่ใช่เรื่องยาก ชุมชนสามารถทำได้ตามรายการการสำรวจ หรือหากมีครูในโรงเรียนเข้ามาช่วยกันชี้ชวนให้รู้ว่าอะไรสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ ชุมชนก็สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ การมีส่วนร่วมดังกล่าวจัดเป็นระดับการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อการสนับสนุนให้กับโรงเรียนในการจัดการศึกษาตามแนวคิดของ ศิริกาญจน์ โกสุม (2542) ซึ่งการมีส่วนร่วมยังเป็นการมีส่วนร่วมในระดับแรกตามแนวคิดของ ถวิลวดี บุรีกุล (2548)

สภาพการมีส่วนร่วมระดมความคิดเห็นสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตที่อยู่ในระดับสูง ซึ่งการระดมความคิดเห็นในชุมชนดังกล่าว ส่วนใหญ่ที่ผ่านมาโรงเรียนจะเป็นผู้นำในการจัดการระดมความคิดเห็นเป็นประเด็นต่าง ๆ เช่นการจัดงานประเพณีร่วมกัน การส่งเสริมวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น ชุมชนสามารถให้ข้อคิดเห็นเพื่อให้กิจกรรมเหล่านั้นเกิดขึ้นได้ เนื่องจากเป็นเรื่องราวที่เป็นความเป็นมา เป็นรากฐานของชุมชนที่ชุมชนคุ้นเคยดี ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของ Shaeffer (1994) ที่กล่าวว่าชุมชนสามารถสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ได้ ในฐานะผู้เข้าร่วม

สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลางประกอบด้วย การมีส่วนร่วมเพื่อวางแผนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต การมีส่วนร่วมดำเนินการสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต และการมีส่วนร่วมประเมินผลการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต

จากผลการศึกษาดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่าสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ การประเมินผลและการร่วมรับผลประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง ด้วยคะแนนเฉลี่ยที่ไม่แตกต่างกันมากนัก สอดคล้องกับสภาพโดยทั่วไปที่ยังเห็นว่าเป็นปัญหาของการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในโรงเรียน ที่ยังไม่ตอบสนองต่อชุมชน การมีส่วนร่วมระดับปานกลางนั้นเมื่อเทียบกับระดับขั้นการมีส่วนร่วมของศิริกาญจน์ โกสุม (2542) จัดว่าเป็นการมีส่วนร่วมแต่เพียงบางส่วนเท่านั้น ซึ่งสาเหตุอาจมาจากการที่ชุมชนยังไม่ได้รับการส่งเสริมศักยภาพให้รู้ว่าตนเองสามารถส่งเสริมการเรียนรู้กิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามหลักสูตรท้องถิ่นได้ตามนโยบายของรัฐบาล เนื่องจากโรงเรียนต่าง ๆ มีภาระกิจในการจัดการเรียนการสอนมาก จึงยังไม่ได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับชุมชน ก่อนที่จะลงมือร่วมกันวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินและร่วมรับ

ผลประโยชน์ร่วมกัน ดังที่ อุทัย ดุลยเกษมและอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) กล่าวว่าไว้ว่าผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาชุมชนต้องสร้างวิสัยทัศน์ให้ชุมชนก่อนเพื่อเป็นพื้นฐานในการมีส่วนร่วม ส่วนในด้านการดำเนินการนั้นชุมชนสามารถทำได้ในบทบาทผู้ถ่ายทอดประสบการณ์และความรู้โดยการเป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำหน้าที่สอนและถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ที่มีภายใต้ระบบการเรียนการสอนของโรงเรียน และยังสามารถเข้ามาร่วมดำเนินการบริหารโรงเรียนในด้านต่าง ๆ ได้เช่น ด้านหลักสูตร ด้านการดำเนินการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) และนรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547) ได้นำเสนอไว้ แต่อย่างไรก็ดีการยังไม่ได้สร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันให้ดีเท่าที่ควรส่งผลให้กระบวนการที่ต่อเนื่องกันยังไม่เกิดผลดีเท่าที่ควร การยังไม่ได้มีการดำเนินการร่วมกันในการจัดการเรียนการสอนเท่าที่ควรจึงส่งผลให้การประเมินและการรับผลประโยชน์ยังไม่ดีเท่าที่ควรเช่นกัน ดังจะเห็นว่าโรงเรียนส่วนใหญ่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมใหญ่ ๆ เช่นการจัดงานวันเฉลิมพระเกียรติ งานสำคัญทางพุทธศาสนา ซึ่งเมื่อกิจกรรมเสร็จสิ้น ก็จะเป็นการต่างฝ่ายต่างทำหน้าที่ของตน ต่อเมื่อมีวันสำคัญต่างๆ โรงเรียนก็จะสื่อสารมาผ่านนักเรียนมายังชุมชนเพื่อแจ้งความต้องการในการเข้าร่วม การประเมินผลต่าง ๆ ที่พบเห็นการเป็นการวิพากษ์วิจารณ์กันในกลุ่มเล็ก ๆ และมีการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการไปยังคุณครูที่ทำงานร่วมกัน ในด้านการรับผลประโยชน์นั้นเป็นไปในรูปแบบของความภาคภูมิใจที่เกิดขึ้นของผู้ที่มาร่วมที่ได้เห็นผลงานที่ดีจากการร่วมแรงร่วมใจ และให้ประชาชนมาร่วมสืบสานประเพณีต่างๆ ยังไม่ได้มีการทำอย่างเป็นระบบจึงยังไม่ได้มีการปลูกฝังถึงกระบวนการมีส่วนร่วมให้คงอยู่อย่างต่อเนื่อง ชุมชนจึงเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้พอสมควร ในด้านความรู้ที่เกี่ยวข้องในสิ่งที่ทำ แต่จะเป็นการดีหากได้เข้ามาร่วมทั้งกระบวนการ ที่จะได้นำสิ่งที่มีค่าในชุมชนมาร่วมมากขึ้น ตอบสนองต่อความต้องการในการพัฒนาของชุมชนให้มากขึ้นและยังได้เรียนรู้กระบวนการทางสังคม การพัฒนาอาชีพด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายการมีส่วนร่วมตามแนวคิดการมีส่วนร่วมของนักวิชาการต่าง ๆ Barnes (1995) อุดมสิทธิ์ จิตวิจารณ์ (2545) อภิญญา เวชยชัย (2544) และนภาพรณี หะวานนท์ และคณะ (2543) กล่าวโดยสรุปได้ว่าแม้ว่าภาครัฐจะมีนโยบายการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษามาเป็นระยะเวลาช้านาน หลายยุค สมัย แต่การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษามีองค์ประกอบและปัจจัยหลายอย่างทั้งที่มาจากสถานศึกษา และมาจากชุมชน ดังนั้น การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต จึงมาจากการแสวงหาความร่วมมือ

ของสถานศึกษาแต่ละสถานศึกษาในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษาให้เกิดขึ้นให้ได้

1.2 การศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ประกอบด้วย 2 ด้านคือ ด้านสถานศึกษาและด้านชุมชน

1.2.1 ด้านสถานศึกษา

พบว่าจากจำนวนปัจจัยที่นำมาศึกษา 10 ปัจจัยนั้น มีผลเฉลี่ยจากการศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 7 ปัจจัย แต่มีจำนวน 3 ปัจจัยที่อยู่ในระดับมากที่ควรนำมาพิจารณา ที่ประกอบด้วยปัจจัยด้านการที่สถานศึกษาสร้างความมั่นใจได้ว่าชุมชนได้รับประโยชน์ร่วมกันจากการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา สอดคล้องกับสภาพการมีส่วนร่วมในขั้นการรับประโยชน์จากการมีส่วนร่วม ซึ่งจะเห็นได้จากสภาพการมีส่วนร่วมที่เห็นได้ว่าประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมส่วนใหญ่เข้ามาร่วมในการดำเนินกิจกรรม ส่วนการรับผลประโยชน์ร่วมกันที่เห็นได้ชัดจึงยังไม่เกิดขึ้นชัดเจน และไม่ต่อเนื่อง ชุมชนจึงอาจมีความเห็นว่าตนเองยังไม่ได้ได้รับความมั่นใจได้ถึงประโยชน์การมีส่วนร่วมดังกล่าว ต่อมาปัจจัยด้านสถานศึกษาเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียน เช่นการจัดกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ การศึกษาดูงาน การเข้าร่วมประชุม จากการศึกษาที่โรงเรียนยังขาดการจัดกิจกรรมการศึกษาดูงาน และการร่วมประชุมเพื่อจัดกิจกรรมการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการจัดงานกิจกรรมต่างๆ ในสถานศึกษาโดยทั่วไปตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของนิรันดร์ ช่วยเจริญ (2543) ที่พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนส่วนใหญ่เน้นเป็นการสนับสนุนเรื่องการจัดหาทุน การจัดหาช่วยด้านแรงงาน และวันชัย รอดฉาย (2544) พบว่าชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนในการสนับสนุนด้านงบประมาณ และสุดท้าย ปัจจัยด้านสถานศึกษามีการรายงานผลการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้ชุมชนทราบด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่นการจัดนิทรรศการ การจัดสรุปผลกิจกรรมการจัดการศึกษา การกระจายข่าวสารผ่านหอกระจายข่าวของชุมชน การรายงานผ่านเครือข่ายผู้ปกครองในชุมชน ซึ่งจะพบว่าผลการรายงานผลนั้นเป็นกิจกรรมเบื้องหลังที่โรงเรียนอาจไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควร เนื่องด้วยการสื่อสารระหว่างโรงเรียนกับชุมชนโดยส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นใช้รูปแบบการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการอยู่แล้ว ด้วยการพูดคุยกันหากได้พบเจอกันกับผู้ปกครอง หรือชุมชน และอาจเป็นปัญหาเรื่องการใช้เวลาในการจัดทำเอกสารรายงานปัญหาเรื่องอุปกรณ์และผู้รับผิดชอบในการดำเนินการด้านเอกสารการรายงาน เป็นต้น ดังที่ ธัชชนก เกาบัว (2543) ได้พบว่าโรงเรียนยังขาดเรื่องทรัพยากรต่างๆ เช่นกำลังคน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ

1.2.2 ด้านชุมชน

พบว่าจากจำนวนปัจจัยที่นำมาศึกษา 10 ปัจจัยนั้น มีผลเฉลี่ยจากการศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 6 ปัจจัย และมีจำนวน 4 ปัจจัยที่อยู่ในระดับมากโดยปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุด ประกอบด้วยปัจจัยด้านชุมชนมีเครือข่ายบุคคล เครือข่ายสถาบันทั้งภายในและภายนอกชุมชนที่สามารถแสวงหาความร่วมมือและสนับสนุนการจัดการศึกษาได้ ปัจจัยด้านชุมชนมีบุคลากรในท้องถิ่นที่มีความรู้ความสามารถร่วมสนับสนุนการจัดการศึกษา ปัจจัยด้านชุมชนได้รับการสร้างวิสัยทัศน์พัฒนาความรู้ความเข้าใจด้านการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาจากสถานศึกษา และสุดท้ายชุมชนได้รับประโยชน์จากการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา เมื่อพิจารณา ปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยระดับมากที่สุด เปรียบเทียบกับปัจจัยที่มีค่าเฉลี่ยระดับมากที่สุดที่ประกอบด้วย ปัจจัยด้านชุมชนมีทรัพยากรพื้นฐานที่เป็นแหล่งเรียนรู้ เช่น บุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ วัตถุและสถานที่ ปัจจัยด้านชุมชนมีความสามัคคีที่ดีอันจะส่งผลต่อการสร้างการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษา ปัจจัยด้านชุมชนมีการสื่อสารที่ดีอันจะก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารด้านการจัดการศึกษาในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ปัจจัยด้านชุมชนมีแหล่งการสื่อสารด้านการจัดการศึกษาของชุมชน เพื่อการรับรู้ข้อมูลที่ทั่วถึงเช่น หอกระจายข่าว จะเห็นว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในค่าเฉลี่ยระดับมากที่สุดนั้นเป็นเรื่องของวิสัยทัศน์ บุคคลและเครือข่ายบุคคลพร้อมทั้งการรับผลประโยชน์ ที่ชุมชนเห็นว่าส่งผลต่อการมีส่วนร่วม อาจเป็นเพราะว่าในชุมชนมีความเข้าใจ เข้าถึงโครงสร้างทางกายภาพที่เข้าใจและเข้าถึงได้ง่าย เช่น เห็นว่ามีบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเป็นผู้สอนหรือผู้ถ่ายทอดความรู้ได้ การที่ชุมชนมีการไปมาหาสู่กันหรือกันเรื่องอาชีพ หรือเรื่องสุขภาพตามการส่งเสริมจากกระทรวงต่าง ๆ ที่มีค่อนข้างมากในปัจจุบันนี้ ทำให้ชุมชนเห็นความเป็นเครือข่ายที่ส่งผลต่อการทำงานที่เกิดผลร่วมกัน ต่อมาการได้รับการส่งเสริมด้านวิสัยทัศน์นั้นเป็นการที่ชุมชนจะได้รับความรู้ต่างๆ ที่มาจากเครือข่ายภายนอกชุมชน ที่ส่วนใหญ่ก็มีการให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ ตามยุทธศาสตร์การบริหารประเทศของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) เป็นบริบทของชุมชนที่พบเห็นได้โดยทั่วไป ต่อมาการได้รับประโยชน์ เป็นเรื่องที่ชุมชนอาจมีความคาดหวังถึงการทำงานร่วมกันต่าง ๆ ย่อมต้องเกิดผลดีร่วมกัน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจัยที่ส่งผลในค่าเฉลี่ยระดับรองลงมา จะพบว่า เป็นเรื่องที่เป็นนามธรรม เช่นความสามัคคี การสื่อสารและแหล่งการสื่อสาร อีกทั้งเรื่องของทรัพยากรในชุมชน ที่ชุมชนต้องพิจารณาให้เข้าใจมากขึ้นถึงปัจจัยที่ชุมชนอาจยังไม่มี ความชัดเจนจึงส่งผลต่อการให้ข้อคิดเห็นดังกล่าว และหากเชื่อมโยงกับผลของสภาพการจัดการศึกษาจะพบว่าชุมชนยังไม่ได้มีส่วนร่วมถึงระดับการวางแผนร่วมกันมากนัก ทำให้อาจยังไม่มี ความเข้าใจถึงปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้เพียงพอจึงส่งผลให้ชุมชนยังไม่ได้ให้ความสำคัญในปัจจัยเหล่านี้ ซึ่งสาเหตุอาจมาจากการยังไม่มี ความรู้ความเข้าใจที่ดีเพียงพอต่อการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ดังที่ Morgan et al (1992) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมนั้นต้องมีขั้นตอนการให้ความรู้ในด้านการมีส่วนร่วมให้กับชุมชนด้วย การสร้างการรับรู้ถึงปัญหาและบริบทของชุมชน จนถึงขั้นตอนการดำเนินการมี

ส่วนร่วม และการกำหนดนโยบายในการส่งเสริมให้เกิดการบริหารจัดการ การกำหนดเป้าหมายและวิธีการดำเนินการ อีกทั้งการจัดการเรียนการสอนและการส่งเสริมให้ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจร่วมกัน ก่อนที่จะคาดหวังถึงผลการมีส่วนร่วมดังที่ Jarvis (1999) กล่าวถึงการพัฒนาด้านการศึกษาให้กับชุมชนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมพัฒนาการศึกษาต่อไป และ Fletcher et al (1980) กล่าวว่าการศึกษาชุมชนจะทำให้ชุมชนได้พัฒนาชุมชนที่บูรณาการไปพร้อมกับการสนองตอบต่อความต้องการของชุมชนด้วย เพื่อให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองโดยมีความสามัคคีและร่วมกันดำเนินการหาความรู้เพื่อเติมเต็มให้กับชุมชน ที่ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้บนฐานทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ด้วยความเข้าใจเป็นอย่างดี

2. เปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ซึ่งผลการเปรียบเทียบประกอบด้วย 2 ด้าน คือ ด้านสถานศึกษา และด้านชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา พบว่า ปัจจัยด้านสถานศึกษาที่สอดคล้องกัน 6 ด้าน คือ ผู้บริหาร ครู การปฏิบัติงานของโรงเรียน คณะกรรมการสถานศึกษา การสร้างเครือข่าย และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีปัจจัย 3 ด้าน มีผลการเปรียบเทียบที่พบจุดต่างซึ่งเป็นรายละเอียดเพิ่มเติมเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส คือ 1) ปัจจัยด้านผู้บริหาร คือ ผู้บริหารต้องมีความมุ่งมั่นพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารต้องกำหนดนโยบายการมีส่วนร่วม และ เน้นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมตั้งแต่การปรึกษาหารือ การวางแผน การปฏิบัติงาน การประเมินผลการจัดกิจกรรมการศึกษา และการรับผลประโยชน์จากการจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกัน โดยผู้บริหารสามารถกำหนดวิธีปฏิบัติที่ชัดเจนให้ชุมชนรับทราบร่วมกันได้ 2) ปัจจัยด้านครู คือ ครูต้องมีความสามัคคี มีความมุ่งมั่นพัฒนาโรงเรียน ทำงานด้วยความทุ่มเทเสียสละเพื่อส่วนรวมอย่างชัดเจน และ 3) ปัจจัยด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน คือ การกำหนดนโยบายการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน โดยกำหนดแผนงาน กิจกรรม โครงการให้บุคลากรครู นักเรียนในโรงเรียนเข้าร่วมงานช่วยเหลือให้บริการงานของชุมชนสม่ำเสมอ

จากผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านสถานศึกษา พบว่า ปัจจัยด้านที่สอดคล้องกันมี 6 ด้าน ดังนี้ ด้านผู้บริหาร ด้านครู ด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน ด้านคณะกรรมการสถานศึกษา ด้านการสร้างเครือข่าย และ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งมีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่ง อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) กล่าวว่า หาก

สถานศึกษาสามารถสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นกับชุมชนเป็นอันดับแรกจะเป็นจุดเริ่มต้นที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานระหว่างโรงเรียนและชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา โดยปัจจัยด้านผู้บริหารและบุคลากรครู เป็นปัจจัยหลักที่สำคัญ ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ (2550) ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2541) กล่าวว่า ผู้บริหารและบุคลากรครูในสถานศึกษามีผลโดยตรงต่อการสร้างมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการปฏิตนของผู้บริหารและครูควรมีคุณลักษณะ ดังนี้ ผู้บริหารและครูต้องเป็นผู้เสียสละทุกรูปแบบ พุดจริง ทำจริง อ่อนน้อมถ่อมตน วางตัวเรียบง่าย อยู่กับชุมชนได้ทุกสถานการณ์ มีทักษะการประนีประนอม การเจรจาต่อรองอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวสามารถสร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นต่อชุมชน และเป็นผู้ที่มีความสามารถในการวิเคราะห์ชุมชนให้ลึกซึ้ง เพื่อสำรวจจุดเด่น จุดด้อย เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาชุมชนและโรงเรียนไปพร้อมกัน มีความเชื่อมั่นในศักยภาพที่แตกต่างระหว่างบุคคล ปฏิบัติตัวเพื่อสร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นจากชุมชนได้ สถานศึกษามีค่านิยมในการสร้างสัมพันธ์ภาพกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ โรงเรียนต้องเป็นศูนย์กลางในการจัดบริการการศึกษาที่หลากหลายให้แก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างเหมาะสม จัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับวิถีชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมสร้างสรรคงานร่วมกับโรงเรียน โดยการสนับสนุน พร้อมชื่นชม ยกย่อง ชมเชย และประชาสัมพันธ์งานต่อสาธารณะชนอย่างมีประสิทธิภาพ สถานศึกษาต้องแสวงหาความร่วมมือเพื่อพัฒนาสิ่งใหม่เสมอ สำหรับปัจจัยด้าน ด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน ด้านคณะกรรมการสถานศึกษา ด้านการสร้างเครือข่าย และ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่ง อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) กล่าวว่า การสร้างเครือข่ายการจัดการศึกษาต้องมาจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ครู ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ภาคีเครือข่ายอื่นๆ นับว่าเป็นปัจจัยเบื้องต้นของการสร้างความร่วมมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการปฏิบัติงานของโรงเรียน เช่น การจัดโครงสร้างของการจัดการศึกษาแนวราบ เพื่อเอื้อให้โรงเรียนและชุมชนมีความร่วมมือกันมากขึ้น ลดโครงสร้างที่มีหลายลำดับชั้นให้น้อยลง เช่น ระดับโรงเรียน ระดับชุมชนมีอำนาจในการบริหารการศึกษาของท้องถิ่น/ชุมชนได้มากขึ้น โดยผู้บริหารสถานศึกษาเปิดโอกาส ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้มีส่วนร่วมริเริ่มการคิด การวางแผน และการบริหารการศึกษามากขึ้น เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจและเข้าใจ มีลักษณะของความเสมอภาค เพื่อให้ภาคีอื่น ๆ เข้ามามีส่วนร่วมอย่างมีบทบาทมากขึ้นมีการกระจายแหล่งความรู้ให้หลากหลาย ไม่ผูกขาดเฉพาะในโรงเรียน ทำให้การจัดการศึกษากลายเป็นภารกิจร่วมของทุกคน ทั้งด้านการถ่ายทอดความรู้ เวลา และทรัพยากรที่ใช้ปัญหาการขาดงบประมาณ บุคลากร สถานที่ อุปกรณ์ ฯลฯ การปฏิบัติงานร่วมกันดังกล่าวจะทำให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องมีทัศนคติที่เคารพและเชื่อมั่นในศักยภาพการพัฒนาตนเองของมนุษย์โดยไม่ยึดติดตามคุณค่าหรือค่านิยมที่สังคมกำหนดในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะเรื่อง “ความรู้” ซึ่งใช้ระดับการศึกษาในระบบมาเป็นตัวกำหนดว่าใครมีความรู้หรือไม่ ในทางตรงกันข้ามกลับส่งเสริมให้บุคคลมีความเชื่อมั่นในศักยภาพกันและกัน มีความเชื่อว่าความหลากหลาย เป็นลักษณะแท้จริงของ

ธรรมชาติและมีประโยชน์เชิงพัฒนา และยังส่งเสริมให้บุคคลยอมรับความแตกต่างของแต่ละบุคคล มีความยืดหยุ่น ใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นที่ไม่ตรงกับทัศนคติของตนได้ ในขณะที่ยอดมสิทธิจิตวิจารณ์ (2545) กล่าวว่า การแสวงหากระบวนการสร้างวิสัยทัศน์ของผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้สอน ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง ชาวบ้านทั่วไป และภาคีอื่นๆ ในเรื่องการศึกษา เป็นปัจจัยเบื้องต้นของการมีส่วนร่วมและความสนับสนุนจากภาคีภาคีอื่น ๆ การจัดโครงสร้างของการจัดการศึกษาเป็นแบบแนวราบ การจัดโครงสร้างและระบบการบริหารจัดการของสถานศึกษาและภาคีอื่น ๆ จะทำให้การจัดการศึกษากลายเป็นภารกิจร่วมของทุกคน ทั้งด้านถ่ายทอดความรู้ เวลา และทรัพยากรที่ใช้ และนภาพรณ์ หะวานนท์ และคณะ (2543) ได้กล่าวถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ว่า สถานศึกษาจะต้องแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ที่ชุมชนท้องถิ่นจะได้รับจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ดังนี้

จัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับชีวิตจริงในชุมชนนั้น ผู้เรียน ได้เรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตจริงที่ตนประสบอยู่ จัดหรือบริการการศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างเหมาะสม กล่าวคือนอกจากสอนเด็กแล้วยังสอนผู้ใหญ่เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ ๆ ของการประกอบอาชีพ การอบรมเลี้ยงดูบุตร เป็นต้น ให้บริการในด้านกิจกรรมต่างๆ โดยใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางตั้งแต่การประชุมการเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร งานตามประเพณีท้องถิ่น งานการกีฬา งานรื่นเริง และอื่นๆ ที่ประชาชนสามารถจะใช้สถานศึกษานั้นเป็นที่สำหรับรวมคนเช่นเดียวกับการใช้วัดจัดกิจกรรมต่างๆ จัดการเรียนการสอนและการปรับปรุงการเรียนการสอน โดยวิทยากรในชุมชน ให้ความรู้ ทั้งด้านทฤษฎี และการปฏิบัติ ผู้เรียน อาจได้ไปศึกษานอกโรงเรียนยังแหล่งวิทยากรที่ประกอบอาชีพ การแก้ปัญหาของชุมชนเป็นสิ่งที่สถานศึกษาและประชาชนร่วมกันคิดและแก้ปัญหา จัดอบรมและสั่งสอนให้แบบอย่างในการดำรงชีวิตแบบประชาธิปไตยแก่ผู้เรียนในวัยเด็ก ในภาคกลางวันและภาคบ่าย และเผยแพร่ถึงผู้ใหญ่ในชุมชน ภาคค่ำ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสถานศึกษา โดยให้มีการแสดงความคิดเห็น แสดงความต้องการและความร่วมมือร่วมใจกัน พัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพ ซึ่งจะก่อให้เกิดคุณค่าเป็นความภาคภูมิใจของผู้เกี่ยวข้องร่วมกัน นอกจากนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มาตรา 9 ข้อ 2 ข้อ 5 และข้อ 6 ได้กล่าวถึง การจัดระบบ โครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษา โดยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องยึดหลักดังนี้ (2) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (5) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา และ (6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ตลอดจนพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551ในมาตรา 6 ข้อ 1 (ข) ซึ่งกล่าวว่า การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ยึดหลักการกระจายอำนาจแก่สถานศึกษาและการให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและ

ประเมินคุณภาพการศึกษา, 2547; กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 และ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2554) เห็นได้ว่า นโยบายการศึกษาเปิดโอกาสและส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา

โดยมีปัจจัย 3 ด้าน มีผลการเปรียบเทียบที่พบจุดต่างซึ่งเป็นรายละเอียดเพิ่มเติมเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส คือ 1) ปัจจัยด้านผู้บริหาร คือ ผู้บริหารต้องมีความมุ่งมั่นพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารต้องกำหนดนโยบายการมีส่วนร่วม และ เน้นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมตั้งแต่การปรึกษาหารือ การวางแผน การปฏิบัติงาน การประเมินผลการจัดกิจกรรมการศึกษา และการรับผลประโยชน์จากการจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกัน โดยผู้บริหารสามารถกำหนดวิธีปฏิบัติที่ชัดเจนให้ชุมชนรับทราบร่วมกันได้ 2) ปัจจัยด้านครู คือ ครูต้องมีความสามัคคี มีความมุ่งมั่นพัฒนาโรงเรียน ทำงานด้วยความทุ่มเทเสียสละเพื่อส่วนรวมอย่างชัดเจน และ 3) ปัจจัยด้านการปฏิบัติงานของโรงเรียน คือ การกำหนดนโยบายการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน โดยกำหนดแผนงาน กิจกรรม โครงการให้บุคลากรครู นักเรียนในโรงเรียนเข้าร่วมงาน ช่วยเหลือให้บริการงานของชุมชนสม่ำเสมอ ซึ่ง ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542) กล่าวว่า ปัจจัยการมีส่วนร่วมของโรงเรียนเกิดจากเงื่อนไขของโรงเรียนที่แตกต่างกันสำหรับโรงเรียนขยายโอกาสนั้นผู้บริหารของโรงเรียนขยายโอกาส ที่ต้องรับผิดชอบในโรงเรียนที่มีนักเรียนที่หลากหลายตั้งแต่ระดับอนุบาลไปจนถึงระดับมัธยมศึกษา การบริหารงานอาจต้องใช้ทักษะในการบริหารที่มากขึ้นจากโรงเรียนที่แยกเป็นระดับที่ชัดเจน เช่น โรงเรียนประถมศึกษา หรือ โรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งจากการศึกษาของกรอกช ลิ้มตระกูล (2554) กล่าวว่า ผู้บริหารของโรงเรียนขยายโอกาส ยังขาดขาดงบประมาณในการจัดอบรมเพื่อการพัฒนา มีเพียงการจัดปฐมนิเทศก์ และยังขาดทักษะในด้านการบริหาร ในขณะที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551) กล่าวว่า โรงเรียนขยายโอกาสส่วนใหญ่มีปัญหาด้านคุณภาพการเรียนการสอน ที่มีคุณภาพค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับโรงเรียนประเภทต่าง ๆ เนื่องจากการขาดความพร้อมเรื่องครูผู้สอน การบริหารจัดการและวัสดุอุปกรณ์ เนื่องจากการขาดงบประมาณ ดังนั้นกิจกรรมการหารายได้ด้วยกิจกรรมร่วมกันชุมชนนั้น ครูในโรงเรียนต้องมีความสามัคคีกันก่อนเพื่อให้ทำงานร่วมกันได้อย่างดี ในขณะที่ เกียรติยศ กุลเดชชัยชาญ (2548) กล่าวว่า มีบุคคลหลายกลุ่มในชุมชนคือผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ปราชญ์ชาวบ้าน ชาวบ้านและพระสงฆ์มีส่วนร่วมในโรงเรียนโดยสนับสนุนเงิน สื่อกิจกรรม ให้ความคิดเห็นเป็นวิทยากรกรรมการสถานศึกษา แต่พบว่าบุคลากรส่วนใหญ่ของโรงเรียนขยายโอกาสยังไม่ได้เข้าหาชุมชน และไม่ได้ติดตามผลงานที่เคยทำร่วมกันและไม่ได้มีการสร้างความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลปัญหาการมีส่วนร่วมของโรงเรียนขยายโอกาสดังกล่าว มีข้อเสนอแนะจากการศึกษาว่า ผู้บริหารของโรงเรียนขยายโอกาสควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมให้มากขึ้น การที่ครูมีความสามัคคีมากขึ้นและส่งเสริมความสัมพันธ์ให้มากขึ้นให้เป็นนโยบาย เป็น

ภาพสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนผู้เข้ามาเกี่ยวข้องเห็นว่ากลุ่มของชุมชนเองก็สามารถเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาที่โรงเรียนขยายโอกาสในด้านต่าง ๆ ได้ ทั้งเรื่องการหาครูภูมิปัญญา งบประมาณ การการพัฒนาเนื้อหาต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินการของโรงเรียนขยายโอกาสที่เป็นโรงเรียนที่มีการจัดการเรียนการสอนที่มีหลายระดับตั้งแต่อนุบาลไปจนถึงมัธยม ที่รองรับความต้องการของชุมชนได้มากกว่า เนื่องจากบุตรหลานสามารถเข้าเรียนได้หลากหลายวัย การจัดการเรียนการสอนให้ตอบสนองต่อบริบทของชุมชนและความต้องการของบุตรหลานในชุมชนจึงอาจเป็นเป้าหมายที่ชุมชนให้ความสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วม

ผลการเปรียบเทียบปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ด้านชุมชน พบว่า ปัจจัยด้านชุมชนที่สอดคล้องกันมี 6 ด้าน ดังนี้ ด้านผู้นำชุมชน ด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน ด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ ด้านการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน ด้านการกำหนดบทบาทความร่วมมือ และด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีปัจจัย 1 ด้าน มีผลการเปรียบเทียบที่พบจุดต่างซึ่งเป็นรายละเอียดเพิ่มเติมเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส คือ ด้านผู้นำชุมชน ซึ่ง อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) กล่าวว่า ผู้นำชุมชน เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของการสร้างความร่วมมือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากภาคีอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เป็นปัจจัยที่จะทำให้โรงเรียนและชุมชนร่วมกันสร้างความเข้มแข็งให้มากขึ้น ในขณะที่ ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542) ได้กล่าวถึงปัจจัยการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีเงื่อนไขของบริบทโรงเรียนที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะสำหรับโรงเรียนขยายโอกาส ที่มีการบริหารงานอาจต้องใช้ทักษะในการบริหารที่มากขึ้นจากโรงเรียนที่แยกเป็นระดับ เช่นโรงเรียนประถม โรงเรียนมัธยม ซึ่งจากการศึกษาของกรกช ลิ้มตระกูล (2554) พบว่าโรงเรียนขยายโอกาสก็ขาดงบประมาณในการจัดอบรมเพื่อการพัฒนา และ ผู้บริหารของโรงเรียนขยายโอกาส ขาดทักษะในด้านการบริหาร ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2548) กล่าวว่า โรงเรียนขยายโอกาสส่วนใหญ่มีปัญหาด้านคุณภาพการเรียนการสอน ที่มีคุณภาพค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับโรงเรียนประเภทต่าง ๆ เนื่องจากการขาดความพร้อมเรื่องครูผู้สอน การบริหารจัดการและวัสดุอุปกรณ์ เนื่องจากการขาดงบประมาณ ดังที่ เกียรติยศ กุลเดชชัยชาญ (2548) พบว่ามีบุคคลหลายกลุ่มในชุมชนคือผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ประชาชนชาวบ้าน ชาวบ้านและพระสงฆ์มีส่วนร่วมในโรงเรียนโดยสนับสนุนเงิน สื่อกิจกรรม ให้ความคิดเห็นเป็นวิทยากร กรรมการสถานศึกษา แต่พบว่าบุคลากรส่วนใหญ่ของโรงเรียนขยายโอกาสยังไม่ได้เข้าหาชุมชน และไม่ได้ติดตามผลงานที่เคยทำร่วมกันและไม่ได้มีการสร้างความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น จากข้อค้นพบของงานวิจัยด้านคุณลักษณะเพิ่มเติมเฉพาะของผู้นำชุมชนในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนร่วมกับโรงเรียนขยายโอกาส คือ ผู้นำชุมชนต้องมีความสามารถในการประสาน สร้างความร่วมมือจาก

ชุมชนเพื่อร่วมพัฒนากิจกรรมการศึกษาพร้อมกับสถานศึกษา ด้านการสร้างกลุ่มและเครือข่ายในชุมชน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ภาคอื่นๆ เช่น ครอบครัวสถาบันศาสนา องค์กรเอกชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน นักวิชาการ การสนับสนุนจากเครือข่าย จะทำให้เกิดความต่อเนื่องในกิจกรรมของชุมชนชุมชนที่เป็นปัจจัยพื้นฐานเพื่อการพัฒนา สนับสนุนการดำเนินงานของโรงเรียนและชุมชนให้เกิดได้ง่ายขึ้น โดยอุตมสิทธิ จิตวิจารณ์ (2545) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมและความสนับสนุนจากภาคภาคอื่นๆ การแสวงหาความร่วมมือและความสนับสนุนจากภาคอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เป็นเงื่อนไขที่จะทำให้สถานศึกษาและชุมชนร่วมกันสร้างความเข้มแข็งได้มากขึ้น สอดคล้องกับ พิทยา ว่องกุล (2542) ซึ่งกล่าวถึงแนวคิดของเครือข่ายว่า เป็นการสร้างพลังในการขับเคลื่อน กระบวนการพัฒนาหรือเป็นการสร้างพลังในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ และสอดคล้องกับ ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ภายในชุมชน ด้านทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ ด้านการกำหนดบทบาทความร่วมมือ และด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ Joyce และ Weil (1985 อ้างถึงใน มาลี สืบกระแส, 2552) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วยกันและระหว่างบุคคลต่อสังคม มีความสำคัญต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคมเพื่อการจัดการศึกษาตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล และบุคคลกับสถาบัน บนพื้นฐาน บริบทและองค์ประกอบอื่นของทุนทางสังคมของสังคม ได้แก่ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และกองทุนของชุมชน สอดคล้องกับ อรัญ จิตตะเสโน และคณะ (2556) ซึ่งกล่าวถึงการบริหารและการจัดการชุมชน จำเป็นต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญในเบื้องต้นสองประการคือ การมีส่วนร่วมและหลักกรรมภิบาล ซึ่งหากขาดอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสอง การบริหารและการจัดการชุมชนให้ประสบความสำเร็จก็เป็นไปได้อย่างยิ่งขึ้น ทั้งนี้ในการบริหารจัดการชุมชนต้องมีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรต่างๆ ของชุมชนทั้ง คน เงิน งาน เวลา ทรัพยากรธรรมชาติ สอดคล้องกับ สมบูรณ์ ธรรมลังกา (2556) ซึ่งเสนอกลยุทธ์การจัดการองค์กรชุมชนไว้ว่า ต้องมีการจัดการโครงสร้างองค์กร กิจกรรม ทรัพยากรบุคคลและ ทรัพยากรวัตถุ อย่างไรก็ตามในการจัดการทรัพยากรต้องสร้างสมดุลในทุกด้านของการพัฒนา สอดคล้องกับหลักการของการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยต้องสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านสิ่งแวดล้อม อนุชาติ พวงสำลี (2545) ซึ่งกล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่า ความรู้ นับเป็นหัวใจของชุมชน ทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้เพราะเป็นการยกระดับความสามารถในการคิด การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนแก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกและการสรุปทเรียน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) ที่กล่าวถึงความสำคัญของการมีความรู้ ถ้ามนุษย์ขาดปัญญา การสร้างสรรค์และพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศก็จะไม่ได้ผล ดังนั้นกระบวนการเสริมสร้างความรู้ให้กับชุมชนจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนและสังคม สมบูรณ์ ธรรมลังกา (2556) ซึ่งศึกษาวิจัยรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ซึ่งพบว่า การส่งเสริมความเข้มแข็งของการบริหารจัดการชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การสร้างกระบวนการเรียนรู้

การสร้างเครือข่ายเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ชูชาติ พวงสมจิตร (2541) กล่าวว่า ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ที่ดีของชุมชนจะช่วยให้ชุมชนมีความพร้อมในการสนับสนุนโรงเรียน และ อุดมสิทธิ์ จิตวิจารณ์ (2545) กล่าวว่า หากชุมชนมีเงื่อนไขพื้นฐานเพื่อการพัฒนา ภายใต้เงื่อนไขที่ว่าชุมชนมีทรัพยากรพื้นฐานคงเหลืออยู่ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ บุคคลผลผลิต รายได้ หรือมีปัจจัยแห่งความเข้มแข็งบางส่วนคงอยู่ เช่น กลุ่มผู้นำธรรมชาติ ความสัมพันธ์เชิงสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนก็สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้อย่างมีความเข้มแข็งมากขึ้น

3. การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา : การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัยการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ผู้วิจัยอภิปรายผล ตามรูปแบบที่พัฒนาได้ คือ รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านโพธิ์ศรีเริ่มต้น ชุมชนร่วมกันสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน โดยก่อนการสำรวจข้อมูล ชุมชนประชาสัมพันธ์ ชี้แจง ให้คณะครู และชุมชนทราบร่วมกันก่อนการดำเนินการว่าจะมีการประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และมีเวทีสัญจรเชิญชวนให้ชุมชนเข้ามาแลกเปลี่ยนข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เพื่อร่วมระดมทรัพยากรที่มีในชุมชน และนำข้อมูลมาจัดทำทะเบียนแหล่งเรียนรู้ ที่เป็นระบบ ซึ่งจากข้อมูลทำให้ชุมชนมองเห็นภาพรวมของทรัพยากรที่มีในชุมชน ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล อาคารและสถานที่ เป็นต้น และชุมชนมองเห็นวิธีการว่าชุมชนเองก็มีความสามารถที่จะเข้ามามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษาได้ เนื่องจากตัวชุมชนเองเกิดการเรียนรู้ว่าชุมชนมีคุณค่าและสามารถนำความถนัดและความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่มีของแต่ละบุคคลเข้ามาร่วมพัฒนาชุมชนได้ จากการร่วมศึกษาข้อมูลร่วมกันเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการประชาสัมพันธ์ด้านข้อมูลของชุมชนไปด้วยซึ่งส่งผลให้ชุมชนเกิดความความเข้าใจอันดีต่อกัน และมีแนวทางในการดำเนินการว่าใครจะทำอะไร เพื่อสิ่งใด กลุ่มผู้วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ได้เปิดการประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และเปิดเวทีสัญจร ไปพบปะชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ได้พบพฤติกรรมของชุมชนที่แสดงออกถึงความสนใจ ที่ได้เข้ามาพูดคุย แลกเปลี่ยน และนำเสนอ รวมถึงการประเมินคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนร่วมกัน เกิดการชักชวนกันด้วยความมีเมตตาจิต ซึ่งเป็นจุดก่อเกิดของการมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน และ

ชุมชนเองก็เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542) ต่อมาเป็นขั้นตอนการสำรวจชุมชน ที่ลงรายละเอียดเพื่อการค้นหา ประเมินคุณค่าทรัพยากร ชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกับนักการศึกษา คือ ทั้งผู้วิจัย ผู้บริหารสถานศึกษา ประชาชนชาวบ้าน เป็นต้น ที่เข้ามาทำงานร่วมกันในครั้งนี้ ชุมชนได้ประเมินคุณค่าทรัพยากรชุมชนว่าสิ่งใดสามารถเข้ามาสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้บ้าง ชุมชนซึ่งมีความเป็นเจ้าของพื้นที่และเป็นเจ้าของทรัพยากรการเรียนรู้ที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ตามความถนัดและความสนใจ เช่น เข้ามาร่วมเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการทำนา เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการทำข้าวเม่า เป็นต้น การพูดคุยกันด้วยรายละเอียดของพื้นที่ที่ลึกซึ้งทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จากผู้รู้และสร้างความเข้าใจ และเกิดภาคภูมิใจ เกิดการพัฒนาตนเองและเกิดการเรียนรู้ร่วมกันว่าจะพัฒนาผู้อื่นได้อย่างไรบนฐานการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน ดังที่ Hirsch (1990) กล่าวว่า การสำรวจชุมชน เป็นการนำคนในท้องถิ่นให้รู้จักสังคมและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน ทำให้คนในท้องถิ่นมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนา ในขณะที่ McDonough และ Wheeler (1988) ทศนา แสงศักดิ์ (2548) กล่าวว่า การมีข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ใช้บริบทของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับการวางแผนการจัดการศึกษาที่มีทิศทาง กระบวนการมีส่วนร่วม ณ จุดนี้ จะเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีทิศทางและเป้าหมายและมีความเป็นไปได้ในการพัฒนาที่ยั่งยืนบนฐานบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง ดังที่ทศนา แสงศักดิ์ (2548) ได้สรุปบทเรียนจากการศึกษาโรงเรียนป่าชุมชนที่เชียงรายว่าการมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้เพราะชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ได้ ถ้าครูสามารถค้นหาและเข้าถึงศักยภาพของตัวบุคคลในชุมชน ชาวบ้านก็จะเป็นครูที่ดีได้ถ้าครู “รู้จัก” ชาวบ้านดี และโรงเรียนต้องเชื่อมโยงความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เพื่อนำความรู้ใหม่ๆ มาให้ครูและชุมชน ชาวบ้านต้องได้รับการเรียนรู้เรื่องราวใหม่ๆ ไปพร้อมกับครูไม่ใช้รู้ทีหลังครู และข้อมูลที่ได้เป็นไปดังที่ Pretorius (1990) ได้กล่าวไว้ว่าองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดการศึกษาชุมชนคือการจัดการศึกษาบนฐานของทรัพยากรท้องถิ่น ดังนั้นข้อมูลของชุมชนควรจัดทำให้เป็นระบบเพื่อนำไปสู่การใช้งานได้จริงและการส่งเสริมให้มีการสำรวจ ทบทวน และประเมินคุณค่าข้อมูลพื้นฐานนี้อยู่เสมอ

เมื่อมีชุมชนมีข้อมูลพื้นฐานของชุมชนจากการสำรวจ ชุมชนได้ร่วมระดมความคิดเห็นในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยชุมชนบ้านโพธิ์ศรีร่วมพิจารณาถึงปัญหาของชุมชน โดยผ่านการพูดคุย การประชุมทั้งประชุมกันเองภายในชุมชนและประชุมกับเครือข่ายซึ่งสนับสนุนการ

จัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตของสถานศึกษา การระดมความคิดเห็นทำให้ชุมชนมีความเข้าใจกับสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง ได้ทบทวนตนเอง ทั้งในด้านศักยภาพ จุดแข็ง จุดอ่อนของตนเองในการเข้ามามีส่วนร่วมสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา ชุมชนวิเคราะห์ตนเองถึงความถนัด ความเหมาะสม ความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านอาชีพ อายุ ความสนใจ เวลาที่เหมาะสมงบประมาณ เป็นต้น ชุมชนมีทำที่ว่ามีใจได้ว่าสมาชิกในชุมชนมีความสามารถที่หลากหลาย ในการที่จะเข้ามาสนับสนุนซึ่งกันและกัน นอกจากนี้การระดมสมองเป็นเครื่องมือสำคัญของการกระตุ้นการมีส่วนร่วมให้ชุมชนช่วยกันเสนอความคิดเห็น โดยผู้ดำเนินการ และผู้เข้าร่วมประชุมควรช่วยกันส่งเสริมการแสดงความคิดเห็นทางความคิดที่เป็นอิสระ ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน และเนื่องด้วยเวทีการประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ ประกอบด้วย บุคคลซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชนที่มีความหลากหลาย ทั้งด้าน อาชีพ อายุ สถานภาพ ทำให้มีความมุมมองการระดมความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ชุมชนเรียนรู้เรื่องการเปิดใจยอมรับถึงสิ่งที่ตนเองไม่รู้ สิ่งที่มีความแตกต่าง และการให้ความสำคัญซึ่งกันและกันเพื่อที่จะนำไปสู่การทำงานร่วมกันต่อไปได้ ดังที่พูนทรัพย์ วัจนสุนทร (2543) กล่าวว่า หากการมีส่วนร่วมเริ่มต้นด้วยการสร้างความเข้าใจร่วมกันแล้วก็จะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมได้ในทุกขั้นตอนตามความมุ่งหวัง ชูชาติ พวงสมจิตร (2540) สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม (2548) กล่าวว่า การระดมความคิด ควรเริ่มจากการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันในลักษณะของการร่วมคิด มิใช่เกิดจากฝ่ายหนึ่งฝ่ายเดียว โดยระดมความคิดเห็นบนพื้นฐานความศรัทธาว่าทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมนั้นมีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นไปได้ และ ธนพรรณ ธาณี (2540) กล่าวไว้โดยสรุปว่า กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมต้องเริ่มจากความตระหนักรับรู้ปัญหา เช่นเดียวกับกระบวนการพัฒนาอื่นๆ ที่คนในชุมชนต้องเกิดความตระหนักทั้งในระดับปัจเจกและในระดับสังคมร่วมกัน จึงนำสู่ขั้นตอนต่อไปของกระบวนการพัฒนาต่อไปได้ โดยที่นักวิจัยได้พบว่า ผู้เข้าร่วมวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้มีการซักถามและตอบข้อสงสัยที่อาจมีต่อกันด้วยท่าทีที่ดี มีการให้ข้อมูลอธิบายเพิ่มเติม มีการให้เหตุผลที่ทำให้เกิดการยอมรับกันได้ จึงทำให้ชุมชนได้ข้อสรุปร่วมกันว่าจะทำโครงการเรียนรู้เรื่องการทำข้าวเม่าที่มีชื่อเสียงมาช้านานของชุมชน โดยมีผู้เริ่มเสนอตัวเองเพื่อเข้ามารับผิดชอบในหน้าที่ต่างๆ บุญเรียง ขจรศิลป์ (2546) กล่าวว่า หากสถานศึกษาและคณะกรรมการสถานศึกษาคำนึงถึงบริบทของชุมชนและดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วมด้วยการคำนึงถึงความสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของชุมชน โดยไม่นำความคิดในเชิงวิชาการเป็นตัวนำ แต่เป็นการน้อมนำให้ชุมชนเป็นผู้เสนอความต้องการและปัญหาขึ้นมาก่อนแล้วการมีส่วนร่วม

ร่วมจะส่งผลไปในทางที่ดี สอดคล้องกับ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2530), บัณฑร อ่อนคำ (อ้างถึงใน ทศ พล กฤตยพิสิฐ, 2537), ฐิรุฒิ เสนาคำ (2541) และ ปารีชาติ วลัยเสถียร (2543) ซึ่งกล่าวไว้โดยสรุปว่า ขั้นตอนการศึกษาชุมชน คือ การค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อศึกษาและเรียนรู้สภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ทรัพยากร สิ่งแวดล้อมต่างๆ ในชุมชนร่วมกับคนในชุมชน

การวางแผนการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีร่วมกันกำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์การจัดกิจกรรม กำหนดแหล่งเรียนรู้ ทรัพยากร บุคคล แหล่งสื่อ ด้านวัตถุและสถานที่ต้องใช้ในการจัดกิจกรรมการศึกษาร่วมกับสถานศึกษา ร่วมประชุมชี้แจงวางแผนแนวทางการดำเนินกิจกรรม วิธีการปฏิบัติ มีการกำหนดโครงการ การทำรายละเอียดของโครงการ แผนงาน/โครงการ กิจกรรม กลุ่มเป้าหมาย ผู้รับผิดชอบ งบประมาณ ระยะเวลาดำเนินการ และหน่วยงานสนับสนุนซึ่งต้องระบุไว้อย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ชูชาติ พวงสมจิตร (2540) กล่าวว่า ชุมชนอาจไม่ได้คิดคำนึงในเรื่องการวางแผนมากนัก ชุมชนอาจมีแผนบางอย่างในชุมชนซึ่งเป็นแผนในระดับการพูดคุยเพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกันเป็นเรื่อง ๆ ไป เช่น กิจกรรมทางศาสนา ประเพณี หรือวัฒนธรรม แต่เมื่อมีนักวิชาการหรือนักวิจัยเข้าไปส่งเสริม ร่วมกันคิด ร่วมมองภาพการทำงานที่ละเอียดขึ้น ทำให้ชุมชนร่วมมองภาพ ร่วมวางแผน และมีภาพกิจกรรมที่มีความชัดเจน มีวิธีการรายละเอียดที่ลึกลง มีความก้าวหน้าในการดำเนินการพัฒนาชุมชนร่วมกัน โดยการประชุมวางแผนในครั้งต่อไปอาจไม่ต้องมีนักวิชาการอยู่ร่วมด้วยชุมชนก็สามารถคิด วางแผนร่วมกันได้ สิ่งที่ชุมชนเรียนรู้จากการวางแผน คือ การได้ทบทวน และการได้คิดอย่างเป็นระบบ คิดถึงความเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงของกิจกรรมต่างๆ ที่กำลังจะทำงานร่วมกัน คิดถึงองค์ประกอบที่จะมาสนับสนุน และผลที่จะเกิดขึ้น เมื่อชุมชนได้ร่วมกันวางแผน เห็นด้วยกับแผนการที่ได้ร่วมคิดแล้ว การดำเนินการร่วมกันย่อมเป็นไปในทางที่ดี ในขณะที่ร่วมประชุมวางแผนได้มีผู้ที่อาสาเสนอทรัพยากรที่ตนเองมี และนำเสนอตัวเองมาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ในสิ่งที่ตนเองมีความถนัด ซึ่งการวางแผนร่วมกันในครั้งนี้ ชุมชนมีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาบุตรหลานของชุมชนซึ่งเป็นนักเรียนในโรงเรียนก่อน เมื่อกิจกรรมประสบความสำเร็จเป็นที่พึงพอใจค่อยขยายผลไปยังกลุ่มเป้าหมายอื่นๆต่อไป เป็นไปตามที่ Arnstein (1969) ได้กล่าวถึงการเข้ามาเป็นหุ้นส่วนหรือเป็นตัวแทนผู้ใช้อำนาจเป็นการดึงศักยภาพของชุมชนนำมาใช้ร่วมกัน และ ศิริเพ็ญ มากบุญ (2546) กนกรัตน์ ยศไกร (2546) กล่าวว่า การระดมทุนทางสังคม ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นฐานในการจัดการศึกษา นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพภายในของชุมชนแล้ว ยังสังเคราะห์ศักยภาพต่างๆ ของคนในชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนและคน

ในชุมชนเองได้เห็นศักยภาพในการร่วมดำเนินการในสิ่งที่ชุมชนมีความต้องการ โดยชุมชนและเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งการวางแผน Shaeffer (1994) ได้อธิบายว่าขั้นตอนการวางแผนอยู่ในขั้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอน ซึ่งหากพิจารณาถึงระดับการมีส่วนร่วมจากการสังเคราะห์กิจกรรมชีวิตระดับการมีส่วนร่วม การวางแผนถือว่าการมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full participation) อันเป็นรากฐานที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ โดย Shaeffer (1994) ซึ่งรับอิทธิพลจากแนวคิด Arnstein ได้ให้ความสำคัญต่อขั้นตอนการวางแผนว่าเป็นขั้นที่ทำให้เห็นการมีส่วนร่วมว่ามีในระดับมากเนื่องจากการวางแผน คือ การนำสิ่งที่ร่วมคิดมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกัน ด้วยการระดมทรัพยากรจากทุกฝ่าย

การมีส่วนร่วมดำเนินการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต พบว่า ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีร่วมกันกำหนดกิจกรรมการศึกษาที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน กำหนดผู้รับผิดชอบ ปฏิทินการดำเนินงาน การจัดกระบวนการเรียนการรู้ ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งในด้านการร่วมเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ร่วมคิดกิจกรรมการเรียนการรู้ ร่วมคิดวิธีการวัดและประเมินผล และร่วมพัฒนาแหล่งเรียนรู้ โดยชุมชนอาสาเพื่อทำประโยชน์ให้กับชุมชน โดยมีร่วมทบทวนว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่จะนำมาพัฒนาลูกหลานได้อย่างไร มีเครื่องมืออุปกรณ์ที่จะช่วยสนับสนุนได้อย่างไร วิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการรู้จะอย่างไร โดยชุมชนลงความเห็นว่าจะสอนโดยการให้ลงมือฝึกปฏิบัติร่วมกัน เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้จริง ส่วนที่เนื้อหาที่ต้องบรรยายนั้นขอให้ผู้เรียนเข้าเรียนในห้องเรียนกับคุณครู หรือนักวิชาการผู้รู้ที่โรงเรียนโดยชักชวนให้ผู้ปกครองไปร่วมรับฟังด้วย จากสิ่งที่พบนี้การมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดกิจกรรมการศึกษาของชุมชนในฐานะเจ้าของการศึกษาจะทราบดีว่าชุมชนของเขาและบุตรหลานของชุมชนมีความต้องการอะไรจากการศึกษา ซึ่งจะก่อให้เกิดความรู้สึกร่วม ความรู้สึกที่ชุมชนมีศักยภาพ มีอำนาจและการได้เข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ส่งผลนำไปสู่ความรู้สึกรับผิดชอบต่อ การศึกษาของชุมชนร่วมกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการพัฒนาประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้ใช้ชุมชนได้ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นมากขึ้น นภากาศ หะวานนท์ และคณะ (2543) และสุวิธิตา จรุงเกียรติกุล (2554) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์และแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และเตรียมการเข้าสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้อย่างมีประสิทธิภาพว่า คือ การส่งเสริมศักยภาพของคนในท้องถิ่น โดยการเปิดพื้นที่ทั้งสถานศึกษาและชุมชนให้เป็นสถานที่เรียนรู้ ขยายหลักสูตรสำหรับคนทั่วไป เพิ่มการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะ และพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับชุมชนท้องถิ่น

จัดหลักสูตรให้ปราชญ์ผู้รู้ในพื้นที่เป็นครูผู้สอน มีหลักสูตรสำหรับผู้นำการเรียนรู้เพื่อให้เป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ และยุทธศาสตร์การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยการพัฒนางองค์ประกอบสำคัญของสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย ผู้เรียน ผู้จัดการเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ เนื้อหา การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ บรรยากาศการเรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้ การจัดการความรู้ โดยมีการศึกษาและการเรียนรู้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนามีการบูรณาการเรียนรู้ตลอดชีวิต การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพเข้าด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน

การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต พบว่า ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีจะร่วมกันประชาสัมพันธ์ ยกย่องชมเชยเพื่อเป็นกำลังใจให้กับผู้ที่มีจิตอาสา ผู้ที่มีความเสียสละ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา ประกาศให้ทราบทั่วกัน เพื่อสร้างการยอมรับ และสร้างแบบอย่างที่ดีในชุมชน สำหรับผู้ที่มีจิตอาสา ผู้ที่มีความเสียสละ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกับสถานศึกษา โดยชุมชนไม่ต้องการค่าตอบแทนใด ๆ เพราะสิ่งที่ต้องการเห็นคือการที่บุตรหลานในชุมชนได้เรียนรู้ถึงความรู้ที่มีคุณค่าของชุมชนเองและสามารถสืบทอดไว้ได้โดยการได้เชื่อมโยงกับปู่ย่าตายายในชุมชนที่เป็นผู้สืบทอดมาก่อน และอยากเห็นคนในชุมชนได้พูดคุย ปรึกษาหารือกันได้ มีกลุ่มก้อน แล้วการได้พูดคุยกันอย่างเข้าใจนี้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารกันให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจ และการปรับตัวเข้าหากัน รวมไปถึงการได้เรียนรู้เรื่องการทำมาหากิน เรื่องปัญหาในการดำรงชีพต่าง ๆ ทำให้ทุกคนมีความรู้สึกผูกพันกันเหมือนเป็นญาติมิตร มีความอบอุ่นใจในการเป็นสมาชิกในชุมชน ทำให้การเรียนรู้ตลอดชีวิตเกิดหมุนเวียนอยู่ตลอดไป ดังที่ Hanifan (2000) ที่กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน ว่าเป็น การรวมกันขององค์ประกอบทุนทางสังคมที่หากว่าปัจเจกบุคคลตระหนักถึงความสำคัญของการร่วมมือกัน ทำให้สมาชิกระดมทุนทางสังคมต่างๆ เข้ามาไว้ร่วมกัน ทำให้เกิดพลังในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันกลับไปสู่ชุมชน และขยายไปสู่กลุ่มองค์กรและเครือข่ายอื่นๆ ดังที่เมตต์ เมตต์การรุณจิต (2547) ได้กล่าวไว้ถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมว่าสุดท้ายท้องถิ่นจะได้ประโยชน์จากการพัฒนากลุ่มคนและส่งผลถึงชุมชนที่ได้ใช้ทรัพยากรในการจัดการศึกษาอย่างเต็มที่ สอดคล้องกับนรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมมีประโยชน์ในการทำให้แต่ละฝ่ายได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน จนนำไปสู่การยอมรับความแตกต่างในด้าน ความรู้ ลักษณะนิสัย ค่านิยมต่างๆ อันเป็นรากฐานสำคัญของหลักประชาธิปไตย ทำให้งานที่ยากบางอย่างสำเร็จได้ เนื่องจากงานหลายอย่างต้องอาศัยความร่วมมือ จากหลายฝ่าย เช่น การจัดการศึกษา และในการช่วยเหลือกันนั้นเป็นการ

ช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือกันในกลุ่ม ช่วยแบ่งปันทรัพยากร ส่งผลต่อการรู้สึกเป็นเจ้าของในสิ่งที่ดำเนินการอยู่ เกิดความรับผิดชอบร่วมกัน ทำให้โครงการต่างๆ ของชุมชนสำเร็จลุล่วงได้ ไม่ว่าจะเป็นโครงการเล็กหรือใหญ่

ด้านการมีส่วนร่วมประเมินผลสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ชุมชนบ้านโพธิ์ศรีจะเข้าร่วมประเมินผลย่อย การจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง โดยชุมชน ซึ่งเป็นครุภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมประเมินกระบวนการปฏิบัติงาน ทักษะการทำงาน และผลงานของนักเรียนชุมชน เนื่องจากเป็นการเรียนรู้ในเรื่องที่ชุมชนมีทักษะเป็นอย่างดี และร่วมติดตามประเมินผลรวมเพื่อร่วมเรียนรู้ให้ครบถ้วน และจะร่วมให้ข้อเสนอแนะการดำเนินงานของโรงเรียน โดยชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็นให้ข้อเสนอผลการดำเนินงาน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา ปรับปรุงผลงานต่อไป ซึ่งจะเห็นได้ว่าชุมชนมีความมั่นใจมากขึ้นในการได้เข้าร่วมมาเรียนรู้ในการวิจัยปฏิบัติการที่ได้เห็นคุณค่า ได้เห็นความสามารถของตนเอง ได้เข้าใจการศึกษาตลอดชีวิตว่ามีเป้าหมายและการดำเนินการอย่างไรใด การเรียนรู้ดังกล่าวเป็นประโยชน์อย่างมากต่อโรงเรียนในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน เป็นการช่วยแบ่งเบาภาระของโรงเรียนให้การพัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมด้านการศึกษาตลอดชีวิตง่ายขึ้นและมีประโยชน์อย่างแท้จริง การประเมินผลด้วยหลักการที่ถูกต้องที่มาร่วมกันระหว่างชุมชนและนักการศึกษาช่วยทำให้เกิดกระบวนการติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงาน ระหว่างชุมชนที่มีต่อสถานศึกษา อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน ในขณะที่ชุมชนร่วมติดตามประเมินผล และให้ข้อเสนอแนะการดำเนินงานของโรงเรียน โดยชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็นให้ข้อเสนอผลการดำเนินงานเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา ปรับปรุงผลงานต่อไป ดังที่เมตต์ เมตต์การรุณจิต (2547) ได้กล่าวไว้ และ นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2547) ได้กล่าวว่าการมีส่วนร่วมประเมินผลเป็นการทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เนื่องจากการร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมตัดสินใจ ร่วมกันดูแล ผลประโยชน์ชุมชน และร่วมให้ข้อเสนอแนะทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าของตนเอง ว่าตนเองเป็นผู้ที่มีความสามารถทำได้ และทำให้การดำเนินงานของชุมชนมีความโปร่งใส เพราะการมีส่วนร่วมเพื่อสาธารณะประโยชน์ จะทำให้เกิดพลังการมีส่วนร่วมภาคประชาชนที่เข้มแข็ง และทำให้เกิดการยอมรับต่อโครงการนั้นๆ เพื่อเห็นประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ และการที่โรงเรียนจัดทำเอกสารสรุปผลการดำเนินงาน เพื่อเป็นข้อมูลในการแก้ไข ปรับปรุงและพัฒนากิจกรรมการดำเนินงานต่อไป และเผยแพร่ผลการดำเนินงานไปยังชุมชนต่อไป

ทั้งนี้การมีส่วนร่วมในการดำเนินการของรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา นี้ จะสามารถดำเนินการให้เกิดผลได้ต้องมีหน่วยงานที่เข้ามาร่วมจัดกิจกรรม ที่อาจเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนการศึกษานอกระบบ คณะกรรมการสถานศึกษา ที่เป็นบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ในการนำนโยบายเข้ามาส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติจริงในสถานศึกษาดังที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2549) ได้กำหนดนโยบายไว้ ตามเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติและที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2542 และงานวิจัยของ สรรค์ วรอินทร์ (2543) ที่พบว่าองค์กรต่างๆ ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรที่เป็นทางการ เช่น องค์กรการบริหารส่วนตำบล (อบต.) คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) หรือองค์กรที่ไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เป็นกลไกในการพัฒนาชุมชนที่สำคัญยิ่ง ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ควรเป็นผู้ที่มีบทบาทในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียน เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน โดยสาระความรู้จำเป็นต้องเป็นไปตามวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชนที่อาจเป็น 1) กิจกรรมการศึกษาเพื่อทำให้ความรู้และทักษะอาชีพ เช่น หลักสูตรอาชีพพระยะสั้น สายอาชีพ หลักสูตรการนำเทคโนโลยีมาใช้พัฒนาอาชีพ เป็นต้น 2) กิจกรรมการศึกษาเพื่อความรู้พื้นฐาน การอ่านออกเขียนได้ และ 3) กิจกรรมการศึกษาด้านศาสนา และวัฒนธรรม เช่น การจัดงานวันเข้าพรรษา ประเพณีรดน้ำดำหัว เป็นต้น โดยให้ความสำคัญต่อกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักเรียนในสถานศึกษาสังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นกลุ่มเป้าหมายแรกที่เหมาะสมที่จะจัดขึ้นเพื่อคนชุมชน และรองลงมาเป็นเด็กและเยาวชนในชุมชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนในชุมชน (อายุ 6 -14 ปี) และ ผู้ใหญ่ในชุมชน (อายุ 15 -59 ปี) ซึ่งวิธีการจัดการศึกษาที่เห็นว่าเหมาะสม คือ การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ การเข้าค่าย และการเรียนแบบชั้นเรียน ที่เห็นได้ว่าชุมชนเลือกวิธีการจัดการศึกษาที่เน้นการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เนื่องจากวิถีชีวิตในชุมชนนั้นมีวิธีการเรียนรู้โดยการซึมซับจากสิ่งที่ได้รู้ได้เห็นในชุมชนอยู่แล้วโดยไม่รู้ตัว และชุมชนเห็นว่าสื่อการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนคือ ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูในระบบโรงเรียนและวัด ศาสนสถาน พระสงฆ์ที่ผูกพันกับชุมชนอย่างยิ่ง โดยครูภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นญาติผู้ใหญ่ที่ได้รับการเคารพนับถือและเป็นผลงานเป็นที่ประจักษ์แก่ชุมชนอยู่แล้ว ในด้านครูในระบบโรงเรียนถือเป็นนักวิชาการที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือเช่นกัน ดังนั้นหากการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นในชุมชนจริงๆ ความสนิทสนมที่เกิดขึ้นจะช่วยลดช่องว่างระหว่างชุมชนกับครู ทำให้มีการแลกเปลี่ยนกันได้มากขึ้นในเนื้อหาความรู้ที่ชุมชนมี

ส่วนวัด ศาสนสถาน พระสงฆ์นั้น เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมาอย่างช้านานเสมอ และยังเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้ชุมชนเกิดความสงบสุขร่มเย็นร่วมกัน เป็นการเรียนรู้ด้านศาสนาที่เป็นการพัฒนาด้านจิตใจ ความมีคุณธรรมที่เป็นพื้นฐานอันดีในการอยู่ร่วมกันผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตร่วมกันว่าเป็นการจัดเพื่อพัฒนาคนให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีอาชีพและการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพที่ดีร่วมกัน

ในสังคม ดังที่ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2550) ได้กล่าวถึง การจัดการศึกษาว่า สาธารณการเรียนรู้ควรมีความสมดุลระหว่างความเป็นท้องถิ่นกับความเป็นสากล ผู้เรียนควรมีความรู้ตามแบบสากล มีความเท่าทันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ (2548) อมรรวิชัย นาคทรพรพและคณะ (2551) ที่กล่าวว่า ชุมชนท้องถิ่น คือ พื้นที่การเรียนรู้ที่มีความสำคัญสำหรับโรงเรียน และการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา จะทำให้ทั้งโรงเรียนและชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และเป็นการจัดการศึกษาเพื่อชุมชนโดยแท้จริง และกนกรัตน์ ยศไกร (2546) กล่าวว่า การนำทุนทางสังคม ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นฐานในการจัดการศึกษา นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพภายในของชุมชนแล้ว ยังสังเคราะห์ศักยภาพต่างๆ ของคนในชุมชน เพื่อให้ผู้เรียน และ คนในชุมชนเองได้เห็นศักยภาพอันเป็นรากฐานที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้มาจนถึงปัจจุบัน และ จำลอง คำบุญชู (2546) ที่กล่าวว่า “ท้องถิ่นเป็นห้องเรียนที่สามารถแสวงหาความรู้ได้เกือบทุกอย่าง เป็นตัวอย่างหรือเป็นแบบฝึกหัดให้นักเรียนได้มีโอกาสเห็นและได้ทดลองเรียนรู้สู่การปฏิบัติจริง เช่น อาชีพเกษตร การดำรงชีวิตประจำวัน ศิลปวัฒนธรรมและการดำรงของท้องถิ่น การประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมและอื่นๆ มากมายที่สามารถนำมาประยุกต์หรือบูรณาการการเรียนการสอนได้” ในขณะที่ สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล (2554) ได้กล่าวถึง ยุทธศาสตร์และแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเตรียมการเข้าสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ที่มีประสิทธิภาพ คือ การส่งเสริมศักยภาพของคนในท้องถิ่น โดยการเปิดพื้นที่ทั้งสถานศึกษาและชุมชนให้เป็นสถานที่เรียนรู้ ขยายหลักสูตรสำหรับคนทั่วไป เพิ่มการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะ และพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับชุมชนท้องถิ่น จัดหลักสูตรให้ประชาชนผู้รู้ในพื้นที่เป็นครูผู้สอน มีหลักสูตรสำหรับผู้นำการเรียนรู้เพื่อให้เป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ และยุทธศาสตร์การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยการพัฒนาองค์ประกอบสำคัญของสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย ผู้เรียน ผู้จัดการเรียนรู้ แหล่งการเรียนรู้ เนื้อหาการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ บรรยากาศการเรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้ การจัดการความรู้ โดยมีการศึกษาและการเรียนรู้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนามีการบูรณาการเรียนรู้ตลอดชีวิต การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพเข้าด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรม การศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา : การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ทำให้เกิดความเข้าใจเรื่อง การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ เพื่อการพัฒนาและการศึกษาวิจัย ดังนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

การวิจัยในครั้งนี้ได้ผลการวิจัยหลายประการได้แก่ สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรม การศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาเพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติจริง จากการดำเนินการวิจัยและ ผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสามารถแบ่งข้อเสนอแนะของการวิจัยเป็น 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัด กิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

1.1.1 หน่วยงานและองค์กรตลอดจนเครือข่ายที่มีบทบาทหน้าที่โดยตรงที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา สามารถนำข้อค้นพบที่ได้มาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและโครงการ ในระดับมหภาค เพื่อส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้นในการสร้างการมีส่วนร่วมของ ชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

1.1.2 หน่วยงานและองค์กรตลอดจนเครือข่ายที่มีบทบาทหน้าที่โดยตรงที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา สามารถนำข้อค้นพบที่ได้มาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย โครงการและ แนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างสถานศึกษาและชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานพัฒนาการจัด กิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาเป็นไปอย่างมีระบบและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน มากยิ่งขึ้น

1.1.3 หน่วยงานและองค์กรตลอดจนเครือข่ายที่มีบทบาทหน้าที่โดยตรงเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในขั้นการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนซึ่งเป็นขั้นตอนเริ่มต้น

ที่สำคัญ ควรมีการประชาสัมพันธ์ ชี้แจงให้ชุมชนรับทราบร่วมกัน และการเชิญชวนกลุ่มบุคคล เครือข่ายในชุมชนนครความหลากหลาย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่ครบถ้วน สมบูรณ์ และในขั้นตอนการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชน สถานศึกษา หน่วยงาน องค์กรและ นักการศึกษาในชุมชนท้องถิ่นควรเข้ามามีส่วนร่วมประเมินคุณค่าข้อมูลพื้นฐาน จัดทำทะเบียนข้อมูล ให้เป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การวางแผนใช้งานได้จริง

1.1.4 หน่วยงานและองค์กรตลอดจนเครือข่ายที่มีบทบาทหน้าที่โดยตรงเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในขั้นการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อการระดมความคิดเห็นสำหรับการจัดกิจกรรม การศึกษาตลอดชีวิต ควรเน้นการสร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย การเปิดใจพูดคุย การประชุมในรูปแบบที่เป็นกันเองและไม่เป็นกันเอง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีไม่เกิดจากฝ่ายหนึ่งฝ่ายเดียว และการส่งเสริมความเชื่อพื้นฐานว่าทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมมีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาชุมชน ร่วมกันได้

1.1.5 หน่วยงานและองค์กรตลอดจนเครือข่ายที่มีบทบาทหน้าที่โดยตรงเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในขั้นการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อการวางแผนการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งนับว่าเป็นขั้นตอนการสร้างการมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์อันเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการร่วมลงมือ ดำเนินการในขั้นต่อไป การวางแผนในขั้นเริ่มต้นควรมีนักวิชาการ หรือนักการศึกษาเข้ามาช่วย กระตุ้นการคิดเชิงระบบเสริมให้ชุมชนได้เชื่อมโยงความคิด เพื่อลงลึกในรายละเอียดของการวางแผน งาน/โครงการ กิจกรรม กลุ่มเป้าหมาย ผู้รับผิดชอบ งบประมาณ ระยะเวลาดำเนินการ และ หน่วยงานสนับสนุนซึ่งควรระบุไว้ในการวางแผนอย่างชัดเจน โดยขั้นการตอนการวางแผนควรช่วย กระตุ้นให้ชุมชนได้ทบทวนตนเอง วิเคราะห์ความเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงกิจกรรมการจัดการศึกษาที่จะ ดำเนินร่วมกัน วิเคราะห์ถึงองค์ประกอบที่จะมาสนับสนุนการปฏิบัติงาน และผลการจัดกิจกรรม การศึกษาตลอดชีวิตที่จะเกิดขึ้นร่วมกัน

1.1.6 หน่วยงานและองค์กรตลอดจนเครือข่ายที่มีบทบาทหน้าที่โดยตรงเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในขั้นการสร้างการมีส่วนร่วมดำเนินการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตใน สถานศึกษา ควรมีการทบทวนในเรื่องการส่งเสริมศักยภาพของคนในชุมชนท้องถิ่น โดยการเปิดพื้นที่ ทั้งสถานศึกษาและชุมชนให้เป็นสถานที่เรียนรู้ เพิ่มการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะ และพัฒนา หลักสูตรที่สอดคล้องกับชุมชนท้องถิ่น จัดหลักสูตรให้ปราชญ์ผู้รู้ในพื้นที่เป็นครูผู้สอน มีหลักสูตร สำหรับผู้นำการเรียนรู้เพื่อให้เป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นต้น

1.1.7 หน่วยงานและองค์กรตลอดจนเครือข่ายที่มีบทบาทหน้าที่โดยตรงเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในขั้นการสร้างการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอด

ชีวิตซึ่งประโยชน์ของการมีส่วนร่วมทำยที่สุด คือ ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากการพัฒนา ในชั้นตอนนี้ สถานศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรต่างๆในชุมชน ควรร่วมกันประชาสัมพันธ์ ยกย่องชมเชยผู้ที่มีจิตอาสา ผู้ที่มีความเสียสละ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ร่วมกับสถานศึกษา โดยการประกาศให้ทราบทั่วกัน เพื่อสร้างการยอมรับ และสร้างแบบอย่างที่ดีในชุมชน

1.1.8 หน่วยงานและองค์กรตลอดจนเครือข่ายที่มีบทบาทหน้าที่โดยตรงเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในชั้นการสร้างการมีส่วนร่วมประเมินผลสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าของตนเอง ว่าชุมชนมีความสามารถ ร่วมให้ข้อเสนอแนะ สะท้อนผล เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ให้ชุมชนได้ สถานศึกษา หน่วยงานและองค์กรตลอดจนเครือข่ายนักการศึกษาควรช่วยเติมเต็มองค์ความรู้ด้านการประเมินผลการจัดกิจกรรมการศึกษาด้วยหลักการที่ถูกต้อง เพื่อให้ชุมชนมีกระบวนการติดตามตรวจสอบผลการทำงานร่วมกับสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

1.1.9 การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา จะสามารถดำเนินการให้เกิดผลได้ดีชุมชนต้องร่วมพิจารณาถึงสภาพพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนที่สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ผู้จัดการศึกษากลุ่มเป้าหมาย สารความรู้ วิธีการจัดการศึกษา สื่อการเรียนรู้ วัตถุประสงค์การจัดการศึกษา แหล่งเรียนรู้ในชุมชน ผลที่ชุมชนได้รับ และปัจจัยการมีส่วนร่วม โดยรัฐบาลควรมีนโยบายเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมตามสภาพพื้นฐานซึ่งเป็นข้อค้นพบจากการวิจัยเพื่อให้เกิดการปฏิบัติจริงในสถานศึกษา

1.2 ข้อเสนอแนะสำหรับสถานศึกษา

1.2.1 จากการศึกษาพบว่าผู้บริหารเป็นองค์ประกอบสำคัญขององค์ประกอบหนึ่งที่เป็นแกนนำในการสร้างศรัทธาต่อผู้ร่วมงานและต่อชุมชน ดังนั้นจากความสำคัญในบทบาทการเป็นผู้บริหารสถานศึกษานั้น หน่วยงานต้นสังกัดควรมีการสร้าง ความเข้าใจในเรื่อง บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการเป็นผู้ริเริ่มโครงการกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตต่าง ๆ ร่วมกับชุมชน โดยเป็นผู้ส่งเสริมที่อำนวยความสะดวก ให้กำลังใจ ประสานงานในภาพรวม สร้างความสัมพันธ์ที่ดี และเป็นนักประชาสัมพันธ์โครงการ และร่วมเคียงบ่าเคียงไหล่ไปกับชุมชนที่ได้เข้ามาร่วมจัดกิจกรรมการศึกษา ร่วมกับสถานศึกษา ซึ่งการทำงานของผู้บริหารตามบทบาทดังกล่าวจะเป็นเครื่องมือในการยึดโยงผู้เข้ามามีส่วนร่วมให้ทำงานร่วมกันเป็นอย่างดีตลอดไปได้

1.2.2 หน่วยงานต้นสังกัดควรมีการส่งเสริมความเข้าใจในเรื่องบทบาทของครูในโรงเรียนว่า นอกเหนือจากการเป็นความรู้ด้านวิชาการในห้องเรียนแล้ว ครูควรส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสนใจใน

เรื่องการเรียนรู้นอกชั้นเรียน องค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น และการเรียนรู้ร่วมกับผู้รู้ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น

1.2.3 สถานศึกษาควรมีการสื่อสารการข้อมูลข่าวสารให้ชุมชนได้รับทราบร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เช่น นโยบายการดำเนินการของโรงเรียน วิธีการดำเนินการจัดการเรียนการสอน กิจกรรมในห้องเรียนและนอกห้องเรียนที่โรงเรียนเพื่อการพัฒนาผู้เรียนซึ่งเป็นลูกหลานในชุมชน การสื่อสารควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความตระหนักให้กับชุมชน การสื่อสารควรเน้นการสร้าง ความเข้าใจว่าชุมชนเป็นเจ้าของการจัดการศึกษาของชุมชนร่วมกับสถานศึกษา

1.2.4 หน่วยงานต้นสังกัดควรมีนโยบายส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจให้กับสถานศึกษาในการ จัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพและบริบทชุมชน ส่งเสริมให้มี โครงการต่างๆที่สนับสนุนการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา เช่น สถานศึกษาด้านแบบ สำหรับการจัดการกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพร่วมกับชุมชน สถานศึกษาด้านแบบ สำหรับการจัดการกิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นต้น

1.2.5 สถานศึกษาควรส่งเสริมบรรยากาศการเป็นแหล่งเรียนรู้ บรรยากาศแห่งความ เชื่อมั่นในการได้รับความรู้จากผู้รู้ และการมีครูและผู้บริหารที่มีความรู้บริการความรู้ด้านวิชาการ ให้กับชุมชน ทั้งการผู้สนับสนุนการเรียนรู้ หรือการเชิญวิทยากรภายนอกมาบรรยาย หรือการให้ชุมชน เข้ามาเรียนรู้ความรู้ต่าง ๆ ที่โรงเรียนได้กันจัดบอร์ด จัดกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ไว้ เช่น ความรู้ เรื่องประวัติศาสตร์ ศาสนา สุขภาพ เทคโนโลยี หรือการเชิญชวนให้ชุมชนเข้ามาอ่านหนังสือต่าง ๆ ใน ห้องสมุด การใช้อินเทอร์เน็ต โดยเจ้าหน้าที่ห้องสมุดเป็นผู้ส่งเสริมให้ชุมชนมั่นใจในการก้าวเข้ามา เรียนรู้ และผู้บริหารมีนโยบายสนับสนุนให้โรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต

1.3 ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชนท้องถิ่น

1.3.1 การที่ชุมชนร่วมกันเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่าสามารถช่วยยกระดับ คุณภาพชีวิตได้ ด้วยการมีอาชีพที่ดี มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี การสามารถสืบทอดความเป็น ชุมชนที่ประกอบด้วยสิ่งที่มีค่าคือ ประเพณีอันดีงาม ความรักและสามัคคีต่าง ๆ ล้วนมาจากการได้ เรียนรู้ให้เข้าใจและนำมาใช้ ด้วยว่าปัจจุบันนโยบายของรัฐบาลได้ส่งเสริมอย่างมากในเรื่องการเรียนรู้ ตลอดชีวิต ชุมชนจึงควรตระหนักและร่วมกันในการช่วยกันเรียนรู้ โดยหาพี่เลี้ยงคือโรงเรียนเนื่องจาก โรงเรียนยอมเข้าใจวิธีการเรียนรู้ กศน.ที่เป็นผู้ส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับชุมชนอยู่แล้ว อบต.เป็นผู้ทราบ นโยบาย มีงบประมาณในการพัฒนา และยังเป็นผู้เข้าใจพื้นที่เป็นอย่างดี และเป็นผู้มีบทบาทในการ เข้ามาส่งเสริมในเรื่องต่าง ๆ ได้

1.3.2 ชุมชนต้องมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในวิถีชีวิตที่ดำเนินมาช้านาน ย่อมมีภูมิปัญญาต่าง ต่าง ๆ ที่ประกอบด้วย ด้านอาหารการกิน ด้านการรักษาโรค ด้านหัตถกรรม ด้านอาชีพและด้าน ประเพณีต่าง ๆ ที่อาจมองว่าเป็นเรื่องราวธรรมดาเนื่องจากความคุ้นชิน ดังนั้นควรเข้าไปร่วมกับ

โรงเรียน หรือหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ ร่วมกันค้นหาและยกระดับให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่า บุคคลภายนอกและนักวิชาการต่าง ๆ จะช่วยกันตั้งคำถามให้ชุมชนเห็นว่าคุณค่าที่มีอยู่คืออะไรบ้าง เมื่อค้นพบแล้วชุมชนต้องใจกว้างที่จะเปิดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ เช่นการเป็นศูนย์เรียนรู้จากการเปิดบ้านที่ทำหัตถกรรม การเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องการเกษตรที่อาจต้องเสียสละเวลาเล็กน้อยเมื่อมีคนเข้ามาเยี่ยมชม แต่ประโยชน์ของการเรียนรู้จะกลับมายังชุมชน เกื้อกูลให้กับเยาวชนในชุมชน อาจสร้างรายได้ อาจได้พัฒนาให้ภูมิปัญญานั้นอยู่สืบไป

1.3.3 การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน เป็นการเปิดการเรียนรู้ให้กว้างขวางขึ้น หากพอเสียสละเวลาได้ควรเข้าร่วมเพื่อให้เห็นว่าโรงเรียนจัดการเรียนรู้ต่างๆ อย่างไร หากมีความไม่เข้าใจ ก็พูดคุยแลกเปลี่ยนกันด้วยท่าทีที่ให้เกียรติกัน เมื่อชุมชนคุ้นเคยกับโรงเรียนแล้ว ก็เป็นเรื่องง่ายที่จะเรียนรู้ด้วยกัน ในทุก ๆ เรื่อง สามารถนำเสนอปัญหาที่ต้องการให้โรงเรียนร่วมค้นหาทางออกในการพัฒนาลูกหลานร่วมกัน การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ

1.3.4 การที่ชุมชนมีกลุ่มที่เข้มแข็งทำให้เกิดการร่วมคิดร่วมทำ และร่วมประเมิน การที่โรงเรียนจะเข้ามาส่งเสริมการมีส่วนร่วมย่อมทำได้ง่าย การเป็นกลุ่มของชุมชนทำให้มีความมั่นใจและเกิดพลังในการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ การดำเนินการกิจกรรมร่วมกันก็จะเห็นผลที่ชัดเจน ส่งผลให้การทำกิจกรรมต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปได้ การเรียนรู้ของคนภายในกลุ่มเองก็มีความก้าวหน้ารอบด้าน จากสมาชิกที่มีความแตกต่างหลากหลาย การเรียนรู้จากปฏิบัติกิจกรรม การเรียนรู้จากกระบวนการกลุ่ม และการเรียนรู้จากการเชื่อมโยงกับกลุ่มภายนอก ชุมชนที่เข้มแข็งสามารถใช้พลังของตนในการประเมินและตรวจสอบผลการทำงานร่วมกันได้ เนื่องจากความคิดเห็นของกลุ่มย่อมมีน้ำหนักเพียงพอในการนำไปสู่การแก้ไขข้อผิดพลาดของการมีส่วนร่วม และกลุ่มที่เข้มแข็งยังช่วยกันตรวจสอบความคิดเห็นภายในกลุ่มก่อนที่จะนำเสนอความคิดเห็นต่อผู้มีส่วนร่วมภายนอกกลุ่มได้อีกด้วย

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ร่วมกับนักวิจัยในชุมชนเพื่อการพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาที่มีความเฉพาะเจาะจงเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทและสภาพภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่

2. ควรมีการศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาเพื่อยกระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น

3. ควรมีการศึกษาเชิงลึกในประเด็นเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมศักยภาพของแต่ละองค์ประกอบตามสภาพพื้นฐานและความพร้อมของการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาโดยใช้ทุนทางสังคมเป็นฐาน

4. ควรมีการศึกษา เปรียบเทียบผลการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยเปรียบเทียบ สภาพ ปัญหา ปัจจัย รวมถึงนโยบายหรือกฎหมายของรัฐทั้งในประเทศและต่างประเทศ ที่เอื้ออำนวยให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

5. ควรมีการศึกษานาตภาพการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศในทางปฏิบัติรองรับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กมล สุตประเสริฐ. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน. กรุงเทพมหานคร:

สำนักงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กระทรวงศึกษาธิการ, 2540.

กรมการศึกษานอกโรงเรียน. สารานุกรมการศึกษาดูชีวิต, เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร:

โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2538.

กรมการศึกษานอกโรงเรียน. แนวปฏิบัติการศึกษานอกโรงเรียนชุมชน. กรุงเทพมหานคร:

ศรีเมืองการพิมพ์, 2544.

กรมการศึกษานอกโรงเรียน. การศึกษาตามอัธยาศัย แนวความคิดและประสบการณ์.

กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), 2544.

กรมการศึกษานอกโรงเรียน. แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียน.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. 2546.

กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล. กรุงเทพมหานคร:

องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), 2546.

กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม

(ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2546.

กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร:

ที.เอส.บี.โปรดักส์, 2550.

กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ตามหลักสูตรแกนกลาง

การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิชาการ และ

มาตรฐานการศึกษา, 2553.

กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

พ.ศ.2551. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มแผนงาน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและ

การศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ, 2551.

กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา. กระจายอำนาจประชาชนในการมีส่วนร่วมปฏิรูปศึกษา. [Online].

2554. แหล่งที่มา: [tt://www.komchadluek.net/detail/20110105/84749/](http://www.komchadluek.net/detail/20110105/84749/) [1

พฤษภาคม 2554].

เกียรติยศ กุลเดชชัยชาญ. การศึกษาลักษณะภายในและลักษณะภายนอก ของโรงเรียนชุมชนใน

ภาคกลาง ตามแนวความคิดการศึกษาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, 2548.

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. **การศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์.**

กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

เกียรติก้อง ใจเจริญวงศ์ศักดิ์. **คลื่นลูกที่ 5 ประชาณัฐสังคม :สังคมไทยที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21.**

กรุงเทพฯ: ซัคเซส มีเดีย, 2550.

เข็มเพชร แก่นสา. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน
การประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

แขนงวิชาบริหารการศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2543.

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน. **แนวทางการดำเนินงานการมีส่วนร่วมการบริหาร
จัดการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551.

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน. **แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2557
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.** กระทรวงศึกษาธิการ, 2556.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **ครูแห่งชาติ.** กรุงเทพมหานคร: เซเว่นพริ้นติ้ง, 2541.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของ
สถานศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559).** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555.

คณะกรรมการพัฒนาการศึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-10 (ออนไลน์).** 2551. แหล่งที่มา:

[http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=62\(2552,มกราคม 27\)](http://www.nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=62(2552,มกราคม 27))

คมกฤช จันทร์ขจร. **การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้
ตลอดชีวิต.** วิทยานิพนธ์ กศ.ด. (การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร, 2551.

จรัญญา พรหมเกศา. **แนวทางการดำเนินกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับ
ผู้ด้อยโอกาสตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.** วิทยานิพนธ์ครุศาสตร
ดุขฎิบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

จารีรัตน์ พรกแก้ว และคณะ. **โครงการศึกษาและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการทำงาน
ร่วมกัน ระหว่างโรงเรียนในระบบกับชุมชน เพื่อสร้างเสริม ความเข้มแข็งของชุมชน:
กรณีศึกษาพื้นที่ภูมิปัญญาท้องถิ่น.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.

- จิณฉวีตร ประโคทัง. **รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของโรงเรียนดีเด่น โรงเรียนกันทรารมณณ์ จังหวัดศรีสะเกษ.** วิทยานิพนธ์ดุขฎฐิบัณฉิต สาขาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2549.
- จินตนา ศักดิ์ภู่อร่าม. **การนำเสนอรูปแบบการบริหารโรงเรียนในกำกับของรัฐ สำหรับประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2545.
- จุมพล หนิมพานิช. **การวิเคราะห์นโยบาย ขอบข่าย แนวคิด ทฤษฎี และกรณีตัวอย่าง.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2549.
- ชัยยศ อิมสุวรรณ์. **การศึกษาตามอัธยาศัย.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2544.
- ชัยยศ อิมสุวรรณ์. **การพัฒนาการจัดการกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2551.
- ชูชาติ พ่วงสมจิตร. **การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑล กรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุขฎฐิบัณฉิต สาขาบริหารการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- ดิเรก อนันต์. **สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฉิต สาขาการบริหารการศึกษา บัณฉิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2556.**
- ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ. **วิธีวิทยาการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- ถวัลย์รัฐ วรเทพพุดิพงษ์. **การกำหนดและวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ: ทฤษฎี และการประยุกต์ใช้.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมอธรรม, 2540.
- ถวิลวดี บุริกุล. **การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ.** 1,000 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, 2548.
- ทวีป อภิสัทธี. **การศึกษาตามอัธยาศัย: การศึกษาของโลกยุคใหม่ที่มาแรง.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

- ทัศนศิริินทร์ สว่างบุญ. การสังเคราะห์งานวิจัยด้านการมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชน: การวิเคราะห์อภิमानและการวิเคราะห์กระบวนการทางปัญญาอภิमान. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- ทิตนา แชมมณี และคณะ. ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- ธัชชนก เก้าบัว. การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.
- ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์. กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: ประชาคม ประชาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 6. ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา, 2543.
- นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม. การพัฒนารูปแบบเมืองแห่งการเรียนรู้: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดชลบุรี. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- นภาพรณี หะวานนท์และคณะ. การศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จในการดำเนินงานของคณะกรรมการโรงเรียน, 2543. (เอกสารอัดสำเนา).
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง. เชียงใหม่: สิริลักษณ์การพิมพ์, 2547.
- นิคม ทาแดง. การสร้างแบบจำลองระบบการศึกษา. ในประมวลสาระชุดวิชาการจัดระบบทางการศึกษา. หน่วยที่ 5. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2536.
- นิรันดร์ ช่วยเจริญ. การบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนนทบุรี. คุรุศาสตรมหาบัณฑิตสาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2543.
- บัณฑิต อ่อนคำ และวิริยา น้อยวงค์นยางค์. ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท: ประสบการณ์ของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2533.
- บุบผา เมฆศรีทองคำ. การวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาอภิमानเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต (วิจัยการศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- บริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน, สำนักงาน. คู่มือการดำเนินงานตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว, 2547.

- ปาน กิมปี. (2540). การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้การศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อการพึ่งตนเอง
ของชุมชน. (วิทยานิพนธ์ดุขุฎฐิบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประไพ ศิวะลีราวิลาศ (2549) การพัฒนารูปแบบการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาทุนทาง
สังคม. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขุฎฐิบัณฑิต. สาขาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบายการจัดการ
และความเป็นผู้นำทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, 2545.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.
- ปรีชา กันธิยะ. **การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนที่พระมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรม**.
วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขุฎฐิบัณฑิต. สาขาการบริหารการศึกษา บัณฑิต วิทยาลัย
มหาวิทยาลัยสยาม, 2552.
- ปรีชา แป้นเจริญ. **สภาพและปัญหาการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
ของโรงเรียน** สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี.
กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2546.
- พงษ์ศักดิ์ ศรีวรกุล. **แนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้ปกครองนักเรียนในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ**. สำนักผู้ตรวจราชการประจำเขตตรวจราชการที่ 6. (ม.ป.ท.),
2547.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. **ราชกิจจา
นุเบกษา**. เล่มที่ 119. ตอนที่ 123 ก. (19 ธันวาคม 2545) ฉบับกฤษฎีกา.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551. **ราชกิจจา
นุเบกษา**. ฉบับกฤษฎีกา, 2551.
- พันธ์ทิพย์ รามสูต. **การวิจัยปฏิบัติอย่างมีส่วนร่วม**. กรุงเทพมหานคร: พี เอ ลีฟวิง, 2540.
- พิกุล กันทะวัง. **ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการศึกษาของโรงเรียน
ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล: การศึกษาเชิงปริมาณและคุณภาพ**.
กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- พีรศักดิ์ หม่อมกันทา. **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านแหลมโพธิ์
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากระบี่**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ บ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 2553.
- ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. **แลหน้าเศรษฐกิจสังคมไทย**. [Online]. 2554. แหล่งที่มา: <http://www.thailabour.org/thai/news/47120601.html>. [25 มกราคม 2547].

- มาลี สืบกระแสน. (2552). การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้าง ความยั่งยืน ของ ชุมชน แห่ง การ เรียน รู้. (วิทยานิพนธ์ ดุษฎีบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มาลี สืบกระแสน. การพัฒนารูปแบบองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม, 2552.
- มณีรัตน์ มิตรปราสาท. การก่อตัวขององค์กรภาคประชาชนกับการเสริมอำนาจประชาชน : ศึกษากรณีชุมชนประมงพื้นบ้าน อำเภอลิเกา จังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- มิถุนา อนุแสน. ความพร้อมเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษา ตามอัธยาศัย ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ของครูสังกัดกระทรวงศึกษาธิการในจังหวัดนนทบุรี. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- เมชินทร์ อินตะเสาร. กระบวนการร่วมมือในการบริหารการศึกษาระหว่างโรงเรียนกับชุมชน: กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านดงขนุน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงราย, 2546.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. การมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนของคณะกรรมการการศึกษาประจำโรงเรียนเทศบาลจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2541. (เอกสารอัดสำเนา). CHULALONGKORN UNIVERSITY
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและราชการ. กรุงเทพมหานคร: บூค พอยท์, 2547.
- ยงยุทธ พนาสนธิ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา. วิทยาสาร (102) 2, 21, 2546.
- ยาใจ พงศ์บริบูรณ์. การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537.
- เยาวดี วิบูลย์ศรี. การประเมินโครงการและแนวคิดและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (2544).
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2550.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. ข้อเสนอยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: 21 เซ็นจูรี, 2547.

- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. **รายงานการวิจัยการจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑน์** โดย ศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี สังข์ศรี และคณะ. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, 2548.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. **รายงานการวิจัยประเมินผล การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาให้เขตพื้นที่การศึกษาฉบับสรุป.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2549.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. **ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552 - 2561).** กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิคจำกัด, 2552.
- เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. **ยุทธศาสตร์การส่งเสริม การมีส่วนร่วมทางการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี.คอมมิวเคชั่น, 2554.
- วัชรยุท บัญญา. **รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาขนาดเล็ก.** วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- วรรณิ ไทยอนันท์. **การนำเสนอนโยบายการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม: กรณีศึกษาเขตชนบทยากจนในภาคกลาง.** วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ ดุษฎีบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- วันชัย รอดฉาย. **ศักยภาพชุมชนที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียนประถมศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ: กรณีศึกษาชุมชนบ้านหนองน้ำดำ จังหวัดกำแพงเพชร.** พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร. 2544.
- วารสารสื่อพลัง. **ชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา.** วารสารสื่อพลัง. 13: 2-15, 2548.
- วิจิต นันทสุวรรณ และจ่านงค์ แรกพินิจ. **"บทบาทของชุมชนกับการศึกษา"** รายงานการศึกษาวิจัยเสนอสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2541.
- วิมลลักษณ์ ชูชาติ. **การนำเสนอรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้สำหรับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้.** วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- วิโรจน์ สารัตนะ, **แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: หจก.ทิพย์วิสุทธิ์, 2553.
- วิโรจน์ สารัตนะ, **การวิจัยทางการบริหารการศึกษา: แนวคิดและกรณีศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อักษราพิพัฒน์, 2554.

- วิโรจน์ สารัตนะ, ผู้บริหารโรงเรียน.สามมิติการพัฒนาวิชาชีพสู่ความเป็นผู้บริหารที่มีประสิทธิผล. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: ทิพย์วิสุทธิ์, 2555.
- วิศนี ศิลตระกูล. การพัฒนารูปแบบการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคมตามแนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในเขตอุตสาหกรรม. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- วิศนี ศิลตระกูล. การศึกษาตามอัธยาศัย : จากแนวความคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตสู่แนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2544.
- วิศนี ศิลตระกูล และ อมรา ปฐภิญโญบุรณ. การศึกษาตามอัธยาศัย : จากแนวความคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตสู่แนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2544.
- วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. การพัฒนาทรัพยากรการเรียนรู้ตามอัธยาศัย. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2545.
- ศักดิ์ดา สถาพรจนา. การพัฒนารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษา ขั้นพื้นฐาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- ศรียรรณ เกียรติสุรนนท์ และสำเร็จ บุญเรืองรัตน์. วารสารวิจัย มข. ฉบับสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์(ฉบับธุรกิจและเศรษฐกิจ). ปีที่: 10 ฉบับที่ : 2, 2554.
- ศิริกาญจน์ โกสุมภ์. การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุสิตบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2542.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มแผนงาน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ, 2551.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. คัมภีร์ กศน. กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ, 2552.
- สุดา ทัพสุวรรณ. บ้านกับโรงเรียน. วารสารบริหารการศึกษา มศว, 1(2), 24 – 25,2545.
- สุดา เนตรสว่าง. การมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาการตีกลองปุงจา โรงเรียนเวียงตาลพิทยาคม จังหวัดลำปาง. มหาวิทยาลัยบูรพา, 2549.

- สุวิธิตา จรุงเกียรติกุล. **อนาคตภาพรูปแบบสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงบวกสำหรับชุมชน.** (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- สนอง โลหิตวิเศษ. **ปรัชญาการศึกษาอกระบบ. หน่วยที่ 3 ประมวลสาระชุดวิชาปรัชญา และหลักการศึกษานอกระบบ นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2544.**
- สนอง โลหิตวิเศษ. **เอกสารการสอน วิชาการศึกษาดลอดชีวิต, 2544.**
- สมนึก ปัญญาสิงห์. **แนวทางการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2532.
- สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา. **วารสารสื่อพลัง. 13: 2-15, 2548.**
- ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, สำนักงาน. **การจัดการศึกษาตลอดชีวิต, 2552.**
- สิทธิณัฐ ประพุกธนิตสาร. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและแนวปฏิบัติ.** พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: วนิตา เพรส, 2546.
- สุชาติพิทย์ ดรีสร. **การศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในทศวรรษหน้า.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา, 2543.
- สมบูรณ์ ธรรมลังกา. (2556). **รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย.** วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 15(2).
- สุนทร สุนันท์ชัย. **การศึกษาดลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532.
- สุมาลี สังข์ศรี. **ยุทธศาสตร์การศึกษาดลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21.** สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด, 2543.
- สุมาลี สังข์ศรี. **การจัดการศึกษานอกระบบโดยวิธีการศึกษาทางไกลเพื่อส่งเสริมการศึกษาดลอดชีวิต.** เอกสารในโครงการส่งเสริมการแต่งตั้งตรา ของมหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2545.
- สุมาลี สังข์ศรี. **การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาดตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, 2546.
- สุภัทร ชูประดิษฐ์. (2550). **วัฏจักร 5 ขั้นตอนของกระบวนการ A-I-C [ออนไลน์].** แหล่งที่มา: <http://gotoknow.org/blog/communityblog/21663>[26 มิถุนายน 2551]
- สุภาวงศ์ จันทวานิช. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.

- สุภางค์ จันทวานิช. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- สุภางค์ จันทวานิช. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- สุวิมล ตริกานันท์. **การประเมินโครงการแนวทางการสู่การปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ 7. (ปรับปรุง). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- สุมาลี สังข์ศรี. **นโยบายส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตของประเทศไทย**. สารระสำคัญจากการบรรยายสรุปของ ภาควิชาศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2543.
- สุมาลี สังข์ศรี. **การจัดการศึกษานอกระบบโดยวิธีการศึกษาทางไกลเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต**. เอกสารในโครงการส่งเสริมการแต่งตั้งตำราของมหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราชนนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2545.
- สุมาลี สังข์ศรี. **รายงานการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิตตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ, 2546.
- สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. **รวมบทความแนวคิดทางอาชีวศึกษาและการศึกษาผู้ใหญ่**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- เสรี พงศ์พิศ. **วัฒนธรรมองค์กรของโลกยุคใหม่ เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็งชุมชนเข้มแข็ง**. โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2548.
- ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, สำนักงาน. **คัมภีร์ กศน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอ็น.เอ.รัตนะเทรตดีง, 2551.
- ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, สำนักงาน. **ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, 2552.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. **ข่าวสำนักนายกรัฐมนตรี 217/2557**. รว.ศธ. มอบนโยบายสพฐ.
<http://www.moe.go.th/websm/2014/oct/217.html>
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, 2547.
- สิทธิณัฐ ประพุทธนิตสาร. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2546.

- องอาจ นัยพัฒน์. **วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วน สามลดาจำกัด. 2549.
- อนุชาติ พวงสำลี. **การส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงและประชาคมจังหวัด**. กรุงเทพฯ: คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542
- อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม: การเรียนรู้ร่วมกับชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เครือข่ายงานวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏ, 2548.
- อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ และคณะ. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาศักยภาพบุคลากรขยายแผนปัจจุบันเฉพาะยาบรรจสำเร็จที่ไม่ใช่ยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษ ในจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ ระยะที่ 3-4**. เชียงใหม่: สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่, คณะศึกษาศาสตร์ และคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542.
- อภิญา เวชชัย. **การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ ผู้ปกครองในการพัฒนาการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, 2544.
- อมรวิชช นาคทรพรพ. **ตัวชี้วัดเศรษฐกิจพอเพียงระดับจังหวัด : มิติสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันรามจิตติ, 2551.
- อมรวิชช นาคทรพรพและดวงแก้ว จันทร์สระแก้ว. **การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม : ข้อคิดแนวทางและประสบการณ์ของ ผศ.ดร.อริศรา ชูชาติ**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยนโยบายทางการศึกษา ครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- อรัญ จิตตะเสโน และคณะ. **หลักและวิธีการบริหารจัดการชุมชน เอกสารประกอบการเรียนรู้ชุมชนในโครงการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาวะองค์กรรวมภายใต้แผนสุขภาพจังหวัดสงขลา**. สงขลา, 2556.
- อรพินท์ สพอชชัย. **คู่มือการจัดการประชุมเพื่อระดมความคิดในการพัฒนาหมู่บ้าน : การพัฒนาหมู่บ้านโดยพลังประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2537.
- อัญชลี ธรรมะวิสิกุล. **รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอหน้าหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์**. 2552. [Online]. 2554. แหล่งที่มา: http://www.panchalee.wordpress.com/2009/11/09/selfassessmentreport_1/ [25 มกราคม 2554].

- อัญชลี ธรรมะวิทีกุล และคณะ. **การศึกษานอกระบบโรงเรียน**. ในเอกสารสารหลักการและแนวคิด ประกอบการดำเนินงาน กศน. : คัมภีร์ กศน. หน้า 20 – 25. กรุงเทพมหานคร: เอ็น. เอ. รัตนะเทรตติ้ง, 2551.
- อัมพร พงษ์กัสนานันท์. **การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต**. ปริญญาโท กศ.ด. (การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2550. (เอกสารอัดสำเนา).
- อัมรา ปฐภิญโญบุรณ. **บทบาทการศึกษาตลอดชีวิตต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในยุคสังคมแห่ง การเรียนรู้**. ใน ฌ์กุลักษณ์ ศรีมีชัย. ความเป็นผู้นำทางการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัย. (170 -189). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- อาชญญา รัตนอุบล. **การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน**. ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะ ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542. (เอกสารอัดสำเนา).
- อุดม เขยกิจวงศ์. **หลักสูตรท้องถิ่น ยุทธศาสตร์ การปฏิรูปการเรียนรู้**. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานคร พัฒนา, 2545.
- อุดม เขยกิจวงศ์. **การส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, 2551.
- อุดมสิทธิ์ จิตรวิจารณ์. **การมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเรียนรู้ของสถานศึกษาและชุมชนตาม หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2540 ในสถานศึกษา เขตการศึกษา กรอบแนวคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย**. วารสารวิชาการ, 3(2), 15-17, 2545.
- อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. **ระเบียบการศึกษากับชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2540.
- อุทุมพร จามรมาน. **โมเดลคืออะไร**. วารสารวิชาการ, 2541.
- อนุชาติ พวงสำลี. **ประชาสังคม คำ ความคิด และความหมาย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2541.
- อุ้นดา นพคุณ. **การศึกษานอกระบบโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2523.
- อุ้นดา นพคุณ. **กรอบแนวคิดการพัฒนาโปรแกรมอย่างมีส่วนร่วมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์, 2546.

ภาษาอังกฤษ

- Aimers, J. (2000). **Using participatory action research in a local government setting.** *Action Research E-Reports*, 11 [Online]. Available at: <http://pandora.nla.gov.au/archive/2001/Z2001-Mar-13/www.cchs.usyd.edu.au/arow/arer/011.htm>, 2000.
- Allen et al. **Continuing of academic intrinsic motivation form childhood through late adolescence:** *Journal of Educational Psychology*, Vol 93 (1) A Database: PsycARTICLES, 1987.
- Alan Rogers . **Teaching Adults.** Open University Press, 1994
- Ardictionary. **ARDictionary.** [Online]. Available from: <http://ardictionary.com/Model/5908> [2011, June 10], 2008.
- Arnstein, S.R. **A ladder of citizen participation.** In: E. Ingram and R. McIntosh (eds.), *Adaptive Processes in Educational Organizations*, Edmonton, University of Alberta. 1976.
- Bardo, J. W., & Hartman, J. J. **Urban society: A systematic introduction.** NewYork: F. E. Peacock, 1982.
- Barnes. "African American Parents Involvement in Their Children's Schooling", **Dissertation Abstracts International**, 55(10). April. 3152-A, 1995.
- Boone,E.J.,WHITE,E.E. and WHITE,R.W. **Serving Personal and Community Needs Through Adult Education**, San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1981.
- Carr, W., & Kemmis, S. **Becoming critical: Education, knowledge, and action research.** London: Falmer Press, 1986.
- Campbell, J. C. *Assessing Dangerousness.* Newbury Park: Sage, 1995.
- Cohen and Brawer. **The American Community College.** Jossey-Bass, 1982.
- Cohen & Uphoff. **Effective Behavior in Organizations.** New York: Richard D. Irwin Inc, 1980.
- Coombs, Philip H. **The World Crisis in Education: The View from the Eighties**, Reprinted edition: Oxford University Press, USA; (February 21, 1985)
- Dave.R.H. (ed). **Foundations of Lifelong Education.** Oxford : Pergamon Press,1976.

- Deshler, D. and M. Ewert. **Participatory Action Research: Traditions and Major Assumptions**. Available from : <http://www.oac.uoguelph.ca/~pi/pdrc/articles/article.1> [2011, Jan 6], 1995.
- Denise L. Onikama, Ormond W. Hammond, and Stan Koki . **Family involvement in education a synthesis research for Pacific educators**. Pacific Resources for Education and Learning; U.S Department of Education. Office of Educational Research and Improvement, Educational Resources Information Center, 1997.
- Denzin, N.K., and Lincoln, Y.S. . **The landscape of qualitative research: Theories and Issues**. Thousand Oaks: Sage, 1998.
- Deshler David and Merrill Ewert, "Participatory Action Research: Tradition and Major Assumptions," The PAR Tool Box: Part #001, <http://www.parnet.org/tools>, 1995.
- Dictionary of Education. **Dictionary of Education** [Online]. Available from: http://culi.chula.ac.th/eJournal_03/article_09.htm [2011, June 10] , 2005.
- Epstein,C.B. **Community Education :Managing for Success**, Arlington, VA; American Association of School Administrators, 1980.
- Faure, Edgar.,& et al . **Learning to Be**. UNESCO, Paris, 1972.
- Fletcher, C., and Thompson,N. **Issues in Community Education**. Hong Kong : The Falmer Press, 1980.
- Freire, P. **Cultural action for freedom**. [Cambridge], Harvard educational review, 1970.
- Good, C.V. **Dictionary of education** (3rd ed.). New York: McGraw – Hill, 1973.
- Hargreaves. **The challenge of the comprehensive school**. London: Routledge &Kegan Paul, 1981.
- Hirsch, Philip. **Development Dilemmas in Rural Thailand**. Singapore. Oxford University Press, Oxford, 1990.
- Hollingsworth, S. (ed.) **International Action Research: a casebook for educational reform**. London, Falmer, 1997.

- J. M. Peters 1997. **Reflection on action research: New Directions for Adult and Continuing Education.** 73,63-72. Available from :
<http://cdnet3.car.chula.ac.th/hwweda/detail.nsp> [Jan 2 Jan 2011]
- Jack D. Minzey and Clyde E. LeTarte. Community education, from program to process to practice. **the schools' role in a new educational society**, 1979.
- Joyce, B., & Weil. M. Models of teaching (3rd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1985
- Keeves P.J. **Educational research, methodology and measurement : An international handbook.** Oxford : Pergamon Press, 1988.
- Kemmis, s. Action research. In keeves, J.P. (ed.). **Educational research, methodology and measurement : An international handbook.** Oxford Pergamon Press, 1988.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. **The Action research planner**, 3rd ed. Geelong: Deakin University, Australia, 1988.
- Kemmis, S., & McTaggart, R. **Participatory action research.** In N.K. Denzin and Y.S. Lincoln (Eds.), Handbook of qualitative research (2nd ed., pp. 567-605). Thousand Oaks, CA: Sag, 2000.
- Kerlinger, Fred N. **Psychology; Sociology; Research; Statistical methods, 3rd edition.** Holt, Rinehart and Winston (New York), 1988.
- Lewin, kurt. **“Action research and minority problems”**. Journal of Social Issues, 2: 34-46. 1946.
- Kolb. **Experience Learning.** Retrieved May,26,2005 from <http://www.ospper.dk/speciale/book/book35.html>, 1984.
- Letarte, C., and Minzey, J. **Community Education : From Program to Process to Practice.** Michigan : Michigan : Pendell Publishing Company, 1979.
- Lowe J. **The Education of Adults: A Worldwide Perspective**, UNESCO, Paris, 1975.
- Mc Taggart. **An accidental researcher.** In J. A. Mousley, M. Robson and D. Colquhoun (Eds.), Horizons, images and experiences: The research story collection (pp. 24-37). Geelong: Deakin University, 1996.
- Mescon, M. H. **Management: Individual and Organization Effectiveness.** 2nd ed. New York: Harper&Row, 1985.

- Mills, E. G. **Action research: A guide for the teacher researcher**. New Jersey: Pearson Educational. 2003.
- Morgan et al . **Breaking the mould: The role of parents and teachers in the integrated schools in Northern Ireland**. Coleraine: University of Ulster, 1992.
- Nisbet. **Towards Community Education**. Aberdeen; Aberdeen University Press. 1980.
- Jarvis, Peter. **The practitioner-researcher: Developing theory from practice**. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 1999.
- Prasert Mongkol. **A Study to develop non-formal education program in the community schools of Northeastern Thailand**. University Microfilms International. Arizona State University, 1981.
- Pretorius, J. W.M. **A Community Education Strategy For Operating Adult Education Programmes in Developing Communities**. In Rodda, Y.D.J., 1990.
- Ravindra H. Dave **Lifelong Education and School Curriculum**. UIE Monographs 1. Hamburg: Unesco Institute for Education, 1973.
- Servaes, J. et al. **Participatory Communication for Social Change**, Sage Publications, 1996.
- Shaeffer, S. **Participation for educational change: a synthesis of experience**. Paris UNESCO: International Institute for Educational Planning, 1994.
- Sohng, S. 1995. Nov. **Participatory research and community organizing**. University of Washington, Seattle. Available from : <http://www.interwebtech.com/nsmnet.docs/sohng.htm> [2010, Dec 31]
- Steiner, E. **Methodology of theory building**. Sydney: Educology Research Associates, 1988.
- Townshend, J.R.G. (Editor). **Global data sets for the land from the Advanced Very High Resolution Radiometer**, Special edition of the International Journal of Remote Sensing, 15 (17), 3315-3639. 1994
- Tupeni L. Baba. **Contemporary issues in education**: University of the South Pacific. Extension Service, 1994.
- Turnbull, A. P., Turbiville, V., Schaffer, R., & Schaffer, V. 1998. **Getting a shot at life" through Group Action Planning**. Available from <http://kuscholarworks.ku>.

edu/dspace/bitstream/1808/6145/1/P2_ParentEducation8_07.pdf [2010,
Dec 31]

UNESCO. **Manpower Aspects of Educational Planning. Problems for future** I.I.E.P.,
Paris, 1968.

UNESCO. **Challenges of Education for all in Asia and The Pacific and The Appeal
Response.** UNESCO, 1997.

Wain. **Philosophy of lifelong education.** London: Croom Helm, 1987.

Willer,D. **Scientific sociology theory and method.** New Jersey: Prentice-Hall, 1976.

Yoon, C. 2000. Participatory action research. Available from :[http://www. faculty.umb.
edu-perter_taylor/PARbriefing.html](http://www.faculty.umb.edu-perter_taylor/PARbriefing.html)[2010,Dec27,]

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ก
 รายนามผู้ตรวจเครื่องมือวิจัย

ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

1. ดร.ณัฐลักษณ์ ศรีมีชัย
 อาจารย์ประจำภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียน
 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. ดร.มิ่งขวัญ คงเจริญ
 นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษ สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวง
 พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
3. ดร.วิรุฬห์ นิลโมจน์
 นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษ กลุ่มแผนงาน
 สำนักงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน
 ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาในระบบโรงเรียน
4. ดร.รังสรรค์ มณีเล็ก ผู้อำนวยการสำนักนโยบายและแผน
 สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ
5. ดร.วิชัย แสงศรี
 ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 5
6. ดร.พงษ์ศักดิ์ สุขพิทักษ์ ข้าราชการบำนาญ อดีตผู้อำนวยการโรงเรียน
 สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ
 ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสนอ ภิรมจิตร์ผ่อง
 อาจารย์ประจำสาขาการวิจัยและประเมินผล. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม

ปัจจัยใดบ้างที่ช่วยให้ชุมชนของท่านเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาในการจัดกิจกรรมการศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน ซึ่งครอบคลุมการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

ข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับปัจจัยที่ช่วยให้ชุมชนของท่านเข้ามามีส่วนร่วมกับสถานศึกษาในการจัดกิจกรรมการศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน ซึ่งครอบคลุมการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

ขอบคุณสำหรับความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คำนำ

เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน สำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ฉบับนี้ ผู้วิจัยจัดทำขึ้นเพื่อประกอบการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา : การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เอกสารประกอบไปด้วยความเป็นมาและความสำคัญ วัตถุประสงค์ กำหนดการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ขั้นตอนการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ พร้อมทั้งรายละเอียดกิจกรรมในแต่ละขั้นตอน

ผู้วิจัยได้จัดทำเอกสารสำหรับการตรวจเครื่องมือการวิจัยครั้งนี้ขึ้นเพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อเสนอแนะอันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัย เพื่อผู้วิจัยจะได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบและสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปดำเนินการวิจัยให้มีความถูกต้อง และครอบคลุม ตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัยต่อไป ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และ ดร.นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลักและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่กรุณาช่วยตรวจสอบเอกสารฉบับนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

จิตตวดี ทองทั่ว
ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
ความเป็นมาและความสำคัญ.....	4
วัตถุประสงค์.....	7
กำหนดการประชุมเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ 1.....	11
แบบประเมินผู้ทรงคุณวุฒิ.....	13
กำหนดการประชุมเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ 2.....	15
แบบประเมินผู้ทรงคุณวุฒิ.....	17
กำหนดการประชุมเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ 3.....	18
แบบประเมินผู้ทรงคุณวุฒิ.....	20
กำหนดการประชุมเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ 4.....	27
แบบประเมินผู้ทรงคุณวุฒิ.....	29

การประชุมเชิงปฏิบัติการ

เรื่อง

การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

ความเป็นมาและความสำคัญ

การจัดการศึกษาเพื่อปวงชน (Education for all) คือ หลักการศึกษาที่สืบเนื่องมาจากการจัดประชุมระดับโลกขององค์การ ยูเนสโก ธนาคารโลกและองค์การ ยูนิเซฟร่วมกับรัฐบาลไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 โดยมีคำประกาศรับรองปฏิญญาจอมเทียนประกาศว่า "Education for all"และ"All for Education" โดยหลักการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน(Education for all) คือ การศึกษาตลอดชีวิต กล่าวว่าการศึกษาเป็นสิทธิอันพึงมีสำหรับประชากร ทุกเพศ ทุกวัย และทุกสถานะทางสังคม โดยเน้นหลักการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในสังคมสำหรับการจัดการศึกษา(All for Education) ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งได้กล่าวถึงหลักการสำคัญ ดังนี้ มาตรา 8 (1) การศึกษาให้ยึดหลักการการศึกษาตลอดชีวิต 8(2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มาตรา 9 (5) ให้ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นๆ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหา ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารและรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ มาตรา 40 ให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ทำหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษา มาตรา 57 ให้หน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคล ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาโดยนำประสบการณ์ความรู้ ความชำนาญและภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา จากสาระบัญญัติดังกล่าว การปฏิบัติงานของสถานศึกษาแต่ละแห่งจะดำเนินการเพียงลำพังโดยปราศจากการมีส่วนร่วมได้ การจัดการศึกษาจึงต้องสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดในทุกองค์ประกอบของการจัดการศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

จากผลการดำเนินงานการปฏิรูปการศึกษาของประเทศที่ผ่านมา แม้ว่ารัฐบาลในแต่ละยุคสมัยได้กำหนดยุทธศาสตร์และมาตรการต่างๆ เพื่อส่งเสริมความสำคัญด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552) โดยการสร้างความตระหนัก เอื้อโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียจากทุกภาคส่วนเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการศึกษาที่สอดคล้องตามแนวทางการกระจายอำนาจทางการศึกษา แต่จากผลการประเมินการปฏิรูปการศึกษาโดยบุคคลในแวดวงการศึกษาต่างๆ ส่วนใหญ่มีความเห็นไปในทำนองเดียวกันว่าการปฏิรูปการศึกษาในรอบทศวรรษที่ผ่านมา ยังไม่ประสบความสำเร็จ การจัดการศึกษามีลักษณะแยกขาดจากชีวิตจริงและชุมชน ชุมชนไม่เชื่อมั่นต่อสถานศึกษา สถานศึกษาไม่สามารถพัฒนาศักยภาพของชุมชน ตลอดจนการจัดการศึกษาไม่สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศได้ รวมทั้งยังมีปัญหาทางด้านคุณภาพการศึกษาที่ยังคงต้องการการปรับปรุงแก้ไขอีกมาก (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2553) นับจากประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เป็นเวลากว่าสิบปี การศึกษาไทยยังคงสภาพปัญหาด้านการขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารและจัดการศึกษาจากทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง (คณะอนุกรรมการ กนป.ด้านพัฒนาการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้, 2554)

จากการศึกษางานวิจัยทั้งงานวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา พบว่า งานวิจัยของไทยส่วนใหญ่ได้ศึกษาเฉพาะเงื่อนไขและปัจจัยที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่วนงานวิจัยที่ศึกษาถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในลักษณะ รูปแบบ บทบาท ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ยังไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยผู้วิจัยมีสมมุติฐานว่า หากชุมชนเข้าใจบทบาทหน้าที่และประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแล้ว ชุมชนจะแสดงบทบาทของตนเองได้อย่างเหมาะสมตามศักยภาพและความสามารถของชุมชน การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สังเคราะห์กระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาของ Cohen and Uphoff (1980) ; Shaeffer (1994) ; ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540) ; ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542) ; วารสารสื่อพลัง (2548) โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การระดมความคิดเห็น 3)การวางแผน 4) การดำเนินการ 5)การร่วมประเมินผล และ 6) การร่วมรับผลประโยชน์ ผนวกกับแนวคิดการศึกษา

ชุมชนซึ่งเป็นแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้ชุมชนได้มีแนวทางการแสดงออกถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

แนวทางการจัดการศึกษาที่จะช่วยฟื้นคืนความเชื่อมั่นของชุมชนให้มีต่อสถาบันการศึกษา ฟื้นคืนศักยภาพของคนในชุมชน ตลอดจนช่วยพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต คือ การจัดการศึกษาตามแนวคิดการศึกษาชุมชน โดยแนวคิดการศึกษาชุมชนมีความเชื่อพื้นฐานว่าเป็นการศึกษาตลอดชีวิต (C. F. Fletcher et al ,1980; Nisbet et al ,1980; Boone et al,1981; Pretorius ,1990) กล่าวว่าการศึกษาชุมชนเป็นการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่ผสมผสาน มีการบูรณาการความต้องการและการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนโดยรวม Jack D Minzey and Clyde E LeTarte (1979) Epstein (1980) และ Pretorius (1990) มีองค์ประกอบ ดังนี้ 1) การจัดการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา 2) การจัดการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน 3) การจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน 4) การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดการศึกษาสำหรับการบริการชุมชน และ 5) การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

การปลุกจิตสำนึกของชุมชนเพื่อให้เกิดความตระหนักที่จะแสดงบทบาทการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตได้นั้น นอกจากการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ต่อบทบาทและขั้นตอนการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิตแล้วนั้น การดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมศาสตร์ อันจะช่วยเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎี และวิธีการปฏิบัติให้เป็นหนึ่งเดียวกัน โดยอาศัยความร่วมมือของกลุ่มคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อร่วมพัฒนาการจัดการศึกษาให้ดีขึ้น แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ใช้กันอย่างกว้างขวางในวงการศึกษา คือ แนวคิดการวิจัยของ Kemmis,(1988) ซึ่งได้อธิบายว่า การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยรูปแบบหนึ่งที่ใช้วิธีการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยการสะท้อนผลการปฏิบัติงานที่เป็นวงจรแบบขดลวด เริ่มจากการวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนกลับ อาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการสะท้อนกลับข้อมูลการปฏิบัติเพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาที่ดีขึ้น

จากปัญหาและความสำคัญดังที่กล่าวมาแล้วผู้วิจัยจึงมีความสนใจพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาดูแลชีวิตในสถานศึกษา: การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

โดยมุ่งศึกษากลุ่มตัวอย่าง คือ โรงเรียนตีประจำตำบลซึ่งมีแนวคิดการจัดกิจกรรมการศึกษาที่เน้นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา โดยผู้วิจัยศึกษาเพื่อให้เกิดชุดความรู้ ด้านสภาพ และปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาเพื่อนำมาพัฒนาเป็นร่างรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน และนำมาทดลองปฏิบัติการในพื้นที่จริงตามกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีสถานศึกษาปฏิบัติหน้าที่เป็นหน่วยเร่งกระบวนการ เปิดโอกาส กระตุ้น และส่งเสริมให้เกิดความเชื่อมโยงด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาการศึกษาตลอดชีวิตที่เน้นการระดมสรรพกำลังมาร่วมสร้างองค์ความรู้ของชุมชน โดยเน้น “คนใน” ร่วมเป็นคนตั้งโจทย์ และค้นหาคำตอบ เน้นการบูรณาการ การระดมสรรพกำลังจากทุกภาคส่วนมาร่วมทำงาน ซึ่งข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าจะป็นองค์ความรู้ที่จะสามารถช่วยขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาและพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมโดยรวมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ชุมชนได้ระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับร่างรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

นิยามศัพท์

รูปแบบ หมายถึง ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลขององค์ประกอบที่จำลองขึ้นจากสภาพและปัจจัยการจัดองค์ประกอบทางการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วนส่วนที่ 1 ปัจจัยป้อน ได้แก่ โครงการหรือ กิจกรรมการศึกษา ผู้จัดการศึกษา กลุ่มเป้าหมายหรือ ผู้เรียน สารความรู้ วิธีการจัดการศึกษา แหล่งเรียนรู้ในชุมชน และปัจจัยการมีส่วนร่วม ส่วนที่ 2 กระบวนการ คือ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นวิธีการดำเนินการ หรือ กิจกรรมการจัดการศึกษา ในแต่ละขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1 คือ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นที่ 2 การระดมความคิดเห็น ขั้นที่ 3 การวางแผน ขั้นที่ 4 ขั้นตอนการดำเนินการ ขั้นที่ 5 ขั้นการร่วมประเมินผล ขั้นที่ 6 การร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน ส่วนที่ 3 ผลผลิต ได้แก่ แนวทางการนำรูปแบบการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ไปใช้ ปัจจัยเงื่อนไขของรูปแบบ

ชุมชน หมายถึง **ตัวแทนการศึกษาในระบบโรงเรียน** ซึ่งประกอบด้วย 1. ผู้อำนวยการสถานศึกษา 2. ผู้แทนครู 3. ผู้แทนองค์กรชุมชน 4.ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 5.ผู้แทนศิษย์เก่า 6.ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์หรือองค์กรศาสนา 7.ผู้แทนผู้ทรงคุณวุฒิและ 8. ผู้แทนผู้ประกอบการ **ตัวแทน**

การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งประกอบด้วย 9.ปราชญ์ชาวบ้าน 10.ผู้นำกลุ่มอาชีพ 11.ผู้นำสถานประกอบการ 12.ผู้นำชุมชน และ 13.ผู้นำกลุ่มอาสาสมัครต่างๆ

รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง รูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษาที่ผสมผสานการศึกษาทั้งสามรูปแบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา หมายถึง การนำกรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ได้จากการศึกษาสภาพและปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษานำมาพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา นำไปเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วม

ของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา คัดเลือกองค์ประกอบกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตและทดลองปฏิบัติในพื้นที่จริง

การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

หมายถึง กระบวนการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยมีขั้นตอน ดังนี้ การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การระดมความคิดเห็น การวางแผน การดำเนินการ การร่วมประเมินผล และการร่วมรับผลประโยชน์ สำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ที่ครอบคลุมการจัดการศึกษา ดังนี้ กิจกรรมการศึกษาที่ผสมผสานองค์ความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนสำหรับนักเรียนในสถานศึกษา การใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษา กิจกรรมการศึกษาเพิ่มเติมสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน กิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ในชุมชน กิจกรรมการศึกษาเพื่อให้บริการชุมชน และการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

นักเรียนในสถานศึกษา หมายถึง นักเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

เด็กและเยาวชนในชุมชน หมายถึง เด็กในวัยเรียนการศึกษาภาคบังคับ (อายุ 6 -14 ปี) ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนในชุมชน

ผู้ใหญ่ในชุมชน หมายถึง ประชากรวัยแรงงานในชุมชน (อายุ 15 - 59 ปี) และผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปี ขึ้นไป)

การมีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การมีส่วนร่วมการสำรวจข้อมูล ด้านแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่สามารถนำมาจัดกิจกรรมทางการศึกษา ทั้งในด้านการกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้ และการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย

การมีส่วนร่วมในการระดมความคิดเห็นสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ต่อปัญหาในชุมชน การกำหนดปัญหาและความต้องการของชุมชน และจัดลำดับความสำคัญของความต้องการสำหรับจัดกิจกรรมทางการศึกษา ทั้งในด้านการกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้ และการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ครอบคลุมตามกลุ่มเป้าหมาย

การมีส่วนร่วมการวางแผนสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินการ กำหนดแหล่งทรัพยากรที่จะใช้ ทั้งในด้านการกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้ และการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ครอบคลุมตามกลุ่มเป้าหมาย

การมีส่วนร่วมดำเนินการสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการร่วมปฏิบัติกิจกรรมการจัดการศึกษาทั้งในด้านการให้ความร่วมมือ ด้านทุน วัสดุ แรงงาน การบริหารงาน หรือการประสานงาน ตลอดจนการดำเนินการเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษาที่ครอบคลุมตามกลุ่มเป้าหมาย

การมีส่วนร่วมประเมินผลสำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การมีส่วนร่วมในการติดตามผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ ประเมินความก้าวหน้าการดำเนินงานตามโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ

การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์สำหรับการจัดการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การที่ชุมชนได้การพัฒนาความรู้ ทักษะจากการจัดกิจกรรมการศึกษาตามโครงการหรือกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต

แหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคล เช่น ผู้ที่มีความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ และสามารถถ่ายทอดความรู้นั้นให้กับผู้อื่นได้โดยตรง แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติ เช่น วนอุทยาน อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น แหล่งเรียนรู้ประเภทสื่อ เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ หอกระจายข่าว เป็นต้น และแหล่งเรียนรู้ประเภทวัตถุและสถานที่ เช่น ห้องสมุด วัด โรงเรียน สถานีอนามัย พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

การจัดการศึกษาที่ตอบสนองปัญหาและความต้องการของชุมชน หมายถึง กิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตที่ผสมผสานการศึกษาทั้งสามรูปแบบ ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ที่ครอบคลุมการจัดการศึกษาดังนี้

- กิจกรรมการศึกษาสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น หมายถึง กิจกรรมการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนในสถานศึกษาที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหาการเรียนรู้ และการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพบริบท และแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

- กิจกรรมการส่งเสริมการรู้หนังสือ หมายถึง กิจกรรมการส่งเสริมการอ่านออกเขียนได้ของประชาชน

- กิจกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั้งสายสามัญและสายอาชีพ สำหรับกลุ่มเป้าหมายนอกระบบโรงเรียนตามหลักสูตรการศึกษาเทียบเท่าการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้มีพื้นฐานความรู้เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต การศึกษาต่อ หรือการประกอบอาชีพ

- กิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ หมายถึง กิจกรรมการศึกษาที่เน้นความรู้และทักษะอาชีพในเชิงเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับสภาพของแต่ละท้องถิ่น ที่ผู้เรียนมีทักษะความชำนาญเฉพาะเรื่อง สามารถเพิ่มผลผลิตและหรือลดต้นทุนการผลิต นำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อพัฒนาอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

- กิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิต หมายถึง กิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตของชุมชนโดยเน้นเนื้อหากิจกรรมในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ครอบครัวศึกษา ดนตรี กีฬา ยาเสพติด ประชาธิปไตย การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย คุณธรรม จริยธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น โบราณคดี วัฒนธรรม เป็นต้น

กิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม หมายถึง กิจกรรมการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ และทักษะจากการศึกษาที่ผู้เรียนมีอยู่หรือได้รับความรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษา แล้วนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและชุมชน ในหลักสูตรระยะสั้น เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ใช้พัฒนาทางเลือก ในการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตที่เหมาะสมโดยอาศัยความร่วมมือระหว่างคนในชุมชน ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานสำคัญ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน การปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนด การสังเกตผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน และการประเมินผลสะท้อนกลับโดยให้ผู้ที่มีส่วนร่วมได้แสดงความคิดเห็น เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงต่อไป สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ 1 วงจร

สถานศึกษา หมายถึง โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนประถมศึกษา โรงเรียนขยายโอกาส และโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ได้รับคัดเลือกเป็นโรงเรียนดีประจำตำบล รุ่นที่ 1 ประจำปี 2553

กำหนดการประชุมเชิงปฏิบัติการ : การจัดเวทีครั้งที่ 1

เรื่อง การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา

ผลสรุปของการจัดเวทีครั้งที่ 1 ทำให้ชุมชนได้ร่วมสร้างวิสัยทัศน์ พัฒนาความรู้ความเข้าใจ ในด้านมีส่วนร่วมสำหรับการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างชุมชนและสถานศึกษา ตลอดจนชุมชนได้ร่วม พิจารณาแนวคิดพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา ในแต่ละประเด็นย่อยว่า มีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้เพียงใด และสอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่จะนำไปประยุกต์ใช้อย่างไร และทำให้ชุมชนได้ร่วมสะท้อน แลกเปลี่ยน ค่านิยมพื้นฐานของชุมชนที่มีต่อการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต ในสถานศึกษา ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยนำมากำหนดเป็นแนวทางการดำเนินงาน และช่วยนิยาม กลุ่มผู้ปฏิบัติการวิจัยร่วมได้ชัดเจนขึ้น

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางจิตตวดี ทองทั่ว เกิดเมื่อวันที่ 2 มกราคม พ.ศ.2516 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาภาษาอังกฤษ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา เมื่อปีการศึกษา 2540 สำเร็จปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี เมื่อปีการศึกษา 2551 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2552 ปัจจุบันรับราชการตำแหน่งศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา อุบลราชธานี เขต 3

